BEZSENYI TAMÁS | BÖCSKEI BALÁZS

A SZOCIALIZMUS BŰNBARLANGJAI

ADDIG BŰNÖZÜNK, AMÍG KÁDÁR ÉL

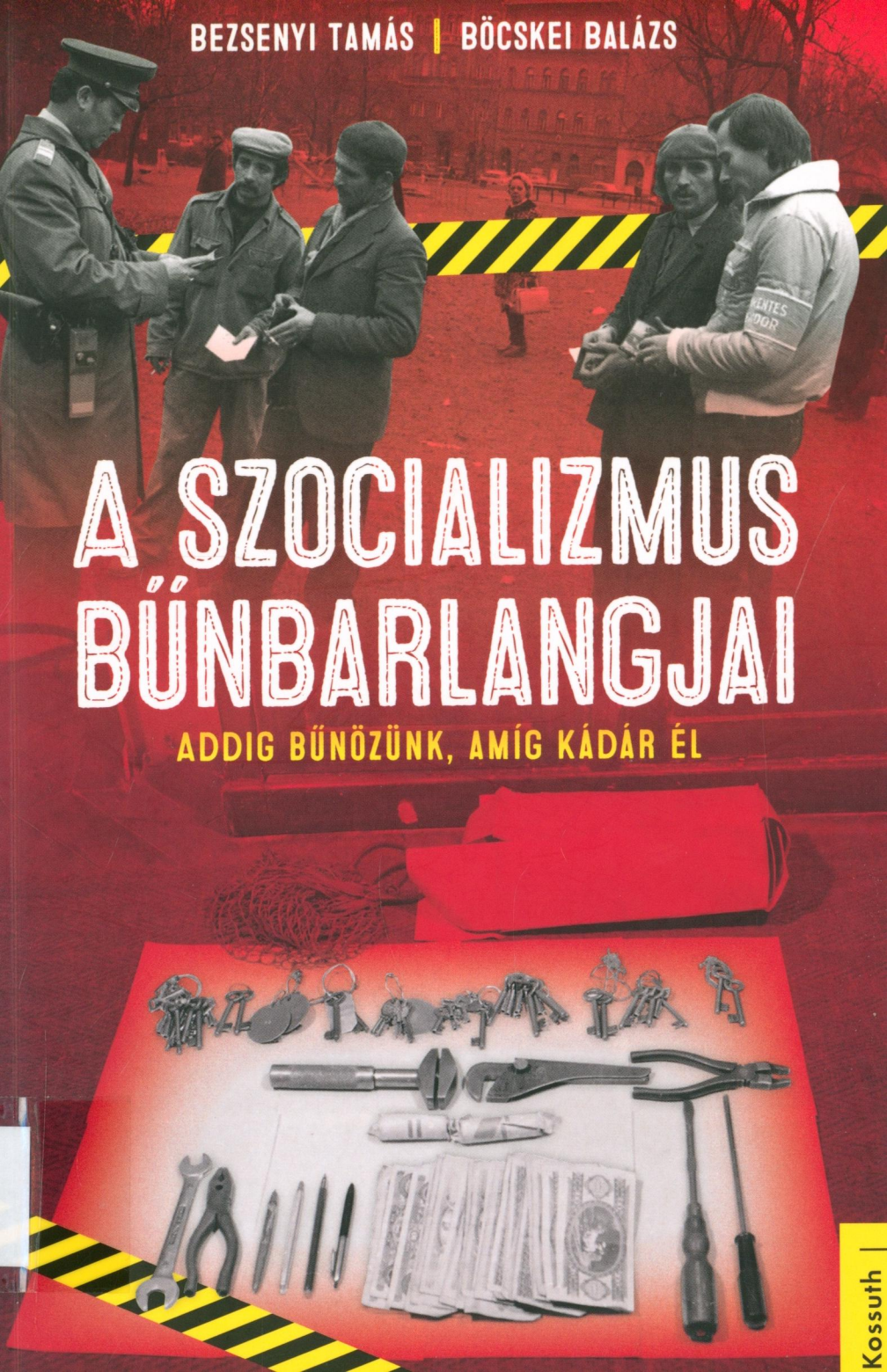

Kossuth

Bezsenyi Tamás – Böcskei Balázs

A szocializmus bűnbarlangjai

avagy

Addig bűnözünk, míg Kádár él

KOSSUTH KIADÓ

343
360
SOMOGYI KÖNYVTÁR
94344
540 1881 20
SZEGED
Somogyi-könyvtár, Szeged
S000704949

Szerkesztő: Szále László

Borítókép: Fortepan

ISBN 978-963-544-017-7

Minden jog fenntartva

© Bezsenyi Tamás, Böcskei Balázs, 2020
© Kossuth Kiadó, 2020

ELŐZETES

Sokféleképpen elmesélték már a Kádár-rendszer történetét, de ha akarnánk, se tudnánk egyetlen vágányra kényszeríteni azt a vonatot, amelynek egyes szerelvényei különböző útirányból, de kötöttpályákon haladnak. Igaz, végül egyetlen csatlakozóba gyűjtve mindent – az összeomlás pályaudvarába befutva. A történettudomány, a gazdaságtörténet, a szociológia vagy a jogtudomány immáron harminc éve végzi azt a munkát, hogy felmutasson életutakat, vagy megrajzoljon kapcsolási ábrákat, illetve számot adjon rétegekről és ellentétekről, amik válaszokat adnak arra, hogy „mi is volt a Kádár-rendszer". Közös jellemzőjük ezeknek a kérdéseknek, hogy a láthatóból, a kutathatóból, a kikérhetőből és így a dokumentáltból indulnak ki, majd hoznak létre területükön egy Kádár-rendszer-kánont.

Mit mondhatunk azokról az állításokról, melyeket e kötet beszélgetőpartnerei – talán túlozva bár, de megtörve nem – kényszerültek megfogalmazni estékbe nyúlóan egy-egy korabeli megoldatlan vagy már lezárt bűnügy kapcsán. A stájsz ugyanis úgy áll, hogy szerintünk a korabeli bűnözők vastagon besatírozták az őket érdeklő részeket abban a rendszerben, amelynek ők is meghúzták a határvonalait: a második világháborút követő létrejövetel idején is, meg a rendszerváltás során is. Másként fogalmazva: mi szeretnénk leültetni őket egy kép-

zeletbeli kerekasztalhoz a többi, már helyet foglaló szereplő közé. Hiszen ők is részt vállaltak a rendszer lebontásában olyan aktívan, mint... (a mondatot jólneveltségünk okán most nem fejezzük be).

Tisztában vagyunk vele, hogy ez a megjegyzés egy „naaa, ezt hogy képzelhetitek" típusú felkiáltást szül annak fejében és hangképző szervei által, aki ahhoz van szokva, hogy a bűnözés pusztán a Kádár-rendszerbe bekötött Szabó László *Kék fény*e, meg amit a rendszerváltás után a bulvárlapok helyszínelésre érkező fotósai megjelenítenek. Noha a kábeltelevíziózással előálló bűnügyi film- és sorozatdömpingben kevesebb bűnügyileg releváns valóság volt, mint a Görbe Nóra játszotta *Linda* egymást követő nemzedékek fülét betegre karcoló „ijjjjáááá" felkiáltásában.

Állításunk merésznek tetszik, de kellő magabiztossággal mondhatjuk: a Kádár-rendszerben kialakult szervezett bűnözés, illetve az ahhoz intézményesen – lazán vagy szorosan – kapcsolódó, bűntársadalmi (másik) elitek jeleskedtek a rendszerváltásban. Szereplői ott voltak a privatizációnál, az első szürke zónás, sajátos posztszocialista tőkefelhalmozásnál, „vittek" lányokat berlini falat bontani, egyezkedtek kapitányságokkal, nyitottak ajtót kampánytámogatásra jelentkező politikusoknak, voltak benne ügynökjelentésekben, majd azok elsüllyesztésében, hurcolták Nyugatra a (késő) kádári politikai osztály és állambiztonság jóváhagyásával a „keleti kincseket", majd az abból is kapott valutát pörgették bele az épülő politikai kapitalizmusba. Ahhoz, hogy megértsük azt, hogy az IMF, Világbank és az Ellenzéki Kerekasztal mellett a szervezett bűnözésnek mekkora jelentősége is volt az átmenetben, ahhoz nem kezdhetünk 1989/1990-ben.

Erre a nem túl korszakos jelentőségű felismerésre magunk is egy rádióbeszélgetés alkalmával döbbentünk rá, melyet a Stadler József által felépített piaci-politikai modellről folytattunk. A Klubrádió *Konkrét* című műsora két okból is említendő a könyv megszületése felől nézve: egyrészt, amikor a műsorban bemutattuk a Stadler-sztorit, majd ahogyan mentünk előre történetében, úgy kellett törvényszerűen visszahaladnunk az időben. Ugyanis az akasztói „innovátor" is a Kádár-rendszer joghézagjait, sajátos vállalkozáskultúráját kihasználva kezdte. De a nagy történet 1990 után teljesedett ki, így majd e könyv tervezett második kötetébe illik inkább. A Stadler Józsefhez hasonló, távolról sem szerencselovagok pontosan tudták annak működését, amit Hankiss Elemér a második gazdaság és társadalom mechanizmusaival írt le. Ebben talán sok korabeli császár akadt, de a rendszerváltás utáni sajtóban maffiafőnökként „keretezett" Tasnádi Péter – aki persze jelentősen rá is játszott, hogy így ábrázolják – ennek az egyik legszemléletesebb példája. Ha nem is minden korabeli testkultúraszalont nyitóból vagy pártállami sajtó hirdetésszervezőjéből lett ütőképes hadsereg vezére, de a hasonlók forintjai benne csörögnek először a pártállam működtetésében, majd pedig leépítésében.

Szintén egy beszélgetésben értekeztünk arról is, ahogy a Kádár-rendszer vendéglátóipara bármilyen érdemek felett álló tevékenységet folytatott az állambiztonság csatlósaként, egyben lehetőséget is adott strómanoknak bűnözők gazdasági pozícióinak megerősítésében. Tisztelettel nem kérdezzük meg erről Boross Péter véleményét, mert a valódit már elmondta, de az igazit úgyse. Hallgat, mert hallgatni arany. Legalábbis már akkor is volt eldorádói mesés értéke az aranynak.

A *Konkrét* másik hozzájárulása a könyv megszületéséhez maga a kiadói megkeresés. A Stadler-adás után Kocsis András Sándorban, a Kossuth Könyvkiadó vezérigazgatójában fogant meg a gondolat: mindezt könyvben is el kell mesélni. Mert egy társadalom sajátosságai a bűn felől regélve éppúgy jellemezhetők, mint ha egy gazdaságszociológus kis mosollyal szája szegletében beszéli el a modellváltások jelentőségét. Megkockáztatjuk, kétségkívül titokzatosabb is.

Az ugyanis, hogy miként bűnözünk, arról is beszél, milyen titkokat őrzünk. Milyen célokat kívánunk elérni, milyen eszközöket rendelünk alá a megvalósításukhoz. Mindezt úgy, hogy az csak nagyon kevesek számára legyen egyértelmű. Adott esetben még a hatóságoknak sem... Vagy mint egyes beszélgetések után világossá válhat, néha épp a hatósággal, esetleg az állam más szervével közösen zajlik az a bizonyos bűn, ami így képes visszapörgetni a kasszát.

A Kádár-rendszerben (ex)rendőrök, állományban dolgozók, újságírók és mesemondók könyvekben gazdagon dokumentáltak bűncselekményeket, és mai fejjel felmérhetetlen mennyiségben meg is jelentették őket. Antikváriumokban ma mélyen áron alul adott munkák ezek, de nem ez az egyetlen értékzavara napjainknak.

Persze minden korabeli könyvnek volt egy határa: vagy témaválasztásában, vagy a mélyre fúrás engedélyezésében, esetleg látványosan hiányzott belőle az állam. Természetesen a szerzők, valamint az ügyek megoldásorientáltak voltak. Jelen kötet szerzőit – elismerve a majd említendő munkák erényeit – nem köti már semmilyen politikai korlát, és nem is kívánja ugyanazt ugyanúgy körbejárni. Például harminc évvel a rendszerváltás után valahol a langymeleg lustaság jele, hogyha a ma már nagyítóval sem látható Rákóczi teret és „a" kocsisort valaki elmeséli, akkor mindig és újra Dobray György *K1* dokumentumfilmjéhez nyúl. És csak ahhoz. Pedig ami ennél sokkal érdekesebb, az maga az illeszkedés a VIII. kerületbe, annak a rendőrségéhez, a korabeli állambiztonsághoz. Stricik, prostituáltak, szobáztatók, kocsmárosok, tartótisztek, rendőrök egy olyan logisztikát és kreativitást igénylő, folyton mozgó rendszert hoztak létre közösen, amelyet az említett korszakos dokufilm szereplői sem láthattak át – bár ők is működtették. Ebbe a bűnbarlangba – a jelentések tükrében – ma már máshogy van módunk belépni.

A Kádár-korszak alvilága volt az egykori betörő és orgazda interjúalanyaink szerint az utolsó olyan különálló rétegekből felépülő világ, melynek tagjai azzal teremtettek versenyelőnyt a bűnügyi rendőrséggel szemben, hogy élesen elváltak az éjszakában az újítók, a kártyások, a srenkesek, na meg a kocsisok. Ironikus módon, mintha komolyan vették volna a „nemzet orvosának", Buga doktornak rádióbeli tanácsát: öltözködjenek rétegesen, különben ráfáznak. Hiába a nagy betöréssorozatokhoz kapcsoljuk a magyar alvilág létrejöttét, igazából az eltitkolt pénzek révén lehetett aratni. Akiknek volt pénze, azok be is szálltak a különféle üzletekbe. Az alvilági rétegek között is megjelentek a különbségek: például az újítósok lenézték az erőszakos bűncselekményeket, hiszen ott mindig lesz tanú, valamint nem kell hozzá pénz. Az öreg kártyások meg a betörők úgy érezték, az utcán hever a pénz, így nem érdemes erőszakot alkalmazni. A valutát, ékszereket, órákat vásárlók, ha akartak, könnyen pénzhez juthattak. A külföldre kijáróknak a nemesfémbiznisz kínálta magát. Sokan „fel is gazdagodtak" – értsd: meggazdagodtak – ezekből az üzletekből. „Szakavatott" interjúalanyaink szerint a védelmi pénzek, a pinkapénzek és a valutafelvásárlás, valamint az egyéb csempészárukkal való üzlete-

lés olyan latenciába eső bűncselekmények voltak, amelyeket nem tudtak a hatóságok megfogni, így lett a betörés a vádemelésre leginkább alkalmas büntetőeljárási szegmens. Hiába hoztak sokkal nagyobb bevételt a valutafelvásárlások és a csempészáruk, mint a betörések, mégis az utóbbiakra tudtak nyomozásokat indítani a hatóságok. Összességében viszont mindegyik tevékenységet olyan vendéglátóipari egységekben végezték az újító vagy kártyás csibészek, mint a budai Old Firenze vagy a pesti Omnia presszó. Az egykori nyomozóból lett belügyminisztertől, Pintér Sándortól tudjuk, hogy ezeken a helyeken, ha csörgött a telefon, s a hívott személy nem volt jelen, a pincér unott hangon elkiáltotta magát: „Valamelyik betörő jöjjön a telefonhoz."

Egy alkalommal, 2018 karácsonya előtt a jelen kötetben ironikusan felkérdező Böcskei Balázsnak riposztokban mesélő Bezsenyi Tamás egyik kutatásának aktuális állásáról számolt be. Kellően zajos helyen tette, ennek megfelelően minden mondatot legalább kétszer meg kellett ismételnie, ami akkor élőszóban kifejezetten jót tett a foglalkozásnak. A téma a betörőhálózatok korabeli létrejötte, tevékenysége volt, és együttműködése az állambiztonsággal – a rendőrök kárára. Értékesítési láncok, tervezések, csomópontok, ha csak a Presztízs-ügyet nézzük, akkor több mint 170 bűncselekmény, ebből 143 a betöréses lopás. Micsoda munka! – mondhatnánk elismeréssel, de nem mondjuk, mert a bűn nem ugyanúgy fizet!

Ahogy az lenni szokott, a hálózat nem tűnt el, csak átalakult, számos leágazása meghatározó eleme maradt a rendszerváltás utáni új rend(etlenség)nek is. Ugyanezen az estén a magyar nyilvánosságban addig soha nem látott részletességgel tárgyaltuk a Los Angeles-i magyar maffia szervezeti önéletrajzát is – ez volt a nyitó adása a későbbiekben közösen elindított

bűnügyi podcastnak, a *Tango és Kes*nek, melynek otthona a 24.hu. Ültünk papírral a kézben, rajzoltuk, mint múltja iránt érdeklődő gyerek a családfát, és reméltük, hogy eljutunk majd valahova. A múltba.

Ez remélhetőleg így is történt. Ahhoz, hogy a Kádár-rendszer emlékezete teljes legyen, el kell tudni mesélni a bűn-(ügyek) nyelvén is. Pontosan tudják ezt azok is, akik a történelemkönyvek szerint csinálták, vagy akikkel működtették a rezsimet, ám, ahogy az utca fogalmaz: könnyebb „játszani a bazári majmot", a jackarizó férfit, aki „ott sem volt" szerepét nagyítja, mint hogy elővegyünk egy üres lapot a szembenézés jegyében. Gondolhatják, könnyen vagyunk, hiszen ami nincs a papírban, az nem is létezett. A helyzet azonban az, hogy nagyon is ott várja mindez a papírokban azt, aki valóban meg kívánja szerezni.

Éppen ezért nem statisztikákban, hanem könyvekben, leselejtezett folyóiratokban, eltűntnek hitt jelentésekben, elfeledésre javasolt sztorikban és legendás eljárásokban bányásztunk, illetve ezek apropóján beszélgettünk. Bűnügyek, bűnözők és bűnök által bemutatni egy rendszert, melyben milliók így vagy úgy, de megtalálták a helyüket. Ez felér annak a tükörnek a megtisztításával, amelybe előbbiek nem szeretnének belenézni.

Szándékunk, hogy az olvasóval megismertessük a Kádár-rendszer bűntársadalmi sajátosságait is, az úgynevezett szocialista társadalom szocialista sajátosságú eljárásait. Mert nemritkán valóban más a „szocialista" bűn, mint a „kapitalista". Ezért nem tekinthetünk el a kor társadalomtörténeti, jogi és szociológiai sajátosságainak feltárásától sem – ahol azt az adott téma megkívánta, és lehetőleg új, még nem ismert kontextusban. Szüleink számos tekintetben egy szocialista krimiben él-

tek: máshogy nyomozott itt a zsaru, máshogy raboltatott a műkereskedő, más utakon jártak a nappal láthatatlanok, az éjjel aktívak, mint a vasfüggönyön túl. De más volt az éjszakai élet is a Duna két partján. A beszélgetések során betérünk jó pár lokálba, ott leszünk a betöréseket megtervező italozásokon és a zsákmány elpasszolásakor is. Ahogyan fel is nyomkodjuk egymást a rendőrségen, de szigorúan „jóbaráti alapon." Aztán többek között lekövetjük, hogy a szocializmusban postát rabolni éppúgy (technikai) tudást igényelt, mint a hibákból építkezve rájönni, ki is az elkövető. A szocializmusban a hotelek és a taxisok sem ugyanúgy működtek együtt, mint 1990 után, de a korábbi táncrendek pályára tették az átmenetet követő új ügyeskedőket is.

A „szocialista tudat" megannyi életellenes bűncselekményről, darabolásról, lopásról, vérben és testnedvekben úszó pillanatokról nem kívánt tudomást venni, holott a tudatalattiban jelentős erők mozogtak. Ezeket hozza felszínre, és mutatja be ez a könyv.

Nem kívántuk akadémiai nyelven elbeszélni a Kádár-rendszer bűntársadalmát, lévén a bűn nyelve inkább az informalitáshoz van közelebb, mint a *Belügyi Szemle* korszakba illő szövegeinek nyelvezetéhez. Ezért a beszélgetések a határon mozognak. Amikor kell, komolyak vagyunk, amikor lehet, lazák. Támaszkodunk mindarra, amit filmek, dalszövegek, pengékről készült fotók, dögkeselyűk, vallomások, zsarusztorik, csalók és nem utolsósorban a szocialista miniszoknyadivat és szexuálkultúra előttünk már kibontottak. Viszont még az ismerős arcok és tárgyak is – a bűn által elgondolva – meglepő arcukat fogják felmutatni. Ugyanezért nevezzük a könyv fejezeteit „Adriának" – az Adria iratrendező márkát használta ugyanis a rendőrség a számítógép előtti korokban.

A kiadói szándék és munkatársainak munkája mellett ez a könyv nem jöhetett volna létre Szále László több mint szerkesztői segítsége nélkül. Szöveggondozása során szembesültünk azzal, hogy mennyivel könnyebb lazán beszélgetni, mint pontos szöveget létrehozni. Köszönettel tartozunk a 24.hu-nak, hogy a *Tangó és Kes* podcast első adásainak egy részét beépíthettük a könyvbe. És nem utolsósorban családjainknak – ők tanítják meg nekünk újra és újra, hogy a véletlen vagy a pech emlegetése csak locsogás. S nem szabad könnyelműen ellazáznunk a megfelelést annak az elvárásnak, amire az irántunk megnyilvánuló szeretetük kötelez bennünket.

„Bűn az élet" – hirdette korabeli, okkal bírált könyvének címében Moldova György. Ám ha művének tartalmában nem is, annak címében lehet, hogy igaza volt. Bár nem egészen tudjuk mennyiben és hogyan, van valami nyugtalanságot keltő érzés abban a sorban. Megpróbáltuk magunkból kibeszélni, és nem tudjuk, hogy sikerült-e.

Mert mi van, ha tényleg bűn az élet?

ELSŐ ADRIA,

melyben a betörésről és a hozzá nélkülözhetetlen betörőkről
beszélgetünk, meg az őket üldöző rendőrökről,
akik egy idő után rájöttek: profi betörésnél – nyom híján –
a nyomozás nem sokat ér, célravezetőbb a felderítés.

Böcskei Balázs: *Kezdjük a barátságunkat megalapozó* Tangó és Kes *című bűnügyi podcasttal, amely a hasonló című filmen alapul. Ennek köszönhetően oly távoli és mégis közeli a mi szocializációnk a győri Adyvárostól egészen a pesti Ferencvárosig. Hollywood ezzel az 1989-es kemény és vidám mozival búcsúztatta a nyolcvanas évek nagy akciófilmes korszakát, mi kezdjük ezzel beszélgetéseinket a Kádár-korszak bűnözőiről és bűnüldözőiről. Mondd, Tamás, hányszor láttad a filmet?*

Bezsenyi Tamás: Attól tartok, hogy még nem ezerszer, de már, sajnos, több mint százszor láttam. Ahogy te is – így folyton tudunk egymásnak replikázni belőle. A film elején az inkább rád hasonlító Tangót (Sylvester Stallone) a helyi rendőrök gond nélkül – belső filmes poénként – a színész karrierjét a *Rocky* után végképp megalapozó *Rambo* filmek főszereplőjével azonosítják. Nem késik Stallone, már mint Tango replikája: erősen leszólja Rambót, a korábbi szuperhőst.

A mi generációnk számára elég jelentős alkotás a Tango és Cash, *legalábbis azzá vált. Amikor megy a tévében – akárcsak a* Rockynál –, *mindig ott marad az ember. Ezeket egyszerűen nem lehet nem nézni… bár ha így beszélsz, akkor a hajad miatt könnyen Cashnek tűnhetsz, aki láthatóan felelőtlenebb Tangónál, a fegyverét is könnyebb ellopni,*

és felhasználni egy csapdához, miközben nincs olyan kérés vagy parancs, amit ne szegne meg.

Hát éppen a Cash által alkalmazott „székes" kihallgatási taktikák miatt érdemes kivárni az első reklámot, ahonnan viszont már egyértelmű, hogy a rendőrfőnök szerint Tangónak a rendőri munka helyett inkább meg kellene nősülnie, és a renitens Cash sem rendőrnek való, inkább olyan, mint „egy kültelki strigó".

Hagyjuk Tangóékat, vágjunk bele. Menjünk a Kádár-kor legelejére. El tudod képzelni azt, hogy 1956. október 23-án, amikor Budapest vonul a Műegyetemtől a Bem tér felé, vagy mindenki a Rádió előtt tolong, akkor leleményes budapestiek éppenséggel azon ügyködnek, hogy betörjenek lakásokba?

Az első egy-két napban talán nem gondoltak rá, de a képzett betörők, akik a börtöniskolában a srenkerszakmát kitanulták, azok szerintem hamar felismerték: ha kiürül a város, vagy legalábbis egy adott pontjára fókuszálnak az emberek, akkor ott nagy lehetőségek kínálkoznak. Ezt még egy afroamerikai kisgyerek is gyorsabban átlátta, mint a New York-i rendőrség a *Die Hard 3*-ban: John McClane nyomozó észleli, hogy üresek az utcák – mert minden rendőr azt az iskolát keresi, ahol a robbanóanyagot elhelyezte a terrorista –, tehát nyilván nem figyelnek arra, ami máshol zajlik a városban. A válasz tehát igen, elég valószínű, hogy 1956-ban, a későbbi napokban már voltak olyan csoportok, amelyek gépkocsit szerezve kifejezetten azon serénykedtek, hogy a betörésekkel minél nagyobb bevételhez jussanak. Sőt: elvittek nagyon sok bútort és egyéb más nagyobb használati tárgyakat is. A srenkerek egyik speciális esete az

1956-os forradalom idején piacra lelt retiksrenker. Ők követik el a figyelést nem igénylő bűncselekményeket. Ez a betörőakadémia alapfokú tanulójának megfelelő balhé. S általában – éppen mert a vagyonvédelem nem felelt meg a biztonsági előírásoknak – maguk a kárvallottak sem mindig jelentették az efféle eseteket. A forradalom és a szovjet beavatkozás idején ez egyre szélesebb körben terjedt. A bűnügyi statisztikában az 1955-ös, illetve '57-es évhez képest jelentkező relatív csökkenés 1956-ban nem pusztán a forradalmi erkölcshöz, hanem a konszenzuális szervezeti közönyhöz is kapcsolódhatott. Sem a sértettek, sem a hatóságok nem feltétlenül látták értelmét egyes bűntettek jelentésének. Ötéves korszakolás alapján viszont látható, hogy az 1950–1955 közöttihez képest a társadalmi tulajdon elleni betöréses lopások 1956–1960 között növekedtek.

Bár könyvünk témája a Kádár-rendszer, nem tudom megállni, hogy ne hozzak szóba egy 1945-ös történetet. 1945 ugyan még nem a szocializmus kezdete, de mégiscsak egy új korszak nyitánya. Mág Bertalan Banditák Budán *című munkájára gondolok, amelyből az derül ki, hogy az új korszak, az új világ – betöréssel vette kezdetét.*

Valóban így történt. Mág Bertalan egyike a második világháború után frissen felszerelt detektíveknek, ő az, aki később megteremti nálunk a rendőrségi memoárirodalmat. Az angolszász országokban már a 19. század közepén megjelent ez a műfaj, majd annak végén már jellemzően munkásszármazású nyomozók voltak azok, akik érett és tapasztalt rendőrtisztként – úgymond – már láttak a pályán. Ezek a nyomozók a pályájuk csúcsát – az ógörög filozófia kifejezésével –, a nagy akmét (szocialista kontextusban: jelentős ügyek felgöngyölítését) követően írták meg memoárjaikat. Egyébként jelentős haszonnal.

SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
413442
1881

Mág Bertalan 1968-ban jelentette meg első kötetét, majd utána folyamatosan a többit. Nyilván – *von Haus aus* – mind a Zrínyi Katonai Kiadónál. A *Banditák Budán*ban meséli el azt, hogy amikor a szovjet csapatokkal Pestre érkezett, együtt dolgozott egy Gosin nevű főhadnaggyal. A Városliget környékét ellenőrizték bujkáló fegyveres fasiszták és brigantik felszámolása céljából. Egy alkalommal az Aréna úton – 1945-ben kapta a Dózsa György út nevet – lövés dörren, meghal egy házmester, ők pedig a katonákkal együtt az elkövető nyomába erednek. Aki azonban gyorsabb, eltűnik. Másnap visszamennek a helyszínre, és próbálnak nyomozni, kicsit botcsinálta módon. Az hamar kiderül, hogy nem fegyveres, fasiszta brigantik merényéről van szó, tehát itten most nem kémelhárítás zajlik. Hanem valójában egy betörőt keresnek. Olyat, aki dunyhát, matracokat meg egyéb ágyneműt visz el a lakásból. Az a tény, hogy az értéktárgyak leginkább textiltermékek, jól mutatja, milyen lehetett a korabeli vagyoni helyzet arrafelé. Aztán persze Mág elmeséli azt is, hogyan lesz detektív mint a kommunista párt által beajánlott személy. A későbbiekben az ő hatására tollat ragadó más rendőrtisztek – mint Fóti Andor bácsi meg Ádám Zsigmond – is megénekelik azt: hogy volt egyszer egy razziacsoport. Az úgynevezett R-csoport nagy gépkocsikon járőrözött, és – nem lévén elég fasiszta kém – lényegében a vetkőztetőket próbálta meg felszámolni. A vetkőztetés még inkább a szegénységet jellemző elkövetési mód volt, ahol ezek a csoportok konkrétan levetkőztettek embereket az utcán – a ruhájukért. Az R-csoport pedig próbálta őket megállítani.

Térjünk vissza a saját megcélzott időnkbe. A Kádár-kor sem homogén időszak, kontinuitások, illetve diszkontinuitások szabdalják fel. Ezzel együtt, vagy ennek ellenére, meg tudjuk-e rajzolni, hogy milyen a

szocialista betörő? Mennyiben dolgozik másképp, mint a nyugati betörő, mondjuk, az eszközhasználatát, innovációs képességét tekintve. Hiszen egyvalami nyilvánvalóan más: a zsákmány nagysága. Meg tudjuk-e rajzolni a kontúrját: honnan érkeznek a szocialista betörők, milyen típusok vannak – hiszen az 1956 és 1989 közötti bűnözői generációk nyilvánvalóan nem egyformán rekrutálódnak. Röviden: mi a fejlődési, tanulási regénye a szocialista betörőnek?

A szocialista betörő jellemzően a Rákosi-korszakban nevelkedett személy, aki 1956 után megpróbálja elhagyni az országot, vagy lecsukják a forradalmat követő megtorlások során. Mert ne tagadjuk, a fegyvert ragadó forradalmárok között voltak olyan személyek is, akik igazából a fegyverragadást inkább azért preferálták, hogy közben betörjenek, vagy éppen pénzt és ékszereket tudjanak rabolni. Pontosabban fogalmazva: a forradalmárok közé is bekerültek bűnöző elemek, akik valójában köztörvényes bűncselekményekre készültek, és csak látszatra csináltak úgy, mintha forradalmárok lennének. Főleg azért, hogy fegyverhez jussanak, vagy autóhoz, amivel a figyelést, a szállítást tudták biztonságosabban megoldani. Vágvölgyi B. András a *Kolorádó Kid* című filmjét a forradalmat évtizedek óta kutató Eörsi László által feldolgozott fogdaügynöki jelentéscsomagból bontotta ki. A legendásított figurában megismerhetünk egy már korábban is bűnelkövető fiatal fickót, aki a forradalmat arra használja, hogy – például a Deák téren, az Erzsébet téren – kirámoljon lakásokat.

A másik, ettől különböző típus – ez inkább a klasszikus Kádár-kori betörő – már ötvenhat után cseperedik fel, az 1960-as, vagy még inkább az 1970-es években. Esetleg volt egy-két sikertelen tiltott határátlépési kísérlete, aztán szállító- vagy rakodómunkás lett, egyáltalán valami olyan munkát vég-

zett, amelynek révén állami vállalatokkal került kapcsolatba. Ahol aztán már nagyon korán megismerte a seftelés lehetőségeit, és fölismerte jelentőségét. Emellett voltak olyanok is, akik nem maradtak meg az efféle segédmunkáknál, hanem szakmát szereztek. Például lakatosok, kőművesek, asztalosok lettek, akik aztán ezt a speciális tudásukat felhasználva jutottak be a szocialista apartmanokba.

Hogy illusztráljuk a tudásfelhasználás innovatív módját, vagy legalábbis a nagyobb váltásokat: 1965-ben körülbelül 3000, 1984-ben 5656 betöréses lopásról beszélhetünk. Mit jelentenek ezek a számok? Ugyanaz a bűnelkövetői kör többször szélesedik? Tehát van egy mag – egyre inkább hálózat –, amely egyre több elemből épül fel? Vagy esetleg magánzók is elindultak ezen az úton, és egyre népszerűbb lett – többek közt – a betörés is? Tekintve, hogy a biztonság nem volt valami fényes sem a háztartásokban, sem az állami vállalatoknál.

Fontos különválasztani: a betörők a Kádár-korszak elején magányosan dolgoztak, a végén viszont már a szervezett csapatok működése vált jellemzővé. Voltak olyan nagy jelentőségű betörések – elsősorban vidéken –, mint pl. 1961-ben a Kalocsavidéki Fűszerpaprika-ipari Vállalatnál, ahol az ott dolgozó közgazdász meg egy testnevelő tanár végzettségű fickó közösen akartak nagy pénzösszegre szert tenni. Sikerült is nekik, de hamar lebuktak, és meglett a csaknem félmilliós zsákmány is. De minthogy bűnszövetkezetben követték el, az elsőrendű vádlott 15, a másodrendű 12 évet kapott. Úgy történt, hogy a közgazdász rendszeresen benne volt a borítékoló bizottságban, melynek az a dolga, hogy a Nemzeti Banktól a fizetések előtti nap megérkező nagy összegű pénzt – a dolgozók bérét – kiborítékolja, majd utána bezárja egy erre a célra szolgáló lemezszekrénybe vagy -kazettába. A borítékoló bizottság tagjainak volt ugyebár belső információjuk, és segíthette őket egy-két személlyel való színlelt barátságkötésük is. Tudni kell, hogy a vezetők általában előszeretettel jelöltek az efféle bizottságokba olyanokat, akik olykor még számolni sem tudtak jól. Ezért a borítékolások másnapján a kifizetéseknél voltak is jócskán reklamációk. Minthogy nem feltétlenül hasznos munkát végző, jól kereső személyekről van szó, fölvetődhetett bennük, hogyan tudhatnának más módon, könnyebben pénzhez jutni. Például úgy gondolták, hogy hoppá, ez a borítékolás igazán remek alkalom lehetne. Nos, az effélék ugyan nagy jelentőségű betörésnek számítanak, de alapvetően egy alkalom – ami szorosan kötődik az elkövető életéhez. Amikor magányos többszöri elkövetésről beszélünk, akkor a szocialista időszakban megjelenő úgynevezett mozgó bűnözőre gondolunk, illetve – későbbi nevén – utazó bűnözőre. Ez esetben az ország különféle tájait, városait bejáró személy követ el betöréseket vagy csalásokat. A mozgó, majd utazó bűnöző éppen azzal próbálja meg a nyomozást ellehetetleníteni, hogy mindig más városba megy, és sehol sem tölt el sok időt. Így amikor egy-egy ügy után a nyomozás megindul, vele biztosan nem fogják szemben találni magukat a rendőrök ott a helyszínen vagy a környéken.

Kínálkozik a kérdés: ezek a mozgó bűnözők, akik bejárják keresztül-kasul Magyarországot, mi alapján választanak? Miért Bicske, Fő utca 62., és nem Tatabánya, Fő utca 32. Honnan tudja, hogy Várpalota, és mondjuk, nem Sárand? A másik kérdés: nagyon nagy logisztikai, szervezési, előkészítési munkát kell belefeccölni az elkövetőnek, vajon honnan volt neki erre ennyi ideje?

is, olvashatunk róla pl. Nemes Sándornak *A gyakorlati nyomozás* című, 1944-ben kiadott könyvében. Az 1945-ös bombatalálat miatt újraalakított kartotékrendszer viszont a szocialista időket dicséri, amikor az elkövetési módokat személyekhez vagy csoportokhoz kapcsolták. Ebben a rendszerben akkor adódhatott probléma, ha a rendőrtiszt nem jól írta le az elkövetési módot. Nem tudta jól megfigyelni – mert mondjuk, tapasztalatlan nyomozó volt, vagy a zárszerkezeten nem voltak jól látható nyomai –, hogy milyen roncsolásos módszerrel akart bejutni a betörő. Ebben az időszakban vette át a német kriminalisztikából a magyar bűnüldözés az úgynevezett perszeverancia fogalmát. Ami azt jelenti, hogy a professzionális bűnelkövető szinte kényszeresen, de legalábbis szokásszerűen ragaszkodik az elkövetési módhoz. Hiszen ezt tanulta, ezt gyakorolta, s tudható volt, hogy a bejáratott módszereket újra meg újra alkalmazni fogja. Tehát a perszeverancia: valamilyen elkövetési módhoz való ragaszkodás. A kényszeres inkább az életes bűncselekményeknél értelmezhető. A betörőnél a megszokás abban ölt testet, hogy, mondjuk, szerzett, esetleg csinált vagy csináltatott valamilyen jó lemezvágó eszközt vagy betörőszerszámot, ami neki értékes eszköznek számított, s azt rendszeresen használta.

Visszaemlékezve a rendszerváltást megelőző évekre – lehet, hogy igazságtalan vagyok –, de azokat a zárakat megoldani, aligha volt túl nehéz. Pincét feltörni például nem lehetett egy nagy mutatvány, elég volt hozzá egy esetleg kissé még sorjás tollas kulcs is. De azért – szemben az én sztereotípiámmal – nyilván a szocializmusban is megpróbálták az emberek védeni az értékeiket.

Induljunk ki abból, hogy a rekvirálásoknak és államosításoknak köszönhetően a személyi tulajdon jelentősége csökkent a kor-

szak elején. Nem lehetett akkora értékkel számolni, ami miatt ez az „üzletág" népszerű lett volna. Ezért főleg a korszak első felében a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett betörések száma a nagyobb. Kb. kétharmados/egyharmados arányt lehet megfigyelni. Ez aztán a Kádár-korszak sajátos magánkisipari, butikos és egyéb formátumú arisztokráciájával – amit a gulyáskommunizmus vagy fridzsiderszocializmus szóval szokás leírni – változott meg, amikor a zárólapos hengerzárak vagy mágneszárak sem jelentettek már akadályt a tanulásra kész bűnözőknek. A hetvenes évektől pedig megfordult az arány: a személyi tulajdon elleni bűncselekmények tették ki a kétharmadot.

Ezzel azt mondod, hogy a Kádár-rendszer sajátos polgárosodásának köszönhetően pörög föl a betörésbiznisz.

Egyrészt igen...

És amikor a társadalmi tulajdonért törünk be, akkor mit viszünk a puttonyban haza?

Sajnos, a társadalmi tulajdont is sok esetben nagyon egyszerű zárak védték, akár egy fészert, pincét vagy padlást. Az efféle könnyen hozzáférhető helyeken a személyi tulajdon általában a tüzelő volt, így ott többnyire falopásról, szénlopásról beszélhetünk. A fatolvajok azért törtek be ilyen helyekre, mert ezek a zárak valóban nem sokat nyomtak a latban. A sértett pedig épp azért elégedett meg ezekkel a lakatokkal, mert úgy érezte, ott úgysincs jelentősebb érték. Sajnos, gyenge minőségű lakatokat és zárakat használtak az állami szektorban is. Csak a Kádár-korszak második felében szereltek fel jobb zárakat az állami vállalatok, szövetkezetek, amikor lehetségessé vált a saját

maguk biztosítása. Az ÁB – ami az állambiztonság mellett az Állami Biztosítót is takarhatta – a 70-es években, úgy alakította ki saját üzleti koncepcióját, hogy ha nem volt megfelelő zár felhelyezve, akkor csak tízezer forintig „szólt" a biztosítás, hiába tartottak ott adott esetben fél millió forintot bérkifizetés vagy prémiumosztás idején.

Térjünk vissza a kulcsokra. A Kádár-rendszerkori polgárosodás a társadalmi tulajdon primátusa felől elmozdul a személyi tulajdon gyarapodása felé. Előbb a háztartási gépek szaporodásával, aztán ott van a párnába dugott papírpénz. Vagy éppen az államvédelem által odarejtett tízdolláros. Igaz, azt még a Rákosi-rendszerben játszódó Bereményi-féle Eldorádó *című filmben nyelte le Monori kereskedő (Eperjes Károly) egy házkutatás alkalmával. Nem kis bosszúságot okozva az ávósnak, akinek el kellett volna számolnia a „kincstári" bankjeggyel. De állami vegzatúra nélkül is egyre jobb zárak kellenek, a betörőnek pedig egyre jobb kulcsok. Mégis, milyenek?*

A kriminalisztika háromféle kulcstípust különböztet meg. Az egyik az úgynevezett saját kulcs. Ez ténylegesen az a zárnyitó eszköz, amit a tulajdonos rendeltetésszerűen használ, vagy amit erről másolnak: gumiba vagy más, alakformát megőrző anyagba belehelyezve az eredeti kulcsot. Magyarán: saját kulcs vagy zárnyitó eszköz az, ami roncsolásmentesen tudja nyitni azt a bizonyos zárat, bárhol legyen is az. A másik: az idegen kulcs. Ez valamilyen eltérést mutat a zárba rendesen beilleszthető változathoz képest. Egyfelől, mert direkt úgy van kialakítva, hogy egy rosszabbul vagy lazábban mozgó zárban is ki tudja hozni a zárnyelvet az ajtófélfából. Másrészt esetleg olyan speciális kulcs, amelynek egy-két csapja vagy a fogazatai – a kulcstollak – úgy vannak kialakítva, hogy a nyitást elősegítsék. Ezek nem annyira pontosak, mint az úgynevezett saját kulcsok. A harmadik: az álkulcs, ami viszont összetett – és egyben kissé furcsa – kifejezés. Álkulcsnak nevezzük a tolvajkulcsot, a sperhaknit, vagy ehhez hasonló eszközöket, amik például nagyon vékony, drót jellegű fémhuzalokból, illetve hengeres kis fémcsapokból állnak. Ezekkel a zár különféle csapjainak belső feléhez tud hozzájutni az elkövető.

Hol lehet megtanulni a kulcsok, álkulcsok készítésének mikéntjét, felhasználásának módját a Kádár-rendszerben? Biztosan nem úgy, hogy leszólítok valakit az utcán.

Nyilvánvalóan először a börtönre, fogházra, fegyházra gondolunk, ahol az ember sok mindent kitanulhat, amire szüksége van az élete további folytatásához – alapvetően persze ő dönti el, mit akar ott informálisan kitanulni. Érdekesebb viszont, hogy a börtönön kívül is voltak Budapestnek olyan, efféle tanulásra alkalmas társadalmi terei, fertőzött részei, ahol erre a tudásra volt kínálat is, kereslet is.

Valóban vannak olyan terek, amelyek alkalmasak arra, hogy az ilyen célú kapcsolattartást rendszeressé lehessen tenni. Például: a Kálvária tér, volt Kulich Gyula tér, vagy a Ferencvárosban a Haller Park, az akkori Haller tér.

A rendszeres jelenlét, vagyis a dekkolás a meghatározó: a téren kártyázás, sakkozás, vagy bármilyen más szerencsejáték mellett beszélgettek, kvaterkáztak az emberek. Ilyenkor könnyen „lábra jött" a téma, így alakult ki az információcsere. A betörőknek volt egyfajta – a zárszerkezetekhez kapcsolódó – szakipari tudása. Voltak olyan lakatosok, akik segítettek a betörők-

nek a megfelelő eszközt elkészíteni, vagy maga a betörő volt például lakatossegéd – vagy kőművessegéd, ha falbontásról volt szó. Tábori Kornél a *Tolvajnép titkai*ban ír egy betörőről, akivel a rendőrségen beszélgetett. A fickó megnyílt, elmondta, hogy ő lakatossegéd, és annyiszor küldték ki ajtót nyitni olyan házakhoz, ahol a tulajdonos elvesztette a kulcsát, hogy ő később egyszerűen csak arra gondolt, miért ne csinálhatná ezt a továbbiakban komolyabb ellenértékért. Természetesen az ellenérték arra is kellett, hogy ebből tudja megalapozni a későbbi „spéci" eszközök beszerzését. Talán furcsán hangozhat, de a mai Budapesten tanuló betörők szintén „nyitottak" az airbnbés lakások kulcsát bulizás után elhagyó külföldiek ajtajának kinyitására. A megszerzett kulcs segítségével a búcsúparti idején vagy az elutazás után kirámolhatják a lakást.

Innen nézve, a börtönök egyfajta társadalmi reprodukció miatt hasonló helyzetű személyekkel vannak tele. Ám különbséget kell tenni az úgynevezett letöltőházak és a fegyházak között. Előbbit átmeneti szállásnak is mondják, mert ott csak az előzetes letartóztatás ideje alatt tartózkodnak a delikvensek, legfeljebb két-három hétig. Itt nagy fluktuáció, pörgés van, de azért itt is adnak egymásnak tippeket. Például: hogyan csinálják legközelebb úgy a betörést, hogy a hatóságnak minél kisebb esélye legyen belőni, ki lehetett az elkövető. S minthogy még nincsen jogerős döntés az ügyükben, arra nézvést is adnak tanácsot, hogyan próbálják a hatóságot kimozdítani, vélt vagy valós jó helyzetéből.

Lehet, hogy naiv a kérdés, de csak mai fejjel tudok gondolkozni. Ha én mondjuk, tippet akarok kapni, honnan tudom, az információért hol és kihez kell fordulnom, és legfőképp biztonsággal? A Kádár-rendszerben az információk lecsekkolásának a mainál jóval szűkösebb lehetőségei

voltak. Például, még nincs internet, ahol visszakereshetők az információk. Honnan tudta, mondjuk, egy kezdő betörő, hogy az a tippadó éppen nem besétáltatja egy rendőr házába? Vagy hogy nem csalinak használják: amíg ő dolgozik valahol, addig egy másik helyet nyugodtan felnyomhassanak.

Ezek a veszélyek valósak, bár az is igaz, hogy a tippadók, akik ebben a szakmában működtek – folyton újraalakuló szakmáról van szó – adtak a betyárbecsületre. Balla Tibor bíró az 1980-as évek elején azt írta a tippadókról egy nagy jelentőségű betöréssorozat kapcsán, hogy ezek igazi csibészek, de a jó hírnévhez való ragaszkodásuk megköveteli, hogy ne verjék át azokat az elkövetőket, akik igazából nekik dolgoznak. A tippadó az elkövetési érték tíz-húsz százalékából elég jó pénzekhez jutott. Ez ugyan nem oroszlánrész, ám a tippadó általában nem magányos tippet ad, hanem rendszeresen és többeknek. Neki tehát fontos a saját presztízse, és az is, hogy megbízható bűnözőkkel legyen dolga.

A tippadó honnan szerzi – ugyanebben az informalitásban – a tippjeit, javaslatait?

Legtöbbjük a vendéglátásban dolgozott, vagy valamilyen személyszállítási, fuvarozási cégben. Egyik-másik esetleg MÉH-telepeknek volt a felvásárlója, ahol egyben orgazdák is lehettek. A tippadó tehát helyzetéből adódóan kifejlesztette a kapcsolatrendszerét és a saját technikáit. Mert nem feltétlenül a tippadó szerzi az információkat, lehet, hogy ő csak kiválogatja, amiket összegyűjtött pl. a portástól, a sofőrtől vagy az orgazdától. Arról az időszakról beszélünk, amikor hétfőn nincs tévéadás, és az emberek döntő többségének telefonja sincs a lakásában. Te-

hát az otthonon kívüli, a közösségi terekben való létezés sokkal természetesebb volt, mint manapság. Jóval több időt is töltött az ember, nem feltétlenül csak kocsmákban, hanem művelődési házban, szabadidőközpontban, klubban vagy bárhol, ahol az emberek összejöhetnek. Így nyilvánvalóan gyakoribb volt a személyes kontaktus, a közvetlen információcsere is. Az emberek sokszor olyan infókat is továbbadtak nyilvános helyen egy másik személynek – hogy hova fognak menni, merre lesznek, meddig –, ami nem feltétlenül tartozott volna rá. S arra végképp nem, aki még meghallhatta. Az, amit ma bizalmi hálóként mi megteremtünk, és el tudjuk szeparálni magunkat a mobiltelefonunk meg egyéb más elektronikus elérhetőségi eszközök segítségével, az akkor mind nem létezett. Ezért – aki akart – sokkal könnyebben tudott információt szerezni arról, hogy a környezetében élők hol, merre lesznek a következő napokban, vagy éppen milyen új értéktárgyra tettek szert. Idézni kell Medvegy Vilit, aki a két világháború között volt hírneves betörő – Kutyás Valentin, *alias* Valentin Miksa és Grósz Simon tőzsdekupec mellett –, ő mondta azt a rendőröknek, hogy nem a betörés a művészet, uraim, hanem az, hogy úgy költsem el, hogy ne találjanak rám.

Ebben segít az orgazda, aki megszabadít a rablott holmitól.

Az orgazda ebben úgy „segít", hogy a lehető legalacsonyabb összeget próbálja ajánlani érte. Abból kiindulva, hogy az érték számodra veszélyforrás is. A megszabadulás tőle tehát: pénz is, biztonság is. A forró holmitól megszabadít, de hogy mennyit ad érte, az főleg attól függ, hogy mit néz ki a betörőből. Hogyan sorolja be, mennyiben tartja őt jó gondolkodású, olyan személynek, aki visszatérő vendége lehet, tehát érdemes premizálni. Vagy akár függőségei miatt látszik rajta, ez legfeljebb egy-kétszer fog itt feltűnni, s nem érdemes vele rendes kapcsolatot kialakítani. Hogy a költekezés művészet, azért is akartam itt felhozni, mert voltak olyan típusú nyomozások, amelyek a költekezés vonalán indultak el...

Épp ezt akartam kérdezni, mert napjainkban – ahogy hallom –, ha valaki hirtelenjében meggazdagodik, sokféleképpen el lehet képzelni, mi van mögötte. Így jószerével el sem éri az ingerküszöbünket. A szocializmusban, ha valaki váratlanul sportautót vett, vagy sokkal többet tölt és költ az éjszakában, esetleg új módon öltözködik, az nagyon feltűnő és gyanús. Jól értem, hogy akkoriban a betörők jelentős része ezen csúszott el?

Mobiltelefon nélküli társadalmi kapcsolattartások világáról beszélünk. A személyes kapcsolatok, az együttlétek gyakorisága miatt hamar feltűnt már az is, ha valaki új órát, értékesebb öngyújtót vett, vagy akár csak a gyufásdobozra egy díszített fémborítót. Már ezek az apróságok is olyan értéktárgynak minősültek, ami feltűnővé tette őket. Idekívánkozik a klasszikus Hofi-vicc: „Megvette már az ehetit? Mert ki az, aki a múlt hetit keresi, a jövő heti meg még nincs. Akkor miért kérdezed? Ja, csak beszélgetni akartam. Hát akkor menjél a ...csába" – mondja Hofi. Szóval egy ilyen apró használati vagy értéktárgy is alap lehet beszélgetés kezdeményezésére. Olyasvalakinek, aki éppen csak a fecsegés miatt látja értelmét a létezésének.

A Kádár-rendszerben az orgazdahálózat is vízfejű? Tehát Budapest központú?

Budapest szerepe meghatározó volt, hiszen a külföldi kapcsolatokat ápoló orgazdák többsége innen, a fővárosból dolgozott, vagy ment külföldre. Ám jelentősek voltak a vidéki nagyvárosok is. Az osztrákok miatt Győr és Mosonmagyaróvár, illetve Pécs és környéke, amely a jugoszláv határ, az ottani vásárok miatt volt fontos helyszín. De a Balaton környékét sem lehetett kihagyni a számításból. A fővárosi helyszínek közül az úgynevezett lengyel vagy KGST-piacok az érdekesebbek. Például a Keleti pályaudvar melletti parkoló – ahol az éjjel-nappali posta van –, az kifejezetten olyan hely, ahol jugoszlávok, lengyelek valutát váltottak, de kereskedtek ékszerrel is meg különféle egyéb értéktárgyakkal, használati eszközzel. Például a *Maffiózók* tévésorozatban azt látjuk, hogy Paulie Gualtieri (Tony Sirico) bármikor megy be a Bada Bing sztriptízbárba, mindig van nála valami, vagy ha a társaival találkozik, azt mondja: kinek kell fodrászolló. Ezek a jelek arra, hogy valaki mozog a piacon, rajta tartja a szemét az informális hierarchiában alatta álló megfejtő embereken. Hiszen máskülönben egy maffiózóhoz, hogy a kukacba kerülhetett, mondjuk, több száz fodrászolló? Nyilván úgy, hogy lefújta a szél a teherautóról, vagy valamilyen barter kapcsolata révén jutott hozzá. Az orgazdák gyakran kéretlen tárgyakkal is kénytelenek dolgozni. Hozzák nekik, ők meg átveszik, mert jó lesz majd valamire. Az HBO bűnügyi tévésorozatain felnőtt generáció tagjaként azt mondhatom, hogy a *Deadwood* sorozat 19. századvégi bordélyház-tulajdonosától egészen a 21. századi *Maffiózók* főszereplőjéig bezárólag sok bűnöző vette mindezt tudomásul, azzal, hogy azt is meg kell tennünk, amihez éppen nincs semmi kedvük. A szocialista korszak orgazdája egyedi változat, de ő is gyakorta rákényszerül a bartermunkára. Esetleg hozzájutott egy rakat francia samponhoz, ám neki nincs ehhez átvevő partnere. Ez

esetben azért válik viszonteladóvá, mert vannak olyan más piacozó vagy orgazdakapcsolatai, akiknek át tudja passzolni a sampont. A betörés nem mindig készpénzre megy rá, olykor valamilyen értéktárgyakra, használati tárgyakra. A rendszerváltás környékén a hírhedt Bene–Donászi-páros előszeretettel vitt el dohánylerakatokból zárjegyes cigarettakartonokat – közkeletűen csak csíkokat –, ilyenkor az orgazda csúzlira adja át, ahogy mondani szokták. Akár egy viszonteladó. Nem a végfelhasználókkal tartotta a kapcsolatot, ha hozzájutott – mondjuk – ezer darab samponhoz vagy cigarettához. Azt ő is egy tételben akarta eladni, nem pedig sok kisembernek. Ez az orgazdánál is lenyomja az árat, hiszen így az áru átkerül majd még egy másik viszonteladóhoz. Ő már olyan emberekkel tart kapcsolatot, akik egyesével porciózzák ki azt a vendégeknek, a fogyasztóknak. A másik klasszikus vonal, hogy olyan butikosokkal, üzlettulajdonosokkal áll kapcsolatban, akikhez egyébként is járnak be olyan emberek, akiket érdekelhet az áru.

Hallgatva a betörések logisztikáját, azt hiszem, Niklas Luhmann a betörések alapján is leírhatta volna a modern társadalmak komplexitását. Azért hozom ezt a tudományos példát, hogy megkérdezhessem: a rendőrség hol nyúl bele ebbe a komplex rendszerbe? Hol próbál elindulni? Az orgazdát igyekszik lefülelni, vagy a tippadókra megy rá? Az elkövetőkre koncentrál? Vagy mindre egyszerre? De hát a kádári rendőrség az időnek szűkében van, miközben pörög fel a polgárosodás a maga következményeivel. Egyik nem kívánt következmény éppen a betörések számának a növekedése. Hogyan tudja a betöréseknek ezt a sűrű szövésű hálóját feltépni a rendőrség?

Ha már Luhmannt említed, akkor itt be kell hozni az autopoiesis fogalmát. Vagyis hogy hogyan tudja reprodukálni, fenntar-

tani önmagát egy olyan szervezet, amely a második világháború után hatásköri és illetékességi szabályokkal körülbástyázva működik. Ezeknek a szabályoknak és hatásköröknek köszönhetően épp a vagyon elleni bűncselekményeknek ez a fajtája – a betöréses lopás – a legnagyobb szkotóma. Hiszen egyfelől az elkövetési érték alapján határozzák meg, hogy az ügy helyi, városi, megyei illetékességi körbe tartozik-e. Viszont a betörési helyszín alapján is tartozhat az ügy különféle rendőri szervekhez. A legfontosabb, hogy a nyomozó, és a rendőrség képviselői legalább a saját illetékességi területükön képben legyenek: kik azok, akik hajlandóak felvásárolni illegálisan beszerzett dolgokat. Illetve, kik azok, akik betörésért már többször voltak elítélve. Mert akik elkövettek ilyen bűncselekményeket a közelmúltban, valószínűleg elkövetnek hasonlókat a jövőben is.

Nem sokra megy, mondjuk, a balatonfüredi rendőrség azzal, ha ismeri a füredi orgazdákat, miközben budapestiek követték el Füreden a bűncselekményt, és Budapesten is értékesítették az árut.

Valóban – és kutatásaim szerint ez a fő oka annak, hogy a betörés slágertéma lett a szocializmusban. Országos koordináció hiányában – ahogy ma mondanánk: egy nagy szerverközpont hiányában – a rengeteg fa között nem lehetett a hasonló módon kivágott famennyiséget megtalálni. Így eléggé szabadon lehetett garázdálkodni egy manuálisan és elég anarchisztikusan rendszerezett bűnügyi világban.

Amikor a betörés kifejezést halljuk – szocializmus vagy nem szocializmus, mindegy –, az ember magából indul ki, és rögtön személy elleni akcióra, lakásbetörésre asszociál. Persze ezzel nem akarom azt mondani, hogy a Csepel Művekbe nem mert betörni senki. De – vélem én – az állami vállalatoknál a polgárosodással csökkent a betörések száma. Vagy dehogy is?

A legvidámabb barakk talán a legcsibészebb is volt – komoly betörésekkel. És beletrafáltál: Sziki Lajos rendőr alezredes éppen erről írta a disszertációját: *Csepel Vas- és Fémművek kárára elkövetett összbűnözés helyzete (1970–1984) 15 éves időszakra.* Az ilyen gyári betörések elemzése szegény Sziki kollégának kellemetlen volt, mert az uralkodó munkásosztály egyes tagjai követték el a lopásokat, betöréseket más szaktársaik segítségével, és gyakorta belső információkra alapozva. Általában benne volt a bizniszben egy gyári rendész vagy munkás is. Ezzel együtt előfordul, hogy külső személyek követik el, nyilván együttműködve a gyárat éjszaka őrző rendészekkel. Velük valamilyen kapcsolatot fel kellett venni, akár konfliktusosan, akár együttműködően. Ezek a betörések a hónap két dátumához gravitáltak: a gyári dolgozók fizetésnapjaihoz. A pénzek a kifizetések előtti nap érkeztek meg, éppen csak annyival előbb, hogy a kiborítékolást a bizottság el tudja végezni. Pontosan azért, hogy minél kisebb eséllyel lehessen betörni. Így nekik csak egyetlen éjszakára marad ott a teljes pénzösszeg.

Amikor a „szakma" egyre inkább professzionalizálódik, hálózatosodik, s ugyanaz a bűnözői csoport keresztül-kasul szeli az országot – és még az sem biztos, hogy ugyanazzal a módszerrel tör be, ugyanolyan típusú házakba, ugyanolyan fajta és nagyságrendű kárt okozva –, milyen innováció kellett a rendőrségnek ahhoz, hogy valahogy mégiscsak javítsa a felderítési statisztikákat?

Bátran kimondhatjuk: ezek a „keresztül-kasul betörések" olyan kihívás elé állították a rendőri szervezetet, amit „a Cég" intézményesítetten nem tudott megválaszolni a szocialista időszakban. Az utazó bűnözők kapcsán már felmerült Dobos János neve, aki az ORFK-n volt a betörési vonal vezetője. Akkoriban ők országos szinten elsősorban szakirányítást végeztek: tehát a megyei, városi hatóságoknál lévő ügyeket vizsgálták, illetve azoknak a folyamatát követték nyomon. Dobos Jánosnak és kollégáinak – többek között a már szintén említett, ma is élő Bárdy Tibor bácsinak – volt köszönhető, hogy országosan nagyobb rálátásuk lett az ügyekre. Nagyon sok ügyet olvasott el maga Bárdy Tibor is, minden megyéből. Így például a Veszprém megyei betörésekről készült jelentéseket és jegyzőkönyveket összeolvasta a Csongrád megyéből érkezőkkel. Aztán az azonosságok vagy hasonlóságok alapján – szakmai lojalitásból – értesítette az adott megyében dolgozó kollégákat: próbáljanak erre meg erre figyelni, mert egy ilyen meg ilyen betörőcsapat várhatóan ezekben a megyékben fordul elő. Ez is csak tanácsadás, javaslat volt persze, s inkább a felderítést alapozta meg, a kézre kerítést magát ritkán szolgálta. Hiába történtek betörések egy megyében vagy egy város környékén, ha aztán hirtelen befejeződtek, nem sokra mentek a jótanáccsal. Vagy: ha mondjuk, a csapatban változás volt, egyesek kikerültek, mások bekerültek, akkor nem biztos, hogy egy későbbi nyomozás alkalmával az újak elvitték a korábbi balhékat, amiket még más felállásban csinált a csapat. Azt hiszem, ez volt az a történelmi időpillanat, amikor a bűnügyi szolgálati ág rendőrnyomozói rájöttek, hogy a betöréseket valójában nem lehet nyomozni, csak felderíteni. Amikor ugyanis a bűnözők szembesülnek azzal, hogy milyen kriminalisztikai, kriminál technikai eszközökkel próbálnak meg a kilétükre fényt deríteni – gondolok itt

lábnyomokra, ujjnyomatokra vagy olyan eszköznyomra, amit a szerszámaikkal hagynak –, ezeket ki tudják védeni például azzal, hogy lábbelizsákot húznak a cipőjükre, kesztyűkkel és csak az elkövetés során használt „munkaruhákkal" dolgoznak. Plusz: kifejezetten csak a betöréshez tulajdonítanak el egy gépkocsit, amit aztán a betörést követően „elhagynak" valahol. Ez akkor nem is lopás, hanem gépjármű önkényes elvétele bűncselekmény, amiért egyfelől sokkal kevesebb büntetés jár, másfelől kevesebb erőforrást és szervezeti figyelmet követelt. A rendőrök nem is vették annyira komolyan a „munkaautót" vagy „munkaruhát".

Még nehezebb dolguk volt, amikor a betörők, ne adj' isten, különféle URH-s vagy kézi adóvevő (walkie-talkie) készülékekkel tartották a figyelőkkel a kapcsolatot. Kialakult az együttműködésnek egyfajta szakmaisága, ami az elkövetést profeszszionalizáltabbá teszi, a csapatot pedig valóban szervezetté. Ki kell mondani, amit Dobos János is megfogalmazott: onnan tudta, hogy szervezett bűnözői csoportok jártak ott, hogy rendkívül nyomszegény volt a helyszín. Ilyen esetben hiába lehetett tudni, hogy ki a sértett, nem lett könnyebb a nyomozás. Még ha el is mondja – jó szándékúan –, hogy ténylegesen miket vittek el tőle.

Miért? Talán ebben sem lehetett feltétlenül bízni?

Ha voltak nála olyan értéktárgyak, amiket nem legális úton szerzett be, az volt az érdeke, hogy kamuzzon. Vagyis az informális utakon-módokon meggazdagodott Kádár-kori arisztokráciával kapcsolatban valóban nehéz volt a helyszínekből kiindulva nyomozni. A Sherlock Holmes-i klasszikus abdukciós elmélet szerint: ilyenkor a betörés mint következmény ismere-

téből kiindulva próbálják visszafelé megkeresni a premisszákat. Vagyis, kik, honnan és hogyan jöhettek oda a helyszínre, ahol tehették azt, amit végül is elkövettek. Az emberölések esetén jól működő helyszínalapú nyomozási módszereket fel kellett adni, helyette személyekre fókuszáló felderítésre kellett összpontosítani. Vagyis: a helyszín helyett a lehetséges tetteseket kellett megfigyelni. A felderítés – a megtörténtet vizsgáló nyomozással szemben – egyfajta jövőre irányuló nyomozás: elkezdték figyelni a gyanús személyeket, majd azok lakását és rendszeres találkozóhelyeit. A figyelők általában tizenkét óránként váltották egymást, s ha az egyik új ember nem ért oda idejében, akkor a helyi járőrök is besegíthettek. Már ha egyáltalán – a nyomozók a helyi rendőrök korruptságát nem tudták felmérni – szóltak nekik, hogy van ott figyelés.

Természetesen ezek a figyelések humán erővel történtek, tehát valakinek ténylegesen ott kellett ülnie a Ladában, Škodában. Mondjuk, járó motor mellett, hogy ne fagyjon meg az illető hajnali kettőkor. Figyelt, nem indulnak-e el betörni, vagy nem találkoznak-e azokon a szórakozóhelyeken vagy bárokban, ahova rendszeresen összejárnak. Ide tartozik még az úgynevezett technikai lehallgatás. Létezett a 3/e úgynevezett „labda" rendszabály az állambiztonságnál, majd később a bűnüldözési szerveknél is. A korszakban a vezetékes telefonok lehallgatása mellett ezekkel a hordozható készülékekkel tudták hallható módon nyomon követni, miről beszélnek az adott személyek. A lakás szobáit is betechnikázták, ilyenkor a telefonos információszerzés értelmezésére volt lehetőségük.

Jól értem, hogy ilyen esetekben az ORFK lényegében elvonja az ügyet a BRFK-tól?

Az ügyet nem vonták el. Azért sem vonták el, mert az Országos Rendőr-főkapitányság az 1950-es évektől kezdve, amikor újraalakult, csak szakirányító tevékenységet látott el, közvetlenül nem végzett nyomozásokat. Kivéve, ha egy megyei kapitányság elfogultságot jelentett be. A konkrét nyomozati munka szűkössége azért is „praktikus", mert ha gyakorivá vált volna, s mondjuk, lyukra futnak, utána sokkal kevésbé lett volna egyszerű tanácsokat osztogatni a vidéki nyomozóknak, hiszen a fiaskóval a hitelüket is elvesztették volna. Garamvölgyi Vilmos – 1956-tól 1961-ig volt főkapitány – nem is támogatta, hogy az ORFK átvegyen egy-egy ügyet, ennek ellenére előfordult ez is. Az 1957-es Rózsa utcai postakocsi kirablásának ügyét például – egyévi sikertelen nyomozás után – átvette az ORFK, főleg a bűntény jelentős tárgyi súlya miatt.

Ebben az esetben inkább az a fontos, hogy hiába vesz észre az ORFK valami lényeges összefüggést, országos hatáskörű szervezet lévén csak abban az esetben reagálhat, ha kifejezetten megkeresték az érintett hatóságok. Illetve azt kérték, hogy a szakirányítás keretében legyen egy koordinációs megbeszélés – elősegítendő több megyében dolgozó rendőrök együttműködését, hogy miként számoljanak fel egy vagy több betörőcsoportot. A felderítés pedig azért elsőrangú módszer, mert amikor figyelik ezeket az embereket, igazából a következő bűncselekményeikről szereznek tudomást. Ám az már egyáltalán nem biztos, hogy ami miatt a figyelésüket elkezdték, azt rájuk tudják majd húzni. Sőt, az se biztos, hogy tényleg ők követték el. Annyi állítható, hogy egy vagy több eset miatt elkezdődött a figyelés, ám azt nem tudták a rendőrök, ki az elkövető. Hiszen nem feltétlenül a potenciálisan releváns figurákat kezdték figyelni, hanem csak azokat, akikről információjuk volt, hogy betörésekben érdekeltek.

Mikorra datálható a fordulat, amikor a rendőrség rájött, hogy változtatni kell a szemléleten: hogy betörés esetén a nyomozásnál hasznosabb a felderítés.

Ennek legkésőbbi dátuma – ha egyáltalán lehet ilyet mondani – 1981. december 3-a, amikor koordinációs megbeszélést tartanak az Országos Rendőr-főkapitányságon Pest megye és a BRFK nyomozói, mert lakásbetöréseket detektáltak mindkettőjük területén. Voltak betörések más megyékben is, de náluk kulminálódott, vagy mondjuk inkább úgy, hogy vált nagyon jelentőssé. Azért dugták össze a fejüket, hogy együttműködve derítsék föl, kik követik el ezeket a bűncselekményeket. Ilyenkor az adott nyomozó begyűjti informátoraitól a füleseket, hogy mondjuk, éppen most kik jutottak nagyobb pénzhez, kik akarnak túladni valamilyen ékszeren. Ez esetben a többi informátort is be lehet mozdítani, aztán a tőlük jövő adatokat össze lehet rakni, és elrendezni egy az ügyhöz kapcsolódó közös adatbázisban. A titkos információgyűjtésnek egyfajta agendája, a TIAR a mai napig működik. Ebben szerepel az adott személy neve, gúnyneve, testi vagy egyéb fizikai jellemzői, gépkocsik, amik hozzá tartoznak, vendéglátóipari vagy egyéb más nyilvános helyek, ahol megfordul, nők, akikkel kapcsolatot tart, lakhelyek, illetve gyakori előfordulási helyei. Természetesen már az 1970-es években is biztosan felmerült ez az idea, hogy ilyen módon kellene végezni a felderítést. Az akkoriban nagy port felvert „Négy páncélos" ügyben Horváth András nyomozott azok után, akik nagy számban törtek be ÁFÉSZ-ekbe, ÁFOR-kutakra, s törték fel a lemezszekrényeket a zsákmányért. (Az a Horváth András – ma már nyugalmazott rendőr dandártábornok –, aki a 1990-es évek híres leszámolásos ügyeinek nyomozását is vezette.) Ilyenkor a nyomozók – úgynevezett belső

blokkolással – a megye területén található összes boltba, kúthoz elhelyeztek egy-két rendőrt, aki ott figyelte, előkerülnek-e ezek a személyek. Lássuk be: egész éjszakára egy vagy több megye területén található összes kútnál, vagy boltban elhelyezni rendőrt, önmagában akkora túlóraköltség, illetve olyan pluszkapacitás, ami egy-egy éjszakánál tovább fenntarthatatlan. Ráadásul nem is biztos, hogy aznap betörés lesz. Lehet, hogy csak éppen helyszínbejárást tartanak a relevánsnak gondolt betörők, majd egy másik, adott esetben eltérő fókuszú bandára derül fény. Végül is a „Négy páncélosként" elhíresült betöréssorozatot úgy sikerült felderíteni, hogy egy dömsödi benzinkútnál benézett az elkövető, az ott figyelő rendőr pedig épp a fájós derekát nyújtogatta – s egy pillanatra találkozott a tekintetük. A rendőr még éppen fel tudta írni a gyorsan elhaladó gépkocsi rendszámát – ennek alapján fogták el a betöréssorozat elkövetőit.

MÁSODIK ADRIA,

melyben a nagy képrablásról, a Szépművészeti Múzeum
– nem eléggé – féltett kincseire irányuló betörésről beszélgetünk,
az első olyan esetről, amikor a Kádár-kor rendőrsége
az Interpol segítségét kéri, hiszen fölmerül a nemzetközi részvétel
gyanúja – s kiderül, nem csak a moziban van ilyen.

Nagy Bandó Andrásnak van egy jelenete, amikor E. T.-vel, a földönkívülivel beszélget, és igyekszik meggyőzni arról, hogy maradjon itt, a Földön. E. T. azonban bizonytalankodik, attól fél, nem tud majd elhelyezkedni, merthogy mindig elalszik. Mire mondja neki Nagy Bandó: Elalszol? Majd őr leszel a Szépművészetiben. A jelenet az 1983-as november elejei Szépművészeti Múzeumban lezajlott eseményekhez kapcsolódik...

A betörés nem előzmény nélküli a magyar bűnügytörténetben, de a maga nemében páratlan. Annyiban nem stimmel Nagy Bandó, hogy a valóságban a teremőrök nem aludtak el, nagyon is jelen voltak. *A teremőr* című – Markos–Nádas – rádiókabarében viszont nem alvó, inkább gyengén látó süketekként írták le a teremőröket. Az eset és annak humoros feldolgozásai azt a közhiedelmet ingatják meg, hogy ami a Szépművészeti Múzeumban történt – elrabolnak hét értékes festményt –, ilyesmi csak az amerikai filmekben történhet, New Yorkban vagy a British Museumban. S kell hozzá még – mondjuk – az olasz maffia. Aztán kiderült, hogy az olasz alvilág nincs is olyan messze Budapesttől.

Igen, a Szépművészeti kirablása is egyfajta nemzetközi együttműködés jegyében történt, akár a munkaerő szabad áramlása – csak ez a bűnözők internacionalizmusa.

Sajátságos a történetben, hogy Garas Klára főigazgatónak el kellett ismernie: több hete nem működött a riasztóberendezés a múzeumában. Magyarán: Budapest is úgy vélte, ez nem történhet meg vele. Sőt: nem is helyettesítették a nem működő riasztót semmilyen más biztonsági intézkedéssel. A bűnügyek iránt nem igazán érdeklődő lakosság számára Zombori Attila *Képes könyv* című bűnügyi dokumentumregénye teszi nyilvánvalóvá, hogy a korábbi években már több esetben lovasítottak meg egyházi kegytárgyakat lengyel és magyar bűnözők. És lassan belegyalogolva a rendszerváltás időszakába: az látható, hogy csupán a kilencvenes években, nagyjából az ezredfordulóra építik ki teljes mértékben a múzeum biztonsági rendszerét. Stílszerűen szólva: ez eléggé laza ecsetkezelés. Nemcsak a biztonsági szolgálat, hanem a Szépművészeti Múzeum vezetése részéről is. A magyarázat: a forráshiány. A főigazgató asszonnyal szemben ekkor fegyelmi eljárás is elindul, ám valójában...

A betörés után, vagy azt megelőzően indul az eljárás?

A betörés után. Bár erről nincsenek pontos adataink. Próbáltam megkeresni a Szépművészeti Múzeumban a betörés után indított belső fegyelmi aktáit, de semmilyen írásos dokumentációt nem találtam. Amikor az üggyel korábban foglalkoztam, beszéltem a Szépművészetiben dolgozó idősebb munkatársakkal, ők azt mondták, hogy a fegyelmi mögött volt egy kis káderpolitika is, hogy leválthassák a régóta regnáló főigazgatót. Az

alkalmat látva különféle lobbierők hirtelen életre keltek, azt gondolták, itt az idő változtatni a bebetonozott pozíción. Ez végül nem sikerült. Kiderült, hogy egy téesz melléküzemága állította elő a riasztóberendezést, s az első emeleten a férfi-WC-ben van a főkapcsolója. Tehát, ha valaki nyitvatartási időben bemegy, ott simán áramtalanítani tudja az egész berendezést. Kínos volt, amikor az eljárás során kiderült, hogy a biztonsági őrök azt nem is képesek megfigyelni. Úgy helyezték el ugyanis a „humánerőt" a múzeumban, hogy onnan egyáltalán nem lát rá jól erre a WC-s részre. Vagyis: ha működött volna a riasztó, akkor is nagyon könnyen tudták volna hatástalanítani, senki se vette volna észre. De mint a nyomozás adataiból kiderült, erre nem is volt úgy szükség, mint gondolták.

Úgy tudom, a nyomozásban is volt nemzetközi együttműködés, nem csak az elkövetésben.

Az eset azért is kiemelkedő a magyar kriminalisztika történetében, mert a Kádár-korszakban ez az első olyan nemzetközi relevanciájú ügy, amelyben az Interpol segítségét kérjük. Lényegében ez az első, komoly apparátust megmozgató bűnügyi együttműködés az imperialista országokkal. Ez az első olyan intézményes lépés, amikor a szocialista érdekszféra részéről állítjuk – mondhatni, beismerjük –, itt bizony szükség van erre a segítségre. A sorozat jellegű betörések esetében már korábban is előfordult, hogy informálisan a csehszlovák meg lengyel kollégákkal – főleg a határ menti megyékben – a magyar rendőrök tartották a kapcsolatot, ha olyan elkövetési módszerekkel találkoztak, amelyek importálására gyanakodtak. Vagy felmerült, hogy a bűnözői munkaerő szabad áramlásáról van szó. Ám ezek nem voltak hivatalos kapcsolattartások. Megjegyzem,

korábban volt egy ehhez hasonlatos esemény: 1948. április elején a Nemzeti Múzeumnak a mai Múzeum utca felőli része volt felállványozva, ahonnan feltehetően szakavatott „kollégák" értékes barokk műtárgyakból szemezgettek, amelyeket éppen az – esetünkben is érintett – Esterházyaktól rekviráltak az államosítások során. Ezt az eseményt az tette botrányossá, hogy végül kiderült, egyetlen elkövető segítségével került a portéka Bécsen keresztül Olaszországba. Ez is érdekes párhuzam! Igaz, ezt az ügyet a még létező és aktív kisgazda- és egyéb pártok lapjainak köszönhetően röviden ugyan, de lehetett követni. Ám a Magyar Kommunista Párt ereje és befolyása kezdett megkérdőjelezhetetlenné válni a Belügyminisztériumban, így lehetetlenné vált az ügynek a háború előtt jól ismert bulvároros tálalása-elemzése is. Pedig az ügy önmagában is különös volt, hiszen ugyanaz az Elefánti Ervin őrnagy, aki egykor „beszerezte" ezeket az értéktárgyakat, később ő nyomozott aziránt, vajon kik lopták el, és mi történt velük. További érdekesség, hogy – majd a nyolcvanas években – az osztrákok visszaszolgáltatják nekünk ezeket az értékes műtárgyakat. Addig úgy kezelték őket, mintha bűnjelek lennének, noha nyilván már akkor is kiállítható tárgyak voltak.

Ami a Szépművészetiben történt 1983. november 5-én, abban az is nagyon furcsa, hogy milyen szakavatottan jártak el a betörők. Az első ellenőrzés során az őrök végigjárják a termeket – minden kép megvan. Ezt követően az újabb ellenőrzés során, amikor belépnek abba a terembe...

A Régi Képtár termeiben vannak ezek a képek.

Igen, és azt látják, hogy sem az *Esterházy Madonna,* sem pedig az *Ifjú képmása* nincs ott a falon. Látható, hogy nincs ki-

pucolva az egész terem, csak meghatározott festmények hiányoznak.

A laikus számára adódik a kérdés: vajon milyen művészettörténeti kompetenciával bír egy-egy betörő, hogy pontosan tudja, melyiket vigye, s nem egyszerűen csak beledob mindent a bevásárlókosárba. Továbbá: hogy történt ennek az egésznek a kifigyelése, megszervezése? Annak összeírása, melyik teremben mik találhatóak, hogy az adott festmények ne legyenek összekeverhetők másikkal. Hiszen az Ifjú képmása *helyett könnyen leakaszthat az egyszeri elkövető egy másik ifjú képmását is. Mégis olyan tökéletesen működtek, mintha bizony a művészettörténészi és betörői kompetenciákat együtt birtokolták volna.*

Abszurdnak hangzik, de tisztességből itt szeretném feldicsérni a „kollégákat". A kérdésedben benne rejlett, hogy a bűnözők – még a technikás betörők is – nem klasszikus értelmiségiek. Jelentős részük általában csak nyolc általánost végzett, nagyon kevés a diplomás, pláne a művészettörténész. Itt nyilván arról van szó, hogy segítettek nekik: tehát – mondjuk így – tétre, helyre mentek. Meg voltak adva azok a műalkotások, amiket kifejezetten kértek tőlük a megrendelők. Nyilvánvalóan az orgazdai érdeklődés már azelőtt megvolt, mielőtt ellopták a képeket.

Hadd akasszalak meg egy kérdéssel: annyi múzeum van a világon, annyi helyen lehet Raffaello-alkotás, miért épp a budapestit lövi be egy orgazda? Nápoly mellől. Azért, mert ezeket gyűjti, és tudja, hogy Budapesten vannak? Vagy azért, mert rosszul őrzött múzeumokról van szó? S tudja, hogy egy-egy szocialista ország közgyűjteményeiben

a biztonságtechnika biztosan nem olyan fejlett, mint a nyugati társainál. Szerinted miért éppen innen vitték el, és minek köszönhetően épp ezeket a képeket?

Meg kell mondanom, hogy a *Thomas Crown-ügy* és az *Ocean's* sorozat valamelyik filmje mellett én magam is popkulturális utalásokból, illetve egykori bűnözők áttételes elmondásából tudok valamennyit a nagy volumenű orgazdai hálózatokról, vagyis a kiemelt bűnügyek megrendelői hátteréről. Magyarországon ugyanis nagyon kevesen vannak ilyenek, azok is inkább nemzetközi hálózatok milliárdosai között szerepelnek. Ez esetben is arról lehet szó inkább, hogy olyan nemzetközi befektetők vagy céghálók vannak mögöttük, akik és amelyek igazából nem arra fókuszálnak, hogy pontosan honnan érdemes ellopni valamit. Ők azt jelölik ki, mi az, amit szeretnének a széfjükben látni – vagy mint az *Oscar* című filmben a Sylvester Stallone játszotta „megjavult" gengszter oly gyakran szereplő átriumában. Ez utóbbit azért említem, mert a megrendelők nem minden esetben saját neveltetésük kiteljesedését látják a műtárgyak megszerzésében, hanem annak helyettesítését. Olyan szakavatott bűnözőkkel és szervezőkkel veszik fel ezért a kapcsolatot, akik a teljes kivitelezésért felelnek. A végrehajtás pedig mindig az adott bűnözők okosságától, furfangjától, illetve a megfelelő alkalomtól függ. Az alkalom ez esetben az volt, hogy a felállványozott Szépművészeti Múzeum falán könnyen fel lehetett ballagni az első emeletre, és ott az üveget kivágva bejutni a kiállítótermekbe.

Úgy véled, a megrendelő azt mondotta, hogy az Ifjú képmását *és az* Esterházy Madonnát *szeretném? Nem lehetséges, hogy előzetesen fel-*

térképezték a Szépművészetiben lévő Raffaello Santi-alkotásokat, s a megrendelőnek ez a két kép kellett?

A két lehetőséget azért nem szabad elválasztani egymástól, mert gyakori, hogy egy konkrét műtárgy miatt hajtanak végre betörést, aztán több kép lesz előle. Erre szolgáltat példát a Louvre – ahol ugyancsak volt egy „állványos" lopás –, s több más jelentős nyugat-európai múzeum is. Egy alkotás miatt szerveződhet meg a balhé, de közben fölvetődik, hogyan lehetne ebből még pluszpénzt csinálni. A két szándék így egymásra rakódhat, vagyis: *capisco*, Giovanni, az *Ifjú képmását* és a *Madonnát* akarjuk megszerezni, de ha már ott keccsölünk, ne vigyük el a Giorgionét, a Tintorettókat meg Tiepolókat is grátisz gyanánt?

Mennyire igazad van! Hét mesterműről beszélünk, és ebből a két igazán híres az Esterházy Madonna *és az* Ifjú képmása. *Külföldi kiállítás esetében a* Madonna *biztosítása húszmillió dollár, az* Ifjú képmásáé *tízmillió.*

Így van. Történtek nagy lopások, betörések a már említett és jól őrzött Louvre-ban, vagy a milánói Modern Művészek Galériájában – amelynek az épülete korábban ráadásul erődként funkcionált –, mégis mindegyik sikeres volt. A Szépművészetiből 1983-ban elhozott hét képnek a biztosítási összértéke rekordösszegnek számított abban a korszakban. Ennek is köszönhető, hogy nagy nemzetközi nyomás volt a magyar hatóságokon: mindenképpen működjenek együtt. Nem csupán a magyar hatóságok belátása hozta az együttműködést, hanem természetesen a szerencse is.

Menjünk a laikus vonalon tovább. Lelőtted egy kicsit a poént, hogy az állványzaton másztak fel, de ha az ember ma elképzeli a Szépművészeti ablakát, akkor azon valahogy át is kell jutni. A magamfajta egyszerű ember betöri az ablakot, csörömpöl vele, de így még csak növekszik a probléma: miként visszük ki a képeket a törött ablakon, azon a szűk helyen, úgy, hogy ne sérüljön meg. Hiszen máskülönben akár vissza is vihetjük, a sérült kép értéke a töredékére csökken. Hogyan zajlott le maga a folyamat?

Magam is voltam több esetben a Józsefvárosban olyan szilveszteri házibulin, ahol véletlenül valakinek sikerült kitörnie az ablaküveget. Akkor láttuk meg, ki is lehet menni az állványra, mert az épület éppen fel volt állványozva – pont az Iparművészeti Múzeummal szembeni homlokzat. Jól látszott onnan a Heinemann udvar és sok egyéb más, ami ott a Mária utca és a Ferenc körút között van. Az emeletek között tájékozódni, vagy akár le-föl sétálni nem látszott túl nehéz feladatnak. Éppen az állványokon való munka biztosítékai miatt. Egyáltalán nem volt szűk a hely, az állvány ilyenkor általában úgy másfél méter széles, épp azért, hogy biztonságosan el lehessen rajta helyezni az eszközöket, és kényelmesen-biztonságosan tudjanak ott dolgozni a kőművesek. Magyarán oda fölvinni az üvegvágó eszközöket, amivel aztán kivágják az ablaküveget, nem egy vaszisz-dasz. Ráadásul, ahogy ebben az esetben is történt, először megvágták az üveget, utána az egyik derék olasz – aki mint később kiderült, részt vett az akcióban – benyújtja a kezét, és nagy örömmel veszi tudomásul, hogy a belső mozgásérzékelő nem működik. Onnantól kezdve a legfontosabb az, hogy...

Ha működött volna, akkor tipli van?

Akkor sem feltétlenül kell tiplire gondolni, mert – mint mondtam – elég gyorsan és könnyen lehetett volna a férfi-WC-ből áramtalanítani a riasztóberendezést. A tiplit azért lenne érdemes ilyenkor megindítani, mert a Hősök terénél vagyunk, és ott mindig van gépkocsizó járőr, főleg az állatkerti kis drágák miatt. De gyakran előfordul arrafelé gyalogos járőr is. Ez esetben zárás előtt küldtek volna be egy embert, aki lekapcsolja a riasztót, még mielőtt kiürítenék a múzeumot. Az igazgatóasszonyt éppen ezért nem lehetett fő felelőtlen felelősnek kipécézni.

Ott szóltam közbe, hogy benyúl, és nincsen mozgásérzékelő.

Utána vagy szélesíti az üveget, vagy egyszerűen belülről a zárral kinyitja az ablakot. Szépen belépnek, mintha csak a jereváni Télapó jönne – igaz, nem osztogatni. Amikor már bent vannak, az a legfontosabb, hogy minél finomabb mozdulatokkal leemeljék a képeket. A Régi Képtár alapja az Esterházy család egykori gyűjteménye, melyet Esterházy Pál hozott föl Budapestre először a Magyar Tudományos Akadémiába, onnan kerül aztán az anyag a Szépművészeti Múzeumba. Persze, amikor ezeket a képeket időszaki kiállításra viszik, ott legtöbb esetben maguk a képek riasztanának, ahogy megmozdítják őket. Itthon, a megszokott helyükön azonban nem volt egyedi riasztás, így elég egyszerű volt le- és elemelni őket. Az egészen finom műveletnek az a *sine qua non*ja, hogy az eredeti keretből ki kell tudni vágni a képeket, s áttenni egy úgynevezett vakkeretbe. Vagy: abban a keretben azt lefedve viszik el, mert ezek igazából nem olyan nagy méretű festmények. Nem kell feltétlenül összehengeríteni őket, ha mégis szükséges, a hengerítésnél nagyon kell vigyázni, hogy ne töredezzen a festék.

Nincs is idő rá, ráadásul sötét van.

Másrészt ez a módszer azért is nagyon problémás, mert nem mindegy, hogy a kép utána milyen hőmérsékletnek van kitéve. Amennyire mi vissza tudjuk követni, itt valószínűleg nem volt hengerítés, hanem vakkeretekbe átrakva vitték ki a képeket.

De miért nem hagyják az eredeti keretekben? Hiszen azokat is elvitték, s később a nyomozók egy jutazsákban találták meg őket, valahol...

Feltehetően abból is pénzt akartak csinálni. Egyébként ott kellett volna hagyni az eredeti kereteket. Ezzel is csökkentve a kockázatot. A több évtizedes-évszázados keret növeli a kockázatot azzal is, hogy a mozgatással például széttörik, elmozdul.

Ezen a ponton muszáj föltenni konkrétan is a kérdést: végül is az elkövetők mennyire voltak szakavatottak? És hogyan választották ki a magyar résztvevőket? Akik egyáltalán nem voltak rutinos, profi betörők, pláne nem olyanok, akik kifejezetten műkincsekre szakosodtak.

A két magyar elkövető, Raffai József és Kovács Gusztáv féltestvérek voltak, az apjuknak dolgoztak, aki maszek zöldséges volt Törökbálinton. Ebben az időben ez egyet jelentett azzal, hogy jó pénzű személyekről van szó. Mondhatni: a zöldséges a Kádár-korszak egyik kvázi-arisztokratája. Raffai és Kovács az éjszaki életben is fel-feltünedezett, s nem okozott gondot nekik, hogy ott Csekonics báró módjára szórják a pénzt drága italokra, ételekre, nőkre. Volt persze bennük egyfajta csibész érdeklődés is a külföldiek iránt. Hogy a külföldi megbízók miért épp ilyen magyar bűnözőkre gondoltak? Ki tudja. Az

ügynek egyik pikantériája, hogy nem hagyják ott a kereteket, hanem egy zsákban elviszik, és ahogy utaltál rá, elrejtik a százhalombattai hőerőmű közelében. Megtalálása után egyrészt kiderül, hogy a zsák eredeti tulajdonosa valamilyen állattartó tevékenységet végez, másrészt, hogy az Adriai tenger mellékéről való, ami nemzetközi kapcsolatra utal. Jugoszlávra vagy olaszra. Ez máris szűkíti a kört, ráadásul a százhalombattai helyszínből arra is lehetett következtetni, hogy sietve próbáltak megszabadulni az árulkodó tárgyaktól, remélve, hogy senkinek nem tűnik föl. Általában az a jellemző, hogy ilyen esetekben a betörők semmilyen tárgyi bizonyítékot nem hagynak maguk után. Ahogy a Nemzeti Múzeumban a már említett 1948-as betöréskor nem is hagytak.

Nem akarok tippeket gyűjteni a Szépművészeti következő kirablóinak, de ha már elviszik a keretet, mégis mit kellett volna vele csinálniuk? Az ember a százhalombattai erőműnél eldobja a zsákot, kell gondolnia arra, hogy egyszer csak valakinek feltűnik, és össze is tudja rakni a múzeumot, a zsák készítési helyét stb.? Nyilván elővigyázatlanok voltak, de mi lett volna részükről a jó stratégia?

Az, hogy megsemmisítik a tárgyi bizonyítékot. Mondjuk, tüzet raknak belőle.

Jó, tűzrakás, de nyilván annak is lenne veszélyfaktora. Például valaki megláthatja, mondjuk, egy csőszkunyhóból vagy máshonnan. Ha az elkövető nem akar semmit sem kezdeni a keretekkel, akkor ott kell hagyni a helyszínen, nem? A maffia is mindig úgy követi el a kivégzéseket, hogy a fegyvereket otthagyják a tetthelyen. Ahogy Michael Corleone (Al Pacino) teszi A Keresztapában. *Csak arra figyelnek, hogy úgy preparálják a fegyvert, ne maradjon rajta ujjnyomat. Utána azt a*

fegyvert egyébként sem lenne érdemes sehol sem használni. Mert aki használná, magára húzná a korábbi gyilkosságot is. A ballisztikai vizsgálatok kimutatnák az egyezést. A bűnjelektől tehát a lehető legegyszerűbben kell megszabadulni, és olyan helyen, ami nem ad további támpontokat a nyomozóknak – magyarán még ott a helyszínen.

Ha valamire, erre a történetre tényleg igazak a közhelyek. Márpedig ebben van legalább egy, a műkincstolvajokra vonatkozó közhely: az, hogy a műkincstolvaj nem magának lop. Raffaiék sem maguknak loptak. A betörést november 6-án, hétfőn fedezik fel, akkor, amikor a múzeum zárva van. Hiszen a hétfő mindig szünnap a múzeumokban. Mindenesetre, amikor a teremőrök nappali fény mellett először beballagják a teret – és ez az, ami megalapoz az említett Markos–Nádas-féle kabaréjelenetnek: Laci bácsit, a teremőrt megkérdezi Markos, hogy hát Laci bácsi, az elmúlt negyven évben mennyire loptak? Laci bácsi rögtön közli: mint az állat, úgy loptak. Ez már nyilvánvalóan a társadalmi tulajdonról is szól, hiszen az ugye, nem személyi tulajdon. S milyen érdekes, a társadalmi tulajdon elleni bűncselekménynél mindenki kikel magából, miközben általánosságban...

Hazavittük a gyárat...

Picit ugyanaz az érzése van az embernek, mint amikor Hofi próbálta a *Hofisszeusz*ban kontextualizálni, hogy a prostituáltak esetén a valutázást mennyire elítélte egy korabeli újságíró, aki azt írta: pfuj, ezek a nők valutáért mindent megtesznek. Közben Hofi unott arccal még hozzáteszi: hogy itt valutáért mindent lehet, azt nem a lányok találták ki, hanem a különféle impex vállalatok. A lányok igazából csak figyeltek...

Itt is ugyanez a helyzet. Annyiban még inkább igaz, amit mondasz, hogy maga az egész történet annyira bárgyúan egyszerű, hogy nem is feltétlenül igényelne komoly szakmai készségeket. Nem kellene hozzá egy *Ocean's* filmekből ismert bravúros tolvajbanda. A riasztó nem működik, meg fel is van állványozva az épület. Mintha egyenesen oda lenne készítve azért, hogy könnyebben el lehessen lopni a képeket. És mint említettük, a magyar résztvevők, Raffai és Kovács Gusztáv nem maguknak loptak. Úgy kerültek ide, hogy korábban megismerkedtek öt olasz férfival, akik közül hárman a rablás után nyomban elhagyták az országot. Giacomo Morini, Giordano Incetti és Camine Palmese külön egy Fiat Ritmóval november 6-án lépték át a határt Letenyénél Jugoszlávia felé. Ebben a gépkocsiban van az a hat festmény, amit elvittek a múzeumból. A hetedik, az *Ifjú képmása* a két magyar elkövetőnél maradt. Kicsit banális módon, merthogy az olaszok nem képesek valamiért a jussukat, a tízezer dollárt kifizetni, ezért biztosítékként tartják maguknál...

Az egyik legértékesebbet.

Igen, bár halkan hozzátenném, ha volt annyi eszük, hogy az egyik legértékesebbet-legismertebbet tartják meg, akkor annyi eszük is lehetett volna, hogy nem ássák el Törökbálint mellett – az ilyesmi ugyanis nem tesz jót egy több száz éves festmény állagának.

Milyen jobb megoldás lenne az elásásnál egy rutintalan elkövető részéről olyan festmény esetében, amely tízmillió dollárra van biztosítva?

Mondjuk, még akár a hűtőkamrájuk, vagy a nyári konyhájuk is jobb lehetőség lett volna, legalábbis a páratartalom szempontjából.

Erre akartam utalni. Ha az embernek tízmillió dollár van a kezében, úgy, hogy előtte még tízmillió forint sem volt soha, akkor hirtelenjében nem jutnak eszébe ezek a legkézenfekvőbb ötletek. Hanem úgy érzi, hirtelen megsokszorozódik annak a veszélye, hogy le fognak bukni. Nyilván van ennek sajátos pszichológiája is.

Értem, mire gondolsz. Akár igaz is lehet ezeknél a nem kvalifikált elkövetőknél, hogy azt gondolják: ha ékszereket lopok el, akkor azokat is megpróbálom elrejteni valahova. A válságélmény feldolgozása során a biztos hely iránti vágy keveredik a félelemmel: csak ne tudják rám húzni a balhét. Ez esetben én inkább azt vélelmezem, hogy egyszerű félelemtől motivált cselekvésről van szó, valamint kompetenciahiányról. Nem ismerik fel, hogy ezeknek a tárgyaknak az ilyen helyen tartása veszélyezteti azok épségét. A butaság az egyetlen magyarázat, noha az értékét – még akkor is, ha tízmillió dollár – azt azért valószínűleg ők is megértették. S vélhetőleg azzal is szembetalálkoztak a mentális autópályájukon, hogy a műtárggyal a legnagyobb probléma az, hogy egyedi jellegű.

A másik két olasz miért marad tovább? November 5-én éjjel történik a rablás, és ehhez képest még elég sokat parkolnak Magyarországon. Nem kockázatos dolog ez?

Ezek öten konspiráltan jönnek be, s mind az öten a camorrai maffia különféle szintjeihez tartoztak. Giacomo Morini volt

közöttük a legidősebb, mondhatjuk a mértéktartó ész, ő eleve figyelt arra, hogy ne mindenki jöjjön be a saját néven. Két kollégája, Camine Palmese és Giordano Incerti olyan névvel közlekedett, amivel meglátta a napvilágot. Utóbbi egyébként Olaszországban pincérként dolgozott, őt lényegében a testi ereje miatt hozták át. A másik két név tulajdonosa – Carlo Paganelli és Renato Marangoni – külön úton, vonattal hagyta el az országot. Ők álnéven jöttek be, ami a magyar hatóságoknak csak később tűnt fel. Addig a neveket valódinak feltételezték. De bárhogy is vesszük, hogy itt a hamis, hol a hamis név, mert egy jól láthatóan délolasz férfinak – hogy ne veszélyeztesse a lebukást – nem érdemes rögtön az elkövetés után kilépnie az országból. Amikor a betörés napjához nagyon közeli időpontban az országot elhagyókat ellenőrizve elkapnak valakiket a vonatokon, mindig kiderül, hogy azok a személyek inkább csak viszonteladók, vagy külkereskedelmi...

Ez olyan, mint a lopások esetén, hogy nem értékesítem egyből a holmit, hanem hagyom, hogy fussanak utánam, és elfáradjon az üldöző, s csak akkor indulok tovább?

Ha az elkövetés utáni legközelebbi időpontot választom a távozásra, ami nyomot hagy – és itt a határátlépés nyomot hagy –, akkor azzal felhívom magamra a figyelmet. Ha várok, és parkoltatom önmagamat is meg a cuccot is, akkor az alatt az egy-két hét, vagy még jobb esetben, egy hónap alatt irrelevánssá válik a távozás, s az idő mintegy sűrű erdőt kreál a Jancsi és Juliska játékhoz.

Az effajta gondolkodást azonban ismerik a bűnüldöző szervek is. Tehát pontosan tudják, hogy kivéreztetés, kifárasztás zajlik. De hiába ismerik, akkor már annyi adattal kell számolniuk, annyi ember jön ki-be, hogy abban a tömkelegben vagy feltűnik valaki, vagy nem.

Így van, ez valóban megnehezíti a hatóság dolgát.

A Százhalombattai Hőerőműnél megtalált zsák ide, képkeretek oda, az a gyanúm, hogy ha elolvassuk Zombori Attilának az esetről írt korábban említett áttekintő munkáját, a Képes könyv *címűt...*

Tegyük hozzá, hogy ő a *Magyar Rendőr* újságírója volt, egyben maga is rendőr, s a prostituáltakkal kapcsolatos témában a *Szexpiaci körséta* című könyve is érdekes lesz számunkra.

És, ugye, a Mesél az alvilág – betörők *is az övé?*

Valóban.

Ha elolvassuk Zombori könyvét, vagy akár az eredeti iratokat és dokumentumokat, az tűnik föl, hogy talán nem buknak meg, ha egy Jónás Katalin nevű lány édesapjának nem tűnik föl, hogy már napok óta nem látta a lányát, és nem sétál be november 11-én a rendőrségre, apai aggodalomból.

Igen, ha a szülői aggodalom nem viszi be a papát a rendőrségre, akkor az *Esterházy Madonna* valakinek valahol a kandallója fölött függhetett volna. Ez az érdi kislány – mert igazából igen fiatal hölgy, alig múlt tizenhét éves –, amikor ez az egész dolog történik, megismerkedik a Belvárosban, az Anna presszó környékén a mi olaszainkkal. Akik nagyon szeretik ott tenni a szépet, vagy még inkább költeni a pénzt.

Találó, mert a mi Jónás Katalinunk olyan, mintha Szomjas György dokumentumfilmjéből, a *Nászutasok*ból lépett volna elénk. Beleszeret ezekbe az amorózókba – vagy inkább valamiféle ideálképbe. A lány tud egy kicsit olaszul, épp annyira, hogy megvezethető legyen, és ennek még lesz szerepe. A férfiaknak egyfelől van pénzük, úgy is öltöznek, mintha komoly della lenne mögöttük. Sajnos nem annyi, amennyit ők maguk szeretnének, bár lényegében mind az öten maffiózók. A két álnéven érkező személy, a Carlo Paganelli néven futó Ivano Scianti, és Graziano Juori – az úgynevezett Mario –, aki Renato Marangoni névre szóló útlevéllel jött be az országba. A hatóságok gyorsan össze tudják rakni, hogy ezek a hamis útlevelek hozzájuk tartoznak. Amikor beballag Jónás apuka – aki egyébként egy érdi vásározó család feje –, hogy nem találja a kislányát, akkor ez önmagában még csak egy eltűnéses ügy a sok közül. Tehát ez a bejelentés nem feltétlenül kecsegtetett volna akkor még nagy eredményekkel. Az ügyben igazából két dolog alapozta meg a lány helyi értékét és fontosságát. Amikor december 5-én előkerül – Biharkeresztesnél leszedik a határőrök a Bukarest felől érkező vonatról –, kiderül, hogy ő bizony Romániáig szaladt a szerelme, Graziano Juori után. A rendőrök ekkor már a külföldi kapcsolatokkal tisztában vannak, s a mutatott fotókon a lány fel is ismeri szerelmét. Aki volt annyira balfék, hogy a veszéllyel nem törődve képes volt még Budapesten megmondani a lánynak, hogy Bukarest felé menve hagyják majd el az országot. Itt fel kell hívni a figyelmet egy hibára, ugyanis Zombori Attila könyve elején úgy írja le, mintha Hegyeshalom felé hagyták volna el az országot. A szerző javára írandó, hogy általában a disszidens elkövetők valóban ezt a bécsi útvonalat használják. Ahogy a *Veréb is madár* filmben a kis Vörös Kabos is teszi a híres biciklis jelenetben. Itt más a helyzet. Románia felé mentek, és valószínűsíthetően a vele utazó bűntársa – amikor szembesültek a lány érkezésével s a menekülési útvonaluk esetleges dekódolásának veszélyével – szólt is Juorinak: barátom, akkor itt talán érdemes lenne behúzni a kéziféket. Küldjük vissza a kislányt, ne legyen láb alatt. Viszont ez is kockázatos döntés volt, bár nem tudták, hogy az.

Tehát azt gondolják az olaszok, hogy vissza kell küldeni Jónás Katalint, mert annak a nyomvonalán eljuthatnak hozzájuk a magyar rendőrök is? Miközben éppen az lett volna a kisebb kockázat, ha magukkal viszik.

Pontosan. Ha magukkal viszik, ezt az ügyet a jelenlegi formájában talán fel sem lehetett volna tárni. Persze, ilyenkor Columbo mindig azt szokta mondani, hogy ő addig nyomoz, addig keres, amíg végül is meglesz az ügy kulcsa. Ebben az esetben Bárdy Tibor rendőr ezredes, illetve Horváth András rendőr dandártábornok helyettesítették Columbo hadnagyot. Bárdy Tibor az ORFK vagyonvédelmi szakembere találta meg a helyszínen azt a csavarhúzót, amelyet csak Olaszországban forgalmaznak, míg Horváth András – akkor fiatal rendőrtiszt – szerencsés módon megismerkedik Jónás Katalin egyik rokonával.

December 5-én fogják meg Jónás Katalint Biharkeresztesnél, ott veszik őrizetbe, december 13-án beismerő vallomást tesz, ami büntetlen előéletű embernél egészen hosszú kitartást feltételez. Bár nem ment volna ilyen könnyen, ha Jónás Katalinnak nincs egy bordó kötésű notesze, amelyben nevek, telefonszámok, sőt még mondatok is fel voltak írva.

Ebből egyrészt kiderült, hogy ismeri azokat a férfiakat, akik feltehetően a rablásban szerepelnek. A noteszben monogramok voltak – J. J. és G. –, ezekből kellett kibetűznie a hatóságnak, hogy mire-kire is utalhatott Katalin. Szépen lassan kigurultak a magyarázatok, mert alapos nyomozás esetén Occam borotvájával nem lehet megvágni magunkat. A monogramokat összekapcsolták a magyar elkövetőkkel, Raffai Józseffel és Kovács Gusztávval. Egy másik lap alapján egyértelművé vált, hogy Jónás Katalinnal Romániából üzentek az olaszok a magyar elkövetőknek. Az állt rajta, hogy: Mario üzeni, a tubákra nagyon vigyázzatok, tartsátok meleg, száraz helyen, mert ha nedvesség éri, el lehet dobni. Ebből látszik, hogy azért nem minden betörő teljesen sík hülye, tudja, hogyan kéne a képpel bánni. Jónás Katalin javára írandó, hogy nem tudta, mit jelentett a tubák. Tehát nem tudta, vagy legalábbis nem volt egyértelműen bizonyítható, hogy mit tudott az üzenet tartalmáról. Miután ő megjelenik a rendőrségi eljárásban, akkor – ha van egy kis esze – nyilván meg is próbálta saját magát naiv kislányként beállítani. Ha neki nem volt, akkor az érdi vállalkozó apa által megfizetett védőjének biztosan. Továbbá azt is mondhatja, hogy ő bármilyen üzenetet is közvetített, kényszer hatására tette. A női elkövetők vagy bűnsegédek a mindennapi erőszak elszenvedői. Ennek korlátozott ellentételezése, hogy a hagyományos női szerepekkel dolgozó igazságszolgáltatásban nagyobb eséllyel tudnak apellálni arra, hogy a bűnözői világ maszkulin, férfias közegében kényszer hatása alatt kellett dolgokat tenniük, s így nem büntethetők.

December 15-én Raffait és Kovács Gusztávot őrizetbe veszik, tehát két nappal Jónás Katalin beismerő vallomása után. Raffai szintén beismerő vallomást tesz, sőt meg is mutatja, hol ásták el az Ifjú képmását.

Kovács viszont harminchárom napig hallgat. Vajon miért? Hiszen a harminchárom nap alatt már tudvalevő, hogy az Interpol is beszállt a nyomozásba. Kovács tudhatja azt is, hogy egyik bűntársa beismerő vallomást tett, s hogy ezt ő megúszni nem tudja. Akkor mire focizik harminchárom napig?

A szociológia szakon mindig előszeretettel oktatják a fogolydilemmát, ám mielőtt ebbe belemennénk, hangsúlyozni kell: ez olyan tárgyi súlyú bűnügy volt, hogy már a helyszíni szemlétől, tehát november 6-ától megjelent az Országos Rendőr-főkapitányság társadalmitulajdon-védelmi és a központi vizsgálati osztálya, mely akkor a Belügyminisztériumhoz tartozott. A konkrét nyomozati munkát, a lejárandó verziókat viszont a BRFK azonos nevű osztályainak tagjai végezték. A munkamegosztás alapja az volt, hogy az ORFK-sok a szakirányítást látták el, elsősorban koordináltak, míg a BRFK-s kollégák végezték a konkrét nyomozást. Mindezt csak azért mondom, mert ezt követően bárkit is fogtak el, akár csak pár órára, azt azonnal elkülönítették, s minden valószínűség szerint a Gyorskocsi utcai fogdába vitték. Ahol több emelet állt rendelkezésre ilyen célra – a betöréssorozatok felderítésének hála – nem csak az állambiztonság számára. Ezekben a fogdákban el lehetett szeparálni az elkövetőket, ráadásul olyan kihallgatásokon vettek részt, hogy a folyosókon való mozgatás révén sem tudták meg, ki van még lakat alatt velük együtt...

Ezek szerint Kovács Gusztávnak fogalma sem volt arról, hogy mi van kint?

Amíg el nem fogták, addig nyilván konspirált. Bár alapvetően addig is csak arra várt, hogy majd egyszer talán elő kellene ásni

a forró holmit, amit érdemes lenne értékesíteni. Viszont az esze azt súghatta, hogy együtt kéne működni azokkal a lökött olaszokkal, hiszen a tárgy annyira egyedi, hogy egy adásvétel elég arra, hogy fényt kapjon. Szerintem ugyanis már aligha tudta őket kedves jelzőkkel illetni, hiszen elmentek. A november 5-ei éjszakai betörést követően az olaszok jó érzékkel már nem jelentkeznek, nekik pedig fogalmuk sem volt, mikor fognak ők ebből konkrétan pénzt látni. Ez megalapozza azt a lelkiállapotot, melyben – ahogy Fábry Sándor szereti mondani – „a megváltó rendkívül profán körülmények között való emlegetése" kapcsán merülnek csak fel az olasz tettestársak. Megjelenhetett bennük már az a félelem is, hogy esetleg magukra hagyták őket azzal a műtárggyal. Elfogásukig jóformán semmiről sem tudnak. Jónás Katalin nem az ő rokonságukhoz tartozik, nem tudnak Jónás Katalin édesapjának rendőrségre vezető aggodalmairól. Amikor rajtuk ütöttek, szinte teljesen biztos, hogy azonnal szeparálták őket egymástól, s igen, a klasszikus fogolydilemma áll fenn: amennyiben a kihallgatók egymással ki akarták játszani ezeket az embereket. A tapasztalt olasz bűnözők páni félelmére utalhatott, hogy képesek voltak a Romániába utánuk menő lánnyal üzenni hazai bűntársaiknak – ezzel összekapcsolva őket.

Régóta fúrja az oldalam a kérdés: az olaszok a szajréval már 6-án reggel gépkocsival átlépik a magyar–jugoszláv határt, de miért hagyják itt épp az egyik legértékesebb képet?

Valóban, a Labanc utcában nagyon gyorsan összepakolnak és elindulnak. A jelenlegi ügyiratokból az derül ki, hogy azért hagyják itt a festményt, mert nem tudják kifizetni a magyarokat, és ezen összeszólalkoznak. Raffaiéktól pedig félhettek is,

hiszen ők mozogtak hazai pályán, a szajré többi részéért bármikor rajtuk is üthettek volna.

Úgy jönnek ide, egy ekkora volumenű betörés végrehajtására, hogy nincsenek felkészülve rá, nincs meg az akció anyagi fedezete? Ez egyértelműen egyfajta amatörizmusról árulkodik.

Másról lehet szó. De keveset tudunk. Az elkövetők megegyeztek abban, hogy nem fognak róla beszélni. Gilberto Martinelli és a Rómában élő Nagy Anna 2019-es dokumentumfilmjében, *A Budapest-művelet*ben meg tudta szólaltatni Ivano Sciantit, később a többi külföldi tag is beszélt a múltról, de a hibák helyett arra fókuszáltak, hogy milyen fantasztikus muri volt provokálni a szocialista rezsimet. Annyit tudunk, hogy Carlo Paganelli és Marangoni Renato – valójában Ivano Scianti és Graziano Juori – már október 14-én megérkezik az országba. Utóbbi mint Mario csajozik Jónás Katalinnal, előbbi pedig úgy ismerkedik meg Raffai Józseffel, hogy pénzt kér tőle kölcsön. Először négy-, aztán tizenkétezer forintot. A másik három személy később jön. Morini hoz arany ékszereket, amiket pénzzé tudnak tenni, s abból megalapozni a rablást. Valahogy úgy történhetett, hogy az „előretolt helyőrség", tehát Juori és Scianti afféle rejtői karakterek lehettek: mind a ketten kemény bűnözők – Scianti ellen európai elfogadóparancs volt kiadva emberölés és betörés miatt –, emellett könnyelmű, ifjú Don Juanok. A tapasztalt camorrai bűnözők tehát előreküldték ezt a két keménytökű, erőszakos fiatal amorózót, ám azzal nem számoltak, hogy a fiúk beleszeretnek abba, hogy itt milyen olcsó az éjszaka, milyen jókat lehet csajozni, bulizni.

Hoztak pénzt, csak itt elrázták?

Alighanem. Így történhetett, hogy akkor ott hirtelen megszorultak. Morini pedig, az öreg róka, szerintem nem merte megkockáztatni, hogy levelezés vagy bármilyen más kapcsolatfelvétel útján próbáljon pénzhez jutni. Az megint egy utólag is felmerülő lehetőség lett volna arra, hogy a hatóság detektálja a hálózatot. A betörést követően teljes határzár van, és nagy a kockázata, hogy fölnyitogatnak minden postai küldeményt állambiztonsági célból.

Végig olasz elkövetőkről beszélünk, olasz nehézbűnözőkről – és olasz megbízói kört feltételezve. A vonatkozó dokumentumok alapján viszont görög milliomos orgazda az egyik legfontosabb szem a láncban. Az induló oldalon legalábbis. Nekem az a görög vonal elég furcsán hangzik. Ha műkincsrablásról van szó, akkor az ember legkevésbé görögöket feltételez a cső végén. El tudod képzelni, hogy ezeknek a festményeknek tovább kellett volna menniük abból a görögországi kolostorból, ahol megtalálták őket?

Az már szerintem nem is átmeneti pont volt, hanem a láncból való kivétel. Vagy mondjuk így: szem előli eltüntetés. Juori és Scianti pénzzavara idején Morini megérkezése mellett egy Salvatora nevű, később nem beazonosítható valutázó görög bűnözőt is be akartak vonni. Van valami sajátos jellegzetesség ebben a görög–római összekapaszkodásban, de inkább azt mondanám, ahogy a *Maffiózók* sorozat első évadjában szerepel hasonló helyzet. Amikor Tony Soprano (James Gandolfini), a New Jersey-i maffia feje először szembesül azzal, hogy milyen nehéz, ha két zsidó klán közötti harcba beszáll az egyik oldalon. Így is történik: az egyik fiatal zsidó gyerek elmeséli neki, hogy a Maszada erődben hogyan áldozták föl magukat a zsidók, azért, hogy a rómaiak ne foglalhassák el az erődöt. Majd

megkérdezi költőien: hát most hol vannak a rómaiak? Erre Tony Soprano: itt állnak előtted. És ugyanaz a lelkület: valójában az Efthimiosz Moszkoklaidesz nevű görög állampolgár – aki Itheában lakik, az Égei-tenger felső, Makedóniához közeli csücskénél –, már korábbról szoros együttműködésben van Giacomo Morinivel. Ami valószínűsíti, hogy az értelmi szerző, és az igazán megbízható figura Morini lehetett. A Camorra feltehetően ezt egyszerű befektetésként értelmezte, amit kvázi „kiraktak" Görögországba egy olajbogyó-kereskedő milliárdosnak, Moszkoklaidesznek. A férfi életét a görög hatóságok hiába próbálták felderíteni, több év teljes homályban maradt. Fiatalon egy olasz teherhajón dolgozott, s a tulajdonos cég segítségével később vagyonos emberré vált. A nemzetközi szervezett bűnözés számára elengedhetetlen úgynevezett frontiereket, vagyis látszólag megbízható, a bűnözéstől távol álló személyeket felhasználni pénzügyei realizálásához.

Egyébként A Keresztapá*ban is ezt látjuk: az öreg Vito Corleone olajbogyóval is kereskedik.*

Igen, és Hyman Roth – akit a nagy amerikai-zsidó gengszterekről mintáztak – is pont ilyen olajbogyó-kereskedelemben alapozza meg az együttműködést. Ami csak azért fontos, mert ezzel azt állítjuk, hogy egy színleg becsületes vállalkozás lényegében a profi maffiózók bűnözésből szerzett hasznának a tisztára mosására szolgálhatott. Ez alátámasztja azt, amit mondasz, hogy nem Moszkoklaidesz volt a végfelhasználó. Akkoriban Görögországban elég gyorsan váltották egymást a különféle kormányok, ráadásul mindig a ló másik oldalára estek. Vagy kemény marxista, vagy extrém szélsőjobboldali vonalat erősítettek. Ebben az időszakban az akkori Papandreu után – mert

ezek is szépen egymás hegyén-hátán adták a hatalmat apáról fiúra – kemény szélsőjobbos diktatúra jött létre, egy erősen kommunistaellenes junta, amely nyilvánvalóan komoly fegyverhiányban is szenvedett. Egyrészt a belső rend fenntartására kellettek a fegyverek, másrészt: azok a modern nemzetállamok, amelyekben bizonytalan a politikai széljárás, ott meg kell alapozni az adott kormányzat gazdasági hátterét. S az egyik legjobb dolog, valami olyasmivel kereskedni, ami felett az éppen aktuális kormányzatnak van hatalma. Ilyen a fegyverkereskedelem.

Veszélyes vizekre evezel. Ha összeesküvéselmélet-hívő volnék, vagy elengedném a fantáziámat, akkor azt mondanám, hogy a görög kormány benne volt a magyar Szépművészeti Múzeum felnyomásában. Vagy túlfeszítem a húrt?

A görög kormányzatnak erre aligha volt szüksége, hiszen önmagában a fegyver- és lőszer-kereskedelemből szert tehettek megfelelő tőkére. Ha volt közük hozzá, legfeljebb egy hallgatólagos ráhagyás, hogy saját fegyverrel is kereskedő ügynökeik ne kapjanak fényt.

Arra akartam utalni, hogy a politikaközeli emberek ilyetén tevékenysége – akkor mondjuk így – informálisan megengedett dolog lehetett. Az ilyesmi az államnak se rossz, nem konkrétan az, hogy a Szépművészetiből eljönnek a képek, hanem ami általa drachmásítható…

Ennek lehet realitása, persze sohasem bizonyítható. A narratívádnak megágyaz az, hogy a camorrai öt férfi arról, hogy ők maffiózók, s mit hajtottak végre, nem adtak semmi információt. Zombori Attila is ezért emlegette nyakra-csakra az

omerta törvényét. Ebben az unikális esetben magának a bűncselekménynek az elkövetését elismerik, ami szintén probléma szokott lenni az olasz maffiában. De ezt most tegyük zárójelbe. Fontosabb az, hogy Efthimiosz Moszkoklaidesz, akihez el kellett juttatni a műtárgyakat, nagyon gyorsan kész volt az együttműködésre a görög hatóságokkal. Az ő készséges közlékenysége nem feltétlenül azzal függ össze, hogy ő egy pentito, tehát bűnbánó maffiózó lenne. Valószínűbb, hogy tisztában volt azzal: a regnáló görög kormányzat igazából hallgatólagosan támogatni fogja.

Védett emberről beszélünk?

Igen. A fegyverkereskedelem kifejezetten szenzitív biznisz, nem olyan könnyű találni helyettesítő kereskedő ügynököt, akiben aztán majd az összes partner meg tud bízni. Érdemes ezeket a szereplőket bevédeni, főként, ha látszik, hogy nem a kormányzat ellen dolgoztak, hanem – vele összhangban – csak a még nagyobb profit érdekében.

Jöjjünk vissza Görögországból. Hogyan lesznek meg a festmények?

Érdemes itt megemlíteni, hogy ebből az ügyből két évvel később, tehát 1985-ben magyar nagyjátékfilm készült, Szurdi Miklós rendezésében. A *Képvadászok* – amelyben Andorai Péter, Hollósi Frigyes, Kern András szerepel – igazából egy burleszkelemeket magában foglaló abszurd dráma. Vagy még inkább olyan vígjáték, amelyben semmit sem lehet komolyan venni. Magának az ügynek a lezárulásában kulcsszerepe van annak, hogy 1984. január 20-án – akkori görög idő szerint hajnali négy órakor – egy idegen akcentussal beszélő férfi azzal

hívja fel az aigiói csendőrőrsöt, hogy Budapest térképe a Panagia Trypiti kolostor múzeumában van. Ez nyilvánvaló félreértés, hiszen bizonyosan a budapesti képekre akart utalni. Világos volt, hogy nem görög anyanyelvű az illető. Mondjuk így: az olasz maffia a görög milliomossal és feltehetően fegyverkereskedővel közös kanapéra ült, és azt mondták, hogy *bene, bene*, akkor elengedjük ennek a balhénak a kezét. Inkább adjuk oda az értéktárgyakat, elkerülve a további nem feltétlenül sikeres, de mindenképpen kényelmetlen hatósági vegzatúrát. Sikerrel bíztak abban, hogy akkor lanyhulni fog a hatóságok érdeklődése irántuk. A legegyszerűbb magyarázat szerint az olasz bűnözők Fiat Ritmójának csomagtartójában Nagykanizsától Szkopjén, Thesszalonikin át egészen Itheáig utaztak le a festmények, amelyeket aztán a Panagia Trypiti kolostor mellett megtaláltak egy bőröndben. A hat felbecsülhetetlen értékű műkincs 1984. január 23-án tért haza Budapestre.

A két és fél hónapos „utazás" arra utal, hogy a képeket eredetileg nem ide szánták. Ha egyenesen ide autóztak volna, akkor nagyon sok bordélyházban, kocsmában kellett volna megállniuk, hogy november elejétől csak január végére érjenek Pestről Itheába.

HARMADIK ADRIA,

a postarablásokról szól, köztük az egyik legbravúrosabb postakocsi-kirámolásról és egy máig felderítetlen, kettős gyilkossággal súlyosbított esetről.

Kezdjük ott, hogy a postába betörünk, a postáról lopunk, vagy a postát kiraboljuk?

Szerencsére a különféle kriminalisztikai terminusok szemléletesen össze tudnak csengeni a modern államfejlődésnek köszönhetően kialakult szolgáltatások helyszínein. A jelenleg is hatályos Büntető Törvénykönyv szerint a lopás különálló tényállás: aki mástól valamilyen dolgot eltulajdonít, elvesz. Külön tényállás a rablás is, aminél viszont az értéktárgyhoz kötődő személlyel szemben erőszakot is alkalmazunk, azért, hogy tőle el tudjuk venni azokat az értéktárgyakat. Ebben az értelemben a rablást a lopástól az különbözteti meg, hogy az elkövetőn kívül ott van még egy személy, akire akár pszichikai, de még inkább fizikai nyomást gyakorolva, tehát erőszakot alkalmazva elveszünk dolgokat. A lopásnál az a lényeg, hogy nem kell semmilyen erőszakot sem alkalmazni. A betöréses lopás – közkeletűen csak betörés – azért speciális tényállás, mert ott senkire sem kell tekintettel lenni. Ha jól előkészítve követjük el, akkor nincs ott sem a sértett, sem más, még egy portás sem. Mert mondjuk, hoztunk magunkkal egy figyelőt, hogy jelezzen, ha mégis jön valaki. A lopás sajátos és gyakran jól előkészített verziója, a betöréses lopás éppen ezért külön kriminalisztikai fo-

galom. Ha, mondjuk, bemegyünk a postára munkaidőn kívül, amikor a posta már be van zárva, s onnan pénzt viszünk el, akkor ez betöréses lopás, hiszen csak dolog ellen történik erőszak. Dologgnak tekinti a Büntető Törvénykönyv azokat a zárakat, lakatokat vagy bármilyen ajtóreteszt, amit meg kell sérteni, vagy amin át kell hatolni azért, hogy a pénzhez hozzájussunk. Ha viszont munkaidő alatt hatolunk be, akkor ott vannak emberek, tehát igazából rabolunk. Ha pedig kihasználjuk valamely dolgozónak vagy ügyfélnek a figyelmetlenségét, akkor szimplán lopunk.

Jó, akkor modellezzük ezt le két közismert eset kapcsán. Az egyik, ami ugyancsak nagy port vert fel a szocializmus korabeli nyilvánosságban: az 1977-es Hungária körúti postarablás. A másik – ehhez képest kevesebb vérrel járó esemény – az 1957-es Rózsa utcai lopás –, ha jól használom ezeket a kifejezéseket. Kezdjük a Hungária körúttal, hiszen az az eset nemcsak a közvéleményt rázta meg, hanem a korabeli rendőrvilágot is.

A kettőt az kapcsolja egymáshoz, hogy mind a kettőt postarablásnak nevezték, noha szoros értelemben egyik sem volt az. Egyikben személy elleni erőszak nem történt, a másik esetben pedig egy kettős gyilkosság határozta meg az ügy menetét. A Rózsa Ferenc utcában (ma ismét Rózsa utca – a továbbiakban én is így fogom használni) pénzszállító kocsit rabolnak ki, a Hungária körúton pedig OTP van, vagyis egy bank fiókjába hatolnak be – egyébként ott, állami vállalat lévén, postai bélyeget is árultak ebben az időszakban. Az 1957. április 1-i Rózsa utcai és az 1977. március 4-i Hungária körúti esetben több a különbözőség, mint a hasonlóság. A Hungária körút 10/a-ban

található OTP-fiókban fegyvert használnak az elkövetők, és valójában soha nem derült ki a pontos kilétük. A helyszín azért érdekes, mert ott volt az akkori, Zrínyi Miklósról elnevezett karhatalmi szolgálat számára is képző katonai akadémia, aztán a később hírhedtté vált Hős utcai lakótelep, illetve a közelben az MTK-sportpálya. Maga az elkövetés 14 óra tájban történt, öt-hat percig tartott, és megöltek két OTP-dolgozót, Bukta Józsefnét és Pátrovics Sándornét. S ami itt még nagyon fontos: Tokarev- vagyis TT-pisztollyal lőttek, s ezt a fegyvert a korszakban a rendőrség mellett elsősorban a katonaság és a munkásőrség használta.

Ezzel azt is mondod, hogy a nyomozás az állományban is kereste az elkövetőket?

Így van. A nyomozók azt is feltételezték – részben a katonai akadémia közelsége, részben a fegyver miatt –, hogy katonatiszt lehet az elkövető. Pontosabban, bűnügyi szempontból ez is egy verzió volt, több párhuzamos másik hipotézis mellett.

El tudod képzelni, hogy ekkorát hibázzon egy katonatiszt?

Abban az esetben el lehet képzelni, ha egyébként a katonatiszt azért ölt, mert mondjuk, elhagyott szerető volt.

Az elhagyott szerető talán öl, viszont nem rabol postát, bankot...

Az esetről sokféle elképzelés terjengett, hiszen klasszikusan a társadalmi képzeletet felkorbácsoló ügy volt, ami persze, sokkal több legenda ködébe vész, mintsem hogy tényleges, pontos

információink lehetnének róla. Egyik ilyen volt, hogy az elkövető azért ölte meg olyan brutálisan az asszonyokat, mert az egyikük a szeretője volt, aki elhagyta őt, és valójában így akart bosszút állni. A rablás csak ennek az indítéknak az elfedésére szolgált. Illetve a pénz akár egy új élet kezdésére kellett – immár a nő nélkül. Ezek persze találgatások. Valóban létezett a katonai, illetve a szerelmi szál is – külön-külön –, később a rendőrök is összekapcsolták, már a legendáriumban. Azért fontos korszakunkban ezt alapul venni, mert sok betörő – illetve olyan vagyon elleni bűncselekményeket elkövető személy, aki felmerül más fejezeteinkben – előszeretettel hivatkozott erre az ügyre. Például Zubovics Gyula – aki Tamás néven működik – illetve Horváth Zoltán, akik később Amerikába dobbantott betörők voltak, mind szerettek volna fegyverhez jutni. Egy Ladányi Attila nevű bűnöző – aki a „Négy páncélos" ügyben már eljárás alatt állt – próbálta erről lebeszélni őket egy pestlőrinci kocsmában, mondván, ez nagyon kockázatos és veszélyes. Hiszen a fegyver megfelelő kiképzés nélkül könnyebben sül el, akkor pedig már emberi élet elleni bűncselekmény árnyékolja be a jövőbeli kilátásokat. A rendőrök pedig az ilyenre sokkal nagyobb erőket fognak mozgósítani. A fegyver veszélyes azért is, mert a hozzájutás újabb alkalom, hogy valaki lássa az elkövetőt, annak alkatát, arcát. Ez végig meghatározta a szocialista bűnözők gondolkodását. Nem véletlen, hogy a másik, hasonlóan nagy társadalmi megdöbbenést keltő cselekménynél – a híres rendőrgyilkosságnál a Steinmetz-szobor közelében – ugyancsak a fegyverszerzés volt a cél. Gyulai Károly főtörzsőrmestert a fegyveréért ölik meg Soós Lajosék 1979-ben. A hírhedt Soós más elkövetőkkel már 1967-ben is csinált ilyet, éppen azért, hogy olyasmit tehessen, mint – tíz évvel később – a Hungária körúti rablás.

Végül is, mennyit visznek el a helyszínről?

Pontosan 113.600 forintot. Ebben az időben egy átlag havi bér 1200–1600 forint között volt, vagyis a rabolt összeg többévnyi átlagbérnek felelt meg. Egyébként 1957-ben a Rózsa utcai postakocsinak a kirámolásakor ennek háromszorosát, több mint 300 ezer Ft-ot visznek el. Mindazonáltal a 113 ezer forint a hetvenes évek derekán jelentős összegnek számított, még akkor is, ha ugyanebben az időszakban olyan profi betörők, mint a fentebb említettek, akár negyedmillió forintokat is el tudtak tulajdonítani egy-egy jól kiválasztott betörés alkalmával.

A Rózsa utcai ügyre meg a fogalommagyarázásra visszatérve: az lopás volt?

Igen. A Rózsa utcában az történik, hogy a postakocsi a postákból összegyűjti a pénzeket, s azokat a kocsiban beteszik egy lelakatolható lemezszekrénybe. Ám a biztonsági zárak még nem működtek olyan jó technikával, vagyis például a lakatpánt levágásával hozzá lehetett jutni a pénzeszsákokhoz. Miként hozzá is jutott a postásnak öltözött, vagy a postáséhoz hasonló ruházatban biciklivel a helyszínre érkező elkövető.

Azért bicikli, és azért postás ruha, hogy a környezetének ne legyen feltűnő?

Pontosan. Kivárja, amíg a kocsikísérő bemegy a postafiókba – ugye, a sofőr nem látja a visszapillantóból őt hátul –, addig ő levágja a pántot, fogja a pénzt, és a biciklivel halad is tovább. Ez abban az értelemben nem rablás, hogy nem alkalmaz senkivel szemben erőszakot. Itt megfelelő figyelés mellett végrehaj-

tott lopás történik. Annyiban viszont – módszertanilag – a betöréses lopáshoz hasonló, hogy megvalósul a dolog elleni erőszak. A lakatpántot tönkre kell tenni, hogy hozzájusson a pénzhez. Mint később kiderült, a nyugdíj előtt álló Oláh Mihály gépkocsivezető gyakorta már megfáradva ült a kocsiban, nem felügyelve a Wertheim típusú megerősített vasszekrényre, melybe a társa, a középkorú Kele Sándor hurcolta a pénzeszsákokat.

Ha elolvassuk a Rózsa utcai történetet, abból azt látjuk, hogy sok hanyagság vagy figyelmetlenség van a szállítók részéről. S amire te is utaltál: hogy olyan kezdetleges a pénz védelmezése. Hogy nagyon könnyű lepattintani a pántot. Nekem ebből adódik a kérdés: hogy-hogy csak ennyi postakocsi-kirablás van ebben az időszakban?

Ez egy klasszikus utólagos felderítésű ügy volt, vagy, ahogy mondani szokták az angol filmekben *cold case,* hiszen több mint egy évig helyben topogtak a nyomozók. Végül az Országos Rendőr-főkapitányság vette át az ügyet, s Garamvölgyi Vilmos főkapitány úgy döntött, a bűnügyi osztályra bízza a felderítést. A bűnügyi osztályvezető viszont – érthető okokból – fázott az ügy átvételétől. Végül is Bodor Endre, az elvi alosztály vezetője „veszi meg". Méghozzá azért, mert beosztottja, Rajasics György azt mondja neki: Bandi, hozd el ezt az ügyet, megoldjuk. Ebből egyrészt jól látható, hogy valóban kevés ilyen ügy volt – ha ez önmagában alapot szolgáltatott arra, hogy az ORFK közbelépjen. Mondván, az nem lehet, hogy ilyen jelentős tárgyi súlyú ügy megoldatlan maradjon. Hogy miért csak ilyen kevés történik? Egyrészt mert várható a nagy rendőri összpontosítás, másrészt, mint a rendőri visszaemlékezésből is tudjuk, az elkövetéshez nagy ügyesség, valóságos akrobatikus tehetség

volt szükséges. A cselekvéssorozatot gyors mozgással és óraműpontossággal kellett végrehajtani. Továbbá nagyon kevés idő állt az elkövető rendelkezésére – csak annyi, amíg a kocsikísérő bemegy és kijön –, és azt is feltételezni kellett, hogy ez senkinek nem fog ott feltűnni. Hiszen bárki közelben várakozó, cigarettázó kifigyelhette volna – a péksegédtől a kávémérő kisasszonyig –, és borul a mutatvány. Ekkor még, ugye, minden boltban lehetett dohányozni, akár munka közben is. A másik, ami segíthet a nyomozásban: a költekezési vonal. Amikor egy betörő nagyobb összegű pénzhez jut...

Ezen a nyomon az 1950-es évek Rendőrségi Szemléje *alapján gyakran indulnak el a rendőrök.*

A BRFK-n minden irányba elindultak, mert annyira nem volt információjuk, hogy mégis ki lehetett az elkövető. Rajasics György pedig az ügy átvételét követően rögtön arra veszi az irányt, hogy kik azok, akik nagyobb pénzhez jutottak ebben az időszakban. A betörések vagy a postarablások elkövetőit azért lehetett viszonylag mégiscsak könnyen nyakon csípni, mert – főleg az ötvenes években – lehetetlen volt nagyobb összegű pénz mellett úgy létezni, hogy az ne tűnjön fel. Már említettük a múlt század eleji betörőt, Medvegy Vilit, s híres mondását: nem a betörés a művészet, hanem a kockázatmentes elköltés. Ő például Kecskeméti Sándorhoz, a hírhedt szocialista kori betörőhöz hasonlóan előszeretettel nyomorgott albérletében, vöröshagymát és kenyeret evett, hogy a saját szűk esztendőit bemutassa a házmestereknek, környékbelieknek. Visszatérve a Rózsa utcába: ilyen szituáció nagyon ritkán adódik. Itt is kiderült, hogy az elkövető, illetve az egyik tippadója sokáig figyelte ezt a postajáratot, a megfelelő alkalomra várva. Bubcsó

József volt a szerencsés delikvens, aki megtalálta az alkalmat, és testvére, Bubcsó Kornélia segítségével kirámolta a postakocsit. Bubcsó ferencvárosi vagány, aki előtte volt már büntetve. A második világháború alatt is követett el betöréseket a főváros területén, tehát gyakorlott, jó fizikai állóképességű betörőről volt szó. Pünkösti Árpád *Rákosi a csúcson* című munkájában meséli el, hogy a – nagymamám által csak holdvilágképűnek titulált – diktátor egy vezetői ülésen Gelléri Andor Endre Bubcsóhoz hasonló szállítómunkásokról szóló novellája kapcsán így fogalmazott: „Ott van az a novellája, A szállítóknál, az kérem, arról szól, hogy a munkások egész éjjel nőkkel hancúroznak, aztán csodálkoznak, hogy másnap nem tudják felvinni az emeletre a páncélszekrényt! Hát mondják csak, így nevelik maguk munkahőstettekre a mi hős munkásosztályunkat?" A Rózsa utcai postajáratot kirámoló Bubcsó sajátos akrobatikus képességeit éppen azért szerezte, mert a korszakban a még vagyonuknál lévő családok jelentős összegekkel honorálták azokat a munkásokat, akik a potenciális szomszédok kíváncsi szemei elől gyorsan és ügyesen el tudták tüntetni a bútorokat és értéktárgyakat. A konkrét ügyben Bubcsó ki tudta használni, hogy éppen nem figyel sem sofőr, sem a kocsikísérő. És volt benne bátorság, hogy az alkalmas pillanatot megragadja. Ez az akció nagyon speciális lehetőség volt, amihez sok mindenkinek a figyelmetlensége, szervezeti közönye kellett. Az OTP-s rablásnál és egyéb más postarablásoknál viszont már nemcsak testi erőre, ügyességre és állóképességre van szükség – hanem fegyverre is.

Úgy érted, hogy a szocializmusban – vagy akár napjainkban – postarablást sikerre vinni igazából csak pisztollyal, vagy adott esetben vérontással lehetséges? Merthogy nincs annyi véletlen, ami kiküszöbölhetővé tenné a fegyverrel való fenyegetést, vagy épp erőszak alkalmazását?

Gyerekkoromban az iskolában volt egy felettem járó srác, a Magyar Feri, aki úgy döntött, hogy késsel fogja elintézni ezeket a kérdéseket. Konkrétan kisboltokat rámolt ki késsel. Egy-egy ilyen kisboltban, ahol nagyon szűk a hely, az elkövető tényleg igen vérmesnek tűnhet egy késsel a kezében. Azzal elegendő félelmet gerjeszt, de ugye, egy postán...

Ilyenkor mitől fél a pult mögött lévő? Hiszen fel tudja mérni a saját erejét az elkövetőéhez képest.

Igazából attól fél, hogy nem tudja pontosan, mitől fél. Attól fél, hogy hirtelen találkozik egy olyan jelenettel, aminek kétséges a kimenetele. Nem tudja, az elkövető valójában mennyire vérmes, erőszakos. Minden testi erőfölény ellenére egy rossz mozdulat elég lehet, hogy egy jó szögből irányuló szúrással a támadó mégiscsak térdre kényszerítse az embert. A postáknál ezt jobban ki lehet küszöbölni, azzal, hogy a pult másik oldala sokkal inkább szeparálva van a vevők, pénzbefizetők vagy bármilyen ügyet intézők terétől. De ez sem minden esetben igaz. Az elkövetői magatartáshoz való ragaszkodást, a perszeveranciát szépen szimbolizálja egy kínai rabló, aki a pénzváltó plexiüvegét kalapáccsal ütlegelte percekig – börtönbe kerülése előtt és után is. Az ő szakszerű hülyeségéről készült felvételeken látható az is, hogy az alkalmazott hiába ül védett helyen, mégis percekig sikoltozik.

Nézzük meg ezt az elkövetői oldalról. Seregi Lászlónak 1988-ban jelent meg a Postarablók *című könyve, amelyben interjúkat készített elköve-*

EGYETEMI KÖNYVTÁR
343442
1881
SZEGED

tőkkel, akik postakocsikat vagy postákat rámoltak ki. Nagyon más a postát kirámolni akaró karaktere, mint mondjuk, egy budai villát „felnyomóé"?

A Seregi könyvében megszólaló személyek szövegéből leginkább valamifajta egomán hőzöngés árad, illetve a balekság beismerése. Egy könnyűnek tűnő pénzszerzési módba szerelmesednek bele, de a fenti kínai perszeveranciájához hasonlóan már csak a börtönben jönnek rá, hogy ez a szerelem valami olyan – hogy Pöcököt (Ónodi Eszter) idézzem a *Kész cirkusz* című magyar filmből –: „olyan, mintha behugyoztál volna: mindenki látja rajtad, de csak te érzed a melegét". Tehát azt a többletet, amit ez nyújt, megmarad a te belső világodban, hiszen nagyon gyorsan kiszerelmesedik az ember ebből a bűncselekményből. Hamar ráébred ugyanis arra, hogy milyen könnyen fogják őt a későbbiekben azonosítani, sőt már akár ott az utcán bárki megállíthatja. A betörő viszont, ha megfelelő figyelés mellett jó időben, jól dolgozik, akkor elérheti, hogy még az is kétséges legyen a későbbiekben, hogy ő egyáltalán a városban tartózkodott.

Ha nincs annyi véletlen és emberi mulasztás, ami kiküszöbölné a fegyverrel való fenyegetést, akkor hogyan lehet mégis másként megoldani az ilyen rablásokat?

Esetleg úgy, ahogy az 1980-as évek derekán történt Dunaújvárosban. A Magyar Posta csomag- és pénzszállító speciális IFA tehergépkocsija műszaki hiba miatt leállt. Papíron. Majd a gépkocsivezető a szintén dunaújvárosi lakos kocsikísérővel együtt saját magát rabolta ki. Sajnos, abszurd módon az elkövetők képesek voltak hagyni, hogy egy volánbuszsofőr láthassa az IFA és a Zsiguli találkozását a terv megbeszélésekor. Végül összezavarodva a saját, korábban tett nyilatkozataik részleteiben, mindkettőjüket letartóztatták. A BRFK bűnüldözési osztálya egy-másfél nap alatt leleplezte a turpisságot. Azonban a bűnügyes rendőri vezetők között jól ismert Mérges István és kollégái is megzavarodhattak kissé, hiszen rablásként nyilatkoztak egy olyan ügyről, ahol az elkövetők a saját magukra bízott pénzt látszólag önmagukkal szembeni erőszakkal vették el. Vagyis ez egyértelműen sikkasztás – a rábízás ténye miatt –, hiszen a Magyar Posta alkalmazottai voltak.

Tehát a Kádár-rendszerben a postarablás nem tipikus bűncselekmény. De ha azt a kevés esetet nézzük: a belvárosi vagy a külvárosi postafiókok voltak a veszélyeztetettebbek? Általában mi szól az egyik vagy másik mellett? A belvárosban könnyű elrejtőzni, ugyanakkor könnyebb fönnakadni is. A külvárosban meg könnyebb elmenekülni, viszont – ahogy egy megszólaló mondja Seregi könyvében – a prérin mindenki mindent lát, s a ritkán arra járó embert könnyebben megjegyzik.

Mind a kettőnek van előnye is, hátránya is. Ám a Belvárosban sűrűsége miatt kevésbé követtek el postarablásokat, ez jellemzőbb volt – ahogy a betöréseknél is – vidéken, a kistelepüléseken. A fővárosban, főleg a Belvárosban lévő posták közelében a járőrszolgálat a turizmus miatt is sokkal éberebb, az ott dolgozó emberek pedig sok esetben anyagilag jobban állnak, és inkább tisztában vannak a lehetséges veszélyekkel. Többször találkoznak külföldiekkel, jó pénzű butikosokkal, tehát a társadalom szegmenseit nézve sokkal szélesebb körű az információpalettájuk, sokkal többfajta ember jön velük szembe, mint

mondjuk, Kaposvár mellett vagy Mezőhegyesen. A hetvenes évek derekán a BRFK rablási osztályvezetője, Ádám Zsigmond is írt a postarablókról, amiből az derül ki, hogy az esetek általában valahol a külvárosban történtek, és aztán az elkövetők a Belvárosba menekültek, vagy elbújtak egy ismerős lakásában. Az 1960-as évek derekán bács-kiskuni bűnözők kistelepüléseken több postát nyomtak fel éjjelente a melléképületen keresztül, a mennyezeten behatolva. A Kádár-korszak elején ez volt a fő kihívás országosan, persze később kiderült, itt is van kockázat.

Az is kockázat, hogy a rabló nem tudja, mennyit vihet majd el a postáról. Ezt úgy lehetne megoldani, hogy hosszan megfigyeli a helyszínt, s a ki-be hozatalakor a pénzeszsákok nézegetésekor láthatja, mennyi lehet a posta forgalma. Csakhogy ez a bűnözőnek jókora időbefektetés. Így nyilvánvalóan kockázatosabb egy elkövetőnek fegyverrel bemenni a bankba vagy postára, ahol adott esetben igazi érték nincs is, mint bemenni egy budai villába, és ellopni egy bélyegalbumot. Szóval, honnan tudja a betörő, hogy mennyi pénzre számíthat?

Nem tudja, pontosan nem tudhatja. Abból, hogy aznap hányan fordultak meg a postán, le tud vonni bizonyos következtetéseket. A Viszkis például elmondta, hogy a postahivatal kiválasztásánál nem a remélt pénzösszeg volt az egyedüli szempont. Az is számított, hol volt olyan posta, amelyikben úgy érezte, egyedül sakkban tudja tartani, nemcsak az alkalmazottakat, hanem az éppen ott kóválygó ügyfeleket is.

A környezet, a belső tér kialakítása ilyen sokat számít?

Igen, az majdnem ugyanolyan fontos...

Az elkövetőnek minden teret be kell látnia.

Főleg abban az esetben, ha egyedül dolgozik. A sorozatrablásokat a szocialista időszakban nem elsősorban magányos elkövetők csinálták, gyakoribb volt a csoportos végrehajtás. Az 1950-es években volt például egy háromtagú banda, amelynek az agytrösztje a Király testvérpár volt. Ők például a XIII. kerületben a Gyöngyösi úti postahivatalt választották ki. A Király testvérek ügyében pluszérdekesség a rendőri szervek előrelátása. Már a rablások előtt felhívták a postai alkalmazottak figyelmét az esetleges rablás veszélyeire. A felkészült alkalmazottak pedig tudatosabban viselkedtek, nem ijedtek meg olyan hamar. S hiába álltak ott fegyvertelenül a pisztolyos támadókkal szemben, megvédték a – sokszor még a korszak emberének is zavaros hátterű – társadalmi tulajdont. Segélykiáltásokkal, illetve azzal, hogy vissza is támadtak, adott esetben fizikai erővel, remélve, hogy a fegyver nincs megtöltve, vagy nem működőképes. Mindenesetre az a tény, hogy a postai alkalmazottak tere szeparálva van az ügyfelekétől, több lehetőséget kínált az alkalmazottaknak az ellenállásra. Nem beszélve Fábry Sándor örökbecsű beszólásáról, amit a rendszerváltás után mondott, hogy szerinte: a társadalom modernizációját és fejlődését a bűnözés színvonala határozza meg. Tehát ha nincs egy rendes sorozatgyilkosunk, akkor nem érdemes polgári társadalmat építeni. És nagyon határozottan respektálta, hogy amikor a fővárosban közértrablás történt, az egyik kemény, húsos karú hölgy – aki egyébként a rakodástól sem ijedt meg – a betörőt egy Quelle katalógussal próbálta helyreigazítani...

Ami mégiscsak egy kapitalista termék...

Igen, kapitalista termék, de kellően vaskos és kemény gerincű ahhoz, hogy kellemesen fejbe lehessen vágni vele a támadót. Összegezve: ezeket a postarablásokat bizonyos időszakokban – például az 1950-es évek elején és aztán az 1970-es évektől fölfelé folyamatosan – két okból lehetett slágertémának tekinteni. Egyrészt a második világháború után egy ideig sokkal könnyebb volt fegyverhez jutni, aztán pedig a hetvenes-nyolcvanas években csencselés és más seftelések révén. Másrészt: egy költekező életmódot folytató katonatiszt bevonásával ugyancsak sokkal könnyebben lehetett fegyvert szerezni.

NEGYEDIK ADRIA,

melyben a talán legenyhébb megítélés alá eső bűnelkövetési módról, a lopásról beszélgetünk, s valóban, mi egy lopás egy darabolós gyilkossághoz képest. Ám jelentőségét mutatja, hogy tiltása ott van a Tízparancsolatban is a hetedik helyen.

Sokaknak van olyan strandhoz kapcsolódó emléke – nekem is –, hogy mindenki a vízben van, s neki kell vigyázni a cuccokra. És ez még a jobbik eset, mert akkor legalább a fürdőzők tudják, hogy a cuccok meg is maradnak. Kockázatosabb, ha nem találunk ilyen balekot, és kabinba kell tenni a ruhákat. Ezzel ugyanis annak a veszélynek tesszük ki őket és egyéb értékeinket, hogy a fosztogatók prédájává válnak. Ez nyilvánvalóan nem rendszerspecifikus bűnözési forma, hisz aligha beszélhetünk a kabinfosztogatás „szocialista jellegéről". Ám hogy mégsem nyugodtak a szervek ez ügyben, azt jól mutatja például Pusztai László rendőr alhadnagy Strand- és kabinlopások nyomozása *című írása, amiből azt kell feltételeznem, hogy ha nem is korszakos, de nem is elhanyagolható problémát jelentett az öltözőszekrények fosztogatása. Mégiscsak a* Rendőrségi, *majd később a* Belügyi Szemle *szintjére emelkedett bűnelkövetésről beszélünk.*

Az egész problémakört meghatározza az általános készpénzhiány, ami a Kádár-korszakon belüli bűnözésnek – sőt már a késői Rákosi-korszaknak is – fontos szempontja. Nemcsak a szokásos bűnelkövetőkre volt ez érvényes, hanem az egyszerű állampolgárokra, szövetkezetben dolgozókra is. Hiszen ez idő tájt például a társadalmi tulajdonban álló, újonnan lét-

rejövő termelési egységek sokszor nem pénzzel, hanem nagyrészt terménnyel fizetik ki az érintett tagokat. Ha az ilyen emberek – akik egy zsáknyi krumplit kaptak pénz helyett – el is mennek nagy ritkán nyaralni, és úgy érzik, most végre kikapcsolódhatnak, nyilván nem a krumplit teszik be majd a kabinba. Hanem az egyszerű ruházatukat, a gyűrűt, amit összespóroltak, vagy akár megörököltek valamelyik rokonuktól. Vagy éppen azt az órát, amely több háborút megélve, családi alapon hagyományozódik apáról fiúra. A házak a háborús sérülések miatt úgy néztek ki, mint az ementáli sajt, a lakásokban, társbérletekben nem voltak jó zárak felszerelve. Így megszokottá vált az embereknél, hogy maguknál tartották a számukra fontos értéktárgyakat. Ezt használták ki a szocializmus első építőkockáinak lerakása után a már említett „vetkőztetők", akik hazafelé tartó személyeket támadtak meg, „levetkőztették" és kipakoltatták őket – nem is volt szükséges a lakásokba bejutni. Ennek speciális alesete a „kabinlopás", amikor az áldozatok nem a munkából mennek hazafelé, hanem a partról a vízbe, a vízből a lángososhoz, és azt remélik, arra az időre alkalmas lesz értékeik megőrzésére az a kis lakat vagy zárnyelv a kabin falán.

Már most megsajnáltam azt a szegény „szocialista embertípust", aki összekuporgat egy frankó órára vagy egy csini kis ruhácskára valót, elmegy a strandra, és mire visszaér, a „szocialista kuporgatásának" eredményét meglovasították az öltözőszekrényből vagy a fogasról. Még gyerekkoromban, a kilencvenes években is jellemző volt, hogy amikor beadja az ember a fogasra a ruháit, majd kap a kezébe egy 032-es fémlapocskát, végig attól retteg, hogy a tolvajok a vízben színjátékot színlelve egy alkalmas pillanatban leszakítják a fürdőruha madzagjára ráfűzött fémbilétát. Emlékszem: féltem, hogy a vízben el-

veszítem, vagy valaki lerántja rólam a fürdőgatyát. S ez nem volt alaptalan aggodalom. Pusztai László hadnagy az 1950-es évek derekán a Rendőrségi Szemlében *azt is leírja, hogy a tettesek tisztes távolból gyakran végignézték a rendőrség helyszíni intézkedését, így informálódtak arról, hogy hátha valami hibát követtek el, esetleg ott hagytak valamit, ami nyomukra vezethet. Ez azért mégiscsak valamiféle professzionizmusra utal, noha „csak" kabinok fosztogatásáról és öltözőszekrények felnyomásáról beszélünk.*

Igen, el kell ismerni, maga a téma nagyon adná azt, hogy kisszerű, piti ügyeknek tekintsük, és ne rendszerszintű problémának, amiből aztán következtetéseket vonhatnánk le a szocializmusra nézve. Ugyanakkor több minden jelzi, hogy nem teljesen amatőr elkövetőkkel állunk szemben. Tudatosságra utal, ahogy ezek a fosztogatók folyamatosan forgolódnak a kabinok vagy fogasok között, illetve maguk is bemennek a vízbe, és azt imitálják, mintha valakivel játszanának. Pontosan tudhatták vagy remélték azt is, hogy esetükben elveszhet az egyszerű ujjnyomat, illetve a lábbelinyomok jelentősége.

Milyen hibát tudtak egyáltalán elkövetni ebben az esetben a tolvajok?

Nagyon kevés hibát tudtak elkövetni. Leginkább arra helyezném a hangsúlyt, hogy azok az elkövetési formák, amelyeket említesz, ügyességet igényelnek. Például leszedni a fürdőnadrágról a bilétát – tegyük hozzá, ez még a testhez simuló fecskék korszaka –, azért nem olyan egyszerű. Pláne, aki a vízben úszkál, vagy csak heherészve fekszik a napon egy társaságban, szóval nem olyan könnyű elvenni tőle azt a fémlapocskát vagy kulcsot. Éppen ezért többnyire nem is próbálkoztak ilyes-

mivel, hanem eleve a kabinra fókuszáltak. Tulajdonképpen „ellenőrizték" a kabint, fenntartották a figyelést, és a kabinos esetleges távozása után simán felfeszítették ezeket az egyébként nagyon egyszerű kis zárnyelvvel ellátott ajtókat. Ilyenkor viszont ujjnyomatot hagyhattak, például az ajtó belső felén. Vagy pedig olyan feszítésnyomot hagytak hátra, amiből kiderülhetett, milyen eszközökkel dolgozott az elkövető. Ami aztán lehetőséget adott a nyomozóknak további következtetések levonására.

Tamás, most azzal akarsz megvezetni, hogy egy kabinkirámolás esetében a Kádár-kori rendőrség ujjlenyomatokkal szöszmötöl a kabinajtón?

Igazad van, nem szöszmötölt. Csak azt próbáltam hangsúlyozni, hogy már ebben az időszakban is igyekeztek a rendőrök nagyon szakszerűek lenni minden vagyon elleni bűncselekményben, az egyszerű tolvajlási ügyekben is. Nyilván fenn kellett tartaniuk a társadalom biztonságérzetét, vagy inkább annak látszatát. A valóságban természetesen ezek a helyzetek nemigen voltak alkalmasak arra, hogy a rendőrség bármilyen valódi információhoz jusson, még kevésbé, hogy tárgyi bizonyítékhoz. Eleve nem minden esetben tudott kijutni a helyszínre bűnügyi technikus, bár legtöbbször megnézték a helyszíni adatgyűjtés során, hogy a strandon hányan jöhettek be-ki. A helyszíni adatgyűjtés gyakran arra fókuszált, magyarán: a rendőrség azt megpróbálta megtudakolni, ki lehetett az, aki már ott járkált, ügyködött hosszú percek vagy órák óta, és nem lehet-e, hogy éppen ő az elkövető. Ugyanakkor strand- és kabinlopásnál fontos hangsúlyozni, hogy ez alapvetően

nem egyedülálló elkövetők műfaja. A zsebtolvajlásnál is általános hiedelem, hogy az egyszerű, egymozzanatú, lényegében egyénileg elkövetett bűncselekmény, pedig ennek semmi alapja. A zsebtolvajok általában három-négy fővel dolgoznak: van egy ember, aki terel, van egy, aki elköveti, van egy passzeroló, és van olyan, aki továbbviszi, vagyis a helyszínről minél előbb eltávolítja az értéket. A strand- és kabinlopások esetében – különösen, ha sorozatban csinálják – biztosan nem egy emberről szól a történet: ő továbbadja egy másik személynek, aki azt eltünteti, vagy akár ki is viszi a strand területéről. Ez után már teljes biztonságban figyelheti meg a rendőrség munkáját, hiszen az értéktárgy nélkül akár rá is mutathat a kabinos, hogy bizony X. vagy Y. sokat forgolódott a kabinok körül, esetleg nagyon intenzíven macerálta valamelyik másik strandoló társát, mégsem lehet túllépni az egyszerű gyanún. Hiszen nincs bűnjel.

Azért kezdtem a strandos példával, mert ha a biztonságérzetről beszélünk, a lopás az, amivel az emberek talán leggyakrabban és legközvetlenebbül szembesülnek. Nem lesz mindenki a szervezett bűnözés áldozata, sem pedig aktív résztvevője, de arra sokkal esélyesebb, hogy zsebtolvajlás kárvallottja lesz, vagy éppenséggel a strandon kipakolják a szekrényét. Milyen volt a szocialista érában a „szocialista emberek" biztonságtudata, biztonságérzete? Kérdezem azért is, mert az ilyen és hasonló lopások, vagy a kisebb más bűncselekményekkel való találkozások befolyásolják leginkább a biztonságtudatunkat. Milyennek érezte a közbiztonságot a Kádár-rendszer embere? Úgy kérdezem ezt, hogy tudom, a korszakban a közbiztonság, fogalmazzunk úgy, politikailag is terhelt fogalom, amitől nem könnyű elvonatkoztatni.

Valóban, a közbiztonságot teljesen más kontextusba helyezték azzal, hogy az emberek az államhatalommal szembeni önállóságukat, vagy ha tetszik, önfejűségüket is megpróbálták megtartani. Még akkor is, ha az államhatalom azzal oktrojálta rájuk, hogy ezzel őket védi. A „szocialista ember" a közbiztonságot kettős dolognak érezte. Egyfelől remélte, hogy nem válik bűncselekmény áldozatává, másfelől azáltal, hogy például az írógépeket minden nagyobb ünnep alkalmával el kellett zárnia – például március 15-én, mert azt mindenfajta forradalmi, leginkább ellenforradalminak mondott, ellenálláshoz fel lehetne használni –, maga is szembesült azzal, hogy ő is szem a láncban. Neki is van elzárási-védekezési feladata. Valójában mindenki valamit, valahol el kellett hogy zárjon. Gondoljunk csak bele, a kalauznak sem csupán a jegy kezelése a feladata, hanem a tujázó gyerekek, illetve a jegy nélkül utazók leszállítása is. Lényegében több munkakörhöz kapcsolódott kisebb-nagyobb rendfenntartó, a városi teret ellenőrző szerep.

Ezzel azt is mondod, hogy az előbbi kérdésem, ami a szocialista érában az emberek biztonságtudatára vonatkozott, mai szemmel igazából értelmezhetetlen? Eleve máshogy kell vizsgálni a szocialista kor emberének biztonságérzetét, mint napjaink empirikus kutatásai során ez szokás.

Bizonyos értelemben igen. Az emberek bizony könnyen csalódhattak, ha azt gondolták, hogy elég, ha ők mindent úgy tesznek a munkahelyükön, ahogy az elvárható. Majd hazamennek, és otthon békésen, nyugalmasan elvannak, senki sem fogja zavarni őket. Ez a vágyálom azért sem volt magától értetődő valóság, mert ha például valaki gangos bérházban lakott, ahol

csak egy családnak volt televíziója, akkor ott gyakran összegyűltek a szomszédok. Vagyis olyan térben voltak, amelyben sokkal inkább találkoztak a saját közvetlen mikrokörnyezetükkel. Lehetett az embereknek olyan érzése, hogy ott is ellenőrzés van. Hiszen például a házmesterek a rendszer elején kapupénzt kértek azoktól a lakóktól, akik a tíz vagy tizenegy órai kapuzárást követően értek haza. Ha pedig az ember a városban sétált a késő esti vagy éjszakai órákban, olyan helyen, mint, mondjuk, a Népliget, számíthatott rá, hogy igazoltatni fogják. Tehát, ha nem is volt érdeklődése tárgya az államhatalom működése, akkor is tudhatta, hogy igazoltatáskor RK-lapot fog kitölteni a rendőrtiszt. Azaz, ha abban a körzetben később bármilyen bűncselekmény történik, az ő neve szerepelni fog mint szóba jöhető elkövető vagy tanú. A nap során később vagy a következő időszakban jelentett bűncselekmény nyomozásához is felhasználták az adott helyekhez és idősávokhoz kapcsolódó igazoltatásról szóló dokumentumokat.

Hálás helyzet, lépjünk is vissza a biztonság nélküli biztonságérzetből a lopásokhoz. Említetted az elzárásra „ítélt" írógépeket, melyeket egyébként éppúgy elloptak, mint bármi mozdíthatót. Mai fülnek furán hangozhat az, hogy írógéplopás, pedig az akkori nyomozók feltehetően alaposan megszenvedtek vele. Mág Bertalan és Jászsági István munkájában olvastam egy miskolci, sorozatos irodagéplopási ügyről, amelynek kapcsán olyan következtetéseket vonnak le a rendőr szerzők, amik szervezett bűncselekményekre is utalhatnak. Például, hogy a tettesek jelentős része nem helyi jellegű társulás volt, az elkövetők idegenbe jártak ezt a munkát elvégezni. S nem véletlenül választották ki a megkárosítandó vállalatokat. Vagy a banda valamelyik tagjának egykori munkahelyéről beszélünk, vagy legalábbis egy ismerősnek volt információja a cégről, s az akció előtt terepszemlét is

tartottak a tettesek. Minthogy sorozatban csinálták, számos betöréses lopást egységes ügynek kellett volna tekinteni, hogy mihamarabb le tudják fojtani őket. Végül az értékesítés ellenőrzésének hiányosságait is megfogalmazza Mág és Jászsági. Azt is mondhatnánk, hogy a tárgyalt esetben nagyon szervezetten történnek az irodagéplopások. Nem mondom, hogy szervezett bűnözésről beszélhetünk, de azt igen, hogy az irodagéplopás gyakorlatából akár komoly logisztikákat is lehetett volna felépíteni.

Mág Berci bácsi – aki egyébként később elismert életvédelmi nyomozóvá vált – szerzőtársával szépen bemutatja azt, hogy valóban ki tud alakulni ilyen bűnszövetkezet. Természetesen fontos az is, hogy az 1950-es évek Magyarországán milyen kapcsolata lehetett ezeknek a személyeknek a felszabadulás előtti világgal.

Hoppá, felszabadulás. Ez a fogalom még nem került elő beszélgetéseinkben, a korabeli kriminalisztikai irodalomban viszont visszatérő szófordulat.

Abszolút. Egyébként jellemző volt, hogy az elkövetői köröket sokáig a fasiszta szervezetekhez próbálták kötni, s erősen vizsgálták a korábbi politikai rendszerhez való kapcsolatukat. A sajátos politikai jellegű célhoz kötöttség miatt komoly fasisztoid szervezkedésként láttattak egy leventekiképzést vagy katolikus legényegyleti tagságot. Visszatérve az írógépekre, illetve a számológépekre: azok akkoriban nagyon keresett cikkek voltak. Leginkább azért, mert a legtöbb szövetkezetnek, állami vállalatnak szüksége volt ilyen eszközökre: hogy kifizetéseket tudjanak végezni a számológépek segítségével, számlát írhassanak az írógépekkel, vagy bármilyen termelési jelentést. Az írógép

és a számológép használata és annak a szükségessége innen visszanézve olyan, mintha ma abból a szempontból vizsgálnánk egy bűnözői csoportot, hogy számoló- és írógépek helyett laptopokra fókuszálnak. A „miskolci" csapat is ezt az igényt használta ki: folyamatosan, mindenki számára fontos és szükséges eszközöket lopott. Olyan tárgyakat, amelyek nemcsak magánhasználatra jók, hanem hasznosak és igen kelendőek a hivatalok, az államigazgatás és a gazdaság szereplői számára is.

Irodagépekről beszélünk, amelyeket súlyuk, méretük miatt, úgy vélem, nem olyan könnyű megpattintani. Nem egy gereblyéről van szó, amit otthagyok egy bozótosban, s visszajövök érte másnap. Hogy lovasították meg, és miként értékesítették őket?

Szerencséjükre még a Rákosi-korszak közepén is többféle lehetőségük volt. Leginkább azért, mert az irodagépek – nevezzük így összefoglalóan az írógépeket és a számológépeket – egy-két kilót, ha nyomtak, nem volt nehéz szállítani őket. Főleg az írógépeket ekkoriban előszeretettel bőrtokban tartották, amit aktatáska jelleggel össze lehetett csukni. Nem véletlen, hogy például Xerox fénymásolók sorozat jellegű ellopása a későbbi években sem volt gyakori, mert annak a súlya, nagysága már valóban költöztetői logisztikát követelt meg. Mégsem tud mindenki csak úgy kis targoncával vagy egy békával közlekedni. Ami az értékesítést illeti: ezt olyan embereken keresztül bonyolították le, mint Molnár Gyula meg Ludman Ferenc – ők benne voltak az említett miskolci ügyben –, akiknek egyszerű dolguk volt, lévén írógépműszerészek. Náluk „elfért" a zsákmány, meg tudott lapulni a műhelyben mint javítandó készülék. Egyfelől Kádár János szaktársain keresztül el is lehetett

sózni, másfelől olyan bűncselekményekről van szó, amelyeknek egyenként nem igazán jelentős az értékhatára. Az írógépek beszerzéséről, vagy régebbieknek újjal való kiváltásáról informálisan akár egy osztályvezető is dönthetett. Elég csak abból kiindulni, hogy mielőtt a modern, gömbfejes írógépek megjelentek a nyolcvanas években, addig a hosszú kazettás írógép volt divatban, amelyen ha nagy vehemenciával gépelt az ember, nagyon könnyen kikopott vagy eltört egy-egy karakter. Onnantól kezdve akár a teljesen vétlen áldozatok is hajlandóak lehettek úgy dönteni, hogy orgazdáivá válnak a sorozatlopásnak, hiszen mégiscsak jobb úgy bármilyen hivatalos iratot begépelni, hogy utána nem kell tollal, tintával javítgatni az írógép hibáit.

Mégis úgy vélem, az értékesítés a kulcsfogalom ebben a történetben. Nem egyszerű valamit meglovasítani s az értékesítést megszervezni sem. Az egyik kedvenc terület nyilván a zugpiacok, a zsibárusok világa, ám kockázatvállalás szempontjából más a helyzet a zálogházakkal, a bizományi áruházakkal. Azt gondolom elsőre, hogy náluk könnyebben lekövethető, ki hozta be az árut, hiszen ott mégiscsak van valamiféle hivatalos dokumentáció.

A BÁV-hálózatban a vétel és az eladás során hármas osztatú rendszerről kell beszélnünk. Amikor valaki bevitt valamit, kapott egy vételi jegyet, amelynek az egyik részét letépték, és odaadták neki. Ezzel tudta később igazolni, hogy ő adta el. A második rész volt a vételi jegy, amelyet a bizományi tartott meg, hogy el tudjon számolni a központnak, illetve hogy regisztrálni lehessen, az adott üzlet milyen forgalmat bonyolít le havi és éves szinten. És itt jön az igazán érdekes: a harmadik részjegy, aminek létezése visszavezet bennünket az általad

többször forszírozott bűnmegelőzés és közbiztonság kérdésére. Az bizony bekerült az illetékes rendőrkapitányság értékesítési csoportjához, vagy nagyobb szervezet esetében alosztályához. Ez utóbbi általában a vizsgálati osztályhoz tartozott, vagy ha volt különálló osztály, akkor az úgynevezett vagyonvédelmi osztályhoz. A harmadik vételi jegynek az volt a szerepe, hogy amikor nagyobb volumenű vagyon elleni bűncselekményt követtek el valahol az országban, akkor az illetékes hatóság megnézte, hogy az elkövetés utáni napokban – hiszen nyilván vártak pár napot a tettesek a beadással – megpróbálták-e valahol a lopott árut leadni a BÁV-ba.

Egy-egy ilyen zálogjegyből meg lehet-e tudni, hogy kik voltak az elkövetők?

Több esetben ilyen módon jutottak eredményre a rendőrök, bár hozzá kell tenni, a bűnözők sem voltak teljesen buták. A hatvanas évek végén már egyre gyakoribb volt, hogy aki zálogba akarta adni a lopott értéktárgyakat, az lopott magának hozzá személyigazolványt is, amivel igazolta magát, hamis információt adva a hatóságoknak.

A lopott árutól való megszabadulás adekvát eszköze, hogy olcsóbban adom, mint amennyit az ér, mert így gyorsabban eltűnik a kezemből?

Ez klasszikus problematika az orgazda és a betörőcsoportok között. Egyfajta „bérfeszültségként" is lehet értelmezni, s folyamatos vitát generált, hogy mekkora összegért veszi át az elkövetőktől az úgynevezett viszonteladó az árut. A kiemelt tárgyi súlyú betörésből származó cuccot gyakorta jó áron átveszi az orgazda, habár ő maga is veszélyt jelenthet a betörő szá-

mára. Hiszen lebukás esetén egyszerűen elmondja, kitől vette. Nem példa nélküli, hogy saját magát próbálja fedezni, s azt mondja, ebben neki nem volt semmilyen része. Ami nyilván kamu, hiszen legális vásárlás esetén igazoló papírokat kellett volna beszereznie, például egy zálogjegyet, vagy ha külföldről hozta be, az áru eredetére vonatkozó iratot. Igazából ezzel tudott érvelni a betörőknek, hogy miért nyomja le az árat. Valójában ő is potenciálisan magára húzhat olyan bűncselekményeket, amiknek a részleteiről adott esetben tényleg nem tudott semmit. Például ritkán értesült arról, ha a betörés során véletlenül valakit leütöttek, hiszen ezzel még súlyosabb ügyben avanzsálódhatott bűnsegéddé. Nyilván attól függően, hogy a hatóság később milyen zsarolási potenciállal próbálta elérni, hogy infóhoz jusson tőle.

Van egy-két ismerősöm a vasútnál, nekik vannak meséik arról, hogy csak a „sínt nem szedtük fel, Balázskám". A szocializmus sem volt mentes a vasút környéki lopásoktól. Lázár Bertalan rendőr főhadnagy is értekezik róluk, majd elég erőteljes állítást tesz: „Tény az, hogy a vasúti lopásokat és dézsmálásokat a statisztika adatai szerint nyolcvan százalékban tényleges MÁV-alkalmazottak követik el. Azonban ez a megállapítás nem jelentheti azt, hogy minden MÁV-alkalmazott bűnöző... a vasút felszabadulása óta remélhető, hogy a vasutasaink zöme derekasan megállja a helyét." Egy lappal odébb újra megerősíti a nyolcvan százalékot, és hozzáteszi, a lopások további mintegy húsz százalékát rendszerint vagy volt MÁV-alkalmazottak követik el, vagy a vasút környékén lakó, azt ismerő polgári személyek. Anélkül, hogy kriminalizálnánk a vasutasokat, mennyire voltak jellemzőek a vasúti lopások a szocializmusban? Vagy ebben sincs semmi speciálisan szocialista, ahol vasút van, ott lopás van, ahol a brikett nincsen lefedve,

ott lopás van, ahol valamit nyitottan vagy akár zártan szállítanak – ott lopás van.

Az egyik legfontosabb és leginkább specializált bűncselekményformáról beszélünk. A készpénzforgalom akkoriban rendkívül korlátozott volt, így a különféle áruk beszerzése, átjátszása határozta meg leginkább a vagyon elleni bűncselekmények valódi intenzitását. A Ferencvárosi pályaudvaron például – amelyet ebben az időszakban egyre komolyabban vett igénybe a Magyar Államvasutak – nemcsak az exportszállítmányok mentek át, nagy volt a belföldi áruforgalom is. A szállítmányok időlegesen ott álltak – egy-egy vágányátállás vagy csak a menetrend miatt –, ez az idő pedig kiválóan alkalmas volt arra, hogy végre lehessen hajtani a vasúti lopások jelentős részét. Többnyire MÁV-alkalmazottakkal együttműködésben – ahogy Lázár főhadnagy is írja –, hiszen a belső információkat ők tudták megadni. A vasúti lopások általában azért voltak divatosak és sikeresek, mert könnyen értékesíthető tárgyakat, használati eszközöket, mezőgazdasági terményeket vagy különféle luxusjavaknak számító dolgokat lehetett ott beszerezni. Különösen kapósak voltak az olyan mechanikai vagy elektronikai eszközök, amelyek be voltak csomagolva, vagy akár raklapozva. Ha megfelelő kisteherautóval, vagy csak zsákokkal, megjelentek az elkövetők, nagyon gyorsan tudtak hozzájutni a dolgokhoz. A helyszínt pedig el tudták hagyni anélkül, hogy bárkinek a testi épségét kockáztatnák. A feltárás egyáltalán nem volt magától értetődő. Például be kellett azonosítani, hogy a szállítás mely szakaszán történt a lopás. Ekkoriban a „vonalas nyomozás" alapján a rendőröknél is voltak olyan kollégák, akik a vasúti lopásokat vizsgálták.

Lázár Bertalan főhadnagy azt is írja, hogy a fuvarozott áru általában öttől ötszáz kilométerig terjedő utat tesz meg, s húsz–száz MÁV-alkalmazott kerül vele legális körülmények között kapcsolatba. Meg azt is, hogy havonta hozzávetőlegesen hat-hét millió tonna árut fuvaroz a vasút, tehát kb. kétszáz uszkve ezer MÁV-alkalmazottal kerül kapcsolatba – attól függően, hogy milyen típusú áruról beszélünk. Ilyen kondíciók közepette elég nehéz volt a rendőrségnek elindulni. Ráadásul úgy vélem, a vasúti lopások nem tartoztak a rendőri felderítés presztízs jellegű ügyei közé. Megtörtént a lopás, jegyzőkönyvezik úgy-ahogy, de mégis megúszásra játszhattak. Nem?

A lopásokat akkor tudták feltárni, ha föl lehetett tételezni, hogy nagy valószínűséggel ugyanazon a pályaudvaron történik több bűncselekmény. Ahogy említetted, a kilométerszám eléggé meghatározza azt, hogy milyen időtávban és mekkora területet járnak be ezek a vonatok. Több olyan eset történt, amit nagy valószínűséggel vissza lehetett vezetni egy adott vidéki vagy fővárosi pályaudvarra. Ilyenkor valóban felmerül annak igénye, hogy érdemes lenne ott gyakrabban körülnézni. El kell mondanom, a Ferencvárosi pályaudvar jelentősége szinte minden olyan korábbi ügy vagy tapasztalat alapján fölmerült, amikor az volt a kérdés: merre járnak az exportszállítmányok, vagy hol fordulnak elő leggyakrabban belföldi cégek szállított termékei. Szűkebb pátriámban az ötvenes években olyan méretű és összetettségű bűnszövetkezetek voltak, hogy egy-egy ügy kapcsán felderített hálózatban nem volt ritka negyven-ötven fő jelenléte sem. Előfordult, hogy negyvennyolc–hetvenkét óra alatt legalább tíz-húsz személynél kellett párhuzamosan házkutatást végrehajtani – a kocsirendezőktől a kalauzokig. Hiszen ezek az emberek egyrészt ott dolgoztak, s nagyon jól tudták egymást informálni arról, hogy milyen ve-

szélyekkel is jár most éppen az a cselekmény, amit végrehajtanak. Másrészt: minthogy ezt rendszeresen csinálták, tudták, kikkel kell együttműködni, s megvoltak azok az utak-helyek, ahol elrejthették a termékeket. Tehát itt megvolt az orgazdai vonal is, akiknek át tudták adni a lopott cuccokat. A felderítést az is nehezítette, hogy a MÁV már akkor is nagyon zárt közeg volt – sajátos szervezeti közmegegyezésekkel, amelyek máig léteznek.

És megvan benne egyfajta sajátos társadalmi igazságosságnak, vagyis informális jóváhagyásnak az érzete is.

Kétségkívül szektorokon íveltek át különféle kiegészítések és juttatások informális szálai.

Bárczi Ottó és Tárnok István rendőr főhadnagyok az üzleti lopásokkal foglalkoztak. Erről szóló tanulmányukban szerepel egy rajz, amelyen az ideáltipikus üzleti tolvaj fölemel és megtekint egy kendőt, közben a társa zavartalanul elrejti a pultról ellopott árukat. Ha ezt a képet és példát megnézzük, vagy akár a vasúti szisztémákra, irodagéplopásokra gondolunk, azt kell mondanom, hogy ezeknek a lopásoknak nincsen szocialista sajátosságuk. Abban az értelemben legalábbis, ahogy beszélünk majd a prostitúcióról, a taxis elkövetőkről vagy „a" betörésekből kialakuló szervezett bűnözésről a Kádár-rendszerben. Mintha pontosan ugyanúgy lopnának rendszerváltást követően a kapitalista világrendszerben is, mint ahogy azt tették 1990-et megelőzően.

Ez a legtöbb lopási módnál valóban így van. Egyébként a ma is ismert és „forgalomban lévő" üzleti lopások lényegében jellemzőek voltak már a 19. században is. Nyilván nem véletlen,

hogy főleg a nyugat-európai, amerikai, erősen urbanizálódott városokban ez már szinte természetes része az életnek. Londonban volt például a Forty Elephants nevű, csupa nőkből álló, kizárólag üzleti lopásokra szakosodott bűnszövetkezet, amely főleg a saját baráti köréből vont be újabb embereket. Jellemző volt rájuk az is, ahogyan loptak egy-egy üzletben. Saját magukat is próbálták levédeni: amikor az egyik lopása közben a másikuk elterelte a figyelmet. Ezért utaltam már korábban is arra, hogy a zsebtolvajlás valójában csoportos történet. Soha nem magánakció, ha mégis, akkor az lesz a vége, mint amikor Winona Rydert nyakon csípték egy fehérneműboltban. A népszerű amerikai színésznőre a mai napig ráégett, hogy egyszer megpróbált ilyen üzletből lopni. Robert Bresson fiatal zsebtolvajának, Michelnek a történetét is legfeljebb a művészértelmiségiek tudják komolyan venni, mivel a rendes bolti tolvajok tisztában vannak azzal, hogy mindezt csak csoportosan érdemes végrehajtani – ha valóban sikeresek akarnak lenni. Ami az üzleti lopásokat egy picit mégiscsak szocializmusspecifikussá teszi, az jól nyomon követhető a Latabár Kálmán és Gábor Miklós főszereplésével 1952-ben forgatott filmben, az *Állami Áruház*ban. Hogy a lopást mekkora hatékonysággal lehetett végrehajtani, elsősorban az befolyásolta, hogy az adott áruházban vagy annak egy osztályán a dolgozók milyen intenzitással és érdeklődéssel foglalkoztak a vevőkkel. Ez ugyanis behatárolja a lehetőségeket. Van azonban az eladó-vevő viszonynak a figyelés mellett egy másik aspektusa: az együttműködés. Az üzleti lopásoknál a dolgozók sok esetben együttműködtek a tolvajokkal, vagy ami még egyszerűbb: rá tudták fogni potenciális tolvajokra azt a lopást, amit valójában ők követtek el. Ezt csak az általad is említett vasúti dézsmálá-

sok miatt emelem ki. A legszemléletesebb eset az volt, amikor már kifejezetten exportszállítmányokra fókuszáltak a MÁV-alkalmazottak: 1953-ban a Budapest Soroksári út és a Budapest Kikötő állomás között konkrétan huszonhét vagonfeltörést észlelt a MÁV kereskedelmi szolgálata. Jegyzőkönyvet vettek fel az áru sérüléséről és részleges elvesztéséről. Az áruvesztés nagyjából ugyanaz, mint az üzletekben, áruházakban a „speciális káló". A káló az a százalék a különféle termékekre vonatkozóan, ami azt mutatja, hogy kalkulált módon mennyi veszhet el belőle a szállítás, csomagolás és átpakolás során. Ha például parfümöt árult egy áruház, meg volt határozva, hogy hány százalék lehet, mondjuk, ezer üveg parfümnél a káló. Vagy mennyi valamilyen háztartási cikk esetén. A káló lényege – amit a társadalmitulajdon-védelmi osztályok nyomozóinak meg kellett tanulnia –, hogy a tönkrement áruval, amit a dolgozó kivett abból a csomagból, nem mindig kellett elszámolnia. Ennek következtében lehetett azzal játszani, hogy eltört, mondjuk, tíz üveg parfüm, de az eladó valójában csak egyet dobott le, hiszen annak is olyan tömény parfümszaga volt, mintha a meglovasított kilenc is eltört volna. Az ilyen üzleti lopásoknál az volt a legfontosabb: nem szabad túlzásba esni. A lassú és szerves építkezés előbbre vitte a működést. S ebben a nők vitték a prímet. Mindenfajta esszencializmus nélkül tették fel abban a korban a kérdést: miért van az, hogy például az NDK-ban a kriminalisztikai könyvek kiemelték a nők szerepét az ilyen üzleti lopásokban? Nem akarnám magam sem, hogy az esszencializmus rám égjen, csak idézem Bödőcs Tibort, aki szerint, amikor a gyermekeket kiviszik a családok a játszótérre, akkor a nők azok, akik el tudnak ott szöszölni és ismerkedni, és képesek annak a játszótéri izgő-mozgó

rendszernek a lassú, finom, zsarátnok alatti izzásával foglalkozni. Eközben a férfiak saját fájdalmukat megélve próbálják a műanyag lapátot visszaszerezni a másik családtól. Eseteinkre fordítva azt akartam szemléltetni, hogy amit egy falbontó betörő – a saját jelentőségének a hangsúlyozásával is – el tud érni, azzal, hogy ő bizony benyomta a falat vagy a födémet, mondjuk, tíz és fél méter textíliáért, azt egy nő mint üzleti tolvaj egy hónap alatt szépen ki tudta hozni a bejárati ajtón, valóban szisztematikus szerves építkezéssel, vagyis a visszatérő „munkákkal".

ÖTÖDIK ADRIA,

melyben a legszörnyűbbről, az életellenes bűncselekményekről beszélgetünk, meg a felderítés nehézségeiről, különös tekintettel egy kéjgyilkosra, aki eljárási hiba miatt megúszta. Majdnem...

A modernizációs ideológia nem hagyta érintetlenül az emberölések felderítésére vonatkozó nyomozati munkát, ugyanakkor nem minden volt egyértelműen reform jellegű a szocialista időszakban. Például az emberölés kísérlete ügyében folyó kodifikációs munka s annak értelmezési vitái végigkísérték a szocializmus történetét, vagy legalábbis évtizedeken át benne ragadtak ebben a problematikában. Kérlek, fejtsd ki, mi volt ez valójában?

A Csemegi-kódex utáni második általános és különös résszel rendelkező BTK, az 1961. évi V. törvény különös módon írja le az emberölés kísérletét. Tudni kell, hogy minden egyes tényálláshoz van hivatalos kommentár, illetve ezenfelül megszokottak a miniszteri indoklások is, amelyek általában az ügyészek vagy az igazságszolgáltatásban dolgozó szakirányító emberek érvein alapulnak. A korabeli BTK az emberölés kísérletének tényállását úgy határozta meg, hogy ha az elkövetéshez használt eszköz ölésre alkalmas, illetve olyan testrészen okoz sérülést, amelyben létfontosságú szervek vannak. Nem kell, hogy súlyos vagy halálos eredményt idézzen elő az eszköz, elég, ha arra az adott testrészre céloz: tehát előidézhetne. És – itt van a fontos rész – ez alapul szolgálhat arra a következtetésre, hogy az elkövető a halálos eredménybe be-

lenyugodott. A klasszikus büntetőjogi megközelítés általános értelemben kéttípusú elkövetési magatartásról beszél, abban az esetben, ha valamit akaratlagosan hajtunk végre, tehát nem gondatlanságból. Az akaratlagos tetten belül elkülöníthető két fajta közül az egyik: az egyenes szándék, a másik: az eshetőleges. Az egyenes azt jelenti, hogy amit én megteszek, azt végigviszem, minden veszély vagy probléma ellenére. Magyarán, akkor is végrehajtom a cselekményt, ha problémák, klasszikusan: objektív hátráltató okok merülnek fel. Az eshetőleges viszont azt jelenti, hogy végrehajtom a cselekményt, de amikor rajtam kívül álló hátráltató tényezők jönnek, akkor vagy kilépek, vagy passzívan viselkedem. Egyszerűen a háttérbe húzódok, vagy felszívódok: ne derüljön ki, hogy én bármit is tettem. Itt jön a lényeg: azt mondja a szöveg, hogy teljesen mindegy, melyik szándékról van szó, ha az eszköz alkalmas emberölésre és életfontosságú testrészre irányul, akkor a cselekmény: emberölési kísérlet.

Honnan tudja az elkövető, hogy olyan testrészre irányítja a kést, ami adott esetben...

Valóban, ez – kissé morbid szóhasználattal élve – a húsba vágó, igazi kérdés.

Egy hirtelen felindulásból elkövetett bűncselekménynél, amikor az ember borgőzösen elkezd szurkálni, ritkán nézi, hova döf, s véletlenül is könnyen eltalálhat életfontosságú szervet a késével. Az ilyen úgymond „pontos" szúrás szándékosnak minősül, vagy sem?

Ez a lényege az egész történetnek. A klasszikus szervezetszociológiai axióma az, hogy ha valami újonnan létrejött szabá-

lyozás lép hatályba, mint ez a BTK, akkor annak minden szavát be akarják tartatni. Hogy tudunk megfelelni? Ha teljes mértékben kimerítjük azt, amit a szöveg mond nekünk, és azt mi a legmesszebbmenőkig aktívan értelmezzük. Induljunk ki – amit te is felrajzoltál – egy klasszikus Bessenyei Ferenc-féle *Dúvad* típusú filmbe illő helyzetből: mondjuk, Ökörítófülpösön összeugranak a legények a Nebáncsvirág téesz melletti kocsmában búcsú alkalmával, és az egyik kolléga előveszi a bicskáját. Ha a pengehosszúság három centi fölött van, mondjuk, öt vagy több, és a mellkas felé szúr vele, akkor – tekintet nélkül arra, hogy az emberi törzs mellkasi vagy gyomor részére, vagy ha oldalirányba, de ott mégis tüdőt, ne adj' isten valahogy a lengőbordán át szívburkot ér – egyértelműen emberölési kísérletet állapítanak meg. Erre törekedtek a nyomozók. Miközben ma már, ha a szúrás esetleg szívburkot is ér, inkább úgy kezelik, mint életveszélyt okozó testi sértést. Egyrészt azért, mert akkor nem feltétlenül kell lejelenteni a mindenkori országos főkapitánynak, hogy van egy „életes ügy", másrészt: amikor az elkövető a szúrást végrehajtja, nem biztos, hogy tudatában van annak, hogy a szívet is elérheti. Ez azért nagyon fontos, mert az eset többi körülményeinek – például, hogy azok nem zárják-e ki az eshetőleges ölési szándékot – vizsgálata után a kísérlethez fűzött indoklásnak a második felét általában már nem sikerült alaposan elolvasni. Emiatt teremtődött meg az a helyzet, hogy ha megnézzük az emberöléseket, és azok kísérletben maradt részét, azok száma százezer lakosra vetítve jól láthatóan 1,2-től picit megemelkedve az 1,4 és 1,5 között mozog.

A hatvanas évekről beszélünk?

Igen, 1961-től 1967-ig. Az emberölési kísérletek száma viszont százezer lakosra vetítve 1961-ben 1,64, és folyamatos emelkedést látunk: 1964-ben már 3,03 és 1966-ban 3,16, sőt 1965-ben 3,58.

Ezzel azt állítjuk, hogy a kísérlet alá tulajdonképpen besoroltak minden kocsmai bicskázást?

Pontosan. A lényeg: olyan testrészre irányuljon, ahol létfontosságú szerv van. Ha belegondolunk, alapvetően két ilyen hely lehet: az egyik az emberi törzs, a másik meg a fej. Nyilvánvalóan, ha nagyon akarjuk, akkor szóba jöhet a karon lévő ütőér is, de az ebből a szempontból nem feltétlenül releváns. Ami számunkra fontos: innentől kezdve a törvény teljes szigorával emberölési kísérletként léptek fel minden ilyen cselekménnyel szemben. Ennek nemcsak az volt a jelentősége, hogy a tényállásért kiszabható évek száma több, hanem az is, hogy az emberölési kísérletekkel kapcsolatos számok folyamatosan nőttek.

Tehát a Kádár-rendszerben olyanok is súlyosabb büntetést kaptak, akik azt a bűncselekményt nem abban a formában követték el? S csak a szoros jogértelmezés, illetve esetleírás következtében kaptak többet, mint ami járt volna nekik?

Abban az értelemben igen, hogy a kora Kádár-kori igazságszolgáltatás, mondjuk úgy, vindikálta magának a jogot, hogy az elkövetőtől sokkal nagyobb tudást követeljen meg az emberi test anatómiájáról, mint amennyi tudása a valóságban lehetett.

Itt milyen szándékot, okot kell feltételeznünk? Egy fegyelmező állam tudatos konstrukcióját, vagy egyszerűen a kodifikációs munkának és értelmezésének végig nem gondolását?

A kettő talán együtt is igaz lehet. Azt persze nem mondanám, hogy ez tudatos politikai döntés volt. Ebben az esetben nem gondolom, hogy a szocialista igazságszolgáltatás megtorlóbb módon akart fellépni a feltételezhetőnél. Ezzel együtt joggal elvárhatták annak a fajta informális igazságszolgáltatásnak a felszámolását, ami kistelepüléseken meg egyáltalán a rurális közösségekben mindenhol jellemző volt – Magyarországtól Szicíliáig. Hiszen itt nyilvánvalóan kiemelten beszélhetünk az élet és a testi épség elleni bűncselekményekről, illetve ezek veszélyéről vagy gyakoriságáról. Ez az időszak, amikor nálunk a téeszszervezés eléri a tetőfokát. A téeszesítés harmadik hulláma 1961/1962-ben söpör végig az országon. Erről nem csak a cannes-i filmfesztiválon a *Tízezer nap*ot megnéző nyugat-európai értelmiség értesült, hanem azok a politikusok is, akik a téeszesítés intenzitását, az egész országra való kiterjedését nemcsak hogy várták, hanem konkrétan presszionálták is. Hiszen a saját munkahelyüket is veszélyeztették volna, ha nem így tesznek. A paraszt klasszikus dilemmája: belépek, vagy nem lépek be. Miért hoztam föl a bicskázás kapcsán a téeszszervezést? A *Felmegyek a miniszterhez* című Páger Antal főszereplésével készült filmtől, a *Húsz órán* át, vígjátékokban és drámai feldolgozások sorában láthatta a városi közegben felnőtt közönség is azt, milyen óriási problémát, mekkora feszültségeket teremtett maga a téeszesítés. És akkor még nem beszéltünk a kocsmai indulatok egyéb kiváltó okairól – pl. a klasszikus „Dúvad" problematika: kié a nő, ki a helyi kiskirály – s az ezekből induló élet és testi épség elleni bűncselekményekről.

Ebből fakadóan a szocialista igazságszolgáltatásnak szembe kellett néznie a megnövekedett ügyteher elviselhetetlenségével, a rendszer tehetetlenségével és a nyomozások szakmai felügyeletét ellátók inkompetenciájával. Mindezek miatt csak bő egy évtized múlva következett be érdemi változás.

Nem múlik el a kor nyomozati tévedések nélkül sem. Szerintem az egyik legszembetűnőbb és – hogy is mondjam – legidegesítőbb a szervezet számára az, amit dr. Bodnár Lajos megénekelt Gyilkos, nem gyilkos *című munkájában. Egy Magda János nevű elkövetőről van szó, aki 1983 októberében megöl egy gyermekkorú lányt, majd elrejti az egykori izraelita temető egyik sírja alá. Mindenki számára egyértelmű az eljárás során, hogy ő lehet a gyilkos. Ehhez képest mégis a korabeli rendőrség egyik nagy – nem tévedése, hiszen mindenki tudja, ki az elkövető – hibájaként tartják számon az ügyet.*

Valóban, azt mondhatjuk, hogy ez a modern büntetőeljárás jog zsákutcája volt. Aminek, finoman szólva, nem kellett volna törvényszerűen bekövetkeznie, hanem egyrészt a szaktudás hiánya, másrészt a szervezeti közöny...

Az olvasó kedvéért: tulajdonképpen a tanúk felsorakoznak, s ha elolvassuk a tárgyalás egész folyamatát, kitetszik, nincs olyan szempont, ami megingatná, hogy Magda János az elkövető. Nincs is olyan ember, akiben kétely merülne fel. Magda mégis megússza az ügyet.

Klasszikus bűnügyi technikai hibáról beszélünk. A Magda János által elkövetett emberölés egy hétéves kislány, Nagy Mariann sérelmére történik Szolnok déli részén, Szandaszőlősön. Egy katolikus temető mellett vagyunk, melynek van egy pici, elzárt, elhanyagolt, bokrokkal benőtt része, ahol az egy-

kori zsidó sírok vannak. Valóságos szocialista posztholokauszt tér: gondozatlan zsidó temető, ahol Magda János már Nagy Mariann kiszúrása előtt is kukkol egy idősebb hölgyet, aki ott szeretné részvétét nyilvánítani valamelyik rokonának. Magda őt konkrétan megfenyegeti, hogy megszúrja...

Büntetett előéletű emberről beszélünk.

Így van, ráadásul, ahogy mondani szokás: nem az eszéért szerették. Alapvetően alkalmi munkákból élt, az alkohol démonával küzdött, és ezt a csatát mindennap elvesztette. Az édesanyja akkor már nagyon beteg volt, hozzá járt be a kórházba, olykor naponta kétszer is. Hiszen nem volt olyan állása, ami miatt ne tudta volna ezt megtenni. Az édesanyja pedig a jól ismert szülői félelemmel gondolt arra: mi lesz a fiával, ha ő már nem tud róla gondoskodni. Valamiféle kitolódott, perverz Pán Péter-korszakról beszélhetünk, abban az értelemben, hogy Magda tényleg nem tudott magával értelmesen mit kezdeni, és Mariann, a kislány...

Hazafelé tart az iskolából...

Hazafelé tart, és a temető kerítésénél kukkoló Magda észreveszi, hogy Mariann elválik kis iskolatársaitól. Ellentétes irányba indulnak el, ki-ki a saját háza felé. Ez az a pont, amikor meg tudja fogni az egyedül jövő kislányt. Maga az erőszaktétel úgy ölt testet, hogy Magda nadrágja zsebében van egy textilzsebkendő, amit beledug a lány szájába, ezzel megakadályozza, hogy segítségért kiálthasson. A kislány megbecstelenítése után újabb, nagyon perverz cselekedet következik: a zsidó temetőben elhúz egy gondozatlan sírt fedő márvány-

lapot, és az alá teszi be a lányt. A kőlapot félig-meddig visszahúzza, tehát a régi sír felhasználásával lényegében el is temeti.

Dr. Bognár Lajos így írja le a jelenetet: amikor rátalálnak, a kiérkező főhadnagy arra lett figyelmes, hogy milyen tiszta a sír, mintha le lenne ez pucolva. Ez az, ami hirtelen fényt gyújt a rendőrök agyában. (...) aztán, „valamit már látok" kiáltott fel meglepetten a gépkocsivezető, aki elcsúsztatta a fedelet. A gyerek táskáját látta meg először. Ugyanakkor mégis a zsebkendőn csúszik el az egész bizonyítási projekt.

Igen. Az emberölés és a holttest elrejtését követően Magda készül elhagyni a helyszínt. Az édesapa egyébként már ekkor elkezdi keresni a lányát...

Megy elé az iskolába...

De mivel nem találja, nem megy haza, hanem tovább kutat. Ez azért fontos, mert innentől kezdve vannak potenciális tanúk, akik az apa hatására szintén elkezdtek figyelni. Az ilyen élet elleni ügyeknél az áldozat környezetének az elkövetéshez közeli, gyors reakciója alkalmassá teszi a tanúskodásra az elkövetés mikrokörnyezetében jövő-menő embereket. Mert, ha mondjuk, Magda tesz valamit, de nem ment volna oda ki az apa, akkor lehetséges, legalábbis több más bűncselekmény alapján bátran mondhatjuk: nagy esélye lett volna annak, hogy nem emlékeztek volna relevánsnak számító részletekre. Klasszikus szociálpszichológiai kérdés, hogy szórt vagy fókuszált figyelemmel vagyunk-e. Utóbbit kísérletileg úgy szokták vizsgálni, hogy valamivel előkészítik, beállítják a kísérleti alany figyelmét. Mondjuk, olyan instrukciót adnak neki, hogy várhatja például egy szék eldőlését. Ettől kezdve a kísérleti alany

sokkal részletgazdagabban fog tudni beszélni a kísérlet során tapasztaltakról, és az általa hallott hangokról, mint az a másik alany, aki semmilyen efféle instrukciót, speciális tudást nem kapott. Ő szórt figyelemmel viseltetik, és nemcsak a hangokra figyel, hanem nyilván a képre, arra, hogy ki jelenik meg, vagy éppen milyenek a falak. A szórt figyelemnek épp az a lényege, hogy teljesen kiszámíthatatlan. Sok esetben ez a felderítést nehezítő tényező, mert nem tud behatóan emlékezni a potenciális tanú. Erre mondta azt a régi életes nyomozógárda – akikkel még tudtam beszélni sajnálatos haláluk, vagy már nagyon idős koruk előtt –, hogy a tanú az az állatfajta, aki semmire sem emlékszik pontosan. Klasszikus fájdalma az életes nyomozónak, hogy a világ számukra releváns folyása iránt a tanúk jelentős része szórt figyelemmel viseltetik. Esetünkben az édesapa viselkedése azért fontos, mert az ügy tényleg nem volt egy többmegoldásos szfinxrejtvény. Mégpedig azért, mert Magda ottani működését nagyon gyorsan kiszúrták. A lány apja pedig lényegében kondicionálja a későbbi tanúk rövid távú emlékezetét. A rendőrök a helyszíni szemlét követően Magdát előállítják, és megtörténik az úgynevezett ruhaszemle is. Aminek az a lényege, hogy a potenciális elkövetőt beállítják valamelyik kapitányságon vagy rendőrőrsön egy irodába, ott levetkőztetik, úgy, hogy minden egyes ruhadarabját és egyéb, a testén viselt eszközt, kiegészítőt lefényképeznek, címkével ellátva külön becsomagolják – mindezt részletgazdag jegyzőkönyvvel végigkövetve.

Magda esetében nem így történik.

Itt az volt a probléma, hogy lefoglalták a nadrágját, s a nadrágjában volt a zsebkendő, amiről már beszéltünk. Ezzel a zseb-

kendővel tömte be a kislány száját, és ezt találta meg a nadrágjában az akkori Bűnügyi Technikai Intézet – a későbbi Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet jogelődjének (ma NSZKK) – kijelölt szakértője. S nem is akárki fedezte fel, hanem Lontainé Santora Zsófia, az Intézet meghatározó kutatója, később több mint két évtizedig a BSZKI főigazgatója. A nyál alapján a kislányhoz lehetett kötni a zsebkendőt, viszont nem lehetett Magda Jánoshoz kötni, mivel a vetkőztetés során nem nyúltak bele a zsebbe, és nem címkézték fel külön, hogy a zsebkendő melyik zsebben, hol volt található.

Poligráfot alkalmaznak, ami kimutatja, hogy Magda János a „hunyó", ott vannak a tanúk, szórt vagy nem szórt a figyelem, de mégis a tanúk sokaságának számos tekintetben bizonyító erejű vallomásából összeáll a történet. És akkor egy ilyen dolog folytán felfüggesztődik minden, ami az eredményes bizonyításhoz vezetne? Ilyenkor jön a laikus, állampolgári kérdés, hogyan lehetséges ez: az egyik serpenyő tele van, a másikban pedig egy darab hiba, az az egy lehúzza az egész rendszert? Ez nem az az eset, amikor nem kerül elő a holttest, és akkor meg lehet úszni. Itt sokkal plasztikusabb, egyértelműbb a kép a bizonyítás szempontjából.

Megjegyzem, már volt olyan Magyarországon – pl. a Rákosi-korszakban –, hogy a holttest hiányában is tudtak hozni jogerős ítéletet. Amikor pedig Czinner Tibor és a jó emlékezetű Obersovszky Péter dokumentumfilm-sorozatában *Biszku és a többiek* alapon próbálta a Kádár-kori igazságszolgáltatást megközelíteni, akkor erre nem hanyatlottak rá, hogy itt bizony az ártatlanság vélelmén túl, *pro dubio* alapú történetről van szó. Vagyis: ebben az esetben, mivel a bűnjel nincs címkézve, nem lehet kétséget kizáróan bebizonyítani, hogy Magda Jánosé

volt a zsebkendő. Mert azt akár a nyomozásban részt vevő valamelyik rendőrtiszt is odatehette, vagy bárki más, aki érdekelt a sikeres eljárásban. Ezért ezt – a terhelt javára – ki kell zárni a számba vehető, releváns bizonyítékok közül, amelyek vizsgálata, illetve súlyozása a bíró feladata. Nagyon fontos elem, hogy itt ún. nagytanács van, mert ez életes történet. Tehát nem egy bíró és két ülnök, itt két bíró van, és három ülnök. Olyasmi ez, mint amikor a pálya szélén a vonalbíró mondja azt, hogy kiment a labda – pedig nem biztos, hogy az oldalvonalat elhagyta. Itt valóban megtörtént a hiba, de ennek – ahogy te is mondod – nem volt jelentősége. Legalábbis a belügyi nyilvánosságon belül teljesen egyértelmű volt – és talán az országos nyilvánosságban is –, hogy nem létezett olyan nyomozó, aki ezt direkt Magdára akarta volna verni. Különösen, hogy Szolnokon már korábban is indítottak ellene eljárást gyermekekkel szembeni erőszakos magatartás miatt. Hiába volt egyértelmű, hogy Magda az elkövető, bizonyos értelemben jól működött az igazságszolgáltatás malma. Ennek okai közül ki kell emelni azt, hogy a vádlott védőjét Orosz Balázsnak hívták. Aki kirendelt védőügyvédként kapta meg az ügyet, és egyáltalán nem ambicionálta a benne való részvételt. Orosz Balázs az Üllői út elején, ha jól emlékszem, a 15. számú ügyvédi munkaközösségben dolgozott, meghatározó védőügyvédnek számított, aki a nyolcvanas években kifejezetten jó viszonyt ápolt a rendőrséggel. Szóval, legkevésbé sem volt szó arról, hogy ütni akart volna a hatóságon, amikor kiemelte – mert ezt egyébként ő maga vette észre –, hogy a bűnjelcímkézést eljárásjogi szempontból nem jól végezték el. A későbbiekben, ha megkérdezték ezzel kapcsolatban, ő kis szájszegleti mosollyal, lakonikusan csak annyit mondott, hogy ez nagyon érdekes ügy volt. S valóban arról van szó, hogy Orosz Balázs – ezt a korabeli, a BRFK-n

dolgozó életes nyomozóktól, vizsgálóktól tudom, mint például Cserhalmi Ferencné – hivatásos személyeket is előszeretettel védett, ha velük szemben bűncselekmény gyanúja merült föl. Ezt csak azért hangsúlyozom, mert méltatlan lenne most azt mondani, hogy ő valamifajta védőügyvédi trükköt felhasználva, direkt ki akart volna szúrni a rendőrökkel. Főleg annak tükrében, hogy a rendszerváltás után meghatározó gazdasági bűnügyekben dolgozott, amíg 2001-ben rákban el nem hunyt, sajnos nagyon korán. A modern igazságszolgáltatásban nemcsak anyagi, hanem létezik úgynevezett procedurális igazság is, amelyek együtt kezelése – szó szerint – életbe vágóan fontos. A szocialista időszakban jellemzően az anyagi igazság nyomott többet a latban. Általában ezzel meg is lehetett nyerni az ilyen vitákat, mert a proceduralitás jelentőségét nem minden esetben tartották olyan fontosnak.

Itt azonban mégis ez történt.

Igen. Magda Jánost mindenek ellenére felmentik, mert az élettársa, egy elvált asszony azt vallja, hogy a gyanúsítottal együtt tartózkodott az emberölés pillanatában. Ám Magda három és fél évvel később éppen ezt az élettársát, Makai Gyulánét életveszélyesen megtámadja, és majdnem meg is öli. Ez az, aminek köszönhetően aztán mégis elítélik. Így igazából ezt a kizökkent problematikát – ami a modern, szocialista igazságszolgáltatásnak, de még inkább a rendőrségnek a bizonyítványát ugyan lehúzta – mégiscsak helyre tolta maga az élet. Magdát e későbbi indulati cselekménye miatt már sikeresen elítélték, s ezt követően megnyugodott vele kapcsolatban a belügyi nyilvánosság is. Bár olyan kérdés ez, hogy a bűnügyi technikusok, ügyészek és védőügyvédek egyaránt máig sokat foglalkoznak az üggyel.

Éppen azért, mert az emberölési ügyek egy része sajátos fekete lyukként tűnik fel, ahol a tett indítóokai nem könnyen rekonstruálhatók, az igazságszolgáltatásban dolgozó értelmiségiek pedig hajlamosak túlgondolni az ösztönszerű agressziót, ami a tettet kiváltja. A fekete lyuk jelleget pedig csak megerősíti, ha egy ilyen ügyben elrontanak valamit, mert akkor a tett még inkább következmények nélkülivé válik. A Magda-ügyet különben sem intellektuálisan, sem a tettének körülményei, sem az elkövetés módja alapján nem predesztinálta volna arra semmi, hogy a mai napig szóba hozzák a Rendőrtiszti Főiskolán meg az NKE-n.

Mint a tananyag részét.

Valóban a tananyag részét képezi. Az már a GDPR-t megelőző félelemből fakadt, hogy továbbra is csak monogrammal szerepeltetik az előadások diáin. Csak két oka volt, hogy erről megint beszélünk, mert – mint mondtam – maga az elkövető nem érdemelné meg. Az egyik az, hogy nemcsak beleláttak, hanem inkább elrontottak valamit a rendőrök, a másik pedig az, hogy a hiba kifejezetten szakértői bizonyítást igényelt. Az emberölések jelentősége valóban unikális, és tény, hogy a témával kapcsolatban a mai napig nagyon jó szakanyagok készülnek. Pedig amilyen jó felderítési aránya van az emberölésnek, az nem feltétlenül indukálná a szakanyagok alaposságát és számosságát. A gépjárműbűnözéssel kapcsolatban közel sem készülnek ilyen szemléletesek és részletesek, nem beszélve a gazdaságvédelemről. Miért van ez? Azért, mert az emberölési ügyekben nagyon fontos a szakértői bizonyítás. Tehát a helyszíni szemlét lefolytató, illetve abban segédkező bűnügyi technikusok tevékenysége, akik ott nyomokat rögzítenek, tárgyi bizonyítékokat

gyűjtenek. Rajtuk kívül az igazságügyi szakértők köre – az orvos, a nyomszakértő, a ballisztikus, aki a fegyverrel foglalkozik, az okmányszakértő – a rendőrségnek az az „állatfaja", amelynek, hogy a munkáját jól tudja végezni, jóval több tudásra kell szert tennie, mint egy átlag nyomozónak. Ez a tudás pedig egyrészt technikai, sok esetben pedig természettudományos megalapozást igényel. A mai napig igaz az, hogy a magyar rendőrségnek a saját tudástermelésében és belső szakanyagainak előállításában oroszlánrészt vállalnak a bűnügyi technikusok, illetve az igazságügyi szakértőként is szereplő rendőrtisztek. Az emberölési ügyek azért is ilyen fontosak, mert ezek a személyek tudományos nyelvezetet tudnak használni az ügyek feldolgozásában, és ezek az ügyek politikai szempontból kevésbé érzékenyek, mint mondjuk, a gazdaságvédelem területén.

Orosz Balázs esetében szerintem egy fontos információt kihagytál, azt, hogy aztán ő lett a későbbi Conti Car ügyvédje. Bár ez már inkább egy másik könyvbe illene, a még bonyolultabb történetek közé.

Így végképp a 90-es évek *Napkeltéjének* – Uj Péterrel szólva – kora középkori díszletei közé zárjuk magunkat, amikor Lakat T. Károly kedélyesen beszélgetett Orosz Balázzsal, a privatizáció és állami pénzek megcsapolásával vádolt személyek védőjével. Mindez pedig elvezet a máig, hiszen az ő tanítványának mondható Papp Gábor tevékenysége szintén szakszerű és politikailag érzékeny, hiszen a Quaestor-botránytól a mai napig ő védi a meghatározó szereplőket fontos gazdasági ügyekben.

HATODIK ADRIA,

melyben az emberölés különösen elborzasztó válfajáról beszélgetünk, a darabolásos gyilkosságokról, amelyekben az elkövető nemcsak a hozzá vezető nyomokat akarja eltüntetni, hanem az áldozatot is.

Az életellenes bűncselekményeken belül a darabolás, elmondásod szerint, olyan fekete lyuk, amit nem érdemes túlintellektualizálni se az elkövetők, se a bűntettek kapcsán. Egyszer a Columbo *tévésorozatban szereplő gyilkosságokról beszélgetve azt kérdeztem tőled, hogy egy bérgyilkos általi vagy hirtelen felindulásból elkövetett emberölés esetén lehet-e valamiféle racionalitásról beszélni. Te akkor határozottan azt mondtad, hogy nem. Én viszont utalnék Soós Lajos esetére – akár az 1968. március 16-ai, akár a későbbi bűnelkövetésére –, hiszen ő az emberölést fegyverszerzés céljából követi el, tehát úgy fest, igenis lehetséges racionalizálható élet elleni bűncselekmény.*

Nyilvánvalóan én sem akarom azt mondani, hogy nem lehet látszólag racionális okból ölni. Könnyen tűnhet úgy, hogy vagyoni indíték vagy akár státuszharc, esetleg hatalmi harc magyarázza az ölést, de éppen az általad említett Soós esetében ki kell emelni, hogy a létező szocializmus specifikus esetéről van szó, amikor egyetlen maroklőfegyverért történt az emberölés. A második világháború után, illetve 1956 környékén ez a problematika inflálódik, hiszen nagyon könnyű fegyverhez jutni. Ám a Kádár-rendszerben rendkívül korlátozott volt a fegyverhez jutás lehetősége. Emiatt mondhatjuk ezt a szocialista korszak specifikumának. Felhívnám a figyelmet egy különös

ténre: Soós különböző bűntársakkal először az 1960-as évek végén Pataki Károly pénzügyőr megölésével, majd az 1970-es évek végén Gyulai Károly főtörzsőrmester kivégzésével szerzett magának fegyvert – ám végül egyik esetben sem használta. Tehát a megszerzett maroklőfegyverekkel semmi olyat nem csinált, amiért eredetileg az öléseket látszólag végrehajtotta. Felmerül a kérdés, hogy nem épp az ölés kedvéért történtek-e a cselekmények. Soós Lajos a Garai tér környékén nőtt fel, igazi, tősgyökeres utcai csibész volt, s ott a környéken már fiatalkorúként is követett el lopásokat. 1963-tól együtt ült Varga Lászlóval, majd a váci fegyházból sikerült megpattanniuk – mind a kettőjüket hivatalosan szabadítják –, akkor szóba hozza Soós Vargának, hogy el kéne követni valamilyen nagyobb jelentőségű balhét. Olyan bűncselekményt gargarizál – azaz időről időre magában emésztget egy jövőbeni bűncselekményt, amely tervről azért beszél közeli barátainak, hogy társakat találjon –, mint mondjuk, Dillinger bankrablásai a szesztilalom idején. Vargának jutott eszébe, hogy neki van egy ismerőse, Pataki Károly, őtőle kellene elvenni a fegyvert. Az Újlipótvárosban lakik a Kádár utcában. Át is mennek hozzá, később kiviszik Soós Lajoshoz Vecsésre. Soós a Tó utca 13.-ban lakott a saját családi házában – tehát egyáltalán nem valami nagyvárosi menőről volt szó. Patakit Soósnál ölik meg Vecsésen, s a holttestet később elássák a ház mögötti kertben. Praktikus elhelyezési célból Soós az áldozatot gond nélkül megszabadítja a fejétől. Tehát ez egyfajta...

Témánknál vagyunk, ugye a darabolásnál?

Dekapitáció – ha ilyen középkori vagy éppen kora újkori jelleget akarnánk adni a dolognak – igen, ez a fejtelenítés. Ha abszurd akarok lenni, akkor kezdő kategóriája a darabolásnak. Morbid humornak tűnhet, ha azt mondom, hogy ez a defenesztráció egy perverz változata.

Ezt magyarázd meg, kérlek.

Arra utalok, hogy a Habsburg császár követei 1618-ban úgy vesztették a fejüket – vagy: törték ki a nyakukat –, hogy a csehek kidobálták őket a prágai vár ablakán, miután megszabadították őket a státuszszimbólumaiktól. Visszatérve Soóshoz: Vargával leitatták Patakit, ami már elkezdődik a Kádár utcában, s befejeződik Vecsésen. Pataki ott, Vecsésen elaludt – a szociális munkások által jól ismert – terminális alvással, ami az alkohol folyamatos bevitelét feltételezte, egyfajta „praktikus" szinten tartás érdekében. Miután Pataki elalszik, kiveszik a kulcsait, visszamennek Pestre a fegyverért, amit korábban a lakásban Pataki meg is mutatott nekik. Ha már ott vannak, akkor a híradástechnikai eszközökre is ráfanyalodnak. De ami fontosabb: a fegyver eltulajdonítását követően – legalábbis a későbbi feltáró eljárás megállapítása szerint – jönnek arra rá, hogy célszerű lenne megszabadulni Patakitól. A fegyver eltulajdonítása közben fogják fel: ha a sértett felébred és hazamegy, akkor a fegyvere hiánya miatt ők egyértelmű gyanúba keverednek. Ez némileg válasz arra, amit te boncolgatsz, hogy ez azért mégiscsak tudatos emberölés – fegyverszerzési szándékból. Nem egyfajta tinédzseri hévből vagy indulati felbuzdulásból történt ölés, hanem az elkövetés ébreszti rá őket a szükségszerűnek látszó végső megoldásra.

Igazából rávezették magukat, hogy ezt el kell követni.

Ez egy szép eufemizmus, de azt hiszem, kevesen lennének, akik ilyen előzékenyen fogalmaznának velük kapcsolatban. 1968. május 15-én történt Pataki sérelmére az emberölés Vecsésen, a kertben ásták el, a hely fölé később Soós disznóólat épített. A legabszurdabb eleme Pataki Károly budapesti pénzügyőr történetének, hogy levágják a fejét, mert nem fért el a számára kiásott gödörben. Itt vagyunk a témánk velejénél, a darabolásos gyilkosságoknál, amelyek az élet elleni bűncselekményeket követően egy olyan útvonal távolabbi pontját jelentik, ahol már a halálokozás nem kiemelhető tevékenység. Valamiféle halálon vagy éppen határon átívelő folyamatról beszélhetünk. A szavak szintjén: elsősorban a halálba juttatás utáni folyamatról. Szemán László a *Lefejezett fejezetek* című munkájában – már a kilencvenes években – írt a darabolásokról, amit nevéből következően csonkolással vagy egyéb módokon valósít meg az elkövető. Szemán Hernádi János ezredesnek a darabolásos gyilkosságok szakértőjének munkája alapján gyűjti össze 1925-től a darabolós, csonkolásos eseteket. S ezek között van az általad is említett Soós Lajos-ügy.

Aki darabol és csonkol, az mennyivel más – több vagy kevesebb – mint aki „csupán" élet elleni bűncselekményt követ el?

Talán különösen hangzik, de önmagában a darabolás nem minősítő körülmény. Egy kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmény után vagyunk: az élet elvétele ugyanis már megtörtént. A sértett – innentől kezdve áldozat – viszont már kizárólag testi közegében megalázható személy...

Ez azt jelenti, hogy a borzalmas cselekedet, a darabolás nem növeli a büntetés éveinek számát?

A bizonyítékok szabad értékelése alapján a bíró különféleképpen mérlegelhet, tekintet nélkül arra, hogy az elkövetés nyereségvágyból történt, vagy valamilyen személyes ellentétből – mondjuk, aljas indokból –, amiket lehet minősítő körülményként kategorizálni. Soós esetében az elkövetés egyértelműen fegyverszerzés miatt történt, ez felmerülhet minősítő körülményként, azonban a darabolás önmagában nem az. Bármilyen borzalmasnak tűnhet, nem alkalmas arra, hogy jelentős mértékben növelje a várható büntetési tételt.

A híres magyar Columbo, az ősz hajú életes nyomozó, Kovács Lajos szívbéli jóbarátja, Hernádi János kifejezetten ezeket az ügyeket gyűjtötte. Ő és korábban Láposi Lőrinc tették lehetővé, hogy ezekkel a speciális – és a kérdésedre utalva: nem büntetőjogilag speciális – bűncselekményekkel szakmailag foglalkozhassunk. Láposi Lőrinc és Vedres Géza – utóbbi a bűnügyi technika specialistája, de a bűnügyekben általános értelemben is rendkívül jártas szakember – 1976-ban írt egy belső kiadású BM-tanulmánykötetet *A holttest darabolásával leplezett emberölések* címmel. A szövegben megkülönböztetnek két alapvető formát: az offenzív, illetve defenzív darabolást. Van, aki azért darabolja fel áldozatát, mert ezzel egyfajta vágykiteljesítést tud kiélni, vagy befejezni, ami magával az emberöléssel elindult. Ebben az esetben a darabolás kétségkívül feltételez valamilyen indulatot. A defenzív típusnak a Láposi–Vedres-páros szerint az a definíciója, hogy a daraboló célja lényegében a felderítés, vagy még inkább a bizonyítás ellehetetlenítése. Meghiúsítani az áldozat tetemének feltalálását, illetve azonosítását! Ezt lehet az általad említett racionális elkövetésként aposztrofálni – ahogy erről már volt szó Soós Lajos kapcsán. A rendőrök számára készült '76-os belső kiadványban Láposiék egyértelműen úgy látták, hogy a darabolásos ember-

ölések alapvetően a felderítést megnehezítő, az áldozat azonosítását ellehetetlenítő célból történnek.

Vélem, ugyanez volt a cél 1925-ben, a magyar kriminalisztikatörténet egyik leghíresebb darabolásos esetében: amikor Léderer Gusztáv és felesége követett el emberölést Kodelka Ferenc húsnagykereskedő sérelmére a Tölgyfa utcában...

Igen, ez is benne van Szemán László gyűjtésében. Ám ha a gyűjtemény eseteit összevetjük, látványosan kitetszik, a Soós-eset annyiban kivétel, hogy – maradva a te frazeológiádnál – racionalizált tevékenységről van szó. Céllal történt, noha Kodelka megölése is végső soron ilyen alapon valósul meg, hiszen egy további cselekményt, vagyis rablást kívántak elkövetni. Több darabolásos esetben viszont inkább a családon belüli konfliktushelyzetek feloldásáról beszélhetünk: eltüntetni a feleséget, a korábbi férjet, élettársat, beteg gyermeket. Mintha nem is lett volna. Mondhatjuk végül: a darabolásos cselekmények többnyire azért történnek, mert azt gondolja az elkövető, hogy a darabolás esetén tulajdonképpen eltűnik a holttest, és ennek következtében megúszhatja a felelősségre vonást. Ez a gondolat minden bizonnyal felmerül, ám a tényleges végrehajtás már önmagában olyan gyűlöletről árulkodik, aminek a feltárása nem is a jogászok, hanem a pszichiáterek feladata.

A daraboló abban hisz, hogy így megúszhatja?

Igen, a magyar esetekben Láposi és Vedres könyve szerint is ez tekinthető alapvető állításnak. A legtöbb esetben Soós Lajoson túlmutatóan is igazak a fenti megállapítások. Soós társát, Varga Lászlót – aki a későbbi rendőrgyilkosságban nem vett részt – az

emberölésben való részvétele miatt marasztalhatják el. Súlyosbító körülménynek minősítik a kegyetlen elkövetést, a kínzást, valamint az aljas indokot, amennyiben nemcsak a fegyverhez jutott hozzá az elkövető, hanem egy Tesla típusú magnetofonhoz is.

Ha az ember a XIII. kerületben kóricál, akkor egyszerűen nem tudja nem észrevenni, hogy amilyen rövid a Kádár utca, olyan sok bűncselekmény kötődik hozzá. A Soós-ügyben a hatos számban lakó Pataki Károly haláláról beszéltünk...

A szomszéd házban pedig, a Kádár utca 8.-ban Erdei Lajosnak, az egykori szabósegédnek sikerült feldarabolnia egy Taraba Viola nevű idős hölgyet annak a fürdőszobájában. A háború előtt divatszalont vezető hölgy darabjait Erdei kofferekbe pakolta, és az Újlipótváros házkapuinál kódorogva elhelyezett itt-ott egy-egy csomagot. A Taraba Viola-ügy azért is különös bűnözéstörténeti szempontból, mert 1955. október 4-én történik meg a bűncselekmény a Margit hídhoz közel, és a Parlament környékén szolgálatot teljesítő őrök vették észre – ott, ahol most nagyjából a József Attila-szobor van –, hogy egy ember felsőlábszára úszik a vízen. A combtő radiológiai vizsgálatából megállapították, hogy ott egy korábbi törésből fakadó fémpótlás történt. Ennek köszönhetően egyértelműen azonosítani lehetett az áldozatot, vagyis Taraba Violát a Kádár utca 8.-ból. Aki – mint később kiderült – Erdei Lajos szeretője volt, noha a férfi más nőkkel is tartott fenn kapcsolatot. Taraba Viola idősebb, egyedülálló nő volt, akivel Erdei mondjuk úgy, hogy anyagi biztonság és a lakhatás miatt szűrhette össze a levet. Az asszony viszont nehezményezni kezdte a férfi promiszkuitását, így Erdei elhatározta, hogy a tettek mezejére lép. A nő megölését kö-

vetően döntött úgy a szabósegéd, hogy fel is kívánja darabolni. Amikor az áldozat azonosítása érdekében a lakásában helyszíni szemlét végeztek, találtak is vérnyomokat. Az ötvenes évek derekán vagyunk, ekkor a bűnügyi technikusok már alkalmazták az úgynevezett luminol nevű vérreagens anyagot. Ami fluoreszkáló hatást vált ki a vérnyomokban fellelhető hemoglobinnal reakcióba lépve. Magyarán szólva, a hazai Bűnügyi Technikai Osztályoknak ez alapozta meg...

Ez volna a szocialista BTO egyik első komoly eredménye?

Igen, legalábbis azt meg tudták állapítani, hogy az asszonyt ott a lakásban darabolták föl, majd utána ez a kofferezés... Az abszurd jelenet a Szépművészeti Múzeumban történt képrablásáról szóló Szurdi Miklós-filmet idézi: ahogy Richter (Kern András) meg Lengyel Béla (Hollósi Frigyes) közlekedtek az óriási értékű képekkel, úgy hurcolássza itt az újlipótvárosi utcák kapualjaihoz Erdei Lajos a Taraba-darabokkal teli koffereket.

Az összegyűjtött esetek rendkívül fontosak, hiszen – mint mondtam – ezek az ügyek büntetőjogi szempontból nem elkülöníthetőek, kriminalisztikai szempontból viszont nagyon is. Például, ha betörünk valahova, de a sértett jelen van, akkor a tett „átalakul" rablássá. Hiszen otthon van valaki, akire nem gondolt volna az elkövető. Az ilyen esetekben a súlyos testi sértés, emberölés félelemből előfordulhat, viszont a darabolás kifejezetten ritka, szinte elképzelhetetlen. Feltételezhető, hogy a daraboló és az áldozat legtöbbször speciális viszonyban van egymással – legalábbis a Kádár-kori ismertebb esetekben így van. Már amelyeket megfejtettek. Ilyenkor érdemes Budvári Róbert igazságügyi orvos szakértőt idézni, az ő klasszikus, *ceterum censeós* megjegyzése szerint nem tudjuk a gyilkosságok számát pontosan megállapítani: *„...nyilván a rejtett emberöléseket leszámítva. Amiknek a teljes volumenét nem tudjuk."* A darabolásos emberölések esetén – ha már Vedres Géza bácsi és Láposi Lőrinc ezt a szakanyagot lényegében valamiféle társadalomtudományi kontextusba ágyazták – én azt tenném hozzá, hogy igen-igen, de valójában egyik sem offenzív, hanem minden magyar elkövető alapvetően defenzív. A hideg racionalitáson túl, vagyis lábujjhegyen mégiscsak ott kóricál az a feltevés, hogy ezek az emberek – most az elkövetőkre és az áldozatokra gondolok – jól ismerték egymást, szerelmi, szexuális kapcsolatban voltak, vagy nagyon szoros...

Családi kapcsolatban? Fia, lánya...?

Igen, könnyen feltételezhetők a szoros családi vagy éveken át tartó baráti kapcsolatok. Ezt erősíti meg az is, hogy az emlegetett igazságügyi szakértők és bűnügyi technikusok alapos munkája szokott igazából eredményre vezetni.

Számos beszélgetésben dicsérted már a szocialista bűnügyi technikát. A nagyvilágban mégis kevesen gondolnák, hogy ekkor a bűnügyi technika milyen kidolgozottá és többrétegűvé vált – mondjuk a parizerhez képest. A bűnügyi racionalitás valamint tudás híján elképzelhetetlen, hogyan lehet – Sherlock Holmestől egészen Katona Gézáig – összerakni a darabokat. Sokszor szó szerint: mint a rendszerváltás után, amikor egy osztrák producernek hiányzott a feje, vagy éppenséggel Csepelen találták meg az egyik lábszárát. Ilyen bűncselekmény esetében a holttest elhamvasztása előtt egy végtag vagy egy ruhanemű, akár táska emlékeztetheti a nyomozót valamire, ami elősegíti az elemek összerakását. Mert ha valahol, ebben az esetben tényleg teljes tabula rasa *van, amikor indul a felderítési történet.*

Azzal kezdeném, hogy nem szabad sohasem alábecsülni az óvónők és az alsó tagozatos tanítók szerepét a gyermekek szocializációjában. Oroszlánrészük van abban, hogy segítenek különféle formák felismerésében vagy képek, struktúrák összerakásában – sajátos legókkal, vagy bármilyen más építőkocka segítségével. Abszurdnak hangozhat, de az Igazságügyi és Biztosítás-orvostani Intézetben – a háború előtt a Szmetanai utcában (ma Lenhossék) – a kollégák darabolás esetében lényegében legóztak, egyfajta puzzle-ozás folyik...

Egyszerűsítsük le: találunk egy lábszárat a Lágymányosi híd lábánál 1972-ben, na, bumm.

Azért több mint na, bumm, mert...

Bocsánat a rossz retorikai fordulatért, azt akartam kérdezni, ebből a kevésből hogyan indulunk tovább...

Nagyon érdekes, amit – az egyébként „vagyonos" – Dobos János írt Taraba Viola tetemének azonosításáról. Az eset 1955-ben valóban nagyon izgatta a korabeli nyilvánosságot, miközben szükségszerűen megmaradt a belügyi dolgozók intenzív érdeklődése is. Ahogy kisodorta a víz a Parlamentnél Taraba lábszárát, a nyomozók feltételezték, hogy lesznek majd még további maradványok. Később nem is csalatkoztak ebben, bár előre nem volt tudható, hogy a Dunának pontosan melyik szakaszán jelenik meg egy újabb testrész. Katona Géza bácsi, aki az egyik letéteményese volt a szocializmus kori bűnügyi technika megalapításának és működtetésének az ORFK-n, amikor Taraba Viola-ügyben megkeresték – szó szerint nem tudom felidézni –, leírta azt a dilemmát: ha a Margit híd után sodródott ki a pesti oldalra egy ennyiszer ennyi centiméteres testrész, akkor az feltehetően hol kerülhetett a vízbe. Mit mondhatnék: a vízügyi szakemberek Katona Gézát elküldték gyufáért. Vagyis: nyilvánvalóvá tették szakmai inkompetenciáját, hiszen pusztán arról volt szó, hogy ezzel kapcsolatban valódi és releváns tudással senki sem rendelkezett. Igazából nem tudtak mit kezdeni ezzel a kérdéssel.

Az 1955. október 4-én kikerülő testrész után egy hetet kellett várni, amíg 12-én Bajánál meglett a medencerész, amiből már meg lehetett állapítani, hogy nőről van szó. A testrész megröntgenezése után derült ki a korábbi csigolyatörése. A fővárosban Zsebők professzor végzett egy ilyen típusú műtétet: a páciens neve Taraba Viola volt, akit egy szerelmi vagy együttélési összetűzés során a liftaknába lökött Erdei Lajos. Innen nézve már az egész helyzet klasszikus fogolydilemma: vagy együttműködhetett volna a hatósággal, bevallva, mit tett, vagy a szépen, lassan összegyűlő tárgyi bizonyítékokból összeállhatott olyan kép, ami után már irrelevánssá vált a feltáró jellegű közreműködése.

Jelen esetben Erdei vallomást tett...

Igen, ám itt nem szabad alábecsülni annak a jelentőségét, hogy a különálló időpontokban megjelenő egyes darabok különféle feltételezésekhez vezethettek. A testrészekből alapvetően meg lehet állapítani egy embernek a nemét, a személyazonosságát, de semmi sem teljesen magától értetődő. A bűnügyisek nyilván nem kapkodtak azért, hogy a felmerülő releváns tények megalapozását és okait feltárják a potenciális gyanúsítottak előtt. A klasszikus kihallgatási technikákat alkalmazták: amikor az információk csöpögtetése révén – mintha sokkal több

adattal rendelkeznék – közelítem meg az embert, illetve a helyzetet. Miközben éppen csak annyi tudásom van, amennyit elmondok, ám még az sem feltétlenül biztos.

A hirtelen felindulásból elkövetett gyilkosságok esetén okkal feltételezzük a pánikot. Te azt mondtad, hogy ilyenkor a bűncselekmény inkább elkövetődik, s az ember azt sem tudja, mit csináljon. Sőt a helyszínen marad, megkockáztatva, hogy lebukik. Nagyon furcsa, hogy a darabolások esetében megtörténik maga a tett, vagyis a gyilkosság, s ezt követően hirtelenjében – bármennyire furcsán hangzik is – elindul egyfajta racionalizáció. Most kifejezetten a kivitelezésre gondolok. Például a vér felszívására. Pontosan tudva, milyen helyiségben kell a darabolást elvégezni, vagy éppen a nyomokat eltüntetni. Jelen esetben az történik, hogy Erdei először megfojtotta az asszonyt, majd a holttest alá paplant tett, ezzel fogta fel a vért, amikor konyhakéssel feldarabolta. Megtörténhet az is, hogy nincs bepánikolás, sőt valóságos bűnügyi technikussá léphet elő a daraboló elkövető, aki gondol mindenre, legalábbis minimalizálni kívánja a nyomok hátrahagyását. Számomra furcsa, hogy milyen lélekjelenléttel bírnak azok a személyek, akik ezeket megtervezik, illetve kivitelezik.

Nem kell különleges lelkiállapotra és tudatosságra gondolni. Itt van Taraba Viola, a jól ismert női szabó, aki leélt ötven évet ezen a kies féltekén, ám amikor elkezdett vérezni, akkor azt fel kell takarítani...

Mielőtt darabolunk, már gondolunk arra, hogy itt vér lesz, amit fel kell itatni? Ez megelőzi...

Nagyjából annyiban előzi meg – bármennyire vadul hangzik – amennyiben az én Bács-Kiskun megyei rokonaim is felkészülnek a disznóvágás előtt. Nemcsak a malacnak a leölésére, hanem a megpörzsölésére, majd a feldarabolására is. Az ölést és a darabolást egy napon oldják meg, de már az előző napokon is pontosan tudják, mit is fognak csinálni. Nincsenek beható információink arról, hogy a tettes a gyilkolást követően mennyi időt tölt azzal, hogy például le-föl sétál. Vagy: hogy mit mondanak a saját belső hangjai – hogy coelhói húrokat pengessek –, tehát nem ismerjük a pszichológiai helyzetét, azt sem, hogy képes-e a saját pszichikai állapotát értelmezni. Nem tudjuk, hogyan reflektál a szituációra, s kérdés az is, vajon vissza tud-e helyezkedni valamiféle önvédő pozícióba.

Ilyen keveset tudunk arról, mi zajlik le egy gyilkosban – érzelmileg és intellektuálisan – darabolás előtt és közben?

A szocializmus idején egyetlen, egyetemet végzett darabolót ismer a kriminalisztikatörténet, azt a Szabári János nevű tanárt, aki a Normafa utca 1.-ben lakott, és a feleségét éppen 1961. december 31-én ölte meg. Ami azért fontos, mert a következő évben jelentik ugyan a nő eltűnését, ám mire a férjjel szemben megindul az eljárás, az elkövetés ideje miatt mentesülni tud az 1962. január 1-én hatályba lépő 1961. évi V. törvény hatálya alól, hiszen tettét bizonyíthatóan még a szilveszteri koccintás előtt hajtja végre. Szabári már 31-én délután ott volt a lakásban, ahonnan sétálni indult a gyerekkel a Normafa környékére, majd visszatérve szembesült azzal, hogy a közben megérkezett asszony el akar menni a szeretőjével szilveszterezni. Itt nemcsak az ebből fakadó indulatot akarom egybe kapcsolni a tettes értelmiségi státuszával, hanem azt is, hogy olyan családról beszélünk, amelynek 1961-ben telefonja volt. A férfi a későbbi bizonyítás alapján ekkor szánta el magát.

A gyermeket átvitte a szomszédokhoz, az asszonyt pedig rövid vita után megfojtotta. Indulati bűncselekményről volt szó, ám ezt követően az egész éjszakát, sőt a másnapot is igénybe vette a daraboláshoz. A következő 24–48 órát arra használta, hogy szembesülhessen önmagával, miközben fel is darabolta a feleségét. Arra is figyelemmel volt, hogy különválasztotta a lágy részeket a nehezebben eltüntethető csontosabb részektől. Minden orvosi vagy hentesképzettség nélkül. Valójában középiskolai tanárként végzett, ám idegenforgalmi területen dolgozott. A lényeg: az éjszaka és a következő nap azzal telt el, hogy folyamatosan, öt-tíz percenként lehúzta a vécét, ami – bocsánat, hogy így mondom – mégiscsak feltűnt a szomszédoknak.

Amit most elmondtál, abból újra adódik egy laikus kérdés. Kifejtetted a jog felől, hogy a darabolást mennyire kell speciálisnak tekinteni, s azt is, hogy ami a gyilkosság után történik, az a büntetésben nem jelent további éveket. De mit tudunk az elkövetői oldalról? A darabolós gyilkosok tényleg valami egészen más – ezt kérdeztem előbb is – „fejszerkezettel" dolgoznak? Tehát igaz az a kép, amit a horrorfilmsorozatokban, fűrészes, darabolásos filmekben szoktunk látni, hogy a tettesek különleges lelkületű és kötélidegzetű emberek?

Nehéz erre jó választ adni. Ha felülnénk a mendemondáknak, vagy akár a tipikus bűnügyi diskurzusnak, akkor természetesen lelkes bólogatással válaszolnék. „Szerencsére" az a helyzet, hogy nem ismerjük azokat, akik nem így döntenek. Akik viszont valóban a feldarabolás mellett döntenek, azok ott tartózkodnak a helyszínen, miután először talán a páni félelem lesz úrrá rajtuk, majd valami beragadtság vagy lefagyottság állapotába kerülnek. Ők saját maguk számára több időt adnak, mint

azok, akik a helyszínről egyszerűen elrohannak. Igazat kell adni annak a népszerű diskurzusnak, hogy az emberek önmagukban valószínűleg elválasztják a később darabolásra vetemedőket az ettől eltekintőktől, vagy egyenesen undorodóktól. Az emberölést követően ugyanis már nagyon korán, pár órán belül jellegzetes szagok áradnak ki a testből – összefüggésben azzal, hogy milyen az ölés formája. De már önmagában az elválasztja a két típust, hogy valaki együtt tud-e tartózkodni egy holttesttel. Tudván, hogy meg kell majd birkóznia ezekkel a szagokkal. Az orvosok patológiai képzésénél, a boncolásnál lehet érezni egyfajta fémes jellegű illatot, amit a vérben lévő vas túlzott jelenléte idéz elő. A gyerekkori disznóvágásokon, illetve más súlyos sérülés vagy haláleset során ezek az emlékek folyamatosan felidéződnek. Pusztán azért emelem ki, mert ha valóban megérezzük ezeket – ami oly sok mindentől függhet, amiről semmit sem tudunk –, akkor kiderül, hogy a gondolkodásunkat egyfajta „fejnehézség" gravitálja a halál felé.

Mit gondoljunk a profi bérgyilkosokról, amikor a cél emberek eltüntetése?

Róluk keveset tudunk. Gyakorta nagyon egyszerűen tudnak végrehajtani emberöléseket – amik viszont a hatóság figyelmén kívül maradnak. Olykor a technikai tudás hiánya, máskor egyszerűen csak szervezeti közöny miatt nem derült fény bérgyilkossági esetekre. Csak azokat az embereket látjuk, akiket elkapnak. Az emberölés és az eltűnéssel egybekötött gyilkosságok kapcsán kínálkozik egy hasonlat: a futballhuliganizmus esetén – ha nincs rendes bűnügyi biztosítás, és nincs olyan ember, aki látná, hogy kik a hangadók – azokat viszik be, akiket éppen el lehet kapni. Ezekről a személyekről hiába veszünk fel nagyon

részletes, a KSH-t megszégyenítően pontos adatokat, nem fogunk releváns adatokhoz jutni az alapsokaságra s főleg nem a kemény magra nézve.

Soós Lajossal kezdtük a fejezetet, fejezzük is be vele. 2019 márciusában cikk jelent meg az egyik bulvárnapilapban arról, hogy senki sem látogatja Soós Lajos sírját. A cikk szerzője idéz egy viccet – hangsúlyozva, hogy nem túl ízléses –: „Két kifli sétál az utcán. Melyikük a rendőrgyilkos?" A vicc a nyolcvanas években terjedt el Gyulai Károly rendőr 1979. július 9-i meggyilkolása kapcsán, tehát az általunk emlegetett Pataki Károly „eltemetése" után tizenegy évvel.

Papír szerint mindkét gyilkosság egy-egy maroklőfegyver megszerzése céljából történt. A kétkiflis viccet felhasználva azért érdemes idehozni Soóst, mert különös dolgokra lehet rátalálni. Dulai Péter újságíró cikkén túl például Ambrus Péter munkája, *Az igazi kommandó* is megvilágító, amely sajátos módon építi tovább a Sóssal kapcsolatos tényeket – és a legendáriumot. A rendszerváltás utáni rendőri akcióosztályok működtetésével foglalkozó személyeken – Miskolci Péter, Lantos István – kívül több olyan embert meginterjúvolt Ambrus, akik ezeknek a szervezeti egységeknek a kialakításában részt vállaltak. Ők voltak azok a kollégák, akik – bátran mondhatom – inkább állcsúcscsal és záróizmok mellett a különféle izomcsoportok elkülönített mozgatásával próbáltak bűnözőt fogni, de remélhetőleg az eszüket se becsülték alá. Nyilvánvalóan szükség volt az ilyen szakemberekre, ám meglehetősen nehezíti a téma tanulmányozását, amikor Gyulai Károly helyett Gyulai Pált írtak egyes rendőr visszaemlékezők, aki tényleg fontos személy – Arany János mellett – az irodalomtörténetben, de mégsem rendőr főtörzsőrmester, mint Gyulai Károly.

A rendfokozat oké, a név nem oké...

Soós Lajos neve meg, sajnos, egyes esetekben Soós Lászlóvá változott, aki a jereváni kollégák segítségével nem osztogat, hanem fosztogat – ha már...

Ha már a rossz vicceknél tartunk...

Ha már felvetődött Dulai Péter cikke, akkor érdemes felvetni, hogy a Forradalmi Ezred tagjai, akik a veszélyes bűnözőkkel szembeni beavatkozó jellegű akciókban szerepet vállaltak, nem feltétlenül a legélesebb kések a fiókban. Ellenben az operatív tevékenység során, az akciókban olyan információkhoz jutnak hozzá, amikhez csak olyan emberek, nyomozók vagy állambiztonsági szakemberek juthatnak, akik a saját eszükön kívül még akár a saját átverésükre is alkalmasak. Vagy éppen a barátaikéra. Ezért nem gondolom hazugságnak vagy sajtóhibának, amikor azt mondhatta Ambrus Péter: arra vártak, hogy Gyulai Károly megölését helyszínként kiválasztó Soósék vissza fognak majd térni a tett színhelyére. Pataki Károly ügyét sem véletlenül nem derítette fel sokáig a magyar rendőrség. Varga László, a tettestárs ugyanis sokat tett annak érdekében, hogy Patakit Nyugatra disszidált kétes elemként állítsa be. Először Gyulai Károlynál is – lám, mennyire szereti saját napszámosait a rendőrség – azt feltételezték, hogy elhagyta az országot. Bátran mondhatjuk, hogy a rendőri vezetők magukból indultak ki. Mikor megtalálják a Wartburg-féltengellyel megölt embert, aki korábban mindig nagyon szívesen segített, ha az úton lerobbant valaki – ezért is tudták megölni –, attól kezdve figyelték az egész környéket. Folyamatosan mindennap huszonnégy órában egy egész csapat kommandós „őrizte" a sírt két héten át

– így mondja el Ambrus –, azt remélve, hogy a bűnöző vissza fog jönni a tett helyszínére. Valószínűleg Edgar Allan Poe-ból kiindulva. Ám rájuk hiába vártak. Viszont elfogtak egy bolgár bűnözőcsoportot, akik éppen lőfegyvert cseréltek a lezárt területen. Ami nagyon fontos: hiszen, ha bolgár bűnözők fegyverekkel csencselnek Vecsés környékén, az nyilván abból fakad, hogy közel van a Ferihegyi reptér. A sors fintora, hogy amikor a magyar bűnözők fegyverhez akarnak jutni, a megszerzését követően nagy médianyilvánosságot kapnak. Soós Lajos megijed, ezért dönt úgy, hogy egy pestlőrinci SZTK WC-jében elrejti a Gyulaitól elvett fegyvert. Szóval, miközben a mi drága magyar bűnözőink, akik láthatóan mindent megtesznek azért, hogy borzasztó kegyetlen imázsra tegyenek szert, közben a rendesnek látszó bolgárokkal – ahogy azt illik – tényleg valóban szakszerű átadás-átvétel során dolgoznak ugyanebben a műfajban.

Ahogy az öregek mondanák, a tényvalóság mellett foglaltál állást ebben az esetben, nekem viszont az jutott eszembe, hogy Ambrus Péter Az igazi kommandó *című könyvéből idéztük ezt a történetet, ahol tulajdonképpen „csak" két név nem stimmel. Majd pedig el kell hinnem azt, hogy egy jelentős sajtónyilvánosságot kapó, eléggé ritka gyilkosság – hiszen rendőrgyilkosság nem nagyon gyakori általában sem, nemhogy a Kádár-rendszerben – helyszínén a bolgárok lőfegyvert cserélnek... Erre csak azt tudom mondani, hogy jó éjszakát, gyerekek...*

Hadd mondjak pusztán annyit a sok idős rendőrtisztre, akik interjúalanyaim is voltak, hogy ez a szerencséje a magyar rendőrségnek. Mindig van olyan, csehszlovák filmvígjátékokra jellemző tevékenységi forma, amit csak úgy ösztönösen megvalósítanak, és ezzel anélkül, hogy szándékukban állna, sikerül megoldaniuk egy-egy ügyet. Még akkor is, ha sok esetben inkompetens maga a szervezet, amely fellép a tudásban évekkel előttük járó, jóval modernebb eszközökkel dolgozó bűnözői csoportokkal szemben. Ez is egyfajta anakronizmus, amiben csak Robin Williams szellemiségére lehet számítani, akinek a *Jó reggelt, Vietnám*ban megjelenő karaktere a belső nyilvánosságot rázta fel évekre, még ha a szervezet monolit egységének Csipkerózsika-álmát ez sem zavarhatta meg.

Megnyugtató az állampolgároknak, hogy amikor a magyar rendőr téved, akkor is megold valamit...

A csehszlovák vígjátékok és abszurd novellák világában valóban mindig megold valamit, amivel lényegében valamiféle távolságot tartó biztonságérzetet is nyújt a saját állampolgárai számára. A nyugat-európai kollégák természetesen még mindig inkább a fejüket fogják, hogy Jézus, Mária, mi lesz ebből – már hogyha együtt kell egyáltalán működniük a mieinkkel. Ez éppen annyira vicces, amennyire valóságos.

HETEDIK ADRIA,

mely a taxizás különös világáról szól, s az – általánosítás veszélyét kerülve – a bűnözői társadalommal kapcsolatba keveredő taxisokról, különös tekintettel arra, hogy ők alvilági szempontból vajon Hermészek-e, vagy inkább Orpheuszok.

Bűnügyes zsaruk szóhasználatával élve ennek az „Adriának" eklatáns megjelenítője volt a Dögkeselyű *című film, amelyben Cserhalmi György játszotta a címszereplő taxist. Munkácsi Miklós kisregényéből valamint András Ferenc játékfilmjéből egyaránt üvöltött, hogy egy eszes, erős karakterrel megyünk, aki a szürke zónában éppolyan biztonsággal mozog, mint amilyen tétova a formális struktúrákban. Így válik érthetővé, hogy tetteit miféle igazságérzet vezérelhette. Nem egyszerű krimit láttak a nézők, inkább azt mondhatnánk: társadalomkritika a krimi eszközeivel elbeszélve. Munkácsi inkább társadalomkritikai művet írt, aminek a filmrendező a bűnügyi film zsánerelemeivel adott hangsúlyt. A „szocialista Taxisofőrnek" mondhatnánk, noha Martin Scorsese híres filmje – egy szűk esztendővel korábban – inkább pszichológiai és erkölcsi vetületből vizsgálja azokat a morális dilemmákat, amelyekkel itt szociológiai, sokkal inkább strukturális helyzetből szembesülünk.*

Az egyik kedvenc magyar filmemről beszélünk. A magyar filmtörténetben itt láthatunk először a modern kasszarobbantó mozisikerekhez méltó autós üldözéses jelenetet, amelyre mindenki emlékszik: hiába nézi egy fiatalabb nemzedék tagja, ahogy a Kerepesi útról az Örs vezér tér előtt a Pillangó utcai megállónál a tűzpiros 1500-ös Lada felszalad a járdára, majd

a Nagy Lajos király útja felé az elülső lökhárító megfogyva, de megtörve nem – lehet, hogy nem tudja, melyik filmből való, a képek hatására ma is a székbe szegeződik.

Igen, amikor elfordul az IKEA irányába. Bár 1982-ben még nem volt ott az IKEA.

A *Dögkeselyű* annak a szervezetszociológiai „taxisnak" a megtestesítője, akiről éppen a film kapcsán nem érdemes beszélnünk. A Cserhalmi-féle karaktert a saját igazságérzete mozgatja, éppen azért mászik bele egyre mélyebb bugyraiba a bűnnek, mert ki akarja elégíteni az igazságérzetét. A sajátos bosszúállás – amiért lehúzták a pénzét – azt eredményezi, hogy többet kíván lopni, ezzel mintegy revánsot venni már az egész világon.

A taxisokról már a korszakban is az a kép élt – különösen a Kádár-rendszer kései időszakában –, hogy ügyeskedők, így lényegében konstans szürke zónában mozogtak. A Fő- és Volántaxi különböző módon, de a nyereségszerzésről szólt. Szemléletes példa erre Lukáts György jellemzése, aki a *Mesél a pesti taxi* című könyvében az éjszakai taxisokra vonatkozóan – nem szó szerint idézem – azt fogalmazta meg, hogy Budapestnek ismerői ők, ám nem lakói, mivel nem ott alszanak. A könyvben a budapesti éjszakáról beszélnek ezek a járgányos magányos alakok, akiket a hétköznapi ember főként nappal lát, hiszen csak akkor használja ezt a speciális bérautót – remélhetőleg számlásan.

Vegyük, mondjuk, 1983-at – amikor születtem –, akkor mit mesél a pesti taxi?

Elég érdekes időpont, hiszen addigra érik be a hármas osztatú taxisrendszer. Ugyanis 1982-ben jelenik meg a szocializmusban először a magántaxi. Ez történetileg úgy fest, hogy a Rákosi-rendszerben államosították az egész személyszállítást. Először létrejött egyetlen óriási autótaxi vállalat, végül ez alakult át Fővárosi Autótaxi Vállalattá – a Főtaxivá –, amely összességében egyeduralkodóként működhetett egészen a nyolcvanas évek elejéig. 1982-ben jelent meg a Volán Tourist személyszállítási részlege, amely egyre inkább megerősödött, bár kisebb gépkocsiszámmal. A rendszerváltás időszakára a Főtaxinak körülbelül kétezer autója fut az utakon, a Volánnak hatszáz körül. Aztán már piacgazdasági alapon négy nem állami fenntartású cég alakult meg 1983 és '86 között: a City, a Buda, a Rádió és a Gábriel. A két állami fenntartású vállalat kocsijai URH-sávot kaptak, így ezeknek a kocsiknak már hasznot jelentett a CB-rádió. Megjelenik tehát a magántaxi, s a kisiparosként taxisszakmát kezdeményezők voltak az első úgymond „maszek taxisok", akik...

Mi a különbség a maszek és a mai köznyelvben hiénának nevezett taxis között?

Alapvető különbség az, hogy a maszek taxis alapvetően önállóan dolgozhatott. A mai – elsősorban a fővárosi – taxisok valamilyen társasághoz tartoznak, pontosabban kell tartozniuk, hiszen máskülönben a személyszállításhoz kapcsolódó járulékaik tisztázatlanok. Ha valaki önálló autóval dolgozik, akkor ma már egyéni vállalkozóként tud becsatlakozni. Hogy aztán milyen drosztokat használ, milyen pozíciókat vállal föl, az elsősorban az ő egyéni döntésétől függ. A kései Kádár-korszakban

a maszek taxis szintén maga dönthette el, mikor megy utcára, milyen időszakban kíván dolgozni.

A mai hiénarendszerhez képest van még egy nagy különbség: akkor, a nyolcvanas évek elején kialakult egyfajta önálló vállalkozói öntudat. Ennek jelentőségét növelte, hogy akkor merült fel először, hogy esetleg a szocializmus előbb-utóbb bedobja a törölközőt. Ezt a „sejtést" jórészt a kisvállalkozási törvény (1981-ben) idézte elő, amely alapvetően átalakította a személyszállítás mellett a vendéglátást is. 1982-től lehetőség nyílt a magántaxira, megjelentek azok a taxisok, akik magánzóként csinálták. Az éves adót előre be kellett fizetniük, vagyis kellett volna. Ha nem fizették, utólag kellett kicsengetni ezerkétszáz forintot. A benzin akkor hét-nyolcezer forintot jelentett, a Casco ötszáz forintot, az úgynevezett amortizációs költség ezerötszáz-kétezer forintot, míg a társadalombiztosítás (1950-től SZTK) 1200 forintot. A korabeli taxis interjúalanyok szerint a magántaxisok kilométerenként másfél forintot tudtak nyerni egy-egy úton. A mindent maga után fizető taxis képe felvillantotta azt a fajta önálló vállalkozói szempontrendszert, ami miatt Hankiss Elemér előszeretettel beszélt egyfajta másik társadalomról: a civil társadalom kialakulásáról.

Miért alakul ki a taxisokról az a kép, hogy a taxis nem az, aki elvisz téged A-ból B pontba, hanem aki ügyeskedik, aki biztos, hogy többért visz el, mint amennyibe az út tényleg kerülne, még akkor is, hogyha az óra ezt mutatja? Miért gondoljuk, hogy a taxis egyfajta „füstös", át nem szűrhető-látható világnak a megjelenítője, aki a semmiből jön, de leginkább a semmibe tart – így ők azok, akikben nem is bízunk meg? Hogyan jött létre ez a képzet – vagy látszat? S volt-e a Kádár-rendszernek olyan specifikuma, ami összekapcsolta a taxisokról kialakult negatív sztereotípiákat azzal az időszakkal, amelyben éltek?

Itt kell megemlítenünk egy sajátos internacionalizmust, amit a korszak létező szocializmusa nem propagált, sőt fel sem vetett. Ha nemzetközi kontextusba helyezzük a témát, akkor valójában teljesen lényegtelen, hogy az adott – hidegháborús – időszakban imperialista vagy szocialista blokkhoz tartozó országról beszélünk-e. A taxisokról szóló sztereotípia – amit említettél – Angliában ugyanúgy létezett, mint az Egyesült Államokban. A bűnügyi inkompetencia, a működésképtelenség, az agresszió, vagy adott esetben a magányos harcos – ezek a jegyek ugyanúgy megjelentek a világ minden táján. Ha példaként említettük a *Dögkeselyű*t, András Ferenc filmjét, akkor felelevenithetnénk a hatvanas évek elejéről a *Carry on* – a Folytassa – sorozatot, amit ugyebár Sid James főszereplésével ismertek meg a magyar nézők. Ennek létezett egy *Carry on cab* című önálló mozifilm hosszúságú része, amely a taxikról, az angol cabekről szólt. A sorozat egyfelől ugyanazokat a taxissztereotípiákat hozta fel egy kisvárosban a Speede taxi cég bemutatása kapcsán, ami igaznak tűnt a szocialista Magyarországon is. Az viszont már inkább a maszkulin társadalomról szólt, mintsem a valóságról, amikor a történet főszereplőjének felesége – aki a taxi miatt soha nem látja az urát – ezért megteremt egy alternatív taxicéget, ahol kizárólag nők taxiznak. A filmben a nők sikerét az adta, hogy az utasok túlnyomórészt férfiak voltak, akik annyira élvezték a taxis nőkkel való sajátos kapcsolattartást, hogy teljesen lényegtelen volt, miként is szúrják ki a kocsi kerekét, vagy teszik tönkre a motorját egyes kocsiknak, az utasok mégis inkább ott maradnak a nők segítésére. A sorozatnak ez a része a narratívát lényegében a nemek közötti harcra egyszerűsítve meséli el, rámutatva arra, hogy a taxis egy kicsit mindig trükközik. Egy jó évtizeddel később Amerikában megjelent a *Taxi* című sorozat, amely 1978-tól

1984-ig ment az Újvilágban. Ez az első úgynevezett sitcom, amit aztán olyan további világsikerek követtek, mint a *Jóbarátok* (1994) vagy *Will és Grace* (1998). A *Taxi*t egy James Burrows nevű fickó találta ki, illetve James L. Brooks, aki később olyan filmek rendezőjeként szerez világhírnevet, mint az Oscar-díjas *Becéző szavak*, vagy az Oscar-jelölt *Lesz ez még így se!* és *A híradó sztárjai*. A *Taxi* azért is nagyon fontos sorozat, mert a főszereplője az a Judd Hirsch volt, aki később nálunk is népszerű tévésorozatokban szerepelt: ő itt azt a fiatal agglegény férfit jelenítette meg, akinél voltak implicit utalások, hogy egyébként talán zsidó – de nem ez volt a lényeg, inkább az, hogy olyan önálló egyén, akit nem köt semmi sem. Így igazából minden esélye megvolna arra, hogy ne becsületesen intézze a dolgait. Mégis ő minden részben bizonyítja, hogy az igazságosságot mással szemben is megjeleníti. Akár a társaival szemben is, beleértve Di Palmát, a diszpécsert, akit Danny DeVito alakított. Egyébként – tegyük hozzá – Danny DeVito nagy karrierje innen indult. A felvetett morális kérdéseket jól szimbolizálja például DeVito és Hirsch „párbaja": Judd Hirsch taxisa akkor sem vállalja a tisztességtelen viteldíjat, amikor azt valósággal rá akarják tukmálni. S hogyha egyébként az utas kvázi magától olyan hülye, hogy odaadja azt a pénzt, ő akkor is inkább visszaadja. Természetesen ez a sorozat – akárcsak a *Dögkeselyű* – értelmezhető a taxisrendszer bújtatott apologetikájának is.

A Taxi *sorozat tehát a becsületes taxis története?*

Több annál. Abban az amerikai közegben, amelyben erősen él az ügyeskedő taxis sztereotípiája, ez egyfajta ellensúlyozásként jelenhetett meg. Hasonlóan ahhoz, ahogy J. F. Kennedy meg-

ölése után *Dallas* címmel indítottak sorozatot. Hogy a Dallas névhez ne az elnökgyilkosság legyen az elsődleges konnotáció, vagyis ne az a tragédia jusson egyből mindenkinek az eszébe róla. Alternatív példa Ted Bundy nagyszabású sorozatgyilkossági ügye, ami után a *Rém rendes család*ot érdemes volt a Bundy névvel eladni. Ugyanez a fajta ellensúlyozás nagyon szépen megjelenik a *Taxi* sorozatban is...

Hogyan illeszkedik ebbe a sémába Martin Scorsese klasszikusa, a Taxisofőr?

A *Taxisofőr*t a sorozat előtt két évvel, 1976-ban mutatták be – 1975 nyarán forgatták. A történet alapja egy 1972-es merénylet, melyet George Wallace, demokrata elnökjelölt ellen követett el Arthur Bremer. Részben róla mintázta Travis Bickle alakját a forgatókönyvíró, Paul Schrader. Valójában tehát azt kell mondani, hogy...

A Taxisofőr *főhősének és a Cserhalmi alakította figurának a karaktere nem ugyanaz?*

Sokban hasonló közeg szüli őket, hasonló problémával küzdenek, de nagyon eltérő karakterek. Amikor a *Taxisofőr* egyes jeleneteiben látjuk azokat a társait, akikkel nem annyira akar együtt mozogni esténként, ráismerhetünk arra, hogy James Burrows és James L. Brooks miből is építette fel a saját sitcom ötletét. Egyértelműen látszik, hogy ezek a személyek valójában New York olvasztótégelyének a „közlekedőedényei", akiken minden átmegy, átfolyik. Ezt lehetett bemutatni vicces formában, ahogy a *Taxi* sorozat tette, ám a mozifilmben Robert De

Niro taxisofőrje – úgymond – mindent leszív tüdőre. A mindennapokat erkölcsi alapon ítéli meg, nem csak a szenátor miatt, hanem összességében a világ folyása miatt. Az a fő különbség a két karakter között, hogy amíg Travis Bickle egy makroszociális problémát tesz a sajátjává, vagyis olyasmit érez át emberileg, amihez egyébként közvetlenül nincs köze, addig a Cserhalmi formálta karakternek személyes traumát kell átélnie ahhoz, hogy azt közéleti, társadalomkritikai problémaként értelmezze. Mintha csak egymás tükörképeit látnánk a különböző rendszereknek. Éppen a szocializmusban kellene – már ha nem a valóságról beszélünk, hanem ideológiai képekről – egy Travis Bickle, aki a makroszociális helyzet láttán próbálja meg helyretolni a világot, amiből kizökkentik őt – ha már ilyen hamletiek vagyunk –, és épp a kapitalista társadalomban kellene egy Cserhalmi György a maga egyéni sérelmeivel. Eltér a két jellem abban is, hogy Travis Bickle-ben rejtekezik egyfajta perverz magamutogatás. Hiába akar hétköznapi ember lenni – ezt többször ki is mondja –, miközben naplót vezet, de ezt szimbolizálja egyfajta monomániája is. Érdekes összefüggést mutat John Hinckley Jr. motivációival, aki 1981-ben merényletet kísérelt meg Ronald Reagan ellen. A férfi később azt állította, hogy tettét a *Taxisofőr*, s kifejezetten Jodie Foster hangja inspirálta. Próbálta is keresni a kapcsolatot a színésznővel. A *Dögkeselyű*ben a Cserhalmi formálta Simon Józsefben nincs semmi ilyesmi. Ő kifejezetten pragmatikus ember. Munkácsi Miklós egy újságcikkből veszi az alapötletet kisregényéhez, amely a Magvető Kiadó Rakéta sorozatában jelenik meg. András Ferenc forgatókönyve nem sokban tér el az eredeti regénytől, amelyben Munkácsi már eleve filmszerűen írta le a lépésről lépésre zajló bosszút.

Mint Mándy Iván? Az ő prózái is olyanok, mint egy-egy akciófilm – minden lírai elem nélkül.

Így van. A kisregény és a forgatókönyv között annyiban van különbség, hogy a filmben mindennek van konkrét, helyi értéke. Nagyobb különbség valójában a két sztori között csak annyi, hogy Munkácsi Simon Józsefje bölcsész, András Ferencé mérnök. Ám több mindent meghatároz az a garbó, illetve a sötét, talán Kobretti (Stallone) nyomozóénál is nagyobb csepp alakú napszemüveg – nem Ray-Ban, de ahhoz hasonló –, amiben dolgozik. Egy kicsit ott van a filmben a neo-noir hangulat is. Ha odafigyelünk az apróságokra, észrevehetjük például a hasonlóságot Roman Polanski *Kínai negyed*ének egy fontos momentumával. Amikor maga a rendező alakította bűnöző megvágja a detektív (Jack Nicholson) orrát, s a főhős jó ideig bekötött orral közlekedik. Ami nyilván arra szolgál, hogy devalválja azt a fajta Humphrey Bogarttól eredeztethető erőt, amit egyébként Gittis detektívnek képviselnie kellene. Ugyanezt látjuk Cserhalminál, aki a film elején be van náthásodva, és milyen érdekes: a nátha azonnal eltűnik, ahogy kirámolják. Tehát onnantól kezdve a tüsszögés, ez az esetlenség, elesettség megszűnik, és hirtelen egy agilis, aktív szereplőt látunk.

Picit pontosítanom kell: még a kihallgatás alatt is mintha náthás volna...

Igen. De csak az első kihallgatáson, amikor a kerületi tiszt kérdezi. A másodikon, amikor Kovács százados hallgatja ki – akit a francia-magyar színész-rendező Szabó László alakít –, a náthának már semmi nyoma. Igazából a nátha addig „játszik", amíg el nem megy a maszek karosszérialakatos Kowarski Előd-

höz (Bács Ferenc). Ott amikor Kowarski feleségével beszélgetve szóba kerül Néró kutya és a hűség, akkor kezd fölrémleni benne az emlék, hogy a taxiban az őt meglopó két nő egy Jeromos nevű elveszett kutyáról beszélt. Innentől kezdve Simon-Cserhalmi nagyon aktív, határozott szereplővé válik. A jelenet azért is fontos, mert itt derül ki az, hogy a hősünk meglepően sokféle társadalmi közegben tud magabiztosan mozogni. Tekintet nélkül arra, hogy az a közeg elegáns hotel, ahol egyébként a feleség (Pap Vera) recepciós, a Dunán úszó Hajó presszó közönsége, az orgazda Kowarski Előd villája, vagy a prostituált Ági (Udvaros Dorottya) hálószobája. A Hajó presszóban rögtön kártyázni kezd, hiába van már tízezer forint adóssága, veri tovább a blattot. Különféle módokon igyekszik pénzt szerezni. Minden vonalat végigpróbál, s a bosszúállásba csak akkor kezd, amikor már valóban egyértelmű, hogy a rendszer, a mindennapi világ van ellene. Ami fontos: az elején az egészet sajátos dühből kezdi el, végül ez válik társadalomkritikává. Amikor 1983-at emlegetted, meg a taxisofőr jelentését, akkor azt a képet fogalmaztad meg, ami máig hivatkozási alap a magyar társadalom döntő részében. Ám érdemes megjegyezni, hogy a taxizás már sokkal korábban elkezdődött Magyarországon, s bevezetése egy kassai születésű úriembernek, Haltenberger Samunak köszönhető. A Trianon utáni Magyarországon jelentek meg először a szürke taxik – ezek az úgynevezett nagycéges autók –, majd őket követően állt fel a magántaxik rendszere. Ezeknek az autói először pirosak voltak, aztán 1934-től jöttek a kék taxik. A második világháború után újjászervezték a rendszert, ekkor jött létre először a Nemzeti Autótaxi Vállalat, majd belőle később a Főtaxi. Átszervezték az egész autókiadást – bevételezést, a sofőrök rendszerét stb. Ez csak azért fontos, mert a háború előtt, és közvetlenül utána körülbelül

hatezer taxi futott, ami 1964-re már lecsökken ezernégyszázra. 1968-ban mindössze ezeregyszáz taxi van. Ezután kezd emelkedni a számuk, s 1970-ben megy fel először ezerötszáz fölé. Óriási a taxiéhség, ami egyébként nem látszik, és nem nyilvánul meg, mert senki se beszél róla. A taxi mégis egyre fontosabbá válik. 1970-ben például a Főtaxi statisztikája alapján huszonkilencezer utast visznek el, ami tizenötezer teljesített fuvart jelent.

Azt mondtad, hogy taxiéhség van, hogy több autó kellene. Ez mit jelent? Jelentheti azt, hogy ahol taxiéhség van, ott állandóan fuvarban tudsz lenni. Meg jelentheti azt is, hogy azért kevés az autó, mert a taxisok rosszul keresnek, ergo kénytelenek okoskodni, ügyeskedni, s lehúzzák az utasokat. Ebből alakul ki a sztereotípia, hogy a taxisnak lenni a Kádár-korszakban nem éri meg?

A dolog még bonyolultabb. Ha olyan filmeket is behozunk, mint például a *Kár a benzinért* című sketch film (narrátora Kibédi Ervin), amelyen nevetgélünk ugyan, pedig igazából arról akart beszélni a nagyérdeműnek, hogy érdemes-e neked autót vásárolni. Vagy ott vannak az állami autók... Egyébként Kovács András 1968-as filmjében, a *Falak*ban is, ha megfigyeljük, Benkő mérnök (Gábor Miklós) a szolgálati autóját folyamatosan magáncélra használja. Tehát hiába van taxiéhség, az emberek megoldják: te, figyelj, nem vinnél el?

Most áttértünk egy másik ügyeskedésre, az állam megkárosítására?

Igen, részben az állam megkárosításáról van szó, de azért legyünk őszinték: a szolgálati gépjárműveket a mai napig használjuk magáncélra. Ez nem rendszerspecifikus, hanem emberspecifikus. Ha összevetjük a szocialista filmeket a mai korszak alkotásaival, akkor azt látjuk, a mai filmekben nincsenek olyanok, hogy: „Te, figyelj, nem vinnél el?" A rendszerváltás utáni mozikban ilyennel nagyon kevésszer lehet találkozni. A szocializmus korabeli filmekben ez természetes volt. Adta magát, mert valóban volt taxiéhség, amit nem tudott csillapítani a korszak technikája sem. Lássuk tisztán, mit jelenthetett az, amikor van ezerötszáz taxi, huszonkilencezer utas, és körülbelül tizenötezer teljesített fuvar. Azt jelentette, hogy egy fuvarra legalább két ember jutott. Minthogy nyilván nem csak nagycsaládokat vittek, valószínűbb, hogy ketten vagy többen összebeszéltek. Ma is előfordul, hogy kispénzű emberek összeadják a fuvardíjat: én itt kiszállok, te ott szállsz ki, és ő megy majd a végéig. Van ebben a beleadásban valami közösségi fíling is. S van itt még valami: a Főtaxi 1963-tól bevezette az úgynevezett taxirezervációt, ami azt jelentette, hogy a nemzetközi vonatokon – már amikor Hegyeshalmot elhagyják, és a főváros felé haladnak – lehetett rendelni taxit. Ebből mi következik? Az, hogy a külföldi emberre próbáltak rászállni, azért, hogy több pénz jöjjön be. Elsősorban több valuta, aminek nagyon szűkében volt az ország. 1963-ban vagyunk. A *Dögkeselyű*ben említi is Gyetvai nyomozó (Katona János alakításában), hogy a tolvajnő értékeit szeretnék Magyarországon látni mint nagy összegű valutát jelentő örökséget. Ugyanez a játékkör, és itt nyilvánvalóan a külföldnek is szól a történet. 1963-tól jelentek meg az úgynevezett mobil forgalomirányító taxik. Ezek URH-val ellátott kocsik voltak, így mozogtak a városban. Nem szállítottak utast, hanem olyan mobil helyek voltak, ahova oda kellett menni a taxisnak, s az új fuvart onnan kapta meg. Tehát még nem volt olyan központ, amely leadta a rendeléseket, hanem voltak ezek az URH-val ellátott mobil központok, amik-

hez járulni lehetett. Hogy katonai szlenggel éljek: mobil vezetési pontok. Ebből jól látszik, hogy a hatvanas években még az egész taxizás nagyon gyerekcipőben járt. Ami még fontos: 1971-ben jelentek meg az új drosztközpontok. Ilyen droszt a Rákóczi téren is működött, amelyről a szocialista időszakban sok képet csináltak, többek között a *Magyar Rendőr*nek is dolgozó fotóriporter, Urbán Tamás. Bár a tér nem elsősorban a taxidrosztról volt a leghíresebb.

Ez ugye, még nem az az időszak, amikor: „keresek XIII. kerület Röppentyű utca, XIII. kerület Röppenytű utca, XIII. kerület Röppentyű utca", majd egyszer csak leüti valaki...

Ebben benne van az 1979-es Kern András-féle *Taxi* című rádiókabaré – bár azóta se tudtuk meg, hogy Kern András miért is kívánt délután fél 4-re a Mester utcába menni. Az egész taxiügy azért olyan vicces a rádiókabarében, mert az URH-vevők által a hivatalos ügymenetben egy sajátos, teljesen személyes hang is megjelent – „gyerekek, szalontüdő van a Vígmatrózban", vagy: „nem tudtok valahol albán tornacipőt" – több száz ember füle hallatára. Azok a taxisok jelennek meg itt, akik mindenkivel kapcsolatot tartanak, és valósággal lakmuszpapírszerűen dolgoznak, illetve kötnek ismeretséget különféle emberekkel.

Lehet-e azt mondani, hogy az éjszakai taxisok az alvilág Hermészei? Mennyivel másabbak az éjszakai taxisok, mint a többiek? Lukáts György interjúalanya a Mesél a pesti taxi*ban így fogalmaz: „kilenc óra tájban előbújnak a patkányok". A szerző kérdésére – „Kik azok" – így folytatja: „Így hívjuk az állandó éjszakásokat, akik nappal, ki tudja, hol rejtőznek, aztán estére előbújnak a búvóhelyről." Ők egy másik Budapestet látnak, észlelik annak különös mozgásait, történéseit, s így vagy úgy, de rácsatlakoznak az alvilágra, vagy legalábbis a szervezett bűnözésre. Egyetértesz tehát azzal, hogy ők afféle újkori Hermészek?*

Először is szögezzük le, hogy pár ember alapján nem lehet egy egész műszakot elparentálni. Vegyünk megint egy-két filmes utalást. Például az *N. N. a halál angyalát*. Herskó János filmszatírájában konkrétan megfenyegetik-megzsarolják a pszichológus Korin Györgyöt (Gábor Miklós alakításában), hogy szerelmi viszonyt folytat egy taxisofőr nővel, Navratil Nusival (Törőcsik Mari szerepe). Három melós nem is engedi ki a lakásból, aztán kiviszik egy városszéli helyre, feltehetően Csepelre, ahol a névtelen zugügyvéd (Kállai Ferenc megformálásában) egy szerződést fogalmazott, amely szerint a kijelölt bénának, Korinnak negyvenezer forintot kéne letennie. Ugyebár az, aki látszólag az ő személyigazolványával hal meg – történetesen beleesik abba az éppen ott formálódó betonba, amivel ki akarják önteni egy ház alapját –, az éppen ennek a Navratil Nusinak a volt férje, akitől már rég szabadulni akart. A taxisofőr anyja (Dajka Margit epizódszerepe), illetve három bivalyerős ember szorult helyzetében ráveszik a pszichológust, hogy írja alá a szerződést. Ennek az egésznek ott kint a külvárosi társbérleti lakásban, ahol fogva tartják, kétségkívül van egy kis alvilági íze. A *Dögkeselyű*ben is ezt látjuk: ahogy a Hajó presszóban kártyáznak, s ahogy mindig seftelnek újabb anyagokkal. Vagy: Grunwalskynak a rendszerváltás környékén mutatják be a *Könnyű vér* című filmjét, amelyben két fiatal lány prostituálódásának folyamatát követhetjük nyomon. Hangsúlyos ott is a taxisok jelenléte, akik lényegében elősegítik ezt a folyamatot. Könyékig úsznak a valutában, mindenféle butikosokkal jattolnak, s nemcsak valutát tudnak váltani, hanem arannyal,

parfümökkel is csencselnek. Hozhatunk példát a mából is: az *Aranyélet* című bűnügyi tévésorozat harmadik évadjában – amikor megismerjük a szereplők előéletét – az derül ki, hogy a főszereplő (Thuróczy Szabolcs) egykor taxisként kezdte. És mellette taxisként árul is... Ez azért fontos, mert Ribáry Kamilló egyik megnyilatkozásából tudjuk azt, hogy...

Az éjszakai lokálokat üzemeltető Ribáry?

Igen, ő a Ferencvárosnak volt, és mondhatjuk, a régi ívásúak számára még ma is az egyik meghatározó alakja – szerény véleményem szerint unikális habitusú, jó gondolkodású karakter –, tőle lehetett tudni például azt, hogy az éjszaka császárának elkönyvelt Vizoviczki László is taxisként kezdte. Tehát amikor azt kérded, hogy a taxisok hogyan lettek az éjszaka urai, és mennyire Hermészek – szerintem inkább Orpheuszok, ha már a görög mitológiában keresünk analógiákat –, az éjszakai taxizás sajátosságaiból kell kiindulnunk. Ahogy egy prostituált az ittas embert könnyebben rá tudja venni erre-arra, vagy ha nem, akkor egyszerűen megmarkecolja, éppúgy a taxis egy részeg, esetleg az út során elalvó emberre rá tud „hátékázni", ami – a katonai szlengben – hiánytérítési kötelezettséget jelent rovancsoláskor. Arra szokták mondani, hogy „hátékáz", aki olyan utakat is fölszámít, amiket meg sem tettek.

Amikor Hermészt emlegettem, a hírnökre gondoltam. Aki valami olyan információt visz A-ból a B pontba, ami szükséges ahhoz, hogy egy biznisz összejöjjön, egy találkozás megtörténjen, vagy éppenséggel ne történjen meg. Nekem kicsit olyan karakter a taxis, mint „az ember, aki ott se volt". Aki sokat tud, de igazából sosem ő lesz az, akit „bekeretezenek" egy-egy ügyben. Vagyis nem ő lesz a célszemély a konkrét bün-

tetőeljárásban. Végül is mire használja, mire tudja használni a korabeli szervezett alvilág a taxistársadalom vele együttműködni hajlandó vagy képes embereit?

Ezzel a Hermész-hasonlattal vitatkoznék. Nem egyfajta hírnökként tekintünk a taxisra, hanem azt kellene mondanunk, hogy ez a személy olyan típusú hub volt, olyan hálózati csomópont – hogy Barabási Albert-László hálózatkutató munkásságát is bevegyük –, aki kikerülhetetlen és lényegében szükségszerű a kapcsolattartás miatt. Valójában nem így van. Ha már a *Dögkeselyű*t hosszan ecseteltük, vegyük újra innen a példát: abban igazából Kowarski Előd az egyik meghatározó hálózati csomópont. Az orgazdák, akik autóval üzletelnek, az autófényező, az autószervizekben dolgozók szerepét csak etnográfiai kutatásokból lehet tisztázni. Lukáts György újságíró mellett Diósi Pál *Bolhát pórázon* című, 1990-ben megjelent taxis könyvét kell említenünk, amelyből nagyon szépen kiderül, hogy több taxis előtte valamilyen autójavítási munkákat végzett, szervizben dolgozott. Ez azért fontos, mert az ilyen taxis képben van: milyen egy autó amortizációja, mit lehet csinálni vele, hogy lehet jól eladni egy kiszuperált autót. Hangsúlyoznom kell, a taxis kizárólag csak korlátozott információval rendelkezik. Abba az intim térbe, amibe, mondjuk, egy prostituálttal való viszony kapcsán bele lehet kerülni, oda a taxis nem feltétlenül kerül be. Én ezért mondanám a taxist inkább Orpheusznak, mert Euridiké után lemegy az alvilágba, belemegy a tutiba, az alvilág és az éjszakai élet sűrűjébe, de adott esetben meg fog fordulni, és...

Meggyőztél...

Szóval azt hiszem, a bűnözők taxisokból való rekrutációja kevéssé jellemző, és még kevésbé magától értetődő.

Rendben van, nem ők a hálózati csomópontok, nélkülük is menne a történet, de valami miatt mégis használja őket a szervezett bűnözés. Ebben az értelemben mégiscsak ragaszkodnék kicsit a saját „hírnök" koncepciómhoz, hogy valamiféle kapcsolódási szálat képeznek ügyekben, bizniszekben. Mik ezek?

Ha a prostitúcióhoz kapcsolódó büntető törvénykönyvi tényállásokból indulunk ki, akkor a kitartottság, üzletszerű kéjelgés mellett ott van a kerítés. Ami a vendéglátósok mellett leginkább a taxisokra jellemző. Hogy megint popkulturális utalással éljünk: ahogy Kern András azt énekli, hogy a Lövölde téren mindig hideg és ősz van, meg ugye, tél, addig a Rákóczi téren szinte mindig tavasz lehetett. Na, persze nyár is, hiszen a lányok elég lengén öltöztek. Egyébként sem arról híresek, hogy bármikor „bermuda" bugyiban közlekednének. Az volt a cél, hogy a taxis felvegye őket, és – kifejezetten téli időszakokban – minél több „porcelánfuvart" hajtsanak végre, tehát, hogy ott magában a kocsiban történjen az aktus. Ilyen értelemben...

Azt mondod, hogy ebben a korban voltak a taxisofőrök közt olyanok, akik nem is az utasból éltek meg, hanem tulajdonképpen a prostitúcióból...

Valóban, ez létező rendszer volt. Illetve nem csak ebből éltek, sok taxis váltott valutát is.

Valutaváltóként is tevékenykedtek?

Igen, de ezt is a megfelelő helyi értékén kell kezelni. Mert azt nem lehet mondani, hogy mondjuk, az Astoria Szállóban degeszre váltották volna magukat – mint azok a stricik, akik ott kapcsolatban álltak olasz bűnözőkkel is. Görény Éva ügyéről majd az Alkonyat akcióról szólva érdemes beszélni, de „aranyozásokat" itt is meg lehet említeni. A kérdés az volt, hogy a bizsut hogyan lehet eladni aranyként. A taxisoknál, illetve prostituáltaknál előforduló technikák egyébként olykor megjelentek korrupt rendőröknél is. A taxis tudott olyat csinálni, hogy a bizsut úgynevezett aranymérő vízben – valójában próbasavban – áztatta két napig, utána ecetes-félzsíros vízben. Majd puha szalvétával letörölte, nagyon figyelve arra, hogy víz ne érje. Később valamilyen karátpróbát beleütött, így az „ékszert" el tudta adni két fuvar között, vagy akár az egyik üzletet követően. Ez azért fontos: mert itt tényleg a pénz figyelt. Amikor a *Dögkeselyű*ben a főhőst a Margit hídnál felveszi a vörös hajú sofőr, azt mondja neki, hogy közigazgatási határon túl van a célállomás, mutassa a személyi igazolványát. Simon-Cserhalmi akkor azt mondja: van erre nekem öt kilóm. Mire a taxis: bocsánat, főnök, akkor rendben vagyunk. S beszól a központosnak: egyeske, minden rendben van. Ez a fajta lezserség, persze, hozzátartozott már akkor is a taxisvilághoz. Egyébként legyünk őszinték, amikor azt mondod, hogy hiénázás, s utalsz többek között a Ferihegyen történő nagy lehúzásokra, tudni kell, hogy ez nem a rendszerváltás után jelent meg. Volt korábban is, csak akkor nem kapott ilyen nagy médiafelületet.

Prostitúció, valutázás, aranyozás... Mi volt még, amiben „utaztak" a taxisok?

Benzinezés. Amit mindenki – tévesen – a rendszerváltás utáni időkhöz köt, holott jócskán megvannak az előzményei már a Kádár-rendszerben is. S ebből a benzinezésből kiveszi a részét a magyar taxistársadalom egy része is. Lukáts György erről is részletesen ír könyvében. Egyik interjúalanya valahogy így fogalmaz: napi ötven-hatvan liter pluszt tudtunk beírni a menetlevélbe. Úgy, hogy néhány pluszkanyart beírtunk, igazoltattuk, így megmaradt a benzin. Az egykori taxisokkal készült interjúimban úgy értelmezték a helyzetet, hogy gurulón menynyit lehetett nyerni. A guruló lényegében a hasznos kilométeren túl, de az üzemóra alatt letudott távolságokat jelentette. Vagyis a két kijelölt cím közötti utakat. A benzinről egyértelműen úgy szerettek beszélni, hogy: leszívtuk és eladtuk, hiszen sorban álltak érte, ez ment az egész országban, mintha ingyen lett volna.

Legalábbis nekik. A benzinezés – a kreatív könyveléssel és egyúttal az üzemanyag szabad felhasználásával – ennyire jellemző tevékenysége volt ennek az időszaknak?

Az idézetből szépen kiderül, miről lehetett szó. Valójában jegyrendszer működött, s a vállalat utólag fizetett az Áfor-kútnak. A rendszer arra szolgált, hogy a tankolásnál minél gyorsabban és könnyebben tudjanak fizetni, így újra gyorsan visszsza lehessen állni a munkába, akár a bokszutcából a versenyautók. Ennek egyébként gyorsan híre is ment, tehát ez a fajta benzinezés főleg a hőskorra volt jellemző, a korszak elejére, közepére. Nagyon gyorsan igyekeztek ugyanis az egész rendszert átállítani arra, hogy mindenki fedezze a maga benzinköltségét. Hiszen közkeletűen azt mondhatjuk: a menetlevél valóban bármit elbírt. A menetzsugába – ezt a jassznyelvi kifejezést a taxisok és a rendőrök is használták – tényleg könnyen bele lehetett írni dolgokat. Csakhogy a fal kilométerek beírása azt igényelte, hogy a plusztávolságok miatt a kilométerórával folyamatosan játszani kellett. Mindig meg kellett bütykölni az órát, ilyenkor...

Szavad ne felejtsd, azt mondja Lukáts György megszólalója: „van egy egyszerű szerkezet, legtöbben a sebváltónál vezetjük, s egy észrevétlen kézmozdulattal felpörgetjük az órát, mint a lázmérőt. De ez nincs mindig üzemben, hiszen gyakori az ellenőrzés. Én azt mondom – teszi hozzá –, hogy ezt is lehet a sportszerűség határán belül csinálni, azon túl ocsmányság." Szerinted hol végződik a sportszerűség, és hol kezdődik az ocsmányság?

Olyasmi ez, mint amikor a rendőrségi nyomozások kapcsán rajzolásról (a hivatalos eljárás során beszerezhető bizonyítékokat sajátos rendbe, esetlegesen meglévő szövegösszefüggésbe helyezzük, aminek köszönhetően a közokirat-hamisítás határán maradva olyan dokumentumokat készítenek, ami befolyásolja nyomozások menetét) beszélünk. Tehát, hogy mi az, amit úgy bír el a rendszer, hogy még nem feltűnő. Vagyis nem rablógazdálkodás, hanem afféle kiegészítő tevékenység.

Ez a felpörgetés mágnessel történt?

Volt mágneses manipuláció is, de a bepörgetés más tészta, hiszen az a gázadással történt. A kipörgött kerék úgy vált fontossá, hogy valójában az üresben gurulást jelképezte (valós futásteljesítmény nélküli kilométerszám-növekedés). A gurulás során valódi teljesítményleadás nem történik, miközben pörög az óra. Ezzel ténylegesen lehetett játszani, de a vezetékes

átkötéseket nagyon gyorsan észre tudják venni az ellenőrök. Nem is ez volt a valódi truváj. Ha – az interjúalany szóhasználatával – valaki ezt az ocsmányság határáig vitte, tehát annyira pörgette az órát, hogy nem is figyelt az utolsó egy-két számra. Magyarán: a menetlevélben elég gyakori a kettes, tízes, húszas, ötvenes, százas végű kilométeróra-szám. Szóval, azt csinálta, hogy megpörgette nagyon, majd utána a „menetzsugában" – a hivatalos gépjárműhöz tartozó menetlevélben – elosztogatta. Itt válik el az ocsú a búzától, hogy amikor nagyon megforgatja, mondjuk, csinált egyszerre százötven pluszkilométert, akkor azt hogyan osztotta el. Például kettőbe, vagy akár több különféle útvonalra. Minthogy egyik se Erdős Páltól tanult matematikát, ezért lehetőség szerint nem is csak az egész számra figyelt, hanem arra is, hogy mondjuk, valamilyen dekádra jöjjön ki, s az ellenőröknek ne tűnjön fel.

Nekem túl kerek a történet...

Pontosan: itt a túl kerek számhasználat volt a feltűnő, de ugyanakkor a jellemző is. Nem a taxisoknak volt ez nagy biznisze, inkább az állami vállalatoknál gázolajjegyekkel ellátott személyeké, illetve a fuvar- és teherszállításban dolgozó kollégáké. Azoknak volt nagy buli, akik úgynevezett Áfor-jegyeket kaptak. Benzinnel legfeljebb annyit tudtak ügyeskedni, hogy pluszutakat lehetett felírni. Magyarán: növelhetted a lufit, de a meglévő teljesítményedet nem cserélhetted ki valami másra. A gázolajos rendszerű autóknál azonban a tényleges teljesítményt is át tudták írni. Ha HTO-val mentek, de gázolajat vételeztek, és azt eladták. Tehát nemcsak a lufit tudták fújni, hanem a lufi alapméretét is meg tudták másítani.

A prostitúció kapcsán beszélünk majd arról, hogy az ügyek felderítésében jelentős szerepe van annak, hogy a rendőrség maga azt az ügyet elég fontosnak ítéli-e meg, s foglalkozik-e vele, akár más ügyek rovására is. A taxisok esetében hogy állt hozzá a korabeli rendőrség? Azért ragaszkodnék a Hermész-hasonlathoz, mert a taxisok föl-alá járkálnak, eleve nehéz lekövetni őket. Különben is nem nagy halak ebben a történetben, s mint mondtad, nem is csomópontok. Őket kontrollálni, figyelni, hogy milyen kapcsolatuk van a szervezett bűnözéssel, talán nem érte meg. Szoros figyelésük túl nagy befektetést kívánt volna, ahhoz képest, hogy talán a nagyhalakról s a lényegről nem is tudnak. A korabeli hatóságok inkább azt mondták: tudjuk, hogy a taxisok intézik a saját kis ügyeiket és szürkegazdaságukat, de erre fókuszálni nem érdemes?

Ezek valóban esetleges ügyek, figyelésük rettenetes energiát, gépkocsiforgalmat igényelt volna, legyünk őszinték, pár liter benzinért ilyen ügyeket felhorzsolni – vagyis: nyílt büntetőeljárást kezdeményezni – önmagában nem volt kifizetődő. Vegyünk egy példát arról, amikor a taxis mint tippadó tevékenykedik. Legyen ez állandó, bejáratott sofőr, akit rendszeresen hívnak egy adott helyre. Ha mondjuk, az ott lakó házaspárt vagy valamilyen illusztris személyiséget elvitt az Operába, akkor könnyen le tudta adni a tippet a betörőknek, hogy most az Operában ülnek, s két és fél óráig biztosan Wagner van, és üres a lakás. Más kérdés: ugyanez a tipp a rendőrségnek kell-e, és le tudja-e követni ezeket az embereket.

A taxis mint tippadó?

Nem egészen. A taxis azt látja, hogy valaki kijön egy szemrevaló lakásból, például bundában, beszáll egy taxiba, de azt,

hogy a lakásban pontosan mi található, aligha tudja biztosan. A tippadó akkor jó, ha van valamilyen közvetlen, vagy legalább félközvetlen tájékozottsága...

Ha mondjuk, a második kerületben beszáll hozzá egy jól öltözött valaki, s a taxis leírja a viseletét meg a házat vagy villát, ahonnan kijött, akkor a betörő olyan nagyot nem tud mellétogni.

Értem, amit mondasz, és van is alapja. Vegyük példának András Ferenc *Dögkeselyű* előtti filmjét, az 1978-as *Veri az ördög a feleségét* címűt. A moziból nagyon szépen kiderül, hogy nem annál volt a korszakban a valódi tőke, aki állami vezető. Ott a román színész (Anatol Constantin) által alakított Vetró elvtársról épp az derült ki, hogy számára csak az eszme létezett, na meg a hit, afféle kádári neuraszténiás visszahúzódás, de nincsenek valódi vagyonelemek. Amikor tippadásról beszélünk, akkor a betörő ennél konkrétabb információkat vár el a pénzéért. Akit leírtál, azt inkább ötletadónak mondanám, hiszen nagy a különbség ötletadó és tippadó között. Mert a tippadónak valamit még kell mondania, ami a lakáshoz, illetve bizonyos vagyontárgyakhoz kapcsolódik. Az, hogy jó ruhában jön le az asszony meg a faszi is, az legfeljebb ötletet érlelő infó.

Az is fontos pluszinformáció, hogy tudja, mikor üres a lakás, nem?

Ezt az az embere is tudja, akit ő ráállít. Mondjuk, a hetvenes IQ-s kolléga eltölt fél napot a ház előtt, s az nem kerül semmibe.

Te hívtad fel a figyelmemet rá, hogy a Dögkeselyű *egyúttal rendőrségkritika is, vagy legalábbis a rendőri felderítés kritikája. Mindeközben azért a rendőrség presztízse is meg van emelve ebben a történetben. Talán éppen ez a kettősség jellemzi legjobban a kor rendőrségét?*

A *Dögkeselyű*ben az egész cselekmény során két visszatérő helyszín van, ahova visszatérnek a rendőrök is, és ott nagyon erős „váó" élményük is van. Az első kerületben az Iskola utca és a Gyorskocsi utca találkozásánál, az Isolabella étterem elől vitte el Simon-Cserhalmi Árpi bácsinak, a revizornak a leponyvázott Ladáját. A megérkező rendőrök akkor látják, hogy egy Főtaxis sárga kocsi áll a szép Marlboro-piros 1500-as Zsiga helyén. A Gyorskocsi utca végénél vagyunk, három háztömbre a Csalogány–Gyorskocsi saroktól, ahol – a BRFK vizsgálati főosztályán – le kellene zajlódnia egy a Részvét Micihez kapcsolódó kihallgatásnak.

Részvét Mici, a tolvaj...

Valóban, ő az a tolvaj, akit Perczel Zita alakított. Az idős asszony barátnője és tettestársa pedig Roska Mária (Temessy Hédi megformálásában). Az ügyükben újra kihallgatják Simon Józsefet, aminek ott kellene történnie, ahol az ORFK bűnügyi osztálya is van. Mindenesetre a filmben a BRFK egyik központi helyeként látjuk egy épület belsejét, ráadásul ott van mellette a fővárosi büntetés-végrehajtás fontos objektuma, a Gyorskocsi utcai börtön, előzetes ház. Emblematikus hely, ahogy, mondjuk, a Pogány József utcai kapitányság a Rákóczi tér közelében. A korszak embere, aki ismeri a helyet, s tudja, hol van az

Isolabella, az érzi annak különös feszültségét, hogy „huhúú", a Gyorskocsi utca mellett történnek a dolgok. A másik ilyen helyszín, a mai Széchenyi tér, ahol a Gresham-palota előtt a Renault-ban megtalálják az eltört gerincű kiskutyát.

Az anyósülés alatt...

Így van. A láb alatti gumin megtalálják a rendőrök Jeromost, a kis tacsit. És a Gresham-palota mellett mi van? A Belügyminisztérium. Tehát mind a két fontos esemény – a Gresham-palotánál az elpusztult kutya, az Isolabellánál az eltűnt sárga taxi megtalálása – egy-egy belügyi-rendőrségi-igazságszolgáltatási objektum közelében történik. Ráadásul olyan objektum közelében, aminek szimbolikája van. A Gyorskocsi utca az egész városban jelent valamit.

Szerintem mondhatjuk, hogy az egész országban.

Igen, és a Belügyminisztérium a József Attila utca sarkán ugyancsak. Nem akarom belemagyarázni, de azért ez vizuálisan nagyon szép jelzés arra, hogy itt igazából a rendőrség mérföldekkel le van maradva... Van például doktor Vedres Géza, bűnügyi technikával is foglalkozó rendőrségi vezetőnek (Hollós Frigyes alakítja) egy mellékmondata, hogy a „kutya talpán lévő homokot majd egyeztessük a Ladában lévő homokkal". Ám amikor kiderül, hogy a kutya talpán nincs homok, akkor az egész elsikkad, nem viszik tovább...

Amikor ez a mondat nagyon komolyan elhangzik a filmben, én is azt hittem, hogy ennek majd még valami jelentősége lesz.

Jelentősége lenne akkor, ha bármire is jutnának vele, de nem jutnak semmire...

Szóval ez afféle muszáj okoskodás volt?

Nyakam teszem rá, hogy rendőri tanácsra tették bele, mert olyan szakszerűen hangzik. Valóban szakszerű, és tényleg igaz, de abból, hogy nincs homok, így is több fontos következtetést lehetett volna levonni. Például, hogy oda, ahova valószínűleg felvitte az elrabolt nőt, oda nem vitte a kutyát. Magyarán a kutya megölése, illetve az egész kutyasztori után jött ez az ötlet. Erre rá lehetett volna jönni, ha nagyon okoskodnak. De nem derült ki – miközben a filmből kiderül, hiszen ott a Greshamben dönt úgy Simon, hogy telefonon felhívja, és még több pénzt követel a nőtől.

A Roskától.

Nem *Dögkeselyű*-rekonstrukciót csinálunk, nem szabad elvesznünk a részletekben. De mégis: a lényeg az, hogy a filmben jól megfigyelhető a rendőrség aktuális helyzete, állapota, reagálóképessége. Ugyanakkor azért a film mégiscsak próbálja menteni a menthetőt, amikor egyszer csak bejön a rendőrségi munkatárs, és csak úgy a semmiből bemondja a potenciális elkövető nevét, ismerteti életútját. A semmiből... Az Elektrotechnikai Múzeumban vették fel a rendőrkapitányságí jeleneteket. Az egyikben az osztályvezetőnek (Szabó László alakítja) jelent Gyetvai nyomozó (Koltai János karaktere), s azt mondja, van ez a Részvét Mici-ügy, ezt vegyük elő. Ami az ötvenes években volt! Teljes agyrém, teljes anakronizmus. Miért vennék elő egy ötvenes évekbeli zsebmetsző ügyét, akiről rá-

adásul tudják, hogy 1956-ban távozott az országból, és igazából a testvére veszi át ezt az „ipart". Ha legalább olyasmit adtak volna Gyetvai a nyomozó szájába, hogy mostanában elszaporodtak a temetők környékén az ilyen típusú zsebelések, akkor esetleg lehetne bármilyen alapja. Bár hozzá kell tennem, ha az ember a valóságot akarja számonkérni egy-egy ilyen filmen, akkor a rendőri fluktuációt is figyelembe kell venni. Vagyis nagyon kicsi az esélye annak, hogy valaki harminc évet átölelő szervezeti memóriával rendelkezzen. Egy ötvenes évekbeli bűnügyre a nyolcvanas évek elejének nyomozója ritkán fog emlékezni. Számunkra a filmben inkább az a fontos, hogy olyan szempontokat tud használni Simon-Cserhalmi, hogy egy kisfiút odaküld a Blaha Lujza téren Roska Máriához, utána lent az Emke aluljáróban a punkokat ráveszi arra, hogy verjék meg azt a kék ballonkabátos, elég hülyén kinéző szemüveges férfit. Utána pedig a Pillangó utcai megállónál konkrétan kikapja a nő kezéből a pénzzel teli aktatáskát, és eljut egészen a megbeszélt helyre. Szerintem a film realisztikusságát erősíti az is, ahogy Simon megpróbálja az úgynevezett Keselyű-telepet – a saját budaörsi telkét – nem túlzottan drágán eladni. Csak háromszázezer forintot kért érte, pedig legalább háromszor annyit érne. A kizsarolt pénzből háromszázezret a telek adásvételi szerződésével együtt odaadja volt feleségének, Katinak (Pap Vera), a Nyugati pályaudvarnál pedig egy taxiskollégánál otthagyja a megmaradt hétszázezer forintot, nagy valószínűséggel abban bízva, hogy ez az ember nem fogja...

Miért pánikolt be a taxiskolléga? Abban a jelenetben a taxis pánikba esik, és ki akar szállni, talán...

Nem száll ki, csak nézeget. Azért, mert azt látja, hogy futkos összevissza az utasa, Simon József.

Aki abban a jelenetben már a Margit hídon van...

Nem, még előtte futkos. Még mondja is a diszpécsernek a taxis, hogy itt futkos előttem, mint egy kerge, nem tudom, mit csináljak vele.

Ez a jelenet arra jó például, hogy erősítse a taxisokkal szemben akkor már létező stigmákat?

Ez nagy kérdés, s nincs is kibontva a filmben. Itt arra kell apellálni, hogy a taxis nem fogja ezt jelenteni. Mert ha jelentené az ügyet, kiderülne, hogy a feleségnek átadott szerződésben ott van a háromszázezer forint, és itt van további hétszázezer a taxiban. Jéé, a magát megölő főgonosz gyanúsítottnak – egykori gyanúsítottnak – a felesége hirtelen hozzájut pont háromszázezer forinthoz? Tehát ott Simonnak arra kellett bazíroznia, hogy a taxis úgy fogja föl, hogy valaki csak úgy egyszerűen szerencsealapon – ahogy Joker mondja a Sötét Lovagban: a szerencse nem válogat – odaadott neki hétszázezer forintot... Ami nagyon komoly összeg, de neki abban kell bíznia, hogy a taxis elteszi, és nem jelenti, mert ha jelenti...

Abban bízhatott Simon, hogy megvette ezzel kollégája hallgatását?

Valószínűleg igen.

Lukáts Györggyel kezdtük ezt a taxistémát, akinek az egyik taxisofőr interjúalanya arra a kérdésre, hogy létezik-e Budapesten városi szerve-

zettségű alvilág, azt válaszolja, hogy talán nincs ilyen. Hangsúlyozom, 1989-et írunk. Mit láttak 1989/1990-ben a taxisofőrök ebből az éjszakából, ebből a Budapestből, és hogyan érkeztek meg aztán a rendszerváltás nevű forgatagba.

Lukáts többször említett könyvében sokat mesélt neki Jasenszki Nándor, a betörési osztály vezetője. Szavaiból szépen kiderül, hogy valóban van szervezett bűnözés. Sőt: a nyolcvanas évek elején azt írja Tonhauser László is a *Belügyi Szemlé*ben, hogy feltehetően van, ugyan kérdőjelet tesz a szervezett bűnözés után – hiszen hivatalosan a szocializmusban nem létezett, nem létezhetett szervezett bűnözés. Tonhauser valahogy így fogalmaz: „A valóságban egy széles bűnözői kör folyamatos tevékenysége volt észlelhető, ami laza szerkezetű, változó összetételű, kisebb bűnözőcsoportok működésében realizálódott." Publikálja Jakubinyi Róbert tanúvallomását, pontosabban gyanúsítotti kihallgatását, melyben kimondatik: van szervezett bűnözés. Amikor te azt mondod, hogy Hermészek, én azt mondom, hogy Orpheuszok. A taxisok oda vannak kötve a saját autójukhoz, s nem látnak bele az igazi mélységekbe, illetve amikor belelátnak, akkor abba egy picit bele is kövülnek.

Mondok neked taxisösszefüggésben egy már elhangzott nevet: Vizoviczki László – akiről később majd még részletesebben is esik szó.

Igen, ezért említettem Ribáry Kamillót, aki azt mondja, Vizoviczkié egyedi eset. Hozzátehetnénk persze – Csepeli Györgyösen –, hogy a kivétel erősíti a szabályt. Valójában az nem kérdés, hogy a taxisoknak van-e összekötő ereje. Ez faktum.

Ám az nyilvánvaló, hogy Vizoviczkit nem az tette nagy emberré, hogy jó bűnöző volt, hanem az, hogy mindig meg tudta válogatni, kinek fekszik le. Ebből a szempontból nem is az a fontos, hogy taxis volt, hanem inkább az, hogy megpróbált kapcsolatokat teremteni a taxisvilágból. Feltehetően ugyanannyira volt a különféle informális felületek embere, mint amennyire egy taxis is csak a felszínre lát rá, egyik fuvartól a másikig.

NYOLCADIK ADRIA – ELSŐ REGISZTER,

melyben az utcai prostitúcióról beszélgetünk, annak is elsősorban a Rákóczi téri változatáról, s a hozzá kapcsolódó bűncselekményekről: a futtatásról, kerítésről, szobáztatásról, markecolásról, a porcelánfuvarról, a lányok lelkéről, a stricik öklérő l s a rendőrök többnyire meddő próbálkozásairól.

Józsefvárossal kapcsolatban két hibát lehet elkövetni: ha romantizáljuk az ottani világot, vagy ha kriminalizáljuk. Kétségkívül ez a két jellemző toposz él a mai napig. S akik fejében a Kádár-rendszerben és különösen a rendszerváltás környékén történt események kapcsán összeért a kerület romantizálása és kriminalizálása – ahhoz a prostitúció bizonyosan jelentősen hozzájárult. Miért Józsefváros? És miért a Rákóczi tér? Miért a kocsisor az, ahol kialakult az ezerszer átkozott – de Fejes Endrére való tekintettel áldottnak is mondható – prostitúciós zóna? Battonyától Nemesmedvesig tudják, hogy mit jelent a Rákóczi tér. Miért nem Budapestnek másik olyan részén alakult ki, amelyre ugyancsak jellemző volt a szegénység újratermelődése, ugyancsak előfordult a deklasszálódás, és hasonlóak voltak a szociális konfliktusok?

Már a századeleji Budapesten létezett utcai prostitúció, illetve a hozzákötheto illegális vagy deviánsnak minősülő cselekedetek. Például az alkoholos befolyásoltság alatti vegzálástól a zseblopásig, a konkrét erőszaktételtől a vagyon elleni bűncselekményekig. A század elején már egyértelműen kialakult, hogy a Blaha Lujza tértől az Astoria felé tartó, Erzsébetvároshoz tartozó árkádsor már akkor kijelölt helye, informális találkozási pontja volt a prostituáltaknak és az ügyfeleknek. A Tanácsköztársaság idején létrehozták az Országos Kísérleti Kri-

minológiai Intézetet a bűnözés társadalmi szintű megértése céljából – illetve azért, hogy a deviancia formációit kezelhetővé tegyék az új eszme hitvallásában. Jöttek fel vidékről, kistelepülésekről emberek, akik itt a fővárosban különféle helyeken élnek, s próbálnak egyik napról a másikra boldogulni. A prostitúció központja már ekkor is az EMKE (Erdélyi Magyarok Közművelődési Egyesülete) székháza környékén van, s a hozzá közeli EMKE kávéház ugyancsak fontos helyszín volt a két világháború között. Később, a Nemzeti Színház '65-ös felrobbantása után az aluljáró válik meghatározóvá. Ott volt még a *Népszabadság* székháza, mellette a Corvin Áruház...

A régi Szabad Nép...

Így van, a korszakunkban az egykori a *Szabad Nép* székháza mellett állt a Nemzeti Színház, melynek helyén zajlott le a rendszerváltáskor az első és eleddig utolsó hajléktalan tüntetés. A mai napig szoktak itt csövesek mozogni, s az ételosztásoknak is kedvelt helyszíne. Ezeket a státuszjelző épületeket csak azért sorolom, mert miattuk a prostitúciót a Kádár-éráben nem nézi jó szemmel az államhatóság, illetve a rendőrség. Próbálja, de teljes mértékben nem tudja felszámolni. Ennek több oka van. A Rákóczi út kerülethatár, a József- és az Erzsébetváros között húzódik, így mind a két kerületi rendőrség próbálja lerúgni magáról. Ugyanakkor az útnak nagy a forgalma, s nem igazán alkalmas arra, hogy nyugodt légkörben lehessen szemrevételezni a portékát – ha ilyen „húspiac" jelleggel nézzük a dolgot. Maguk a kuncsaftok sem lehetnek nyugodtak, amikor ott köröznek, s nem is lehet rendesen autóval ott elidőzni. Többsávos út, nem lehet rajta lassan krúzolni, aki megpróbálja, arra hamar rádudálnának. A lányokat is nagyon

könnyű tetten érni, amikor üzletbe mennének el. Jelenlétük is sokkal feltűnőbb egy aluljáróban, mint ha egy közeli, de kevésbé forgalmas téren lennének. Így tevődött át lassan a Rákóczi úti árkádsorról, az EMKE-től, az aluljáró környékéről az „ipar" a Rákóczi térre, különösen azután, hogy megszüntették a Rákóczi úton és a Kossuth Lajos utcán a villamos közlekedést, minthogy a budai és pesti oldalnak ezt a típusú összeköttetését átvette a metró.

Szóval tulajdonképpen így vált szimbólummá a Rákóczi tér! De felmerül a kérdés: a közelségen kívül még miért ideális helyszín?

A Déri Miksán be lehet menni, a Víg után a Vásár utcánál ki lehet jönni. Középen van egy nagy négyzet – a csarnok, a park – ami körül nagyon szépen, U alakban lehetett kocsival közlekedni. A park pedig jó hely maradt a striciknek a kártyázásra, a lányok pedig sokkal könnyebben tudnak bemenni egy kávéra vagy a fodrászatba, nem beszélve a kisboltok valamelyikéről. Nagyobb a pezsgés, jobban lehet mozogni, ráadásul nincs is annyira szem előtt, szóval: kényelmesebb, otthonosabb.

Azt azért még tegyük hozzá, hogy 1950. június 28-án hivatalosan megszűnik a nyilvánosházak rendszere Magyarországon. A bordélyokat bezárták. Csak az érdekesség kedvéért: Zombori Attila adatai szerint 1943-ban 3412 nyilvántartott kéjnő volt, ebből a felszabadulás után 1363 kér hatósági engedélyt csak a fővárosban. A Rákóczi tér mögött a Német és a Fecske utca környéke már a háború előtt is megfelelő terepnek bizonyult, igaz, a kevésbé úri „fogyasztók" számára volt fenntartva, s ahogy említetted, kiválóan alkalmas volt grasszálásra, megfigyelésre, a „portéka" szemrevételezésére. Ellene szól viszont, hogy könnyen megközelíthető a rendőröknek, illetve azoknak, akik le akarják csekkolni a családtagjaikat. Túlságosan nyitott tér, a körúti villamosról is bárki megfigyelheti, ha valamelyik rokon éppen ott grasszál – pontosan tudhatja, milyen szándékkal mozog. A kérdés továbbra sem hagy nyugodni: miért épp a Rákóczi tér, miért a VIII. kerület? S ha már VIII. kerület, azon belül miért nem a Ganz-MÁVAG-telep, miért nem az Orczy tér, miért nem a Köztársaság tér? Mindegyik sokkal jobban védhető a figyelő szem elől s a lebukás szempontjából. Aztán majd arról is fogunk beszélni, hogyan zárják le az utcát, vagy: miért nem tudják mégse lezárni?

A Fecske (a szocialista korszakban Lévai Oszkár) utcában voltak a bordélyházak, míg a Víg (ekkor Pogány József) utcai üzlethelyiségek kulisszái mögött szobáztató helyek működtek. A tér mögött a Fiumei út felé voltak a rosszabb minőségű, mondjuk így: nem az úri közönség szórakoztatására számot tartó bordélyházak. A helyszínre az is lehet egy indok, hogy ott már létezett egy megszokott bordélyházi struktúra. Ami megszűnt ugyan a New York-i egyezmény elfogadásával, de az emberek mégis oda jártak... A fiatalkorunkban sláger *Alfie* című remake filmben Mick Jagger se véletlenül énekelte: Old Habits Die Hard. A másik ok pedig a Rákóczi térben keresendő – ami egyfajta határkő. Azoknak az embereknek, akik nem ismerik annyira jól azt a környéket s az egész VIII. kerületi közeget, azoknak a Kálvária (akkor Kulich Gyula) tér, vagy kijjebb a Magdolna negyed utáni rész, vagyis az Orczy tér egyfelől kiesik, másfelől közel van az ugyancsak kevéssé ismert munkásgyűrűhöz, a Hungária körúthoz, az ipartelepekhez. Nem is elsősorban a távolság a probléma, hanem az, hogy azok az ügyfelek, akik bátortalanul próbálkoznak prostitúciós szolgáltatást igénybe venni, és nincs bennük semmi a stricikből áradó nagyzoló, jackarizó nyugalomból, azok számára még-

iscsak biztosabb pont, hogy valami közel van a körúthoz, a nagykörúti villamosok közlekedéséhez.

Ha bajba keveredik, könnyebben tud segítséget kérni?

Ez vice versa igaz. A lányok is, emiatt majd fogunk beszélni a Rákóczi téri Belphegorról. Most csak annyit, hogy a környéken mozgó nők között – sajnos valódi veszélyt rejtő – rémtörténetként járt körbe a hír, hogy a Rákóczi téri Belphegor kit fog elkapni. A kérdésedre válaszolva városszerkezetileg fontos, hogy ez olyan határpont, ahova még bemész, ahol esetleg érdeklődsz, akkor is, ha a Pók utcai lakótelepről jössz, vagy ha Kispestről érkezel.

Azért mertem ezt megkérdezni, mert akik nem szobáztatnak, és nem a Rákóczi tér környékén bonyolítják le az üzletet, mármint az üzletkötést követő részt, azok közül sokan a Kerepesi út, Kőbányai út felé mennek „fuvarba", leginkább a Kőbányai úti raktárakban megy a „kivitelezés". Ebből gondolhattam azt, hogy – ha már úgyis közel van – a Kőbányai út környékén is kialakul egy zóna.

A Kőbányai úttal ugyanaz a probléma, mint a Rákóczival: hogy nagy forgalmú út. Nincs meg az a fajta „melegsége", ahogy Illyés Gyula mondta Magyarországról, hogy szélvédett hely. Erre tromfolt rá Hofi: igen, de a büdös is tovább megmarad. És ahol büdös van, ott bizony meleg is van, folytatták volna az öreg utcai megfejtők. Ezért volt a Rákóczi tér ilyesféle szerethető kis kiszögellés, mellette a József utcáig tartó Salétrom utcában – ez volt a híres gépkocsisor – mindenfajta probléma nélkül meg lehetett tenni azt, hogy az autók valóban lépésben haladtak.

Megvalósultak az üzletek és a forgalom is haladt. Mindez a Kőbányai úton nem lehetséges. Tehát amikor arról beszélünk – hangsúlyosabban a rendszerváltás után –, hogy az Üllői úton is állnak lányok, az éppen azért számolódik fel, mert a legszélső sávban sokszor lépésben mentek az autók, ami a belső sávból éppen kiszoruló autónak elég sok kellemetlenséget okozhatott. Ami a külső részek – Kőbányai út, Kerepesi út – alkalmasságát illeti: igazad van, valóban sokszor csináltak olyat, hogy kocsival kimentek Pest mellé, a mai M5-ös, akkor a régi ötös felé kivezető útig Dabas felé, vagy akár a Soroksárin túl a Szabadkai útra, régebben pedig a Dzsumbuj mögötti kiserdőhöz. Ám ezeken az autós kiutazásokon kívül – az első időszakban különösen – alapvetően az volt a cél, hogy a közelben legyenek, tehát legfeljebb a Mester utcáig legyenek a szobáztató helyek. És még valami: amikor ezek a változások történnek, még nagyon kevés autó van. Tehát a Rákóczi térre sokkal könnyebb eljutni, mint mondjuk, kibumlizni a Hungária körútra vagy az Orczy térre.

Azt azért hozzá kell tenni, hogy a korabeli jelentések szerint nemcsak a VIII. kerület fertőzött, hanem az V., VI., VII., IX., XIII. és Zugló is. Errefelé egy külön típus volt jellemző: amikor a szállodák és az IBUSZ-lakások a helyszínek – ezzel foglalkozunk majd még –, végül ott van az úgynevezett porcelánfuvar dolga is. Ha már fölvetetted, hogy vannak-e párhuzamosságok a mai korral, vagy nincsenek, utalnék egy kutatásra: jó pár évvel ezelőtt a Józsefvárosi Önkormányzat igyekezett feltérképezni a helyi prostitúciót, talán az Országos Kriminológiai Intézet segítségével...

Igen, Tamási Erzsébet koordinálásával a fővárosi utcai prostitúcióról készült 2015-ben.

Ez a pilot projekt aztán kiegészült, hiszen a prostitúcióról nem lehet úgy beszélni, hogy csak a VIII. kerülethez kötjük. Hálózati jellege folytán nyilvánvalóan elmehet Kelet- és Nyugat-Magyarországig is. A fő irány: Kelet-Magyarország felől érkezik, de Nyugatra tart. A kutatás egyik megállapítása az volt, hogy a Józsefvárosban prostituáltként tevékenykedők jelentős része vidékről érkezett. Ha a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas éveket nézzük: honnan jönnek a lányok? Józsefvárosi születésűeket kell elképzelnünk, vagy Józsefvárosba érkezetteket? S menynyiben más ez az időszak, mint a mai?

A későbbiekben szóba kerülő digózás történeti előzményeként Lampedusa *A párduc* című regényének hősét idézhetjük, aki a régi világ megvédése érdekében – Metternich kancellár nyomán – arra jut: hogy sok mindennek meg kell változnia ahhoz, hogy minden a régiben maradhasson. Az említett kerületekből sokan elkerülnek – kit hova sodort az élet, a háború –, az 1956-os forradalom után pedig a lakások struktúrája is jelentősen megváltozik a társbérleti rendszerrel. Továbbá: 1961-ben párthatározat születik arról, hogy a cigányság a továbbiakban nem etnikum, hanem társadalmi csoport, és leszakadásukat anyagi, egészségügyi, pedagógiai és államigazgatási eszközökkel kell kezelni. A párthatározattal párhuzamosan született egy elgondolás – legalábbis egy ideológiacsinálás –, hogy fel kell számolni a vidéki cigánytelepeket, lebontani a települések szélén található klasszikus cigánysorok rossz vályogkunyhóit. Ennek nyomában egyrészt megjelentek a csökkentett komfortfokozatú, úgynevezett CS-lakások, ahova átköltöztették a ház nélkül maradókat, valamint az Északkelet-Magyarország felől nagy számban érkezőket. Akiket nem tudtak elhelyezni megyei nagyvárosokban, a fővárosba telepítettek be. Így jelentek meg a hatvanas-hetvenes években a Józsefváros szívében olyan családok, amelyek az elején – ahogy mondani szokás – úgy dermedtek meg az új körülmények között, mint a vett malac. A témának nagy irodalma van. Szelényi Iványék *A lakóhely mint közösség* című tanulmánykötetükben foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel. Azt vizsgálják, milyen típusú szervülést, vagy éppen ellentmondásokat szül az efféle mesterséges betelepítés. Innentől kezdve lehet azt mondani, hogy létrejön egy sajátos közeg, egy depriválta társadalmi csoport, amelyet sokkal könnyebb behúzni a prostitúcióba. Az oda kerültek csoportjainál viszont sokkal nagyobb a prostitúcióért, illetve vagyon elleni bűncselekményekért felelősek köre. A tárgyalt helyszíneink valójában gravitáló erővel is hatnak. A történet úgy kerek, hogy a fővárosi családokból ugyanúgy kerülnek ki prostituáltak, mint a vidékről feljöttek közül. Diósi Pál *Ez nem kéjutazás* című könyvében ezt szemléletesen be is mutatja egy kaposvári születésű nő történetében: akinek az anyja téeszelnök, és az apja is meghatározó pozíciót tölt be, felkerül a fővárosba – prostituáltnak. Diósi interjúzik depriválta helyzetű erdélyi magyar származású lánnyal is. Tehát nagyon szerteágazó jelenségről van szó, melynek kézenfekvő sztereotípiákkal felfújt lufikon túl látszanak csak a színeváltozásai. A rendőrségi dokumentumok alapján – ahogy te mondtad – a „nyóckerezés" percepciós szempontból cigány fejnehéz. A kerületi rendőrökhöz ekkor a szociológiai oktatás hiányában a mintavételi eljárások módszertani kérdései nemigen jutottak el, így a klasszikus módszerrel dolgoztak, vagyis: ami a szemem előtt van, az a valóság. Így cigánykérdésként fogták fel, úgy is kezdik el kezelni, pedig a téma ennél szélesebb körű, aminek detektálására egy-egy alkalommal kapott lehetőséget az érdeklődő beosztotti állomány. A cigány szót azért használom, mert a korabeli szakirodalom is ezzel operál – s vannak

ugyan érzékenységek vele szemben, de ha nem foglalkozunk a korszak terminológiájával, nem fogjuk megérteni a korszakot. Sok interjút készítettem magam is, azokból kiderül, hogy nem csak az volt a kérdés, melyik család került oda, és az hogyan hatott a bűnözésre, vagy a család tagjai hogyan kriminalizálódtak. A hatás ennél komplexebb volt. Az otthon maradt rokonok – Borsodban, Békésben, Szabolcsban –, akik ezt látták, azt mondták: hohó, ti felkerültetek Pestre, nektek mennyivel könnyebb. Ez a fajta nagycsaládi kötődés megint nem cigányspecifikus, hanem egyszerűen vidékspecifikus. Az első, másodfokú rokonságok szorosan megmaradtak, aki elindult a fővárosba, az általában fekete bárány lett, esetenként pedig ő lehetett a bezzeggyerek. A fővárostól 50 km-es távolságban is ugyanígy működött ez, a Csepel-szigeti családtól elszakadt apám ugyanezt élte meg. Egy-egy személy példája nyomán többen is fontolgatni kezdik, hogy fel akarnak jutni. Az én Bács-Kiskunból Ráckevére elszármazott családom is: a tanulással és nagyvilági vendéglátós munkahelyekkel kacérkodó apám miatt a rokonaink egymás előtt tagadva kezdtek álmodozni. A feljutási szándékban nem csak a csillogás iránti vágy jelent meg egy-egy rokonlátogatást követően – hiszen nem volt az olyan fényes, a gyárak koromfüstje jócskán rátelepedett. Diósi Pál könyvéből az is kiderül, hogy úgy kerül fel a lány, hogy a saját rokonai adják el, így veszi meg egy másik hozzátartozója. A nagybáty eladja az unokaöcsnek, ami nagyon tradicionális és kissé feudalisztikus viszonyrendszert mutat. Valójában az eset a tradicionális paraszti gondolkodást tükrözi, amelyben a lányt nem tekintik egyenlő félnek, inkább valamiféle informális gondnokság alá helyezik, így kerül fel Pestre.

Hogy a család szerepe mekkora, arra egy interjúidézet Zombori Attila könyvéből, melyben azt mondja az alany: „belőlem a nővérem csinált kurvát". Ami nem feltétlenül azt jelenti, hogy ő tanította be, inkább azt, hogy a családban kell kenyér- vagy pénzkereső, és rá jutott ez a szerep. Egy másik lány így fogalmaz: „börtönből ki, börtönbe be, kezdem azt hinni, hogy a kintlét csak átmeneti állapot".

Emlékszel Spiegelman Laura *Édeskevés* című könyvére? Annak első soraira, első oldalára mondták azt, hogy ilyet mostanában nem láttunk magyar prózában, mivel egy férfihímtaggal eszmél magára a hősnőnk. K. Kabai Lórántnak a női álnév alatti irodalmi szempontból műúton való utazgatása ugyanolyan követ dobott a közéleti diskurzus tavába, mint ahogy az általad említett interjúk is fodrozták a vizet az 1980-as évek Magyarországán.

Az a könyv 2008-ban jelent meg, de a hatás szempontjából érdekesebb, hogy szól 1989-ben Csaplár Vilmos Kurva vagyok *című munkájának az első oldala. Egy prostituált beszél, illetve az ő reflexióját halljuk „Nem tudom, mi visz állandóan előre, ebbe az irányba. Nem tudom, mi ragadott el, amikor elindultam, elkezdtem egy életet élni. Éppen ezt. Ilyet. Amiről nem is tudom, hogy milyen. Nekem fogalmam sincs, milyen vagyok. Nem az, hogy milyen vagyok, hanem hogy miért. Tehát hogy tulajdonképpen milyen is az, aki én vagyok. Olyat nem ismerek el, hogy valamilyennek kell lennem, de az ember egy idő után gondolkozni kezd óhatatlanul. Én semmire se jöttem rá." Pár sorral lejjebb: „Tulajdonképpen nincs szükség azt bizonyítani, hogy más vagyok, ehhez tudni kell legalább, hogy mi az a más. Lenne legalább elképzelésem, de még ott tartok, hogy az se világos, mi az az ilyen." Azért gondoltam erre az idézetre, és itt egy picit jöjjünk el a Rákóczi térről, és általánosít-*

suk a kérdést. Olvasva ezeket az interjúhelyzeteket, visszaemlékezéseket – most tekintsünk el a prostituáltakkal készült interjúk vissza-visszatérő konjunktúrájától és a nyomukban fel-felerősödő társadalmi vitáktól –, mintha minden sztori, minden életrajz egy kicsit ugyanarról szólna.

Ennek az lehet az egyik oka, hogy ezeknek a lányoknak nagyon hasonló a szocializációjuk, vagy éppenséggel a szociális ágensek hiánya az életükben. A másik az, hogy prostituáltakkal interjút készíteni, megismerni őket mélyebben, különbözőségükben olyan szintű bizalmi viszonyt követel és sok interjúhelyzetet igényel, amire a korban vagy eszköz nem volt, vagy lehetőség. Nem tudtak az újságírók, szociológusok kutatók közelebb menni, hogy föltárhassák, ezek a lányok a sajátos léthelyzetükből fakadó hasonlóságokon túl mennyiben különböznek egymástól. Megismerhető-e a prostituáltlét annak bonyolultságával, hogy ne egy felületes, hatásvadász történet legyen?

Te azt látod, hogy ezek a leírt történetek egyszerű, vagy nem egyszerű, de nagyon hasonló metronómra járnak?

Olvassuk a könyvet, olvassuk az interjút, és már az elején tudjuk, „ki a gyilkos". Biztos, hogy ezeknek a megszólalóknak sokkal bonyolultabb az életük, ám a történetükből sokszor nem jönnek ki az igazi kemény pontok, a valódi megúszások, az akkor veszélyesnek tűnő, perverz pillanatok. Az érzelmek, a sírások, tehát mindaz, ami miatt a maga bonyolultságában érthetném meg a saját lényüket. Azt nagyjából el tudom mondani ma is, hogy ha Borsodból elindul valaki, hogyan jut el a Nyíregyháza utcába. Mármint Hollandiába, Amszterdamba, ahol létrejött – előbb informálisan, aztán egyre nagyobb vonzó- és kötőerővel – ez a híres utca. Miközben szinte biztos lehetek benne, hogy a lányok útját olyan lelki tusák kísérik, mint amit a Csaplár-könyv első oldalán olvashatunk, mégsem ezt kapom vissza. Ha készítettél interjúkat prostituáltakkal, bizonyosan te is tapasztaltad, hogy sok-sok bizalmi játék kell, hogy igazán megtudd, ki ő. Különösen, hogy ő sem feltétlenül tudja a kérdésre a választ. Ahogy Csaplárnál is látjuk. Nem vesszük észre mint kutatók, hogy mik a valódi csomópontok. Ha megnézzük, látni fogjuk, hogy az értelmiség szociológiájáról szóló könyvek sokkal behatóbban tudnak vizsgálódni műszaki, orvosi területeken vagy a jogászok világában. Ezekben az esetekben ugyanis egyszerűen *von Haus aus* hozzuk a történetet. Még a vidékszociológiánál is nagy előny, hogy tereptáborokat lehet szervezni. Én is ismerek faluszociológiával, vidékszociológiával foglalkozó szakembereket, akik éves szinten legalább pár hetet vagy akár több hónapot töltenek az adott kutatási területen. A prostitúció esetében ezt nagyon-nagyon nehéz megteremteni. Ha mégis sikerül elérni, hogy hosszú távon foglalkozz vele, az sajnos sok esetben azért lehetséges, mert valaki megkért téged arra, hogy írj az ő problémájáról. Ez esetben te olyan dolgot társz fel, amit az alany maga is szeretne láttatni. Van erre példa a rendszerváltás utáni időkből is, amikor mondjuk, egy madame úgy dönt, hogy egy büntetőeljárás miatt szeretné, ha a saját történetét valaki megzenésítené. Tehát jöhet az újságíró. Ám, hogy milyen alapos, részletes életrajzok születnek, igazából nem könnyen kontrollálható. Éppen a legfontosabbak, vagyis a csomópontok nem derülnek ki számunkra egyértelműen, mert nem ismerjük eléggé azt az életközeget. Sokkal jobbak lehetnek azok az interjúhelyzetek, amelyekben a kérdező például az aszódi vagy a rákospalotai nevelő. Persze ez

sem biztos. Ott is vannak kiégett, az ifjúságvédelemben, a fiatalkorúakkal való munkában felőrlődött, közönyössé vált emberek. Az ilyenből nem lesz jó interjúkészítő, de legalább van valamilyen hozzámérési szempontja, van valami, amiből ki tud indulni. Mert az önmagában kevés, hogy mondjuk, egy alapítvány munkatársa csak olyan személyekkel beszél, akik a prostitúciónak egy szegmensét ismerik. Például mindegyiküknek volt stricije, akár nem is egy, kábítószer-használat miatt pedig mondjuk, bekerül az elvonóra, és a munkatárs így találkozik vele. Ebből nagyon kanalizált megismerése lesz a prostitúciónak, mert kimaradnak például azok, akik lakással hirdetik magukat, és a fenti típusú élethelyzettel nem feltétlenül találkozhattak, saját választásaikat más tényezők befolyásolták. Az én saját esetem azért kicsit különleges, vagy más, mert a Drégely utcában nőttem fel – egyébként a szemben lévő házban, a Drégely utca 16.-ban született Markó Béla –, tehát nagyon közel ahhoz, ahol a Béla is cseperedett...

Csak így: Béla?

Nyilván nem ismertem, de a hírét nagyon is. Rövid ideig a József Attilába járt, és állítólag nem volt egy egyszerű gyerek, viszont nagyon szerette az édesanyját. Emlékszel a kulcsos gyerek mítoszra? Az egykori Mária Valéria-telep környékén élő fiatalokkal készült interjúkban vált közismertté, azonban a kerületnek ezen a részén nem volt célszerű kulcsot adni, hogy ne tudják elvenni tőled. Én se kaptam. Bűnmegelőzési célból abból indultak ki a szülők, hogy ne történjen meg az, hogy a diákigazolvánnyal együtt meglovasítják az egész lakást. Így nemcsak én, hanem az egész család ott marad az utcán. Én először egy utcakövön ültem, a már akkor is nagy fejemet támasztot-

tam, míg jöttek ki a 14.-ből és a 16.-ból a nők, délután háromnégy óra felé, amikor kvázi indultak a műszakba. Általában délután fújt a bőrgyár, ilyenkor elindultak kifelé, a Lenhossék utcán keresztül az Üllőire meg a Korányira rodázni, ahogy szokták mondani az utcán való strihelést, az ott működő prostitúciós üzletszerzést. Eleinte csak megcsipkedték az arcomat, majd volt több olyan kollegina, akit elkísérhettem.

Azt ne mondd, hogy a kisgyerek mélyinterjúkat készített...

Dehogy, ezt csak azért mesélem el, mert én egy kicsit máshonnan nézem, amikor egy ilyen prostitúciós kutatóval találkozom. Kisgyerekként például darab idő múltán – nyolc-kilenc évesen – azt vettem észre, hogy amikor az utcán úgy rodázott a nő, hogy én mellette sétálgattam, s megállt a jagelló a csíkossal, vagyis a rendőr a felfestéssel rendelkező autóval, akkor mondhatta a kollegina, hogy én az unokaöccse vagyok, így ő nem kuncsaftra vár, hanem pusztán sétál velem. Ironikusnak tűnik, de a jelenlétem egyfajta védettséget is jelentett...

Volt valami kis pénzvisszaosztás?

Ennyire azért nem voltam koravén, akkor nem vettem észre, hogy mekkora értéket is jelentek nekik. Ráadásul így mindig kaptam valami kis csokit, fagyit vagy jégkrémet. Egyébként akkor szoktam rá a Calippo nevű történetre, amiről azóta sem tudok teljes mértékben leszokni. Vannak pillanatok, amikor muszáj bemenni egy Mester utcai ABC-be olyan megközelítőleg tíz darabért...

Ezek szerint nem spóroltak, mert a Leo jégkrém olcsóbb volt.

Olcsóbbnak alig mondható, mert akkor a Calippo is kifejezetten alacsony áron ment. Mindenesetre az a fajta nyalási gesztus számukra viccre adott okot... de a lényeg, hogy én Calippóval a kezemben jártam az Irmával, illetve még egy-két hölggyel – innen voltak nekem a később fontossá vált ismeretségeim. Amikor gimnazistaként elkezdtem a téma iránt speciálisan érdeklődni, könnyebben tudtam interjús helyzeteket kialakítani, mert mondhattam: igen, én is itt nőttem fel, ismerem őt, persze, a Niki nekem évfolyamtársam volt az általános iskolában. Többször láttam őt is az utcán, nagyon gyorsan terhes lett, teljesen más életritmus...

Ezzel azt is mondod, hogy ha korabeli vagy jelenkori interjús helyzeteket olvasunk, azért tehetjük, mert az alany is tudja, kivel áll szemben? Tisztában van vele, hogy nem abból a hálózatból jött, hanem „kintről", ennek következtében bizalmatlan lesz iránta. Te pedig azt hiszed kérdezőként, hogy most nagyon-nagy titkot tudtál meg, pedig igazából a fenéket...

Feltehetően erről lehet szó, sajnos, hiába kérte a közeli Gát utcában született József Attila, hogy a titkokat ne lesd meg. Hogy mi a valódi rejtély – ha van ilyen –, az nagyon sokszor csak évek múlva derül ki. Azért, mert nem lehet egyértelműsíteni, hogy mégis mi határozza meg a lényeges csomópontokat – és ezt nem lehet olyan könnyen kiókumulálni. Az, hogy mikor tudok meg valami fontos dolgot, leginkább attól függ, megértem-e az alany vágyképeit. Ezt azért hangsúlyozom, mert a kvázi félszakértői interjúk inkább a prostitúciós időszakról szólnának, míg a narratív életútinterjúból megtudjuk azt is, mit nem tud a nagyapjáról, vagy hogy a nagybátyjával milyen kevés volt a kapcsolata. De – visszacsatlakozva ahhoz,

amit te mondtál a Csaplár-könyv kapcsán –: hogy mennyire látja, vagy nem érzékeli magát, a saját személyiségét a prostituált, azzal igazából akkor szembesülhetünk, ha a vágyairól, a céljairól kérdezzük, amikor arról tudunk beszélgetni, ő mit szeretne. Metaforikusan megfogalmazva ez így egy tükörként jelenik meg, vagy még inkább egy prizmaként, amin a látható fény megtörik, így az emlékekből feltárulhat a szociális háttér. Akár magamról is beszélhetek: ha az én gyermekkori vágyképeimet valaki nagyon analitikusan akarta volna vizsgálni – de minek? –, akkor nagyon gyorsan kijöttek volna a következtetések során, hogy mely VHS-kazettákat vettem ki, és mik azok, amik meghatározták az én szocializációmat, az én világról alkotott képemet. Ez a dolog egyik oldala, ami miatt az ideák fontosak. A másik pedig Csaplár mondása: hogy milyen típusú a nő. A prostituáltakkal készült legtöbb interjúban – akár olyanban is, amit én csináltam, de másoknál is így visszatérően láttam – maguk a tapasztaltabb lányok szegmentálják magukat: azt mondják, hogy van olyan, mint én. Nemcsak az ego miatt, hanem azért, mert az ember önmagát mindig kicsit autonóm személyként gondolja el, amit általában ki is emel. Van olyan, mint én, s utána mondja azt, hogy van olyan, aki „hajtós". Aki folyamatosan ott van a téren, és nyomja – üzletből ki, üzletbe be. Van, aki egyik napról a másikra él – mondják ők –, meg van, aki jól csinálja, jól keres, de el is issza, elbulizza, kábítószerre költi, vagy olyan embereknek adja, akikre nem kellene pénzt bízni. És van a harmadik – mondják ők –, aki meg szükségből csinálja, akin látszik is, hogy nem érzi jól magát ebben a közegben, de valahogy beleszorult ebbe a helyzetbe. Azért fontos, ha vágyképeiről tudunk beszélni, mert akkor nemcsak a szocializációja tárul föl, hanem – ahogy mondtam, a prizma által – kiderül az is, milyen típusú lányként le-

het őt azonosítani. Még akkor is, ha korántsem biztos, hogy ez a legjobb kategória-rendszer. De tény, hogy ez visszatérő elem az interjúalanyoknál.

Jöjjünk vissza a Rákóczi térre, illetve általában a konkrétumok szintjére. Tóth Eszter Zsófia a hatvanas évek közepén a rendőri jelentésekre támaszkodva a következő kategóriákat azonosítja a prostitúcióra: a legalsó csoportnak tartották a munkával, lakással nem rendelkező, nagyon fiatal, illetve kiöregedett prostituáltakat, akiknek külső megjelenése is árulkodik a foglalkozásukról. Az 1980-as években száznégyszáz forint közötti összeget kértek egy alkalomért. A második csoportban vannak azok, akiknek a személyi igazolványába be van jegyezve valami munkahely – tehát közveszélyes munkakerülésért nem indítható eljárás ellenük –, lakásuk van, találkozóikat presszóban szervezik, nekik már ezer forint körül fizettek a kuncsaftok. A harmadikba tartoztak a rendőrségi szempontból legveszélyesebbek, az úgynevezett luxusprostituáltak, ők szállodában külföldiekkel létesítettek kapcsolatot, valutában fizették őket, kétezertől több tízezerig bezárólag széles forintrátának megfelelő összeget, amelyet feketén váltottak a stricik, vagy külföldiek által árult tört aranyra cserélték. A már említett rendőrségi újságíró, Zombori Attila Szexpiaci körséta *című 1986-os munkájában a Rákóczi tér tarifáját ötszáz és ezer forint közé lövi be – általában tízperces idősávokban. A nyolcvanas évekre azt mondja, hogy körülbelül 100–150 dollár az, amiért egy külföldivel elment egy magyar prostituált. Az összegeket hallva valószínű, hogy az egyes szegmensekhez más fogyasztói-felhasználói csoportok társulnak. De maradjunk még kicsit a Rákóczi térnél. Ha üzletszerű kéjelgésről beszélünk, akkor amellett, hogy tudnunk kell, mit is takar a kifejezés, azt is tudni kéne, kik használják, kik élnek vele. Tudunk-e arról, mely társadalmi csoportok tagjai merészkedtek be erre a kis szürke zónás területre, amely már nem a Nagykörút, de még nem is a VIII. kerület mélye? Tehát a kuncsaftok társadalmi csoportjaira vonatkozólag van-e kutatás, adat?*

A VIII. kerület mellett meg kell említeni, hogy nemcsak a Rákóczi téren és környékén, hanem akár Kispesten, vagy a XIX. kerületben is voltak olyan vendéglátóhelyek, illetve utcarészek, ahol „színhelyes" volt az utcai prostitúció. Bár ezeket inkább üzemszerű kéjelgésnek lehetne mondani, abban az értelemben, hogy erős volt a mozgás, a „műszakok" gyors egymásutánban követték egymást. Az üzletszerű kéjelgés vétségénél bizonyítani kell a válogatásnélküliséget. Tehát nemcsak az egyszeri adásvétel a fontos, hogy ő ott pénzért szexel a férfival, hanem az is, hogy esztétikai szempontból nem válogat – és ezt bizonyítani is kell tudni. Az utcai prostituáltaknál viszonylag könnyű, maguk a lányok is elmondják a velük készített interjúkban, hogy természetesen olyan emberekkel mennek el, akikkel egyébként nem szeretnének. Éppen ezért az orgazmus színlelése visszatérő aspektus, mivel saját elmondásuk szerint nincs ingerenciájuk hozzá. Ha az aktus és az üzlet kifejezéseket keveri a kérdező, akkor gyakran felmerülnek a „praktikus" kérdések. Például hogy hátulról sokkal jobban elfogadható, mondjuk úgy: kutyapózban, hogy minél kevesebb legyen a férfi testével való közvetlen érintkezés. Ezzel szemben a misszionárius pózhoz már kapualjon túl lakás is szükséges, ahol a férfi egyfajta Napként mint aktív szereplő ráfekszik a Holdra, hogy az egyiptomi mitológiát is idehozzuk. Nyilván ez a legkevésbé szimpatikus egy olyan utcai lánynak, akinek utána meg kell mosakodnia, aztán újra el kell mennie üzletbe, és nyilvánvalóan nem feltétlenül élvezi a férfi szagát, amit egyébként reggeltől kezdve egészen a munkahelyén végzett munkája után meg az odatartó útig összeszedett. Azért is mondom az üzemszerűséget, mert

az utcai prostitúciónál magának a prostituáltnak is fel kell hívnia a kuncsaft figyelmét arra, ha mondjuk, már tíz perc eltelt, hogy ez, ugye, nem megy a végtelenségig. Tehát itt nem valamifajta *in floribus* kibontakozásról van szó...

Nincs benne az árban a kiteljesedés vagy beteljesülés...

Nincs, az „akménak" lehetőség szerint minél előbb be kell következnie – ha már a mitológiát hoztuk, akkor legyen a görög...

Olyannyira, hogy a Rákóczi téren az ötszáz-ezer forint öt-tíz percet takart.

Pontosan, de tegyük hozzá, hogy amiket mondasz, azok már inkább nyolcvanas évekbeli adatok. A hetvenes években a 300-400 forint már jó volt, a nyolcvanasokban valóban ezer forint volt a tarifa, sőt volt olyan, aki 2000 forintért úgy akarta elvinni a lányt, hogy abba kettő vagy akár háromszori aktus van. Amíg egy aktusért felajánl valaki 2000 forintot, az grátiszokat eredményezhet, de itt van a másik szempont – amit mondtam –, hogy nincs sok idő a kibontakozásra, a nagyon gyors kielégülés a cél. Ahogy egyébként Dobray György dokumentumfilmjében az idős, szőke és rövid hajú nő mondta: hát én azt szeretem, amikor jön Feri...

A K1-ről beszélünk?

Nem, ez épp a *K2*-ben van. Szóval ez az idősebb nő mondja, hogy ő azt szereti, hogy jön Feri a hegyről, és beveri egyből... és utána kezit csókolom. Azt hiszem, hogy a hölgy jól összefoglalta ennek az egésznek a lényegét. Innentől érthető a cél, hogy

egy órában vagy egy napszakban minél többet érdemes megcsinálni. Kicsit tényleg olyan az ember érzése, mintha gyárban lenne – hogy mi a norma. Tehát egy óra alatt hány anyacsavart tudok előállítani. Ez nem függ azzal össze, hogy ők mennyire elrugaszkodott módon élnek a „szocialista embertípustól", hanem azzal, hogy minél rövidebb idő alatt minél nagyobb haszonra tegyenek szert. Ezzel egyrészt kivédve azt, hogy a saját stricijük ne verje őket hülyére, illetve adott esetben a „teljesítmény" az ő presztízsét is növeli az utcán. Ezzel szemben mondanám azt, hogy a tényleges üzletszerű vagy butikszerű kéjelgésben már van egyfajta választási lehetőség. Amikor az ember elmegy szállodába – most teljesen mindegy, hogy a Metropol, a Volga, az Astoria vagy az Intercontinental – ott ugye, jóban kell lenni a bárpultosokkal és pincérekkel, adott esetben a portásokkal, hogy fel tudjon menni a szobára. Ott nyilvánvalóan egy este alatt nincs akkora pörgés, mint mondjuk a gépkocsisoron, mert az a portásnak is kellemetlen lenne. Nincs az a takarítónő, aki váltott műszakban ekkora gyorsulással tudna szobából be, szobából ki közlekedni – vagyis sehol sem lehet elfedni, miről is van szó. Itt viszont már nem probléma az úgynevezett ráfekvés, tehát a bőrfelületek minél nagyobb szintű találkozása. Hiszen ki van fizetve, igazából teljes éjszakáról beszélünk, s ami még fontos: valutáért történik a dolog. Ahogy – mint már idéztük – Hofi mondta a *Hofisszeusz*ban: azt, hogy ebben az országban valutáért mindent szabad, nem a lányok találták ki. Pusztán bevált más vállalatoknál is, ők csak figyeltek, és átvették.

A harmadik típus az ürgebőrbe búvt kéjelgés – ahogy te nevezted el –, de hogy ez mit is jelent, majd a későbbiekben beszéljük meg. Most azt kérdezem: neked milyen a pénztárcád?

Nekem? Fekete bőr, amibe papírpénzt és kártyát lehet tenni.

Zombori egyik interjúalanya szerint ezzel a pénztárcával nem feltétlenül jutnál messze. Azt mondja ugyanis az a lány, hogy a pénztárca elárulja a tulajdonosát. Egy olyan hapsinál, akinél van zseton, annak hosszúkás brifkója van, viszont a csicsedlire nem nagyon tart igényt. Ugyanakkor a hosszú pénztárcával szemben, ahol nem összehajtogatva teszik be a pénzt, nagyobb „rangot" jelent, ha eleve nincsen pénztárca, legfeljebb egy pénzcsipesz...

Én feketét mondtam, éppenséggel az enyém is lehet hosszú, lásd be...

Így akartam visszakanyarodni oda, hogy ha a pénztárca elárulja a tulajdonosát, akkor vajon kik járnak a Rákóczi térre, és kik élnek a lányok adta szolgáltatásokkal?

Ez az, amiről a legkevesebb pontos ismeretünk van. Az eljárás alá vont személyek – mind a stricik, mind a lányok, mind a kerítők – igazából keveset tudnak a vendégekről. Amit kutatóként tudunk, inkább onnan származik, hogy a hetvenes évek derekán több rendőrségi akció is volt a kerületekben. A VIII. kerületben például Dobi Jenő rendőr őrnagy végzett kutatást, de ebben az időben több hasonló kutatás is megjelent a *Belügyi Szemlé*ben. Például Konczer István és László János közös kutatásának összefoglalása 1976-ban. Abban van egy kimutatás a gyanúsítottak megoszlásáról: 60 százalék nő, 40 százalék férfi, ebből a büntetlen előéletű 44, a büntetett pedig 56 százalék. Életkor szerint a húsztól harmincöt évig tartó korosztály van abszolút többségben, 56 százalékkal. A húsz év alattiak 16,

míg a 35 felettiek aránya 27 százalékot tesz ki. Az általános iskolát végzettek vannak abszolút többségben, akik pedig elsőtől hetedik osztályig végeztek el valamennyit, az 30 százalék. Ezt csak azért soroltam ilyen hosszan, mondjuk úgy, *Napkeltés* jelleggel, hogy ki tudjak bújni az eredeti kérdés alól. Merthogy valójában, amire válaszolnom kellene, arra van a legkevesebb adatom. De ha már behoztam a *Napkeltét*, miért ne hoznánk be Tonhauser Lászlót is. Ő is végzett kollégáival ilyen kutatást a Rákóczi téren és környékén, sőt ők kimentek egészen a Blaha Lujza téri aluljáróig, és ott is csináltak felméréseket – meg előállításokat. Ez azért fontos, mert ő volt az, aki felvetette: azért állították le az akciójukat, mert kiderült, hogy a fővárosi, illetve a kerületi tanácsban, a végrehajtó bizottságokban is vannak érdekeltek. Hogy is mondjam: tanácsi alkalmazottak, tanácsi elöljárók is kivették a részüket mint vendégek. Ez bizony kellemetlen. És van még valami: amikor ez már úgymond népszerűvé válik, a vidékről valamilyen ügyintézésre följött férfiak, akiknek nagyobb összeg volt a tárcájukban, bizony kedvet kaptak rá, hogy akkor ők itt megnézik...

Kormos Valéria Álomszövők *című könyvében is van egy fejezet, amelyben a magyar szép lányokkal foglalkozik – a szépségkirálynő-választástól a manökeneken át egészen a konzumnőkig, illetve az Olaszországba exportált magyar táncosnőkig. Azt írja, hogy 1981-ben Debrecenben létrejött egy prostituálthálózat – amely egyébként stricik nélkül működött, tehát teljes egészében saját logisztikai bázison –, folyamatosan változó összegekért ment a kéjelgés. Az egész akkor lett elkapálva, amikor kiderült, hogy köztiszteletben álló kliensek is vannak ebben a debreceni hálózatban. Ezek után a dolog, mondjuk így: elfelejtődött.*

Bocsánat, fontos, hogy stricik nélküli, de valószínűleg madame-mal azért ellátott hálózatról beszélünk.

Menjünk tovább. Szobáztatás. Ha valahol, a Rákóczi téren jellemző a szobáztatás – ezért megyek mindig át a kliens oldalra. A szobáztatás azt jelenti az én fejemben, hogy bemegyünk egy lakásba, ahol megvan a lehetősége annak, hogy találkozunk egy harmadik emberrel, akivel nem én akarok találkozni. Mert ugyebár kockázatminimalizáló stratégiát folytat az, aki prostituálthoz megy, hiszen mégiscsak anonim szeretne maradni ebben a történetben. Senki sem mutatkozik be a másiknak az eredeti nevén. Ehhez képest belépsz egy szobáztató térbe, ahol simán előfordulhat, hogy a lakás tulajdonosa, mondjuk, kijön a mosdóba. Maga a szobáztatás az 100-150 forintot vitt el, ha hozzávesszük, hogy kik azok, akik átadják a lakásuk egy részét, miközben ő maguk is kockáztatják a hatósági leleplezést, nyilván mindenkinek megfordul a fejében, hogy valóban jó ötlet-e a másik szobában...

A szobáztatásra legalkalmasabbak a földszinti üzlethelyiségek és üzletlakások. A VIII. kerület szívében, például a Víg (akkor Pogány József) utcában nagyon sok ilyen üzletlakás van, egészen az utca elejétől a Rákóczi téri vásárcsarnok mögötti utcarészig. Ezeknek az üzletlakásoknak két típusa van: a sima egyszintes, ilyen esetben a lakás tulajdonosa – vagy bérlője, mert ezek döntő részben tanácsi lakások – praktikus okokból nem tartózkodott ott. Előfordul, hogy a kulcsot adja oda, és a közelben dekkol, azonban ha már kialakult a jó kapcsolat, akkor egy-egy ember átveheti a tulajdoni lapon szereplő személytől a szervezési munkákat.

Csakhogy a lányok nyilván nem jelentik be előre, hogy mikor mennek ki a Rákóczira, ennek következtében az üzletlakás-tulajdonos sem tud-

hatja, mikor érkezik a pár. Szóval teljesen random alakulhatnak a dolgok, valójában véletlenszerűen és persze kiszámíthatatlanul.

Amikor a lányok kimennek üzletbe – és ha tényleg ilyen Flintstone-család-szerűen nézzük, mint amikor a blokkolóórát lenyomja a két kőkorszaki szaki –, akkor ehhez hasonlóan a lányok is lenyomják a blokkolóórát. Ha feltűnnek a téren, akkor nyomban bejelentkeznek a szobáztatóhoz, mondván: figyelj, úgy néz ki, hogy a következő pár órában használnánk a lakást. Tehát van előzetes egyeztetés. S minthogy egy szobáztató helyet több lány is használ, általában az is rendszer szerint megy, hogy amikor éppen ott művelet van folyamatban, akkor a többiek az IKEA bemutatótermeitől eltanulható kreativitással fedezik fel a teret. Ha nem lehet a Víg utcába menni, akkor a Lévai Oszkár utcában is színhelyes lehetett az ember. A Rákóczi téren hesszelő lányok eljártak egészen akár a Mester utcáig, voltak olyanok is, akik a Kálvária (akkori Kulich Gyula) tér fölötti résznél, a Lujza utca magasságában találtak helyet. Pontosabban nemcsak úgy találtak, hanem mentek az általuk megbeszélt helyre. A tulajdonos nemcsak zavarni nem akart, hanem jelen se lenni, hogy ne lehessen arcot társítani a lakáshoz. Erre nagyon figyeltek, sőt: nem volt kiírva a név az ajtóra sem. Lekaparták a postaládáról is, persze a postás legtöbb esetben tudta, ki lakik ott, s bedobta a leveleket. Ezek nyilvánvalóan nem voltak igazán jó megoldások, ami egy idő után ki is derült. Hiszen a rendőrök igyekeztek megfigyelni a szobáztató helyeket, s akkor teljesen mindegy volt, hogy kiírja-e a nevét, vagy nem, könnyen le tudják nyomozni a rendőrök. Legfeljebb annyit tudott mondani, hogy ha használták is a szobát, ő nem tudott róla, nem volt otthon. Ő csak odaadta egy barátjának a kulcsot... Nyilván, ha több napon vagy egy fél éven keresztül

visszatérő dolog volt, akkor ezzel már nem igazán lehetett meggyőzően érvelni. Egy szobáztatónál nekem is volt olyan interjús helyzetem, ahol az derült ki, hogy az özvegyen maradt férfi annyira tudatos volt, hogy kvázi ellenfigyelést csinált. Amíg a lányok éppen ott rotációs jelleggel használták a lakást, ő addig a közelben kalézolt, időnként beült kávézni, s figyelte, feltűnik-e nagy valószínűséggel olyan autóstáska mellett egy élre vasalt nadrágos...

Fényesre bokszolt autóstáskával...

Egy ilyen ruhakiegészítőnek köszönhetően a szobáztató kiszagolhatta, hogy esetleg egy BM-es figyeli a lakást. A lényeg azonban az, hogy a lakás menedzserének soha nem célja, hogy ott legyen. Egyrészt eleve kellemetlen-kínos helyzetbe kerülhet, másrészt, ha tudott, már szert tett egy másik lakásra. S ezt a lakást a tanácsi kapcsolatai segítségével, vagy bármilyen más korrupciós, nepotista vonalon tudta fenntartani. Az imént Tóth Eszter Zsófiától (TEZS) idéztél, valóban TEZS volt az, aki feldolgozta először a prostitúcióról szóló ORFK-s anyagot a levéltárban – akkor még a Magyar Nemzeti Levéltárban dolgozott – a hetvenes évek prostitúciójáról, amiben nagyon szépen látszik, ahogy a rendőrök osztályozni kezdték a kapcsolódó tevékenységeket: létezett a kerítés, illetve a kitartottság, valamint a prostitúció elősegítése, és az alapvetően divathullámot jelentő üzletszerű kéjelgés. Visszafelé haladva: az üzletszerű kéjelgés főszereplője: a prosti. Nagyjából nyolc osztályt végzett, általában büntetett előéletű hölgy, ahogy az előbbi adatokat felsoroltam a Konczer és László kutatásából. A prostitúció elősegítője a szobáztató: általában tanácsi lakással rendelkező nyugdíjas, vagy valamelyik betörőnek, stricinek a rokona. Esetleg a saját lakását vagy egy családi kapcsolat miatt releváns tanácsi tulajdonú harmadik fél által használt lakást használnak, akinek ebből anyagi haszna származik. Különösen, ha valamilyen korrupciós mechanizmus útján a kerületi tanács segítségével egy másik lakásba is be tudtak jutni. A kitartottság főszereplője a strici. Ő általában büntetett előéletű, nyolc osztály és többnyire intézet az életrajzi háttér. A maguk módján erőszakos természetűek is lehetnek, de azért nem tervszerűen bűnöznek. A rovásukon nem könnyű vagyon elleni bűncselekményeket találni, inkább az életvezetésére hatást gyakorló cselekményeket, mint garázdaság, testi sértés, ittas vezetés vagy éppen kerítés. A kerítők nagy valószínűséggel taxisok, vendéglősök szoktak lenni, amit általában keresetkiegészítésnek tekintenek. Mindezt azért mondtam el, mert amikor prostitúciós anyagokat olvastam a levéltárban, nekem az volt benne a legfontosabb, hogy a rendőrök implicit módon társadalmi csoportokhoz kapcsolták a tényállásokat. Illetve: a tényállásokról egy idő után kiderült, hogy azokért valamilyen speciális közeg a felelős. Ezek pedig jól lehatárolható szegmensek, amik között nincs igazán átjárás. Nagy valószínűséggel az, aki kitartottságban érdekelt, az nem fog kerítés miatt ülni, mert mondjuk, nem vendéglátózik. A kitartottságot stricikre szabó kodifikáció igazából meghatározta, hogy ők kártyázásból tartották el magukat, így pl. a *K1* hőse Tarzan mint strici lényegében szimbólummá válhat, hiszen ő az, akinek nem kell dolgoznia.

A nyolcvanas évek végén a K1 *egyik szereplője nem éppen szolidárisnak ábrázolja a rendőröket. A következőket mondja: a magyar maszekokat, zöldségeseket behívatják, s azt mondják – mármint a rendőrök –, vagy megmondod öreg, mennyit adtál a lánynak, vagy ide-*

hozzuk a feleséged. Mit fog szólni? Hát ugye, a csóró mit törődik a kurvával, inkább elmondja a frankót. A rendőrség és a prostitúció, a rendőrség és a Rákóczi tér viszonya már azért is magyarázatot kíván, mert – mint az köztudomású – a rendőrkapitányság nincs messze a Rákóczi tértől. Mondhatnánk, erősebb sétával fél perc. S mint ma a TEK-kel kapcsolatban a Hős utca reláció – itt is adódik a kérdés: hogy történhetett meg egyáltalán, hogy a rendőrségtől pár saroknyira zajlik az „élet".

Nézd, általában akkor lehet valódi szuperhőstörténeteket kreálni, amikor nagyon közel van az antagonista ellenfél. Joker is csak úgy tud jól villogni, ha Batman a közelben van. Most nyilván humorizálok, de nagyon téves elképzelés lenne, ha azt mondanánk, hogy a bűnözés akkor, úgy és ott tud virágozni, ahol egyáltalán nem lát rá a rendőrség. Ez esetben azt kellene mondanunk, hogy a bűncselekmények, mondjuk, csak Soroksáron zajlódhatnának. Bár tegyük hozzá, hogy Soroksár éppen ebben az időszakban felértékelődik, ahogy szorulnak ki az újjáépítések miatt az alacsonyabb társadalmi státuszú személyek, családok. Mindenesetre több összetevős a játék: a Víg utca (akkor Pogány József) 26.-ban van ugye a kapitányság a mai napig. S valóban, ez nagyon közel van a csarnokhoz, a térhez, és szó sincs róla, hogy a prostitúcióra ők egyáltalán nem láttak volna rá. Amikor én interjúkat készítettem prostituáltakkal, illetve velük már kevésbé, mert én a rendszerváltás táján születtem, így azok, akik ennek a hőskorát látták, döntő részben, sajnos, már nem élnek. De sok olyan házmestert ismerek, akik azért voltak jó kapcsolatban prostituáltakkal, mert ők takarították az egyes házakat. Például a Víg utca 22.-ben Jónás Éva néni, aki máig közismert személyisége a Rákóczi tér környékének, ő több házat, lépcsőházat azért takarított,

mert az Ingatlankezelő Vállalat (IKV) takarítói gyatra munkát végeztek. Úgy nézett ki utánuk a ház belső udvara, mint amilyenbe Makk Károly *Szerelem* című filmjében Darvas Iván ballagott haza a börtönből jövet. Magyarán: eléggé mocskos hatást keltett mindenfajta Makk Károly-i lírai szépség nélkül. Ennek megakadályozására voltak ezek a házmesterek, takarítók, akik jó kapcsolatot ápoltak a lányokkal. Ők is, Éva néni is megerősítette nekem, hogy volt olyan nyomozó az erkölcsrendészeten, aki kapta a forintot. Innentől kezdve, mondjuk úgy, hogy elnézte. A prostitúcióval szemben már az ötvenes évek elején fellángolt a felszámolási vágy, ami aztán nagyon gyorsan hamvába holt, gyorsan kiderült, hogy ez nem működik. Felállítottak akkor egy országos rendőrhatósági nevelőintézetet, amelynek célja, hogy átneveljék a főváros területén élő prostituáltakat. Összegezzük úgy, hogy korlátozott eredménnyel. Hőskorában az intézet négyszáznál valamivel több lányt próbált átirányítani a könnyűiparba és egyéb más szakipari tevékenységekbe. A *K1*-ben is szó van a zöldségesekről, amit azért említek, mert a Rákóczi téri csarnokban nemcsak városi sétákat vezettem, hanem táboroztatásban is részt vállaltam, és ekkor döbbentem rá, hogy valójában mit is jelent a vásárcsarnok közelsége, az árusok hitelképessége és figyelmessége. Az aktuálisan likvidtőke-hiányos prostituált itt tudott barterezni a zöldségessel. Volt az a hét, amikor ő leadta neki a forintot, és azt mondta: figyelj, Tibikém, figyelj, Palikám, ennyi meg ennyi gyümölcsöt tegyél már félre nekem. A lány ilyenkor két-három kilóval, tehát annyi száz forinttal többet adott oda, és nem csak gáláns jatt gyanánt. Hanem azért, mert amikor a másik héten, vagy később, ő megszorult, akkor afféle tőkeinjekció jelleggel...

Lehívta?

Igen, lehívhatta. Volt rá presztízse-fedezete. Amikor tehát a zöldséges beárulja őt, az nem feltétlenül arra vonatkozik, hogy a zöldséges neki kuncsaftja volt, inkább arra, hogy sokszor voltak pénzbeli kapcsolatban. Hiszen a nőnek is ennie, innia kellett, tehát főzött, s el kellett látnia a stricit is, mert ebben az időszakban a feminista mozgalmak csak korlátozottan érték el ezt a közeget.

Hadd akasszalak meg itt. Visszatérő motívum a stricik szerepe. A már emlegetett interjúrészletekben a stricik büszkék arra, hogy a lányok soha nem árulják el őket, hiszen alapvetően a nők is bűncselekményt követnek el. Az ő hallgatásuk „díja", hogy ha börtönbe kerülnek, kapnak bent csomagot. Visszatérő még ezekben a diskurzusokban, hogy a stricik hogy bánnak a lányokkal. Nem látható helyen, de rendszeresen verik őket. Egy-két dermesztő esetet kiírtam. Gombostűvel a szemfehérjéjének a szurkálása. Vagy: egy lányt úgy tartottak ott, amikor el akart menni, hogy az ujjait bevert szögek visszahajlításával rögzítették, így föl se tudott állni. Vagy egy másik történet, amelyben a prostituált egy komplett családra keresi a pénzt, méghozzá úgy, hogy valójában eladták annak a családnak – ahogy korábban te is utaltál rá egy történetben. Az előbb kicsit kritikusan bántunk a prostituáltakra vonatkozó szakirodalommal, interjúkötetekkel, mert azok is ugyanazzal a naivitással néznek rá arra az újra meg újra megfogalmazódó kérdésre: miért nem hagyja el a lány a stricit, amikor pontosan tudja, hogy nem magának keres, pontosan tudja, hogy elveszik tőle a pénzt, pontosan tudja, hogy nem számíthat a szavahihetőségére, a hallgatására, s végképp nem számíthat rá kritikus élethelyzetben – ami pedig várhatóan, előbb-utóbb be fog következni.

Visszakérdezek. Nem volt az életedben olyan kapcsolat, ahol úgy érezted, noha nyilvánvalóan értésére adtad a másik személynek, hogy igazából elmehet, ha úgy van kedve, de mégis ragaszkodik hozzád? S hiába voltál fölényes, érzéketlen, ez a macsó jelleg annál inkább vonzotta az adott személyt?

Ez egy pszichológiai magyarázat, amit vagy elfogadok, vagy nem – hiszen végül is minden ember külön világ,

Ne essünk abba a hibába, hogy azt gondoljuk, ezeknél a lányoknál van egy olyan sajátos kitettség, reményvesztettség, ami miatt ők a bántalmazó kapcsolatban levést sokkal jobban tűrik. Valójában az a helyzet, hogy amikor az ember függő személyekkel találkozik különféle addiktológiai vagy más típusú intézetekben, az derül ki, hogy bizony középosztálybeli, jó anyagi hátterű személyeknél, családoknál is megjelenik ez a típusú dependencia és társfüggőség. Korábban már említettem a négy típust: vagyok én, van a hajtós kurva, van az egyik napról a másikra nagylábon élő, és van a kényszeres. Nos, a függőséget még az is aládúcolja – s ez érvényes a hajtósra és a kényszerből benne lévőre egyaránt –, hogy azért nem vált, mert: „Igazából ez az, amit már megszoktam." Ráadásul a váltásnak egy csomó közüzemi költsége van. Utána nem kerülök-e rosszabb helyzetbe? Itt nem úgy van, mint az Elektroluxnál vagy a Media Marktnál – itt nagyon kevés a garancialevél. Igazából úgy érzi, nem feltétlenül érdemes váltani. Akkor érdemes, ha már tényleg olyan határokat lép át a strici, mint amiket te is mondtál a szöggel, tűvel operáló emberekről. Ezeket nevezzük szimplán társas együttélésre alkalmatlan személyeknek, akik beteges szadizmusuk miatt valószínűleg élvezik is a fájdalomokozást. A stricinél nem lehet kizárni,

hogy valamiért elborul az agya. Többnyire függő személy, akár alkoholista, akár játékszenvedély hajtja, ebből fakadóan lesz hirtelen agresszív. Ám a striciagressziónak alapvetően egyfajta kontrollgyakorlás a célja. Hogy a saját uralmát, a saját bizonyosságát fenntartsa vagy kisebbrendűségérzését – ami neki van – ellensúlyozni tudja azzal, hogy a lány szemében egyszerre lát szeretetet és félelmet, megbecsülést és alávetettséget. Tehát az a fajta agresszió, amiről te beszéltél – ez a szurkálós, szöges –, csak félelmet gerjeszt, s igazából a munka rovására megy. Mert akit ilyen nagy fájdalom elviselésére kényszerítesz, az másnap nem fog tudni neked dolgozni, mert még az is fájdalommal jár, hogy letámassza a kezét a konyhaasztalra.

Említettél egy esetet, hogy az erkölcsrendészetet hogyan lehet kicsit felpuhítani vagy elterelni, de most hallgatván a történeteket, azt kell mondanom, hogy egy stricit lekapcsolni jóval egyszerűbb lehet, mint egy prostituáltat. A prostituált esetében a hatóság is több szempontot mérlegel – a kiszolgáltatott embert látva –, a strici esetében pedig pontosan tudjuk, hogy annak nincs jó oldala. Van neki is keresztútja, ám azon a keresztúton ő mindennap a bűnt választja. Ha rendőr vagyok abban a korszakban, inkább rámegyek a stricikre. S őket lekapcsolni elsőre nem látszik nagy mutatványnak.

Ha már használtad a keresztút fogalmat, akkor továbbviszem ezt a költői képet, behozva a Coen testvérek *A halál keresztútján* című filmjét. Arra utalok, ahogy Gabriel Byrne karaktere a két rivális banda közötti harcban kijátssza őket egymás ellen a saját céljai érdekében. Sergio Leonénál is láttunk ilyen típusú narrációkat, s azért érdekesek, mert jól látható belőlük, milyen „sikeres" lehet a bűnözői, alvilági létben jól működő, a szíves-

ségi viszonyokkal jól sáfárkodó személy. Amit mondasz, a stricit valóban könnyebb lekapcsolni, mert egyszerűen csak meg kell nézni, mi van a munkakönyvében. Ha nincs bejegyzett munkahelye, ellenben folyamatosan veri a blattot, akkor igyekszik valahogy lefedezni magát. Például, ott a Tarzan karaktere – a már emlegetett Dobray György rendezte *K*-filmekből –, aki az elején közli, hogy egy kisiparosnál dolgozik. Valószínűleg pénzt fizet azért, hogy annál a kisiparosnál őt igazolják, ha kell.

Akárcsak a lányok, akiknek egy része szintén bejelentett státuszban van...

Ezek bejelentését sokszor maga a strici intézi. Ami itt fontos még: egyrészt a strici le tudja magát védeni munkakönyvvel, és az utcán lehetőleg nem követ el bűncselekményt. Természetesen, ha egymásnak esnek, és garázdaság történik, az már egy másik játszóház. Egyébként ő ott valóban csak játszik, kártyázik. A pénz nincs kitéve, tehát látszólag nem pénzben játszanak. A valóságban azonban nagy pénzek forognak. Tarzan is elmondja, hogy az egyik legnagyobb vesztesége több százezer forint volt, s a nyerése is: talán hat- vagy nyolcszázezer forintot említ. Nyilván ebben van egy kis nagyítás is, de kétségkívül nagy pénzek forogtak már ebben az időszakban az éjszakában. Még nem voltak legális kaszinók, és emiatt a pénzszerzésnek más módját keresték – ami nem látványos, s latenciában marad. Nem könnyű az ilyet a rendőröknek bevizsgálni, persze, más a helyzet, ha rajtaütnek egy olyan helyen, ahol tiltott szerencsejáték folyik. Például a Kaptafa presszó a Salétrom utcában, amelyről a Dobos János is beszélt. Vagy Rob Pali bácsi cipészboltja, ahol a hátsó részben folyt szeren-

csejáték. Az ilyesmit csak tettenéréssel, házkutatással lehet leleplezni. A kitartottság tényállását jóval nehezebb bizonyítani. Ahhoz az kell, hogy a tényleges munkavégzés hiánya megállapítható legyen. Vagyis figyelni kell a stricit, hogy ő tényleg nem dolgozik, rá kell állítani egy vagy több embert, és utána azt is kell figyelni, hogyan kártyázik a többi stricivel, és abból neki hogyan lesz pénze. A keresztút motívumhoz tegyük hozzá, hogy vannak ennél fontosabb, életellenes cselekmények, ahol a strici valóságos hálózati csomópont lehet. Akkoriban a VIII. kerületben is voltak olyan titkos információgyűjtések, „opfel"-nek – operatív felderítésnek – hívták, s különféle neveken – Gyöngyvirág, Százlábú – nyitottak meg dossziékat. Például konkrétan arra is nyitották az ügyet, hogy fiatalkorú prostituáltak vannak a Rákóczi téren.

Ebből például mi lett?

Ezt arra nyitották meg, hogy fk-s gyerekek – fiatalkorú lányok – vannak a téren, ezt meg kell szüntetni. Ennek érdekében nagy valószínűséggel – mert a dokumentumokban csak a fedőnevüket lehet látni – férfiakkal találkozott a rendőr, akik valószínűleg informátor stricik voltak. Persze, informátori státuszukból fakadóan elnézték nekik, hogy ők is futtatnak. Végül is a fiatal lányok megmentésére irányuló titkos nyomozás úgy zárult, hogy Karatés Attila – polgári néven Lakatos Attila – olykor kipattant egy Lada 1300-asból, és hülyére verte a lányokat, csak úgy *l'art pour l'art* alapon. Persze ezzel az üzletet is veszélyeztette – végül az ő letartóztatását sikerült elérni. A másik „eredmény", hogy a fedőnevekkel ellátott informátorok – stricik – a gyermekvédelem szent céljáért vívott harcban le tudtak számolni az üzletüket nehezítő, saját kon-

kurenseikkel. A rendőröknek is volt valami haszna: hogy az életellenes, testi épség elleni bűncselekmények legalább lecsökkentek, mert elkapták Karatés Attilát.

A prostitúció annyira elharapódzik erre az időszakra, hogy amikor 1986-ban megjelenik Zombori Attila könyve, annak kiadását az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat vállalta magára. Egy száz százalékban állami cég, amely ráadásul turisztikai célú ismeretterjesztést is végez. Annyira elharapódzott a lehúzás, az emberek „leszüretelése", és minden, ami a prostitúcióval jár – mint kapcsolt áru a bűnözés terén –, hogy az államnak már közbe kellett lépnie ezzel az ismeretterjesztő irodalommal.

Akár az olajozásnál, amikor – 1996–1997-ben vagyunk – már nyakra-főre nyilatkozik Arnold Mihály, a VPOP vezetője, hogy immár az orsóolajnak is egyik negyedévről a másikra hirtelen négyszeresére nő a behozatala. A tévénéző legyint, igazából már nem érdekes. S amikor már mindenki tudja, hogy olajoznak, még mindig kell két-három év arra, hogy parlamenti bizottság alakuljon. Miközben ugyanez a dolog annyira közkeletűvé válik, hogy el se éri az ingerküszöböt. Az igazi első váltópont a nyilvánosságban a hetvenes évek derekára tehető, amikor a Rádiókabarében volt egy jelenet, amely a Rákóczi téren játszódott. Ennek akkora népszerűsége lett, hogy onnantól kezdve – ezt rendőrtisztek interjúalanyokként mondták el – jöttek vidéki fiatalok, mint ahogy Moldova könyvében, a *Bűn az élet*ben is szerepel: hogy feljön a vidéki csávó több ezer forinttal, ott ittasan „levámolják", több ezer forintjától megszabadítják, utána hazazavarják az édesanyjához Püspökgyarmatra. De nemcsak vidéki suttyók jöttek, hanem konkrétan IBUSZ-buszos utaztatások vannak német turisták-

nak: megmutatják nekik a Halászbástyát meg azt, hogy itt van egy jó magyar segg. Ennek a kettősségét mindenképpen látni kell.

Hagyjuk ott most egy kicsit a Rákóczi teret, menjünk beljebb, szálljunk be egy autóba, mondd el nekem, hogy mi is az a porcelánfuvar? Főleg a porcelánnal van gondom, az előtaggal...

A porcelán alaptulajdonsága, hogy törékeny. Az autóban való szexuális aktus azért törékeny, mert... ha egy lefüggönyözött Volgában történne, amivel még az ötvenes években elvittek embereket, akkor nem lenne akkora gond. Emlékszel a *Tanú*-ból Pelikán Józsefre, aki, amikor elviszik a fekete autóval, csak annyit kérdezett az ő bodybuilder „támogatóitól", hogy maguknak már az anyjuk is néma volt. Szóval egy olyan kocsiban nem akkora probléma szexelni, de egy átlag Ladában már nem olyan egyszerű, de még a később megjelenő nagyobb kocsikban, Mercedesben, Opel Rekordban sem. De bármelyikről is beszélünk, a porcelánfuvarnak az volt a lényege, hogy taxiban történik az aktus, ahol a taxis viszi a Csipet csapatot, ebben az esetben remélhetőleg csak egy férfit és egy nőt. Bár láttunk már különféle Laokoón-csoportokat is. A „minősített rész" vagy útközben történik, vagy leparkol egy helyre a taxis, kiszáll, elszív egy cigarettát... De a porcelánfuvar leggyakoribb válfaja a felláció, tehát az orális kielégítés. Felveszik a lányt a kocsiba, és addig tart a dolog, amíg az egyik helyről az utas átmegy a másik helyre. Ez volt az egyik olyan jó üzleti lehetőség, amit a legnehezebben lehetett a rendőröknek felderíteni, hiszen egy taxiúton történt orális aktus lényegében bizonyíthatatlan. Mondjuk, egy piros lámpánál esetleg vannak lebukási lehetőségek. A hetvenes évektől eléggé gyorsan növekszik

a gépkocsiforgalom, s nő a taxik száma is, 1970-ben már 1500 taxi forog a fővárosban. S ne felejtsük el, ebben az időszakban állami taxizás van, a Fővárosi Autótaxi Vállalat az egyetlen, ami működik. Voltak interjúalanyaim, akik elmondták, hogy például ha a Víg utcában parkolt egy autó, és az üzlethelyiség foglalt volt, akkor ott a kocsiban csinálták. Egyik interjúalanyom elmesélte, hogy ment az utcán, sétáltatta a kutyát, és egyszer csak azt látta, hogy egy csupasz női tompor fagyott rá az ablaküvegre, lényegében nemi szervestül. Mert ugyebár fel kellett csúsznia, amikor az aktus közben épp a propellerformációt akarták megvalósítani, egy ilyen szűk térben – úgy hogy a B1-et ne nyomják ki... Szóval, ennek sok vonala van, és a rendőri vizsgálatok – mint mondtam – az autós szexre nagyon kevéssé tudtak reagálni. Próbáltam az imént viccelődni Batman és Joker karakterével, de mégiscsak arról van szó, hogy a rendőrség közvetlen jelenléte itt nem számított. Épp ilyen hatásfokkal működött vagy nem működött volna, ha a Horváth Mihály téren vagy a Szabó Ervin téren lett volna a kapitányság. A rendőrség különben sem úgy működik, hogy a saját közvetlen környezetére fókuszál. Hanem úgy működött, hogy megvoltak a járőrszolgálatok, amelyek ugyan a Víg utcából jöttek ki, de szétrajzottak a kerület különféle részeire. A rendőrségi nyomozásokat pedig jócskán nehezítette, hogy a járőrszolgálat, ha bevitt egy lányt, sokra nem ment vele, mert nagyon nehéz volt rábizonyítani a történetet. Két lehetőség volt: 72 órára lehetett elzárni, utána volt egy hónapos vagy hat hónapos kimaradás. A *K2*-ben – már többször emlegettük – Cinóber büszkén meséli, ha ő a szárnyai alá vesz valakit, akkor a hat hónapos büntetés lényegében kizárt, mert ő el tudja intézni, hogy csak hetvenkét óra, legfeljebb egy hónap legyen. Majd aztán egy illuminált prosti odamegy Cinóber-

hez, és mondja neki, ismerlek én már kívülről-belülről, azt is tudom, hogy szőrös a füled, és azért tudod elintézni, mert susogsz a rendőröknek. Ezt a Cinóbert – polgári nevén Domák Ferenc – egyébként 1998-ban lelövik az olajszőkítési ügy folyományaképpen. S itt visszatérnék a Karatés Attilá-s ügyekhez s a rendőri nyomozás nehézségeihez. A *Belügyi Szemlé*ben 1976-ban Dohy Jenő azt írja: gyerekek, ha tetten érni akartok egy prostituáltat aktus miatt, várjátok meg, hogy befejeződjön. Miért? Azért, mert a kuncsaft nagyobb eséllyel fog beszélni, ha előtte engedjük, hogy elélvezzen. Mert – mondja – sokszor voltak sikertelen szex előtti rajtaütések. Ezt nem mondja ki Dohy Jenő, de minden valószínűséggel a kangörcsös vendég, aki nem élte ki magát, még azt is letagadja, hogy ismeri a nőt. Dohy elmondja ebben a cikkében, ahol konkrétan a prostitúció...

Azt mondod – már bocsánat –, hogy ejakuált férfi könnyebben zsarolható, hiszen a dolog megtörtént, és hirtelen ő maga se tudja, hogyan reagáljon a szituációra? S nincs is meg neki az a menekülőútja, hogy el sem kezdődött semmi.

Igen, az 1976. decemberi *Belügyi Szemlé*ben *Az üzletszerű kéjelgés bizonyításának tapasztalatai* című cikkében Dohy Jenő nemcsak arra utal, hogy az ejakuláció miatt hirtelen *tabula rasa* keletkezik a fejében, egyfajta descartes-i letisztultság, hanem arra is, hogy van benne akkor már egy virtus is: igen, én itt voltam egy lánnyal. Egyébként, legyünk őszinték...

Empirikusan nem igazoltak ezek a felvetések...

Nyilván nem igazoltak. De ahogy már beszéltünk arról, hogy miképpen lesznek társadalmi csoportok hozzáköthetők a különféle tényállásokhoz – az üzletszerű kéjelgéshez, az elősegítéshez, a kitartottsághoz, a kerítéshez –, akkor jól látszik, hogy az ügyfél nem lesz kriminalizálva. Az ügyfélnek egy hátránya van csak, ha őt ezzel zsarolni fogják. És ez valóban lehet zsarolási potenciál. Az állambiztonság és a bűnügyi rendőrség szervezett be úgy embereket, hogy azt mondták nekik, van információjuk, ami bizonyítja, hogy kis barátom, te kurvázni jársz. Az oké, hogy ez nem tényállás, de mi be tudunk kopogni az édesanyjához, és el tudjuk neki mondani a tavaszi nagytakarítás előtt vagy ablakpucolás közben, hogy te mit művelsz, és azt jegyzőkönyvezett tanúvallomással is alá tudjuk támasztani. Még valami: akik utána jobban elvitték a balhét, közrejátszhatott – amit te is mondasz –, hogy benne lehetett a fickóban: ezek valószínűleg látták az egészet. Tehát hogy nem hirtelen, in flagranti, hanem készültek rá. Ha meg készültek rá, akkor az ejakulációs hangjaimat is hallották. Én még hozzátenném: van ennek egy olyan pszichológiai tényezője is, hogy egy kielégült férfi sokkal nagyobb arányban hajlandó jackarizni azzal, amit megtett.

NYOLCADIK ADRIA – MÁSODIK REGISZTER,

melyben folytatjuk a prostitúcióról való beszélgetést, ezúttal az exkluzív szállodák, bárok környékén működő luxuskurvákról, a fényképalbumos portásról, a tarifákról, a valutázásról, az elegáns vendégkörről, a digózásról, arabozásról, végül az állambiztonság védte bordélyházaktól a rendőrség Don Quijote-i küzdelméig.

Kalézoljunk tovább. Induljunk el a Rákóczi térről befelé, s érkezzünk meg, mondjuk, egy szállodába. Ma már annyira köztudott, hogy nem is kell a kályhától elindulni, s elmagyarázni az olvasóknak a portás, a taxis és a prostituált együttműködését. Elég gyakori a kilencvenes években, és még a kétezres években is – amint Kordos Szabolcs is utal rá a Luxushotel Hungary *című könyvében –, hogy vannak fényképalbumok a recepciókon, s úgy rendelnek oda nőket. De a mi időszakunkra visszatérve, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években a szállodai prostitúció lényegében a bárokban szerveződő prostitúció volt? Természetét tekintve mennyiben más, mint az utcai prostitúció? A te általad használt kategóriák alapján hova lehet besorolni őket – akár a vendégkör tekintetében? Hiszen ha valahol, akkor itt biztosan szerepet játszik a valutázás.*

Hogy a korszakra jellemző dumát mondjak: akkora különbség, mint Fantomas és Thomas Mann között. Két teljesen más játéktér. A Volga Hotelben, a Fény diszkóban, a Tavasz bárban, a Randevú bárban, az Intercontinentalban, a Metropolban, az Astoriában teljesen más lányok figyelhetők meg, és teljesen más vendégkör. A lányok jelentős részének az anyanyelvén kívül egy másik nyelvet is kell társalgási szinten tudnia és alkalmaznia. Ha kettőt tud, sem baj. És valóban, ezeket a lányokat

– hogy „szaknyelven" mondjam – nem lehetett eladni idegen nyelven. Vagy hogy visszafordítsam a szójátékot: nagyon is lehetett. Főleg az angol és a német volt az erősségük. A másik: azok a fajta sztereotípiák, amik egy utcázó lánynál felmerültek volna – pl. milyen lehet négerrel, milyen lehet egy ázsiaival, és az ehhez kapcsolódó negatív sztereotípiák: hogy az biztosan más, az büdös, agresszív, félelmet keltő, attól valami nyavalyát el lehet kapni –, mindez számukra létező, hétköznapi dolog volt. Főleg a nyolcvanas években, amikor már az AIDS-től való félelem is megjelenik, a szállodás lányoknak mondhatni, saját egészségügyi rendszerük volt. Tudták jól, mi az, amitől elkaphatnak egy betegséget, és mi az, amitől nem. Ha ők is csak a mendemondákra, a saját hiedelmekre hagyatkoztak volna, bizony nagy bajok történhettek volna. Amikor én először cigiztem, és azt éreztem, hogy köhögnöm kell, akkor azért gondoltam, hogy ez nem baj, mert a *Jackie Brown*ban Bridget Fonda mint Melanie Ralston azt mondja Louis Garának (Robert De Niro játszotta), hogy a köhögés jó. Szóval, amikor az ember a *Jackie Brown*ból tanul egészségügyi dolgokat, akkor az azért kicsit korhatáros, s nem feltétlenül jelzi az érettség magasabb fokát. Ezek a lányok viszont képben voltak. Tudták, hogyan lehet például elkerülni bizonyos nemi fertőzéseket, voltak praktikák a saját nemi szervük védelmére is. Régi szokás volt, hogy kifőzött, Betadinnal bekent intimbetét jellegű anyagot dugtak fel a nemi szervükbe, pontosan azért, hogy a fertőzéstől óvják magukat. Nekem is volt egy interjúalanyom az Ecseri úton, aki elmondta, hogy ő tíz évig ezzel dolgozott, és neki nagy előnyt jelentett, hogy ezzel minden szempontból bevédte magát, s ő volt a gumi nélküli királynő, ami miatt több...

Igen, ahogy mondják, óvszerrel a szex olyan, mint zokniban lábat mosni. De a szocialista szexre is érvényes, amennyiben a szocialista embertípust onnan lehet megkülönböztetni az átlagembertől, hogy ő meztelennek érzi magát, ha csak zokni van rajta. De térjünk vissza a szállodákhoz s a portásokkal, a bárpultosokkal való együttműködéshez. A luxusprostituáltakról szóló *K2*-ben mondja egy bárpincér: a bár kurva nélkül olyan, mint a katona fegyver nélkül. Amiből szépen kiderül, hogy ő a kerítést magára nézve szinte kötelezőnek tételezi. S azért volt ez teljesen más „játszótér", mint a *K1*-ben bemutatott utcai lányok világa, mert a pénzek itt kemény valutában mozogtak. A nyolcvanas években például száz dollárért elmentek egy éjszakára, ami körülbelül háromszáz márkának felelt meg. Sajátos dolog volt az úgynevezett arabozás. Voltak olyan prostik, akik a Közel-Keletről jövő személyeket kifejezetten kedvelték. Azt mondták azért, mert sokkal alázatosabbak, sokkal nőcentrikusabbak. Volt olyan lány, aki azt mesélte, hogy ő például a japánokra, ázsiaiakra és arabokra fókuszált.

Ismert a digózás jelensége is, amelyet többen – én is – a prostitúció előszobájának tekintenek. Te annak tekinted-e? A digózás egyszer csak arról kezdett szólni, hogy fiatal lányok szeretnének külföldi férfiakkal házasságot kötni. A mobilitásnak egyik gyorsított, rövidebb útját választják, mint hogy magyar haspókokkal kellene szerencsétlenkedni a Zsiguliban.

A digózást sokkal korábbról kell eredeztetni. Bár nem akarnék visszamenni Nagy Lajosig, aki az itáliai fennsíkokról próbált magának feleséget szerezni, és addig sem, hogy az Osztrák–

Magyar Monarchiának milyen itáliai érdekeltségei voltak. A digózásnak – egyébként már beszéltünk róla korábban is – a *Nászutak* című 1964-es Szomjas György-film volt egyik kvázi mini-dokumentumfilmje. Amikor először láttam, még évekkel ezelőtt, épp az volt benne a feltűnő, hogy ez valójában sokkal szélesebb kör. Tehát nem olyan, mint, mondjuk, az arabozás. Vagy legyünk teljesen pontosak: közel-keleti országokból jövő vállalkozóról, diplomatáról beszélünk, aki itt-tartózkodása alatt akar egy kicsit szórakozni, de egyébként ugyanezt csinálja Marokkóban és New Yorkban is. A digózásnak volt egy jellegzetes formája a második világháború utáni Olaszországban, főleg miután egyébként kimennek az amerikaiak. Van egy nagyon híres szám, a „Tu vuò fà l'americano" – játszod az amerikait –, amely elhangzik több amerikai filmben is. Például *A 22-es csapdája* sorozatváltozatában, illetve *A tehetséges Mr. Ripley* című filmben is elhangzik, ez a whisky, soda, rock and roll, ugye, amikor arról beszél valami angol–olasz keveréknyelven az énekes, hogyan lehet ezekkel az amerikai katonákkal... Akkor az derül ki, hogy volt egyfajta kisebbrendűség a Giuseppéknél, merthogy az amerikai hadsereg tagjai népszerűbbek voltak, mint a csóró olasz fiúk. Egyébként is: vigyél el. Engem vigyél el... A *Natley kurvájá*ban – bocsánat, hogy így mondom, akkor így fordították le *A 22-es csapdáját*, s Nately kapitányt Art Garfunkel játszotta – megjelenik ez a fajta női vágyakozás valami jobb iránt. Az olasz fiúknak pedig ott volt az ötvenes évek végétől, a hatvanasok elejétől egy ugyanilyen szűz terület, Magyarország.

Az amerikaiakkal szemben érzett kisebbrendűséget beváltják a magyarokkal szemben magabiztosságra?

Olaszország akkor teljesen más, nyitott ország, hiába nagyon erős a kommunista párt, azért ott lényegében bárhova mehetsz. Egy olasz lánynak ugyanolyan esélye volt kapcsolatot teremteni Korzikán keresztül egy francia faszival, mint egy még Amerikából ott maradt emberrel, vagy bárkivel. Az olasz fiúknak meg Magyarország lett bevált terep, hogy itt jackarizzanak, adják elő a lopott holmit, s azt mondják, mi vagyunk a császárok. Mert ezt otthon nem tudják megcsinálni.

Visszatérek a Szomjas-filmre: azt hiszem, a srác ügyésznek hazudja magát, aztán kiderül, hogy villamoskalauz...

Giovanni otthon nem tudja megcsinálni, mert Maléna rögtön leveszi lábra, hogy figyelj barátom, te nem az vagy, akinek mondod magad. Messziről jött ember meg ugye, bármit mondhat. A filmet 1964-re csinálja meg Szomjas György, de ebből nehogy valakinek az a kényszerképzete támadjon, hogy 1963 decemberében indult volna el az egész mozgalom. Amikor egy filmes valamiről filmet csinál, az azt jelenti, hogy már lényegében nincsen olyan ruggyantagyár meg pamutgyár, ahol a takarítónőig bezárólag ne ez lenne a téma.

Akkor tehát a digózás nem prostitúció?

Inkább speciális kitartottság, abban az értelemben, hogy itt a lányok igazából azért, hogy ott bulizgatnak, jól érzik magukat, hajlandók voltak lefeküdni külföldi emberekkel. De ugyanezt mondhatnánk ilyen alapon a Balaton Soundra és a Szigetre érkező holland cserediákra is. Aki itt eltölt egy-két hónapot, s mert komoly valutagondjai nincsenek, két-három nővel is szexel, akkor azok a lányok prostik lennének? Nem gondolnám.

Inkább azt hiszem – ami miatt a prostituáltakról beszéltem –, hogy vágyképek vezérelte jelenségről van szó. Voltak és vannak olyan lányok – legfeljebb más a desztináció –, akik egyszerűen vágynak arra, hogy valami csillogást, valami olyasmit kapjanak, amit itthon nem, s aminek saját köreikben nem is látják az esélyét. Ezek a fiúk ezt a vágyott valamit meg tudják mutatni nekik, mondjuk, egy elegáns kupé autóval. És kész a hatás.

Ugorjunk. Az a feltételezésem, hogy az utcán lévő prostituáltakat éppúgy használja a rendőrség és az állambiztonság is, mint a szállodaiakat. De minthogy egészen más típusú fogyasztókkal találkoznak, és más típusú képességeik vannak, vélem, őket más típusú cselekményekre szervezik, s más típusú feladatokkal bízzák meg. Hogyan strukturálódik ilyen értelemben az állambiztonság és a prostitúció viszonya – függően attól, hogy a Rákóczi téren sétálunk, vagy egy szálloda halljában üldögélünk? Kezdjük az állambiztonsággal.

Az állambiztonság és a bűnüldöző hatóság között van egy nagyon karakterisztikus különbség, nemcsak célrendszerét, hanem viselkedéskultúrájukat tekintve is. Amikor az állambiztonságról beszélünk, az nem csak rövidítésében hasonló az Állami Biztosítóhoz, tényleg olyan, mintha egy biztosító lenne. Mi a célja az Állami Biztosítónak? Az, hogy minél hosszabb távon fizessen valaki, és minél kisebb eséllyel kerüljön bajba. Nemde? Az állambiztonságnak pontosan ugyanez a célja. Vagyis az AB-hirdetés – a hatvanas években Siménfalvy Sándor bácsival meg Alfonzóval – bizonyos értelemben igaz az állambiztonságra is. Hiszen akikkel foglalkozik, azoknak kínál kifutást, és nem akarja, hogy bevonják őket bármilyen eljárásba. Magyarán: kivonásuk a büntetőeljárások alól elementáris érdeke az állambiztonságnak. Számukra ugyanis

jelentős információhordozó tényező az adott személy vagy adott csoport – éppen azért, mert bűncselekmények közvetlen közelében mozgolódnak. Ezért is akarják beszervezni és informátorrá tenni őket. Minthogy azonban a bűncselekmények közelében mozgó személyekről van szó, a nyomozóknak a fölszámolásuk elementáris érdeke. Még akkor is, ha tisztában vannak azzal az egyszerű ténnyel, hogy hiába emelnek ki valakit – majd más áll a helyére, vákuum nem marad. Ha a bíróságon, a Markó utcai épületben a bíró előtt is leróják kegyeletüket, és megismerhet a bíró is, mondjuk, egy rendes valutázót vagy arannyal seftelő stricit, és ténylegesen el is tudja ítélni, a rendőr tisztában lehet azzal, hogy erőfeszítése nem fog hosszan tartó vákuumot okozni. Van ebben az egészben egyfajta ördögi kör vagy Don Quijote-i szélmalomharc. De valójában a rendőrnek – ha nem válik teljes mértékben közönyössé vagy korrupttá – elemi érdeke, hogy munkájában ne legyen tekintettel arra, hogy helyette úgyis jön majd egy másik.

Az állambiztonságiak nem kevesebb bűnözőt akarnak?

Az ő logikájuk más: tudjuk, hogy helyette is lesz másik, ám ezzel az emberrel már megvan a kapcsolatunk. Ha ezek az emberek állandóan cserélődnének bizonyos időintervallumokban, az növelné a rezsiköltséget. Ami ebben az esetben a megközelítés „árát" jelenti, s hozzá azokat a pontokat, ahol sebezhető az illető, azokat az információkat, amikkel fenyegethető, együttműködésre kötelezhető. Ehhez komoly környezettanulmányokat kell elvégezni, meg kell ismerni minden embert. Ha ezt évente vagy háromévente ismételni kellene, az veszélyeztetné az egész rendszert. Innen ered az ellentét az állambiztonság és

a rendőrség között. Van még egy nagy különbség. Egy kanadai kriminológus, szociológus, Jean-Paul Brodeur megkülönböztetett úgynevezett *low policing* és *high policing*, én úgy fordítanám, hogy mennyiségi és minőségi rendészetet. A *low policing*nak klasszikus példája a Rákóczi tér, ahol nem az a kérdés, hogy mit számolunk fel, hanem, hogy hány előállítottunk van. Hány szabálysértési eljárást kezdeményeztünk, hány vétségi kategóriába tartozó tényállást alkalmaztunk a különféle eljárások során. Itt lényegében mennyiségi lefedés, statisztikai lefedés szükséges. A *high policing* a minőségi rendészethez kapcsolódik, ahol nem az a kérdés, mennyire releváns bizonyos reprezentációs körre az adott bűncselekmény vagy hálózat. Már beszéltünk a fényképekkel, fényképalbumokkal dolgozó bordélyházakról, ott sem az a kérdés, hogy a bordélyháznak mekkora a reprezentativitása a főváros egészére nézve, hanem az, hogy abban a szűk szegmensben, ahol a bordély működése, mondjuk úgy: engedélyezve van – nagy valószínűséggel állambiztonsági segédlettel –, milyen notabilitások, reprezentatív személyiségek fordulnak elő. Szóval, itt a számadatok nem fontosak, hiszen nincs is mivel összeméri.

Várjunk csak. Egy félmondatban azt állítottad, hogy a bordélyházak törvényileg nincsenek engedélyezve, mégis működnek. Tehát, amelyek Budapesten működtek, azokról tudott a rendőrség, és tudott az állambiztonság is, ám az állambiztonság védte ezeket a bordélyházakat a rendőrséggel szemben is – az információk megszerzése érdekében?

Nem csak védte, előfordult, hogy ő maga hozta létre.

Mármint hogy az engedélyezési procedúrához is hozzájárult?

Mondjuk így, a létrehozásában segédkezett. A Sole Mio bár volt az egyik ilyen reprezentáns, melyet egy informátor segédletével hoztak létre. Épp az új gazdasági mechanizmus bevezetésének évében, 1968-ban nyílt meg a Hegyalja út és a Sánc utca sarkán. Egyébként a mai napig működik mint sztriptízbár. Az informátor fedőneve Mészáros Éva, aki, amikor erre az új feladatkörre átvették, éppen Telekes Éva néven működött. Itt az volt a fontos, hogy a helyiséget Telekes Éva segédletével lehetett megszerezni. A házban panziót, illetve IBUSZ-vendégszobákat kívántak létrehozni, meg egy bárt. Az ingatlan Telekes Éva férjéé volt, s úgy tudta megszerezni, hogy mint az állambiztonság informátora, nyomást gyakorolt a férjére: olyan vevőnek adja el, akivel az állambiztonság kapcsolatban van.

A férj tudta, miről van szó?

Nem. A dekonspiráció elkerülése érdekében, tehát hogy ne derüljenek ki ezek a titkos viszonyok, a férj nem tudhatott arról, hogy az ingatlan az állambiztonság számára kell, ő csak annyit tudott, hogy azt a vevő szórakozóhellyé akarja átalakítani. Telekes tartótisztje pedig folyamatosan sürgeti a kollégáit, hogy minél előbb vegyék meg az ingatlant. 1968-ban ez sikerül, el is indul a kialakítása. Az objektum először úgynevezett K-lakásként, tehát konspirált lakásként, a Tanya fedőnevet kapja. A konspirációs célra létrehozott lakás mindig az állambiztonság tulajdona, meghatározott céllal és fedéssel. A fedés azt jelenti, hogy valamilyen leplezett céllal működik. Magyarán: lehet hentesüzlet, vagy ebben az esetben night-club, de semmiképpen sincsen közvetlenül összekapcsolható funkciója tulajdonosával, a Belügyminisztériummal. A K-lakás a fedése révén alkalmas arra, hogy fogadjanak olyan embereket, akik még nem informátorok, de hasznosak lehetnek bizonyos eljárások, információgyűjtések miatt. Vagy valamilyen állambiztonsági célú operatív akció kiteljesítése érdekében: például, hogy ott egy átadás-átvétel, valaminek a megmutatása, valamiről való beszéd megtörténjen – amivel aztán később zsarolható az adott személy. Jó esetben olyan új információk is napvilágra kerülhetnek, amiket az állambiztonság addig nem tudott. A K-lakás lényegében az információszerzés objektuma. A „berendezés" fontos része a vevő- és hangrögzítő készülékek pontos elhelyezése. Az eszközöket elsősorban nyilván a bárpultnál kell elhelyezni, meg azokban a helyiségekben, ahol ideiglenesen elszállásolták a lehallgatandó vendégeket, diplomatákat. Több verzió is volt: egyrészt a vezetékes lehallgatás, ezek a klasszikus poloskák, illetve vannak úgynevezett vezeték nélküli eszközök. Ezt hívták „labda" elvnek, jelképezve a pattogást, tehát az átjátszást. Amit az egyik helyen veszünk, azt a másik helyre játszszuk át, magnetofon vagy más technikai eszközök segítségével. De konkrétan nem vezetékes rendszerrel. Ezeknek a kialakítása sok problémát jelentett. Ami rámutat arra, hogy az állambiztonság is küzdött azért komoly technikai nehézségekkel, s egy lakás betechnikázásához nemcsak eszközök, hanem megfelelő műszaki ismeretek is szükségesek. Ezek megszerzése nem minden esetben állt rendelkezésére az állambiztonságnak. Klasszikus probléma volt, hogy a ma már informatikai, akkor műszertechnikai információkat, adatokat és képzettséget előbb tudtak megfizetni egy valutáért dolgozó, vegyes tulajdonú vagy import-export cégnél, mint az állambiztonságnál. Ez a mai napig is probléma.

Mi lett végül a Sole Mio bár sztorival?

Az egész történet azon bukott meg, hogy az alkalmazottak nem tudták egymásról, hogy ők is be vannak ütve. Ezért aztán az alkalmazottak elkezdtek egymásra infót gyűjteni, miközben az alkalmazottak tartótisztjeinek nem volt jogosultsága megmondani, hogy ez nem érdekes. Ez megint egy tipikus probléma, és abból fakad, hogy az alkalmazott sokkal többet találkozik a saját munkatársaival, mint a vendégekkel, meg aztán a vendégekkel való kapcsolat kialakításához sajátos tehetség kell. Szociális érzékenység kell. Olyan típusú kapcsolatérzékenység, ami egy prostituáltnál is fontos tulajdonság. A prosti tudása részben azon is lemérhető, hogy ha egy külföldi ember egyszer eltöltött itt négy-öt napot, és abból két éjszakát a Halászbástya mellett ezzel a hölggyel töltött – szúró-vágó eszközök nélkül, és mégis hathatósan –, akkor az elegendő alap-e arra, hogy ha fél év múlva visszajön, újra ezt a hölgyet kéri. A lányok erre mondják egymás között, hogy tehetség. Hogy van érzéke hozzá. Ez az, amire az állambiztonságnak is szüksége lett volna, de az alkalmazotti fejnehéz részből sokszor egymást gáncsolták el.

Ergo, aki az állambiztonsággal vagy a hatóságokkal együttműködik a szállodai szektorban, annak számos olyan képessége van, ami érzékennyé teheti információk szerzése mellett a saját maga bevédésére is. Ezzel szemben, ha az utcai világot nézzük, akkor ezek a képességek vagy teljesen hiányoznak, vagy pl. a stricinek eleve kockázatos együttműködésbe lépni a hatósággal, hiszen sosem tudhatja, mikor kérnek olyat, ami már nem róla szól, hanem a hálózatáról. Mégis akkor hogyan csordogálnak bele az utcai prostituáltak az együttműködésbe az állambiztonsággal és/vagy a rendőrséggel?

Drága jó nagyanyám mindig azt mondta, a világot úgy ismered meg, ha alatta is kiporszívózol. Ez a pedantériájából fakadó elgondolás mély gondolatot takar, bár kétségkívül tényleg mindig vannak ilyen-olyan szöszgombolyagok a bútorok alatt. Ültem a füles fotelben felemelt lábbal, hogy ki tudjon alatta is porszívózni, miközben nézni próbáltam a tévét, de nem hallottam semmit, mert bőgött a Rakéta porszívó. Így volt időm gondolkodni azon, amiket csak foltokban láttam a különféle tévécsatornákon. Az utcai prostitúció is az a fajta kapcsolatépítő tehetség, ami nem feltétlenül jól látható. Részben olyan, mint a jó balatoni lángossütő, aki nyugodtan tud emelt áron eladni, vagy akár ordítozni a német turistával, mert tudja, hogy úgyis jön majd helyette száz másik. Részben egészen más: az utcai prostituáltnál a tehetség abban mutatkozik meg, hogy ki tudja szűrni a megfelelő és a nem megfelelő kuncsaftot. Amíg egy szállodás prostituáltnál sokkal kevésbé fordul az elő, hogy lehúzzák, az utcalánynál ez jóval gyakoribb. Amikor a *K2*-ben azt látjuk, hogy Cinóber beszélget a lányokkal, és az egyik lány megpróbálja befűzni, akkor sok olyan dolgot mond el, amiből az derül ki, hogy ez az óbudai alacsony, vörös hajú gyerek – aki úgy néz ki, mintha Kabos László imitátora lenne – valójában az utcáról jön. Amiket mond – pl. lehúzás –, az mind olyan, amit jól ismer az utcai prostituált. Az utcán dolgozó lányok úgy hívták ezt, hogy malmos fickóval találkoztam. A malmos embereknek két fő típusa van: aki elment üzletbe, és már egy perc után „elment". És akkor visszakövetelte a pénzt. Akár testi erőszakot is alkalmazva. Volt olyan, aki elment a nővel, még nem fizet, de már előkészülnek az aktusra, és durr, gyomorszájon vágja a nőt. Aztán megfenyegeti, hogy kap még hármat, ha most „nem rendeznek le" egy gyors numerát. A nő sokszor azért is inkább megcsinálja neki – kvázi easy riderként – az in-

gyenes menetet, mert ha összevernék, utána nem tudna dolgozni. Persze meg lehet majd bosszultatni a stricivel, de az mindig kétesélyes dolog. Ezeket a malmos embereket ki kellett szűrni, s ehhez az utcai lányoknak sokkal nagyobb tudásra és érzékenységre volt szükségük. Főleg azért, mert ők nagyon széles társadalmi kört fogtak le. Tehát van a Jánoshalmáról feljött téesz-dolgozó, akinek itt valami nagykereskedelmi szerződést kéne a tsz-bélyegzővel ellátnia. Egyúttal a feleségétől elkért kosztpénzt el akarja dajdajozni a Szamovár presszóban. A lánynak ezt az atyafit össze kell tudni mérni az Acél- és Csőgyárban dolgozó angyalföldi melóssal, vagy azzal a bűnözővel, aki akár erőszakos is lehet vele. Éppen ezért kiépülhet egy olyan új strici-prostituált kapcsolat, amely segít a kapcsolatteremtésben és a „szűrésben": kivel, hogy kell beszélni, és ki az, aki alkalmas arra, hogy elmenjek vele üzletbe. Mert az nem magától értetődő, és itt tényleg van életveszély.

Hogyan konvertálódik ez a tudás a rendőrség hasznára?

Kétféleképpen. Amikor először elkezdtem levéltári anyagokkal foglalkozni, azt láttam, hogy nagyon sok jelentésben az áll, hogy Jónás Mari, Gógány Éva elment a JDZ 452-es rendszámú, az AFG vagy AB 125-ös rendszámmal – ugye, ez állami kocsi is lehetett –, és felsorol a jelentésben több rendszámot. Ezen elgondolkodtam, hogy talán most mégsem a *Csodálatos elme* című filmet látjuk... Szóval, hogy mi ez a sok szám?

A rendszámot a nő diktálta le a jelentésben?

Igen, a nő diktálta le, de rögtön felmerült bennem, hogy egyáltalán miért jegyzi meg, túl azon, hogy egyfajta spektrumza-

varos autizmussal gondolkodna – ahogy Nash-Russell Crowe rajzolgat különféle képleteket az ablakra a *Csodálatos elmé*ben. Már jöttek is elő bennem az ilyen értelmiségi fellángolások, amikor egy-két interjúalanyom lehozott a földre, mondván: Tomi, te hülye vagy, mit gondolsz, a rádiótelefon előtt honnan tudtuk egymásról, hogy biztonságban vagyunk. És akkor mondta nekem a szakmából már kikopott öreglány: figyelj, Tomi, beül a barátnőm abba az autóba, és nem tudhatom, nem akkor láttam-e utoljára. Mert valaki hurkot tehet a nyakára, kés lehet nála, bármit tehet vele. Csak abban bízhatok, hogy valamennyi leírást tudok adni az autó vezetőjéről, bár, lássuk be, az nagyon karcsú infó lenne. Az egyetlen, amibe igazán tudok kapaszkodni, az a rendszám. Ezért vágták be ők a rendszámokat. Van egy idősebb lány, aki az Illés utcán kezdte el a nyolcvanas évek végén, és először a Rezső térre vitte a kuncsaftokat – ő a mai napig a rendszámok alapján tartja nyilván a vendégeit. Mert ő még a régi iskola. Azért melegedek bele ennyire ebbe a rendszámdologba, mert nehogy azt higgyük, hogy a rendőrök véletlenül íratták le a rendszámokat. Leíratták, és szépen lekérték. Megnézték, ki van a rendszámok mögött. Adott esetben van egy áruforgalmi vállalat, egy könyvterjesztő vállalat, ahol valószínűleg a gépkocsivezető maszekol, aztán vannak magánautók meg szolgálati autók, amikhez lehet személyt kötni. Innentől, ha nekem kell valamilyen gazdaságvédelmi, vagyonvédelmi vonalhoz, vasúti vonalhoz, az úgynevezett cigányvonalhoz, vagy bármilyen vonalhoz, ahol latenciában maradt bűncselekmények is történnek, akkor egy ilyen ember...

A rendszám tulajdonosát hívom föl...

Először pressziós alapon beszervezem. Felkeresem, lehetőség szerint a munkahelyén, eltársalgok vele, és szóba hozom azt, hogy tudtam volna a titkárnőjének azt is mondani, hogy nem személyes ügyben keresem önt, hanem a VIII. kerületi rendőrkapitányságnak vagyok az operatív...

Azért a munkahelyén keresi fel, mert az a legkellemetlenebb tér a delikvens számára?

Nem csak azért. A legkellemetlenebb tér egyben lehet a legsemlegesebb is, mert ha otthon keresem föl, azzal már kiterítem a kártyákat. Hiszen azzal akarom fenyegetni, hogy elmondom az asszonynak, és a család tudni fog róla. A munkahelyén még úgy tudom felkeresni, mintha a barátja lennék. Azért fontos ez, mert az utcai prostitúció lényegében a bűnügyi rendőrségnek szolgált segítségül. Előfordult, s így van a mai napig, hogy az elithez tartozó, vagy valamilyen értelemben az állambiztonság érdeklődésére számot tartó személy utcai lányokhoz jár. Akkor valóban van olyan, hogy az informátort átadjuk. Az átadás azt jelenti, hogy az egyik tartótiszt a másiknak átadja a hölgyet – egyébként nem kell feltétlenül hölgynek lennie. Bár ez klasszikus fejnehéz dolog. A Nemzeti Nyomozó Iroda még a 2010-es évek elején is – sőt 2004-es létrejötte óta – többek között azzal mérte a szervezett bűnözésre való rálátását, hogy hány női együttműködője van. Ami egy implicit duma arra nézvést, hogy a prostituáltakhoz mennyire tudunk beépülni. Mennyire vagyunk beépülve. Az állambiztonság nem elsősorban információkat kért ezektől a lányoktól, inkább operatív feladatokkal látta el őket, míg a bűnügyi rendőrség...

Mit jelent konkrétan az operatív feladat?

Valamilyen célzatos tevékenység végrehajtását. Mondok egy jellemző példát: az állambiztonsági prostituáltaknál szokták azt mondani, hogy több péniszt fogott, mint kilincset. Ehhez mérten mondják, hogy például klasszikus feladat volt a célszemélyt rögtön lekapni, már a bejárati ajtónál, nem engedni rendesen levetkőzni – hagyjon ott minden cuccot, aktatáskát az előtérben –, s bevinni hevült szexualitással a szobába. És ahogy elindul ott bent a kurucos...

Az előszobában hagyott táskákat szépen átvilágítják.

Pontosan. Amíg bent a kurucos, kéményseprős lovaglás elindul, addig az előszobában az állambiztonságiak tudnak nemcsak kutakodni, hanem fotózni is. Ez eddig tipikus operatív feladat, ám hogy aztán valamiről meséltetni is tudja őt, az mindig az adott ügynök képességeitől függ.

Ezt akartam mondani: ha szenzitív információra van szükségem, ha beszéltetnem kell, s valami érzékenyt akarok kihozni, akkor valószínűleg nem a Rákóczi térről ütöm be az embert együttműködőbe. Mert nem biztos, hogy neki megvan hozzá a képessége, türelme, hátországa. Tehát ez inkább szállodai dolog, nem?

Tipikusan szállodai. Nem akarok nagyon okoskodni, de hogy jól értsük: a VIII. kerületi lánynak nem adsz annyira operatív feladatot, mert nem tudsz. Persze adhatsz neki, de legyünk őszinték: kit érdekel, ami ott történik. Egy prostituáltnak, akit talán a következő este hülyére vernek a Víg utcai kapitánysággal szembeni épületben, annak nem érdemes operatív feladatot adni. A lánytól ott infót kell szedni. Alapvetően ez még a különbség az állambiztonsági és a bűnügyi informátor között: az

előbbinek feladatot kell adni, és aktív szerepvállalásra ösztönözni, ha kell, kényszeríteni, míg az utóbbitól igazából az információ a fontos. Meg persze, hogy az releváns legyen. Ezért a bűnügyi hálózati személyek esetében sokszor nem jutunk el az informátorig. Mert ugye, ez a „karrier" az alkalmi titkos adatszolgáltatótól indul, és nem biztos, hogy informátor lesz belőle, lehet, hogy csak adatszolgáltató.

Szimuláljunk egy jelenetet: a kuncsaft a Rákóczi térről, mondjuk, a saját lakására viszi a hölgyet, ezt a lakást két hét múlva felnyomják. A prostituált így vagy úgy, együtt tud működni a rendőrséggel. A rendőrség számára mi a fontos? Hogy ő tippadó volt-e, vagy hogy van infója arról, ki csinálhatta? Illetve: ha a rendőrség a prosti segítségével pontosan megtudja, hogyan történt az elkövetés, akkor már nem foglalkozik azzal, hogy akár ő is lehetett a tippadó?

Szívem szerint visszakérdeznék, mert a sztori, amit felvázolsz, nagyon szép, csak nem látom a realitását. Megmondom, miért. Az éppenséggel előfordulhat, hogy valaki felviszi a saját lakásába a nőt, de láttál már olyan faszit, aki úgy ballag be a kapitányságra, hogy kirámolták a lakását, s hozzá elmondja, hogy két héttel előtte felvitt oda egy prostit? Tehát egyáltalán nem biztos, hogy ő ezt meg fogja említeni, nemcsak mert szégyelli – bár ez is benne lehet –, hanem egyszerűen nem gondol rá. Amit te gondolsz, az előfeltételez egyfajta kriminalisztikai érdeklődésű egyént, aki rögtön kapcsolatokat vél felfedezni. Ez esetben a dürrenmatti anti-detektívregényben annyira hangsúlyozott véletlen szerepét kizárjuk, és azt mondjuk, hogy ha két héttel ezelőtt felvittem, akkor biztosan az ő emberei...

Jó, az olvasóknak viszont van kriminológiai érdeklődése. Tehát megtörténik a feljelentés, a százból épp az az egy, aki besétált a mi történetünkbe, megteszi a feljelentést, és el is mondja, hogy lányt vitt fel. A lányt azonosítják, és neki vannak kapcsolódási pontjai, tudása arról, hogy kik tehették ezt a dolgot. Például, mert hallotta, amint beszélték a téren a pingpongasztalnál. A kérdésem az: fontos a rendőrségnek, hogy a lány mennyire érintett a dologban, vagy megelégszik azzal, hogy adott egy infót: kik beszélgettek erről a pingpongasztalnál?

Nem feltétlenül kell őt eljárás alá vonni, ha ez a kérdés. Ebben van hasonlóság az állambiztonsági és a bűnügyi informátor között: egyik megbízó sem feltétlenül akarja eljárás alá vonni a nőt. Mert nem is olyan könnyű minősíteni a tippadó verzióját: ő most pszichikai bűnsegéd, társtettes, vagy pontosan mi is? Társtettesként fizikailag is részt kell vennie a dologban, de ki tudja azt megmondani, ott volt-e. Szóval, ez mindig necces dolog. Általában elegendő, ha kicsit megszorongatják, és azt mondják: figyelj, drága, te nagy valószínűséggel tudtál erről... Amikor szemlézik a betörést, a helyszínelés során illenék valami olyan tárgyi bizonyítékot összekaparni, aminek alapján feltételezhető, hogy ott volt előzetes tudás. Az önmagában kevés, hogy fölment valakihez két héttel korábban, és utána azt a lakást „megcsinálták". Ezzel a lány el fogja hajtani a saját tartótisztjét meg a rendőrt. S vissza fog kérdezni – anélkül, hogy olvasta volna Friedrich Dürrenmatt regényét –: és a véletlen? És tényleg. Szóval kell valami tárgyi bizonyíték vagy infó a lánytól, hogy valóban voltak ott értéktárgyai a férfinak. Akkor megint felmerül a kérdés: a lány ezt miért látta volna? Amikor elviszi a nőt szobára, nyilván nem rakja ki szemlére az ékszereit. Bár erre is láttunk példát, hiszen a markecolás épp

ilyen bűncselekményforma. Vagyis: olyan lopás vagy rablás, ahol nincs személyi erőszak, hiszen a leitatással védekezésre képtelen állapotba helyezi az illetőt. Elég gyakran fordult elő, hogy NSZK-ból visszajött egykori magyar mutogatta büszkén az ékszereit, szinte felkínálva, hogy lehúzzák. De a lényeg: ezek a lányok úgy dolgoznak, hogy csak azt fogják elismerni, ami közvetlenül rájuk bizonyítható.

Van-e arról bármiféle jelentés, kutatás, adat, vagy éppenséggel – ha a fantáziánkat elengedjük – tudunk arról valamit, hogy a politikában alkalmazott-e az állambiztonság prostituáltakat? Legyen a cél bármi: az MSZMP aktuális belső vitájának feloldása, megoldása, vagy a demokratikus ellenzék inszinuálása. Vagy a vonatkozó kutatások, jelentések eltűntek, mint ahogy eltűnt 1989–1990-ben, az utolsó napokban többtonnányi papír a cégből?

A lusztráció elmaradása miatt ez az egész ügy gellert kapott. Ugyanakkor azt hiszem, a demokratikus ellenzék tagjai esetében, ha lett volna ilyen, az alighanem ma már ismertebb lenne. Szerintem, valójában ez a fajta értelmiségi kör nem igazán érdeklődött, mondjuk úgy, a Rákóczi tér iránt – ha már valahova kötjük.

Nem a Rákóczi térről beszélünk, hanem szállodákról és az értelmiségiek...

Ugyan, nekik a szállodához nem volt forintjuk, kemény valutájuk még kevésbé. Ezeknek az embereknek nem nagyon volt útlevele, innentől kezdve valutalapot sem kellett kitölteniük. Tehát azt mondanám, hogy a rendszerváltás után a Valutaalappal több kapcsolatuk volt, mint a valutalappal – hogy ezt a rádiókabarés különbségtevést tovább forszírozzam. És innen gyászoljuk Boncz Gézát, aki nagyon jó szóviccekkel gyarapította műveltségünket. De ha már az állambiztonságot és az ellenzéket össze akarjuk hozni, akkor van ennek egy méltatlanul elfeledett aspektusa: Haraszti Miklós édesanyjának megölése. Az édesanya lakásába betör egy férfi, rablógyilkosságot követ el, az édesanya meghal, azonban az állambiztonság még előtte betechnikázta a lakást. Az akkori államvédelemnek pontos tudomása lehetett arról, mi történt a lakásban, és nagy valószínűséggel arról is, ki volt az elkövető. Ezekkel az adatokkal a magyar bűnügyi rendőrséget azonban nem segítette ki. A nyolcvanas évek derekán anélkül zajlott le egy fontos nyomozás, és maradt eredménytelen, hogy az állambiztonság értesítette volna legalább a saját társhatóságát. Ez tovább növeli az eset tragikusságát.

Ez valóban tragikus, de egyben elképesztő és felháborító is. De térjünk vissza témánkhoz, a prostitúcióhoz.

Van egy nagy történet arról, hogy viszonyult a politika a nőkhöz és egyáltalán a szexualitáshoz. Még a Rákosi-időkben dolgozott az MDP-titkárságon egy fontos pozíciót betöltő asszszony, D. Kardos Éva, akinek egyébként a férje is pártvezető volt. Amikor kikerül a pixisből ötvenhat után, egy ideig még továbbra is állami alkalmazott, majd aztán nyugdíjazása, vagy inkább kényszerű nyugdíjazása, miatt kikerül ebből az elit közegből, és prostituálttá válik. Aztán megírja *Vörös alkony* című memoárját – a *Partizántól a kurtizánig* szellemes alcímmel. Merthogy a negyvenes években – saját elmondása szerint – partizán is volt. D. Kardos Éva elmond olyasmiket is, hogy mielőtt a prostitúciót választotta volna, előfordult, hogy

őt egy író, akit korábbról már ismert, és vele szoros kapcsolatot ápolt, beszorítja egy lépcsőházba, és ott megerőszakolja. Ez azért fontos, mert elárulja, hogy a szexes kapcsolatok létesítése nem volt elképzelhetetlen anélkül, hogy beavatkozzunk a prostitúciós folyamatba. Halkan jegyezném meg, hogy a magyar szervezett bűnözés eklatáns pillanatait nagyon szépen megzenésítő Csurka István – amikor Simon Csaba és Szendrő István 1967-ben távoznak az országból – '69-ben megírja a *Mi újság Pesten?* című tévéjátéknak a forgatókönyvét, amelynek főszereplői: Szigeti András és Sinkó László. Ebben majdnem ugyanazt a problémát elemzi, mint amit Szendrő Öcsi és Simon Csaba a tettek mezejére lépve megold 1967-ben. Vagy itt van *A hét tonna dollár* című film Kabos László főszereplésével. Ami lényegében ugyanarról szól, mint amit Nyers Péterék csinálnak, amikor kimennek külföldre, és ottani kaszinókat akarnak kifosztani. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy Csurkának is több olyan novellája, drámája van, amiből az derül ki, hogy akár pártvonalon potentát, akár ellenzéki személy valaki, a saját nimbusza miatt nem túlságosan nehéz neki párkapcsolatok létesítése. Lássuk be, hogy ha még olyan szűk közeg is volt a demokratikus ellenzék, a környékén lévő személyek között nyilván volt olyan ember (hölgy), akiből ez csodálatot váltott ki. De szerintem ezeket az embereket nemigen lehetett inszinuálni ilyen dolgokkal, azt hiszem, ők annál sokkal elkötelezettebbek voltak akkoriban.

Zomborinál nyilatkozza egy hölgy, hogy ha megvan a nagy lóvé, szakít ezzel az életmóddal. Mármint: ezt ő ígéri, illetve gondolja a jövőjére nézve. Aztán hozzáteszi a szöveg: nem fog, mert a környezet már szakított vele. Mit gondolsz, mi lett azokkal a prostituáltakkal, akik ebbe a helyzetbe keveredtek a rendszerváltást megelőzően? Ha most el kell

gondolnunk korábbi önéletrajzuk ismeretében, mit hozott nekik a rendszerváltás, hogyan ment tovább az életük?

A már emlegetett Dobray-film nagyon szép rajza ennek az egésznek, hiszen lényegében ennél a csomópontnál kapja el ezeket a nőket. És sokat elmondanak a részletek, sőt az egész filmet nem lehet másként, csak a részletek miatt nézni, mert alapvetően elég bárgyú, hozzá nem értő kérdéseket tesz fel.

Néha már-már idegesítően.

Amikor valakitől azt kérdezi, hogy magának a pénz fontos-e, akkor az ember szinte önkéntelenül visszakérdezne: miért, te közösségi adományokból tartod fenn magad? Egy sztárrendezőnek, aki a Szerelem elsőtől az utolsó vérig, Demjén Ferencestül, mindenestül lényegében bármiről tud jót forgatni, neki most itt a szocialista erkölcs nevében komoly vitákat kell folytatnia ezekkel az emberekkel, vagy inkább látszólagos vitákat. Amikor például a nők nem káromkodós vagy agresszív tónusban használnak valamilyen szót, akkor olyanfajta finomság jelenik meg a beszédjükben, mintha figyelniük kéne arra, hogyan is fogalmaznak. Ebből a fogalmazásbeli finomságból, és abból, hogy ők a saját helyzetükről pontosabb képet akarnak adni, az ember – ha történészi szemmel nézi – láthatja, hogy azzal nekik egyértelmű céljuk van. Nem csak a valóság feltárása iránti igény mozgatja őket. Azt remélik, a rendszerváltás utáni nagy társadalmi, politikai és gazdasági változások előidézhetik, hogy ezt az egész szegmenst adott esetben legalizálni fogják, s teljesen más szabályozása lesz. Ez nem egyértelműen, de implicit módon kiderül. Félszavaikból az is nyilvánvaló, sokan ezért beszélnek, ezért hajlandóak együttműködni. Már tudjuk,

azt a rendszert a rendszerváltás olyan nagyon azért nem zilálta szét. Inkább azt lehet mondani, hogy sokkal komolyabb lehetőségek nyílnak meg hirtelen egyrészt a stricik számára – a vállalkozások, a marketing, vagy bármilyen más befektetés szintjén. Másrészt a lányok is elkezdik felismerni, hogy megjelennek szex-shopok, például a Haller utca 7–9.-ben – a IX. kerületi kapitánysággal srévizavé – jelent meg az első cicibár. Ahol ugyebár be kellett dobni száz forintot, és egy percig lehetett látni a nő tomporát, majd kivilággott a kép.

Maradjunk még a rendszerváltást közvetlenül megelőző időknél. Beszéljünk arról, 1989 végén, 1990 első napjaiban milyen a budapesti éjszakai élet, hogyan várják az éjszaka szereplői az új időket? Kik a császárok? Nem is nevekre vagyok kíváncsi, hanem iparágakra, helyzetekre. Hogy egy konkrét pontot jelöljek meg, hogyan nézett ki az éjszakai élet, mondjuk, 1989. október 23-án, hogyan várjuk a rendszerváltást – onnan nézve?

Kezdjük azzal, hogy az éjszakai élet nem sokat változott a nyolcvanas évek derekától. Az éjszakai bárok határozott előtörése egyre nyilvánvalóbbá vált, a korábbi, mondjuk úgy, italmérő helyekkel szemben. A Szimpla kávéház például a Blaha Lujza téren – a mai McDonald's helyén –, olyan söntés, italmérő hely volt, ami kártyásoknak, kurváknak, mindenféle bűnözőnek a védett zónája lehetett. Korábban, még az ötvenes években a mai Skála helyén – az akkori Marx téren, a Nyugatival szemben – volt az Ilkovics büfé, amely hasonló feladatkört látott el. A Szamovár presszó meg ott, a Rákóczi tér mögött egy picit az alvilágnak a hangulatát hozta... Ilyesmire célozhatott a hatvanas években a budapesti főkapitány, amikor azt mondta, hogy szervezett bűnözés nincs, de az alvilágnak még vannak

jelei. Ez érdekes különbségtevés. Mintha azt mondanánk, hogy az alvilág az egyfajta depriválta társadalmi státuszú egyéneknek olyan kötődése, olyan kapcsolati hálózata, amit az tesz szükségessé, hogy nincsenek meg azok az eszközeik és lobbierejük, hogy be tudjanak épülni, mondjuk, egy legális gazdasági tevékenységet végző szövetkezet, vállalat köreibe. Vagy ahhoz, hogy akár egy tanács vezetőivel, munkatársaival szorosabb kapcsolatot építhetnének. Ezért ők valóban külön világot, egy alternatív valóságot hoznak létre.

A szervezett bűnözés pedig...

Az teljesen más vonal. Azt jelenti, hogy kapcsolatot találunk a felvilággal, a művészeti elittel, a döntéshozó pozíciókat betöltő értelmiséggel. Erre voltak alkalmasak már a nyolcvanas években a neonreklámos, elit szórakozást nyújtó helyek, mint a Randevú bár, a Pipacs, a Tavasz, melyek – ajtónállókkal, biztonsági őrökkel, táncoslányokkal és elzárt szeparéhelyekkel – szolgálták az éjszakai életben mozgó „krém" szórakozását. A jogász-közgazdász egyetemi tanár, Sárközy Tamás nyíltan elmondja, hogy őt a Pipacsból hajnalonta úgy kellett kidobni a nyolcvanas évek elején, mert bizony szívesen múlatta ott az időt éjszakánként hajnali háromig-négyig. Ki dajdajozhatott még a nyolcvanas években a Pipacsban éjjel? Például az a Radnai László meg azok a bűnözők, betörők, akik nevétől a Portik-féle ügyek miatt a mai napig hangos a média. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy az a fajta éjszakai élet megteremtette a saját arisztokráciáját. Tehát a Tavaszban, a Randevúban, a Pipacsban, az Old Firenzében azért kellett ahhoz tudni „kesselni", szóval, tényleg kellett a forint, hogy ott megmozduljon az ember gigája fél óránál tovább is.

Összességében: a 60-as évektől 1989-ig a Rákóczi téri, vagy inkább nyissuk ki: a prostitúció–rendőrség mérkőzést ki nyerte? S a mérkőzés győztesének – ha van – milyen kritériumoknak kell megfelelnie?

Nehéz kérdés. Alapvetően három szakma tudja azt mondani Magyarországon, hogy ha mi keresünk, akkor találunk. Az egyik az orvosi, ők valóban nagyon gyakran tudnak találni olyan karburátorhibát, amit még lehetne javítani, lehetne kezelni, akár vérlemezkék feldúsításával, vagy akárhogy feljavítani ezt a biológiai rendszert, melynek teljes harmóniáját Hippokratész óta keressük. A második ilyen szakma: az autószerelő. Itt megint az a probléma, hogy nem nagyon értünk hozzá, és mindig van olyan eszköz, amit ki lehet cserélni drágábbra, ami jobban porlaszt, jobban szív vagy fúj, aminek jobb a dugattyúja stb. A harmadik szakma: a rendőrség. Amikor a rendőrség azt mondja, hogy ha mi keresünk, akkor találunk, abban már a narratíván túl van egyfajta fikciós tevékenység is. Már amennyiben az, hogy mit bizonyítok, mindig egy picit rajtam is áll, meg a papíron, amíg elbírja. A rendőri szakterminológiában azt szokták mondani, hogy mennyit tudunk rajzolni. A rajzolás azt jelentette, s jelenti a mai napig, hogy mi az, ami ugyan nem frankó, de még úgy bele lehet vinni a jegyzőkönyvekbe jelentések formájában, hogy azt elbírja az egyébként ténylegesen meglévő ügy. A rajzolásnak, persze, vannak határai. Az ÁVH mindenható urához, Péter Gáborhoz szokás kapcsolni a híres kérdést: „Mi ez a Paksolás?" Amikor a paksi csőszkunyhót próbálták meg összehozni a jugoszláv miniszterrel és Rajk Lászlóval, az már annyira hiteltelen volt, hogy Péter Gábor állítólag fölcsattant: mi ez a Paksolás. Szóval, nem lehet bármeddig rajzolni, mert ez mégse egy kubista festmény. S ha nem is hiperrealista, valamennyire muszáj hasonlítania a valóságra. S ebben a keresünk-találunk aspektusban a rendőrség tényleg alkalmas arra, hogy valamit meg tudjon valósítani – vagy ha mégse, ott a klasszikus poén: nyomozás hiányában megszüntették a bűncselekményt. A lényeg: nem a tényállásokat kell ráhúzni a valóságra, hanem vannak politikai, rendőr-szakmai szempontok, amik szerint váltogatjuk ezeket a tényállásokat – mintha különféle színes üvegcserepeket rakosgatnának. Vagyis kérdésként felmerül, hogy melyik mi mással illik össze, s ad érvényes képet. A rendőri nyomozásokat semmiképpen nem lehet úgy beállítani, hogy ők vesztesei lennének az egész rendszernek. Hiszen ahogy a MÁV a személyszállításban, a magyar rendőrség is egyedülálló a maga tevékenységében.

És a magánnyomozók?

Magánnyomozás lényegében nem volt. Megjelent ugyan az Albatrosz kiadó gondozásában Falus György *Magánnyomozás* című kötete, és ennyi. Meg még a különféle ifjúsági filmekben lehetett magánnyomozásokat látni – s ha az ember K. Horváth Zsolt történész műveit olvassa. Tehát a rendőrség monopol helyzete a bűnüldözésben nyilvánvaló. Volt még egy érdekes kísérlet az ötvenes években – a már emlegetett – Országos Rendőrségi Nevelő Intézet, melynek célja a prostituáltak átnevelése volt. Innen jött az a legenda, hogy például prostituáltakból taxisokat neveltek, ami nagy valószínűséggel kamu, senki nem tudja megerősíteni. Mindazonáltal a legendája sokáig élt, például az *N. N. a halál angyala* című Herskó János-filmben – ami a disszidálása előtti utolsó munkája – Navratil Nusi alakjában. Hamar kiderül, hogy ez az ORNI nem működik, s kiderül az is, hogy az addigi nagyobb szocialista városépítések-

nél – Ózd, Komló, Sztálinváros stb. – is szükség volt a prostikra, egyfajta levezetés jelleggel. Már-már ott vagyunk, mint amikor Foucault *A szexualitás történeté*ben beszél Hippokratész humorálpatológiája kapcsán arról, hogy a szexuális tevékenység hogyan kapcsolódik a nedvességek kibocsátásához, a fürdők olajos kenekedéseitől a hányásokig és egyéb patogén testnedvekig. Szóval, le tudjuk vinni ezt egy ilyen ösztönös, marxista nedvességkibocsátó, -ürítő gyakorlathoz, ami tényleg elvinne minket egészen...

Kíváncsi vagyok, hogy akarod befejezni ezt a mondatot...

Elvitellel, akár egy drámában: egészen a katarzisig, a megtisztulásig. Arisztotelész apja orvos volt, s foglalkozott a katarzissal, a testi és lelki miazmák kiürítésének mámorítóan boldog érzésével, amikor minden kijön... De tényleg elkalandoztam. Mindezzel azt akartam mondani, hogy az ötvenes évektől kezdve, de leginkább a hatvanas évektől, a prostitúció az egyetlen olyan dolog, amire nagyon lassan azt lehet mondani, hogy fel-szá-mol-ha-tat-lan. 1965-ben megindul a *07* után *Kék fény* címmel a Szabó László vezette bűnügyi műsor – amit egyébként nem ő talált ki, hanem Ladvánszky Károly belügyminiszter-helyettes, akkori dandártábornok ötlete volt. Ennek a műsornak a kapcsán jelennek meg aztán könyvek, az első 1972-ben *Kék fény* címmel, a Minerva gondozásában. Ebben is szerepel, hogy talán ez az egyetlen bűncselekmény, amit nem tudunk felszámolni. Legalábbis van egy ilyen félmondata Szabó Lászlónak, ami azért fontos, mert ilyet leírni a hetvenes évek elején egyáltalán nem volt magától értetődő. Egy idő után az derül ki, hogy a Pogány József utcai L alakban elhelyezkedő fogdákat, sőt még a Tolnai Lajos utcai részt is meg lehet tölteni

ezekkel a lányokkal. Akik aztán kimennek, így nem fog változni igazából semmi. Tehát nincs a büntetésnek elrettentő hatása, legfeljebb kizökkentő vagy átmeneti hatása van. A különféle időszociológiai kutatások szerint az emberek a vonaton való utazást felhasználhatatlan időnek tekintik, nagyjából ezt mondhatjuk a fogdáról is, azzal a különbséggel, hogy ott nagyon is komoly kapcsolatépítés folyt. A lefogott stricik, kurvák egyik kapcsolattartási módszere például az volt, hogy először vérrel papírcetlire írt valamit a strici, azt beletette az olvasásra kikért könyv gerincébe, s azt átküldette a másik zárkába, ahol a lány – ha ki volt oktatva – szépen kivette a gerincből az üzenetet. Később, amikor már volt ceruza, még egyszerűbben ment. Minthogy ugyanabba a vécéhelyiségbe vitték őket, akkor – ugyanonnan, ahonnan Michael Corleone leveszi a hatlövetűt – ők is kivehetik az elrejtett üzenetet. Ez a kommunikáció segíthette őket abban, hogy a cselekményt ne tudják rájuk bizonyítani. Ám egy idő után a prostitúciót – mindennapi jelenléte miatt – igazából már nem volt célszerű mindig kriminalizálni. Inkább az lett a cél, hogy miként működjünk együtt velük, vagyis dolgozzunk velük: mi elnézzük azt, hogy ő itt kéjeleg, rodázik, cserébe, ha mondjuk, betörnek az elektroműszerészeti szakboltba, akkor arról kapjunk tőle konkrét információkat. Legalábbis ezt remélték.

A „félrenézésért infó" üzlet talán nem működött, vagy nem úgy működött?

Előfordult, hogy a titkos nyomozás megindult arra, hogy egy adott személy hogyan mozog a Rákóczi tér környékén, aztán befejezték egy markecolással – amihez talán semmi köze nem volt annak, akire megnyitották az aktát. Vagy: a téren mozgó

fiatalkorú prostituáltakra nyitottak aktát, és végül lezárták egy férfival, aki egyébként felnőttkorú nőket ver a téren. Magyarán: a nyomozás indításának és befejezésének nem feltétlenül volt logikai összekapcsolódása – ami sokat elárul a hatékonysági problémákról. Összegezve: azt kell mondanom, hogy a prostituált–rendőrség harcban, ahol leginkább elvéreznek a rendőrök, az a kihallgatás. George Baldwin kriminológus rendőrségi interjútechnikákat vizsgálva arra jut a *British Journal of Criminology*ban írt cikkében, hogy a brit rendőrségi kihallgatás lefolytatói nem voltak eléggé felkészültek. Se rutinjuk nincs, se felkészültségük, se szociális érzékenységük. Vagyis: nem érdemes a szocialista magyar vagy a kelet-európai rendőrséget ostorozni, mert ez széleskörűen igaz – azzal együtt, hogy az ostorozás nagyon jól áll egy polgári alkalmazott kriminológusnak, pláne ha az ELTE-n tanít. De ha el is felejti, hogyan működik a rendőri szervezet, akkor is, ha olvas Ed McBain-regényeket, kiderül – filmet is csináltak belőle *Mr. Süket trükkjei* címmel –, hogy egy diszfunkcionális, bürokratikus hatóságról van szó, ahol különféle példák mellett például a párhuzamos munkavégzés miatt nincs idejük rendesen felkészülni a kutatási célú interjúkra. Pedig tanítják – nálunk is. Csernyikné Póth Ágnes *A bűnfeltáró munka pszichológiai aspektusai* címmel írt erről a *Rendvédelmi Füzetek* 2002/2-es számában – ezt tanították éveken át, s tanítják a mai napig. Megtudhatjuk belőle, hogy a kihallgatásnak milyen típusai vannak: van konfliktusos, konfliktusmentes és bizonytalan kimenetelű. Most legyünk őszinték, Balázs, ha ne adj' isten, egy este berúgunk, aztán ki-ki hazamegy az élettársához, és alkoholszagot lehelünk rá, abból milyen kimenetelű beszélgetések lehetnek? Lehet konfliktusos vagy éppen konfliktusmentes, valamint ténylegesen bizonytalan kimenetelű.

Nem? Szóval, ha ennyit gondolunk, és ennyit tanítunk meg egy rendőrtisztnek arról, hogy milyen kihallgatások vannak, akkor hogy várjuk el, hogy egy dörzsölt prostituált kihallgatásával boldoguljon.

A kihallgató volna hátrányban?

Ő ezt nem tekinti hátránynak, sőt: lenézi a prostit, pedig nagy valószínűséggel hasonló szociális háttérből jön. De másként reagálnak rá. Egyik azt mondja: ha a córeszből jövök, nem kell tekintettel lennem a társadalmi normákra, a másik arra büszke, hogy megteszi azokat a dolgokat, amiket a diktatúra elvár tőle, lojalitása kikezdhetetlen. Persze léteznek olyan illojális emberek, akik többet keresnek, mint a megcélzott emberek, butábbak is, mint ők – mégis miért akarnának ők információt szerezni. Ilyen előképek alapján nem lehet beszélni – gondolja –, inkább pofán verem, vagy elhajtom a francba. Itt jön be Helmut Shoeck *Az irigység – a társadalom elmélete* című könyve, melyben azt mondja, hogy azt még Dahrendorf is mindig elfelejti, amikor a modern társadalmi konfliktusokról beszél, hogy az irigységet nem lehet kihagyni. Persze, ez az irigység elmehet egészen az *Easy Rider*-es Jack Nicholson-karakterig, a részeges ügyvédig, aki azt mondja: nem tőled félnek, hanem attól, amit képviselsz a szemükben. Szóval, az igazi probléma az, hogy ha nem tanítjuk meg ezeket a nyomozókat arra, hogyan hallgassanak ki egy másik társadalmi státuszú egyént, akkor nem fognak tudni beszélni a társadalmi környezet jelentős részével. Könnyebb butának tartani azt a prostituáltat, aki egyáltalán nem biztos, hogy tényleg azt akarja csinálni hosszú távon. A szocialista Magyarországon létezett egy unikális történet egyik híres tévébemondóról. Rodolfo mesélte, hogy egyszer

a tévéműsorban Tamási Esztert kérte fel bűvészinasnak, majd megkérdezte tőle: melyik kártyát húzta? Rodolfo tudta, hogy az ászt húzta, mire Tamási Eszter ránézett a magyar kártyára, és azt mondta: nem, nem, ez az ősz. Ebből kiderült Rodolfo számára, hogy a sztárbemondó nem ismeri a magyar kártyát, de a műsorban nem akarta elárulni, így addig hajtogatta a történetet, amíg ez belefért. Na mármost, ki van zárva, hogy a prostituált lányok bármelyike a Rákóczi téren ne ismerte volna fel, hogy melyik kártya, mit jelent.

Visszatérő mindegyik prostitúcióval kapcsolatos szakirodalomban, interjúban – akár a rendszerváltás előtt, akár utána készült –, hogy nagyrészt intézeti háttérrel érkeznek ezek a lányok. Szükségszerűség ez, vagy csak nem tudunk eleget az érintett társadalmi körről ahhoz, hogy teljes képet kapjunk, s ezért jönnek mindig velünk szembe ezek a szocializációs utak?

Szögezzük le először is, hogy az intézetis háttér nem a szocializmusból fakad. 1907-ben jön létre az első állami gyermekmenhely az Üllői út 86.-ban. Akkor az volt a legfontosabb, hogy legyen egy egységes gyermekvédelmi rendszer – amely az árvaszékeken alapult. A szocializmusban pedig létrejön a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézet. Innen van az, hogy amikor a Kádár-korszakról olvasunk prostitúcióval vagy bármilyen devianciával kapcsolatos könyveket, akkor mindig találkozunk a GYIVI kifejezéssel: GYIVI-s voltam, vagy a GYIVI-be kerültem.

Ezt még a rendszerváltás után is használták, ijesztgették vele a lakótelepen a gyereket, hogy a GYIVI-be fogsz kerülni.

Igen, ez visszatérő dolog. A GYIVI létrejöttével átalakul a gyermekvédelmi rendszer, s az árvaszékek szerepét a tanácsi végrehajtó bizottságok veszik át. Ami a megyékben még csak-csak működik, ám a főváros nehezebb eset. Az átalakulást megelőzően összesen nyolc darab – kórházi szervezettségű – gyermekek számára fenntartható menhely volt a fővárosban, és ezeknek az úgynevezett transzportrészlegeiből, tehát átmeneti otthonok részlegeiből alakultak ki a GYIVI-k. Miért fontos ez? Azért, mert a fővárosi nyolc gyermekmenhelyt költségvetésileg bezsuppolják a Pest megyei gyermekmenhelyekhez, amikor tanácsi fennhatóság alá szervezik ezt az egészet. Tehát valójában a Pest Megyei Tanács végrehajtó bizottsága eseti ellátmánnyal pénzeli a fővárosi menhelyeket, gyermekotthonokat. Nagyon gyorsan kiderül, az az összeg nagyon kevés. Lényegében Pest megyére kvázi ráhátékázzák – ugye, ez a hiánytérítési kötelezettség – a főváros problémáját, miközben a főváros fejnehéz: hiszen az összes pucolós gyermekotthonos, vagy a hazulról elszökött gyermekek legnagyobb része a fővárosban mozgolódik. Tehát a fővárost akkor csapják oda Pest megyéhez, amikor ott önmagában is rettenetesen problémás pénzügyileg a gyermekotthonok ellátása.

Hol voltak a híresebb fővárosi gyermekmenhelyek?

Az Üllői út 86-ot már említettem, onnan a két világháború között az első kerületbe, a Donát utcába került át a fővárosi gyermekmenhelyek központja. S milyen szimbolikus: az ötvenes évektől a VIII. kerületbe helyezik át, az Alföldi utca 9–11.-be. A gyermekotthonok közül pedig valóságos fogalommá vált például a Béke Budán, a Bányai Újpesten. A GYIVI-t a prostitúció kapcsán hoztuk szóba, de a cigányság épp olyan szoro-

san kapcsolódik hozzá. Diósi Ágnes *Cigányút* című monográfiájában – amely a *Magyarország felfedezése* sorozatban jelenik meg 1988-ban a Szépirodalmi Könyvkiadónál – van egy nagyon szép sztori az úgynevezett Vörös Bori-féle jelenségről. Azt mondja el Diósi Ágnes, hogy Vörös Bori 1982-ben a XX. kerületi Tanács gyámügyi csoportjához került, és arra lett figyelmes, hogy az iskolák egyre-másra hívják fel őket egy-egy gyerek „elvitetése" ügyében. A szóban forgó gyerek minden esetben cigány volt. Hosszú évek alatt kialakult gyakorlat lett: ha egy cigány gyerekkel nem bírtak az iskolában, csak telefonáltak a gyámhatóságra, ahol intézkedtek az elszállításáról. Megírták a határozatot az iskolában, a karhatalom tagjai kocsiba rakták a gyereket, a szülőket pedig utólag értesítették a történtekről. A gyámhatóság fiatal cigány munkatársa, Vörös Bori ekkor már negyedéves volt a Gyógypedagógiai Főiskola szociális szervező szakán, s már tanult egyet-mást arról, mi az ilyen ügyek szabályos lebonyolítási módja. Egy alkalommal ő vette fel a kagylót, amikor az egyik iskolából telefonáltak, hogy sürgősen el kell szállítani egy gyereket. Mondta, jó, utána fog nézni, kimegy a családhoz. Az iskolában meghökkentek a szokatlan reagálásra, de nem szólhattak, mert hiszen ez volt a szabályos eljárás. Elkészült a lelkiismeretes környezettanulmány a gyerek életkörülményeiről. Kiderült, hogy a 12 éves kisfiú felnőtteket megszégyenítő teherbírással és toleranciával állja a sarat alkoholista anyja mellett. Közben eljött az államvizsga ideje, Vörös Bori tanulmányi szabadságra ment, mire visszajött, felháborodott kollégák várták, mi ez a hanyagság? Az ügy hogy-hogy még nincs elintézve? Nem tudnak mit válaszolni az iskola sürgetésére. Azonnal tessék intézkedni. Ők már mozgósították is a karhatalmat, s jön a rendőrkocsi. Utasították a frissen végzett szakembert, haladéktalanul hozza el

a gyereket a napközis táborból, és szállíttassa be az intézetbe. Mi sem volt természetesebb számukra, mint hogy egy gyerekért rendőrautó megy a napközis táborba. Az úgynevezett „munkaköri kötelesség" elől nem lehetett kitérni. Vörös Bori viszont kijelentette: ez volt az utolsó eset, amikor kész tények elé állították.

Lett jótékony hatása a Vörös Bori-féle jelenségnek?

Közvetlenül aligha, de a példája biztosan hatott. Azóta bevezettek korábban nem alkalmazott megoldásokat, mint például a védő-óvó felügyelet, családgondozás, rendszeres nevelési segély. Maga a sztori 1982-es, és Csepelen valószínűleg ez nem volt kirívó eset, inkább bejáratott útvonal. Fölidézném még Juhász Júlia *Híradások a dzsumbujból* című 1976-os könyvét, amelyben azt mondja el egy tanárnő, hogy felhívott felelni egy cigány kisgyereket, és biztatta: de hát te ezt tudod. Te biztos tudod, és hosszan feleltette, hogy ki tudja belőle hozni a választ. A gyerek viszont úgy értelmezte, hogy őt közszemlére téve akarja megalázni a tanárnő. Valójában ugyanannak a tevékenységnek különböző szempontú értelmezését látjuk. A gyerek úgy érzi, hogy őt közmegvetés tárgyává teszi a tanárnő. Aki megpróbálja kihozni belőle a legtöbbet. A két interpretáció elcsúszott egymás mellett, lényegében besűrűsödött, haraggá vált – feloldhatatlan gyanakvássá. Az ilyen jelenet előszobája lehet egy olyan cselekménynek, ami után az iskola úgy dönt: akkor inkább intézetbe vele. Itt nemcsak a marginalizáció folyamata a fontos, hanem a stigmatizáció is, amivel a hátrányos körülményeket még megdobják további hátrányos körülményekkel. A Vörös Bori-történetből is látszik, hogy ha a gyerek különös teherbírással javítani tudja al-

koholista édesanyja helyzetét, akkor abból ő ki lesz szakítva. Hiába van benne az a fajta képesség, hogy aktívan és jól tud közreműködni olyan konfliktusokban is, amikre fel sem készítették. Ezzel szemben kap egy hivatali választ, hogy ő márpedig ki van utasítva ebből a rendszerből. Úgy érzem, ez fontos része annak, hogy miért intézetis a prostituáltak jelentős része.

Napokban riportot sugárzott az egyik televízió a Hős utcáról, és egy számomra meghatározhatatlan korú – 11-12-13-14 év körüli – fiatal a riporter kérdésére, hogy miből élnek, azt felelte, hogy ő strici. Hogyan lett a korban valaki stricivé? Mi a szocializációs modell? Vagy ahogy a K2-ben is van: születik valaki stricinek? Vagy ez csak handabanda?

Fontos kérdés, mert nagyjából a stricikkel a legnehezebb interjúzni. Náluk ott vannak a különféle függőségek – a tintoretto, a kábítószerek –, amik hatására nagyon gyorsan le is zárul ez az életpálya. Visszatérő történet, amit nekem meséltek nők, tekintet nélkül arra, hogy a fodrászaik voltak a prostituáltaknak, vagy...

Hadd vessem közbe: Zombori elmondása szerint rengeteget költenek a prostik fodrászra, kozmetikusra és a küllem fenntartására.

Ez teljesen így van. Az akkori Lenin körúton működő fodrász szakszövetkezetben dolgozó idősebb fodrászokkal tudtam például interjúkat készíteni arról, hogy milyen volt a prostitúció a hetvenes években, mert sajnos, azok a lányok azóta már kihaltak – az a fajta életvezetés nemigen tett lehetővé boldog nyugdíjaskort. Miközben a fodrászok egyfajta aranyalkonyt tudtak megvalósítani, a szó átvitt és közvetlen értelmében

is, ezeknek a lányoknak vagy idősebb asszonyoknak köszönhetően.

Bocsánat, hogy a fodrászattal eltérítettelek, folytasd azt a visszatérő, nagy sztorit.

Én prostituáltaktól hallottam azt a legendás történetet, amit – vándormotívumként – nagyon sok stricihez kapcsolnak. Többek között a *K1*-ben is szereplő Tarzanhoz, aki állítólag még mindig él, többen látni vélték, hogy a lábszárfekélyéből is felépült, s csövezik valahol. Róla mesélték, hogy aszódi javítóintézetes gyerek volt, és amikor kikerült sorkatonának – akkoriban a laktanyában nem nagyon szerették a javítóintézetes gyerekeket –, ő állítólag nyomban odamegy a legmagasabb rendfokozatú emberhez, és azt mondja neki, őrmesterkém, nincs egy staubod? (Ugye, ez a klasszikus stricieszkatológia arról, ők hogyan is lesznek „nagyok".) A belépő az ezredesnek, vagy akár csak őrnagynak, nemcsak hogy dehonesztáló, hanem egyszerűen eget verő impertinencia, tehát mindenképpen meg kell torolni. Rögtön két hét fogda, amit akkoriban egyébként zárdának hívtak. Aztán kijön a két hét sötétségből, és többet vesz magára, mint amennyit Pillangó Henri Charrière regényében, mert visszamegy ugyanahhoz a tiszthez, és azt mondja: őrmesterkém, hát miért nem mondod azt, hogy nincs staub, nem szégyen a szegénység. Ha nincs, nincs. Semmi baj. Szóval, igazából „megvásárolja" a következő két évre azt a figyelmet, ami – számára – nem feltétlenül lenne indokolt, mégis megkapja.

Ismerős, ha jól emlékszem P. Howard Vanek ura is hasonló módon mutatkozik be a Fort St. Thérése erődben, s állítólag ő volt az erőd fenn-

állása óta az első újonc, akit az érkezése napján megbüntettek. De mit értsünk azon, hogy megkapja, megveszi azt a figyelmet?

Onnantól kezdve, ha rosszul lép, már azért is megfenyítik.

Azt hittem, azt jelenti, hogy respektje lesz, s valaminek tartják a rendfokozattal bírók is...

Szó sincs róla, büdös csibésznek tartják, akit minden vonalon meg kell fenyíteni, tönkre kell tenni a következő két évét, és addig szívatni minden szinten.

Ezzel azt is mondod, hogy ez a vagányság mégiscsak vagányság, amelyért persze nagy árat kell fizetni. Mondhatjuk, hogy ez sajátos vagányság a tekintéllyel szemben? Úgy viselkedik itt is, ahogy a megérdemelt büntetését kiszabó hatósággal, s ahelyett, hogy kussolna, tüntetőleg fellép a hierarchiával szemben?

A katonaság még inkább hierarchizált a szocializmusban, mint a rendőrség. A rendőrséghez tartozó határőrségi laktanyákban például lehetett sört inni, a honvédségiben nem. Ezt nagyon kevesen tudják, pedig emiatt volt lehetőség arra, hogy 7.30-kor...

Azért ezt elég sokan tudták...

És sokan éltek is vele. Egyetemi munkám során volt szerencsém megismerni titkárnőket, akik a határőrségnél kezdték. Ők mesélték nekem: Tomi, a fiúk már nyolckor részegek voltak. Tehát 7.30-ra érkeztek, és az alatt a fél óra alatt egyébként több stampedli fogyott el...

És többen mentek át a határon...

Így van, gond nélkül, gond nélkül. A közös témára visszatérve: nyilván volt, akinek az ilyesmi respektet jelentett ez, ám valójában a honvédségnél is, és általában a rendőrhatóságnál is, a csibészség egyfajta lefojtott csibészség, ami belülre működik. De a tekintélynek ez a fajta nyilvános megkérdőjelezése nem fért bele. Itt igazából ez a fajta figyelem...

Lehetett vagánykodni, csak nem mindegy, hogy kivel, ki előtt?

Így van, s az sem mindegy, hogy ki teszi. Ő egy mezítlábas kopasz, aki frissen bevonult emberként kezdett el vagánykodni valakivel, aki már évek óta ott szolgált. Ez a fajta vagánykodás kívülre szólt, nem az adott személynek, hanem annak, aki még hallja a környezetében, amivel devalválja azt a nimbuszt, amit az ezredes vagy őrnagy addigra megszerzett. Innen érdekes igazán a történet. Ugye az őt övező nagy figyelem azt jelenti, hogy szétszívatják a következő két évben, ám ez majd a strici narratíváiban úgy jelenik meg, hogy ami történt, az ezeknek az okostojásoknak a hibájából történt, szögletességük miatt, a gömbérzékük hiánya miatt.

S amikor leszerel, úton-útfélen meséli a sztorit, természetesen a saját szájíze szerint?

Igen, és a sztori változik, attól függően is, milyen idős emberrel beszélsz. A történet úgy folytatódik, hogy leszerel, ellop egy biciklit, amit aztán megtalálnak a strici házánál. Amikor pedig a rendőrök tovább kutatnak – megint lehet mondani: ha mi keresünk, akkor találunk –, megtalálnak nála egy maroklő-

fegyvert, ami valószínűleg ötvenhat után valahogy, kézen-közön nála maradt. És attól függően, hogy milyen idős emberrel beszél az interjúzó, újra változik a sztori. Ha 1966-ban történik, azt mondja el, hogy ő egy ötvenhatos szervezkedés előkészítésében vett részt, és megnevezi azt az ezredest vagy őrnagyot, akiktől kapta a maroklőfegyvert.

Visszaadja a benti szívatást?

Igen, és elmondja, hogyan készítettek elő egy '56-ra megemlékező tíz- vagy húszéves jubileumot. Miként költötte el a valutát fegyverre, vagy arra, hogy röpcédulázzanak. A történet vége, hogy kihallgatásra beviszik ebben az ügyben az ezredest vagy őrnagyot is. Természetesen egy-két nap után kiderül, hogy az egészből egy szó sem igaz. Tehát malmozás volt az egész, átverés. De nem is ez a pontos szó, van erre egy másik kifejezés: hogy malottáztam, „szórakoztam vele". És mi a slusszpoén? Oké, rám verik azt, hogy én rágalmaztam, vagy hamis tanúztam, de ha megkérdezik, miért tetted, miért guggolsz ezért még majd' két évet, azt feleli: azért, mert az, hogy én megmalottáztam a rendőröket, rólam lekopik pár év után. De azokat a rendőröket, akik a Fő utcában megsimogatták a saját téglákat, tíz év múlva is úgy emlegetik majd, hogy volt valami ötvenhatos ügyük. A saját tapasztalatomból megerősíthetem, hogy a rendőrök és a katonák között nagyon-nagyon működnek az ilyen stigmák.

Jobban hisz egy strigó keltette pletykának, mint a saját állományának?

Az már nem derül ki, vagy elenyészik, hogy ezt egy strigó keltette. A saját állomány csak annyit tud, hogy rendőrök elvitték őt valamilyen '56-os ügy miatt. De hogy ki vitte el, vagy mi miatt, mi volt az indítóok... Ahhoz már figyelem kellett volna.

Nem figyelik a helyreigazításokat?

Hát egyrészt, másrészt. Kérdés, kiben van annyi érzékenység. A rendőrségben, katonaságban a pletykákra vonatkozó éhség meglehetősen erős, és – saját tapasztalatom alapján is azt mondhatom – a katonák, és főleg a rendőrök, nagyon babonásak. Nem igazán közelednek ahhoz az emberhez, aki valamilyen rossz hírbe került – mintha félnének attól, hogy rájuk is átragad ugyanez a történet, úgy viselkednek, talán velük történt meg. Várnagy Elemér és Vekerdi József közösen arról írtak *A cigány gyermekek nevelésének és oktatásának problémái* című 1979-es könyvükben, hogy milyen érdekes: nemcsak a cigányokkal kapcsolatban léteznek előítéletek, hiedelmek, hanem a rendőröknél és a katonáknál is működnek ilyenek. A Várnagy–Vekerdi-könyvből kiderül egy Baranyai megyei statisztika alapján, hogy például a cigány fiatalkorúak esetében 77 százalék követett el vagyon elleni bűncselekményt s 12 százalék élet és testi épség ellenit. Miközben az országos statisztika nagyjából ugyanezt az arányszámot mutatja. Sőt: a nem cigányokra vonatkozó „teljes mértékű fiatalkorúakra vonatkozó statisztika" szerint a vagyon elleni még csökken is. Mintha ki nem mondva – mert nem mondják ki –, ebben akár lehetne egy forradalmi értelmezés: mintha a nem cigányok növelték volna meg az élet elleni bűncselekményeket, miközben a roma elkövetők szinte csak vagyon elleni cselekményeket követnének el. Summa summarum: a hiedelemvilágot azért

fontos kellő kritikával nézni, mert ugyanazokat a hiteket és sztereotípiákat erősíti az államhatalom képviselője is, mint amit az adott bűnözői rétegről feltételeznek.

Egyedi történetet meséltél, de könnyen el tudom képzelni, hogy ez általános jelenség, csak éppen más szereplőkkel, más szituációkban. Így mégiscsak lehet valami determináció arra nézve, hogy valaki belekeveredik a prostitúcióba, s adott esetben striciként fog tevékenykedni.

Igen, de ez látszólagos determináció.

Én sem gondoltam komolyan.

Sejtettem. De ez kicsit olyan, mint a nagy bűvésztrükk, amikor megtölti az elöltöltős fegyverét Rodolfo, berakja a golyót, a puskaport, lefojtja, és átnyújtja a nézőnek, hogy lője meg vele. Én ismerem a trükköt, szinte ingyen jutottam hozzá – nem úgy mint Columbo, aki a Nagy Santiniről szóló részben több mint tíz dollárt fizetett egy trükkért –, el is mondom, ingyen: hiába tölti be az elöltöltős puskába, mert van ott egy egyszerű fémbetét, s amikor visszafordítja a puskát a csövével lefelé, egyszerűen kiesik a golyó is, a puskapor is, és lényegében már vaktölténnyel lő a néző. Ez azért fontos példa, mert ebből számunkra az következik, hogy vannak olyan többször megénekelhető ügyek, mint amit meséltem Tarzan bosszúja kapcsán. Szabó László *A bűn közelről* című könyvében jeleníti meg SS Robi karakterét 1957-ből, és Fejes Gézáét, aki a Metropol Szállónál futtat lányokat. Mindkét sztoriban az az érdekes, hogy valójában egyiket sem Szabó László írta meg először, hanem az egyiket Pintér István, a saját kollégája a *Népszabadság*ban, a másikat pedig a *Népszavá*ban Balla Ödön. Mindkét sztoriból

az derül ki, hogy egy általános legendából nőttek ki. SS Robinál a kapcsolatot az jelentheti, hogy ő a Víg utca elején dolgozott egy Baba nevű lánnyal, illetve egy Marika nevű szobáztató nővel, s ő már az ellenforradalomban is fegyverhez akart nyúlni, mert nagyon lánglelkű ember volt. De valójában épp ezért nem lehet ez igaz az ő esetében, mert amikor kiderül, hogy veri Babát, a szerelmét, akkor maga Szabó László egy névtelen telefonra kijön a *Népszabadság* székházából, és átmegy a Népszínház és a Víg utca sarkára, ami erős izgalmi állapotban három perc. Szabó elmondja, hogy több mint száz ember veszi körbe a verést, és senki nem avatkozik közbe – ő sem. A verés befejezése után a „nézőközönségből" előlép egy ember mint ügyfél, részt vállal egy szexes aktus lebonyolításában, forintosíthatóan is hozzájárulva a történethez. Szóval, ennek az egész szocialista erkölcsnek fölfeslik kicsit a szövedéke. Aztán amikor ebből büntetőügy lesz, kiderül, hogy Baba, a prostituált a bíróságon, ahol csak lehet, ellene vall SS Robinak, a stricinek. A másik ügyben pedig Fejes Géza, aki a Metropol Szállónál a lányokat gazsulálja és intézi, ő szintén hiába nagy volumenű ember, ő is börtönbüntetést kap. Valójában egyikük sem tudott olyan hatást kelteni a lányokban, hogy ő egy igazi csibész, aki ellenáll minden államhatalmi kontrollnak, vagyis ezt az embert érdemes bevédeni. Tehát látjuk: SS Robi 1957-ből egy igazi kültelki, nyolcosztályos vagány, Fejes Géza a Metropolban kifinomultabb strici, mégis ellenük szavaznak, ellenük vallanak a prostituáltak. Harmadikként hozzuk be a *K2*-ből Domák Ferencet, Cinóbert, akihez – mint meséltem – odalép a félig részeg prostituált, és azt mondja: hát te súgsz a rendőröknek. Vagyis: a háromból egyiket sem tartják hiteles személynek. Egyiket, mert informátor, a másikat, mert agresszív, a harmadikat meg piperkőcnek tartják. Egyik esetben sem hiszi el a státuszilag alatta

lévő prostituált, hogy a stricije az államhatalommal is szemben áll. Hogy ő képes lenne akár őérte is leülni a börtönbüntetést, és azért a virtigli betyárbecsületért hadakozni akár az államhatalommal szemben is. Bizonyítva, hogy nem öncélú az ő erőszaka – mint az SS Robinál, aki csak simán agresszív –, hanem azzal ő kifigurázza az államhatalmat méghozzá úgy, hogy a hozzá tartozó prostituáltak értik, leveszik ezt, és nevetnek rajta.

Akár a laktanyás történeted hallgatom, akár mellétesszük a Népszínház utcai kavalkádot, mégiscsak az jön ki – vagyis egyetértek veled –, valóban nem determinált az, hogy ki által, és ki lesz strici. Sőt a strici mint olyan túl általános kategória, amelynek még a saját törvényeik szerint sem tudhat mindenki megfelelni.

Valójában ez egy konstrukció, amiben neki hitelt kell teremtenie. Azt a hitelt pedig a maga számára narrációk, történetek, legendák révén tudja megteremteni. S ha ez megvan, akkor hiába verekszik a Népszínház utca sarkán, hiába lesz piperkőc, hiába derül ki, hogy informátor – az a vele kapcsolatos hit, hogy ő egy ellenálló ember, sokkal erősebbé válik, mint azok a tényálladékok, azok a részleges információk, amik ezzel a nimbusszal szembemennek. És a prostituáltak elfogadják ezt. Dosztojevszkij írja a *Feljegyzések a holtak házából* című hatalmas műben: azt hiszem, az embert legjobban azzal jellemezhetjük, olyan lény, aki mindent megszokik. Ha pedig ezeket a narratívákat magukévá teszik, akkor bármilyen élethelyzetet meg tudnak szokni, és ez a fajta dependencia, társfüggőség számukra már nem lesz kérdés, hiszen benne élnek. Csak azok az értelmiségi kutatók nem értik, akik ezt kritika tárgyává próbálják tenni.

A stricikkel kapcsolatban okkal és joggal mondják azt, hogy alapvetően ők a kizsákmányolók, a megfélemlítők, ám van egy furcsa Rákóczi téri történet, amelyben a strici tulajdonképpen védernyő is a lányoknak.

Hogy mi az, amit a stricik mégis fel tudnak hozni a saját maguk védelmében, hát azt kell hogy mondjam...

A sajátságos erőszakosság védelme miatt.

1978-ban volt egy ügy, ami erre alkalmassá tette őket. Leginkább azért, mert volt egy Dónus Sándor nevű 29 éves sertésgondozó, akit 1978-ban kapnak el, előtte már négy év hat hónapot töltött Vácott erőszakos nemi közösülés miatt. A kor rendőri szakzsargonjában: „erőszakos nemi köszörülés". Itt lényegében arról van szó, hogy Dónus korábban is fenyegetett, bántott nőket. A VIII. kerületből viszik el, majd ide is jön vissza a váci börtönbüntetését követően. A Szerdahelyi utcában meggyilkol egy Ábel Mária nevű takarítónőt, aki – állítása szerint – meglopta őt. Úgy fojtja meg Ábel Máriát, hogy a bugyiját a szájába gyömöszöli – így állva bosszút a nőn az eltűnt ötszáz forint miatt. Aztán átkutatja a nő táskáját, s nyugtázza, hogy az ötszáz forint az jogosan őt illeti. Ennek a Dónus Sándornak már korábban is félelmetes híre van, s Belphegorként emlegették a környék prostituáltjai. Valójában az menti meg a lányokat tőle, hogy ez után az eset után a rendőrtisztek próbálnak személyleírást szerezni róla. S amikor az egyik nő elvinné üzletbe, s mennek a térről a Déri Miksa utca felé, a lány rájön arra, hogy kiről is van szó. Elszalad, és elkezd jajveszékelni, hogy itt a Belphegor. Az egész tér, az egész környék összeszalad, és lefogják azt a személyt, akit egyébként...

A stricik eldobják a paklikat?

Igen, eldobják a paklikat, mindenki eldobja, még a rendőrök is a töltőtollat, és mindenki rohan... A stricik igazából lefordítva azért otthagyják a lapokat: nehogy hozzányúljál... Nyilván egy semmi kis embert azért ott tartanak, hogy figyelj, ne nyúljon senki semmihez, főleg ne a tétekhez meg a kártyákhoz. Szóval, mindenki kiveszi a részét ebben a népi igazságtételben, így Belphegort, hála jó istennek, sikerült elfogni. Végül is, igaz ugyan, hogy egy emberélet, Ábel Mária sajnálatos halála is kellett hozzá, megoldódott és lezárult a Belphegor rém ügye, ami egyébként tényleg tematizálta – s ami talán fontosabb: félelemben tartotta – a hetvenes évek második felében a Rákóczi téri prostituáltak társadalmát.

KILENCEDIK ADRIA,

melyben a Los Angeles-i magyar maffiáról beszélgetünk, illetve a feltételezett maffiáról, hiszen keveset tudunk a magyar bűnözés Amerikába kihelyezett – majd később hazatérő – tagozatáról. Legfeljebb azt a kriminológiai axiómát: hogy a szervezett bűnözés sohasem annyira szervezett, mint amennyire feltételezi azt a hatóság vagy a média.

Hoztam neked egy történelmi szempontból fontos idézetet, bár nincs kétségem, hogy kitalálod, honnan van: „Budapestnek olyan rossz a híre, hogy egy fiatalember, ha külföldre teszi ki a lábát, hamar észreveheti, rögtön ferde szemmel néznek rá, holott valamikor a magyarokat nagyon szerették. De már annyiszor megjárták a derék, tisztes külföldiek a magyarokkal, hogy csaknem minden budapestiben veszedelmes szélhámost látnak. A korrekt pestieket is majdnem bojkottálják itt-ott a sok szélhámos miatt." Ki a forrása ennek az idézetnek?

Az az igazság, hogy ezt többen és többször mondhatták volna mifelénk akár a rendszerváltás után is. Ám azt hiszem, *A bűnös Budapest* című könyvről van szó, amelyet Tábori Kornél írt szerzőtársával, Székely Vladimírral valamikor a múlt század elején. Ekkor már egy metropolisz lakójaként Tábori maga is látta, hogy az okos magyarok mindig rárepültek azokra a módszerekre, amiknek a segítségével el lehetett a külföldiekkel kicsit szórakozni, kihasználva esetleges bénaságukat. Van erre egy pókermondás: nem az a csalás, ha bármilyen trükkös lapjárást csinálsz, hanem az, ha a töketlennél marad a pénz.

Magad sétáltál bele, így a Pókerarcok *című filmet felhasználva úgy mondhatnám: ha az asztalnál az első fél órában nem szúrod ki, hogy*

ki a balek, akkor te vagy az! Sajnos, nem A bűnös Budapest*ből, hanem a folytatásából,* A csaló Budapest*ből származik a mondat, 1910-ből. Miért választottam ezt az idézetet? Mert a Los Angeles-i magyar maffiáról fogunk beszélgetni. Ha a közéleti diskurzusban – vagy akár az 1990-es évek parlamenti felszólalásaiban – az ember azt a kifejezést hallotta, hogy Los Angeles-i magyar maffia, könnyen kezdhetett nevetni. Ugyan már, Los Angelesben magyar maffia? Ez valóságos oximoronnak tűnik. De ha van, világítsuk meg, kik a magyar maffia tagjai. És egyáltalán maffia ez, vagy csak legenda? Mit mond erről a kriminológus?*

A közéleti diskurzussal jól boldogulók problémakezelése lehetővé teszi, hogy olyan narratívák lehetőségét villantsák fel, ami alapján bármilyen magyarázatot ad is az ember a Los Angeles-i magyar maffiáról, az kellően tág lesz – az *ad hoc* jellegű nevetségestől a kényszeresen előállított összeesküvés-elméletig bezárólag. Feltehetően egy bizonyos körről szólt, s természetesen nem aggatták bárkire. Már az 1970-es években voltak olyan magyarok – nemcsak ötvenhatosok, hanem később disszidálók is –, akik nekünk most a „hőseink" lesznek. Az egyik Simon Csaba, a másik Szendrő Öcsi István. Mind a ketten meghatározó figurái lehettek ennek a bűnözői körnek, amennyiben ezt egy egységnek tekintjük. Fontos kriminológiai axióma, hogy a szervezett bűnözés sohasem annyira szervezett, mint amennyire feltételezi azt a hatóság vagy éppen a média. A valódi működés mindig kicsit lazább, egészében kevésbé hálózatos. A fent említett két szereplő mindazonáltal nagyon meghatározó volt. 1967-ben együtt hagyták el az országot, meglehetősen fiatalon. Simon Csaba itthon autóabroncsokkal és belső köpenyekkel foglalkozó üzemegységben dolgozott, és versenyszerűen sportolt. Hátrányos helyzetű

családból származott, eléggé nehéz életvitel volt mögötte. A lelépés előtt a lengyel Białogardban mérte össze tudását a helyi ifjúsági súlyemelőkkel, majd hazatérve csempészési ügybe keveredett. A vele szemben meginduló bűnügy miatt szökött el feleségével és Szendrő „Öcsi" Istvánnal együtt – épp egy Sportcsarnokban megrendezett verseny idején. Először Európában dekkoltak, majd kimentek Amerikába, ahol először éveket töltöttek New Jersey-ben, New Brunswickban, később átmentek Kaliforniába, ami tényleg az ígéret földjének tűnt számukra. Simon és Szendrő két archetípust képviselnek, ami a magyar szervezett bűnözésre lényegében azóta is igaz. Simon a kompromisszumkereső, profitorientált vállalkozó szerepét vette fel, míg Szendrő sokkal inkább bevállalta a konfliktuskereső, „balhés" bűnöző szerepkörét. Utóbbi életét és működését nagyon meghatározta a pia, a kábszer, illetve adott esetben a hirtelen harag, az agresszió vagy akár a fegyverhasználat. Két erősen különböző karakterről van szó – afféle Gargantua és Pantagruel –, így az életre is másként tekintettek.

Simonék 1967-ben mennek el, a talpuk alatti talaj hőfokát tudjuk, de miért nem itthon próbálkoznak? Másképp: az ötvenhat utáni Magyarországon mennyire szervezett a bűn társadalma? Bár már esett róla szó, most menjünk kicsit mélyebbre.

Az 1956-os forradalmat követően kevéssé történtek olyan betörések, amelyekből ezt a fajta szervezettséget ki lehetne mutatni. A bűnelkövetésnek ezt a fajtáját élesen el kell választani a gazdasági bűnözéstől. Definíció szerint a szervezett bűnözés nem elsősorban már meglévő formális szervezeteket – ebben az esetben állami vállalatokat, szövetkezeteket – használ fel,

vagy használ ki, vagy azok közbeiktatásával követ el bűncselekményt. Inkább egy informális körről kell beszélni, amely mások sérelmére bűncselekményeket követ el, s abból tartja fenn magát. Ha van is gazdasági jellegű tevékenysége, az már ezt követően alakul ki, hiszen az eredeti tőkefelhalmozást ebben az informális közegben kell tudni megteremteni. 1956 után ez nem volt jellemző. Az egykori fővárosi főügyész, Bócz Endre meglátása szerint – aki a *Belügyi Szemlé*ben publikált ezzel kapcsolatban írásokat – az úgynevezett szocialista jellegű szervezett bűnözés csak a rendszer második felére igaz. Az első felére – a Bócz-féle sejtések alapján – azt állíthatjuk, hogy 1956-ban nem pusztán a szabadságharcosok, a jobb élet reményében kivándorló munkások és szellemi szabadfoglalkozásúak hagyták el az országot, hanem nagy valószínűséggel a karrierbűnözők is. Erre utaló „negatív" jelnek tekinthető: az ilyen típusú bűncselekmények megszűnése. Ám konkrét adatunk – ami bizton igazolná, hogy a karrierbűnözők, vagy a második világháború alatt és után a feketepiacot uraló bűnözői csoportok elhagyták volna az országot – egyáltalán nincsen. A CIA fedőszervei által Németországban készített interjúkban – egy részük elérhető az Open Societynél – nincs semmilyen valódi adat. Átnéztem pár száz interjút, mégsem találtam olyat, ami ezt egyértelműen igazolná. Hozzá kell tennem, hogy az ilyen bűnözők – ha idegen nyelvet nem is – konspirálni nagyon jól megtanultak.

Tudunk arról valamit, hogy az angyalföldi Simon Csaba és a józsefvárosi Szendrő Öcsi hogyan találkoznak?

Amennyire tudható, ők már itthon is szoros kapcsolatokat ápoltak, és leginkább galerikben, utcázásban találták meg ön-

magukat. Simon végül a Józsefvárosban teljesedett ki. Az tűnik valószerűnek, hogy komolyan számíthattak egymásra, nem pusztán szimpátia volt, ami kialakult közöttük. Ez nem magától értetődő, hiszen Tasnádi Péternek is voltak olyan kapcsolatai, amelyek már az általános iskolában kezdődtek: Prisztás József fölött járt, míg Kovács Lajos, a későbbi életvédelmi nyomozó az osztálytársa volt. De ez pusztán érdekesség volt – kölcsönösen – mindkét fél számára. Innen nézve Simonék döntését: azért hagyták el az országot, mert a nagy volumenű bűncselekmények elkövetéséhez nem volt megfelelő kapcsolati háló.

A vendéglátást példaként felhasználva azt mondhatjuk, hogy a forradalom után, 1957-ben új – hármas osztatú – rendszer jött létre. A vendéglátóipari egységek szoros, félszoros elszámolású és szabad kasszás rendszerben dolgoztak. Az utóbbi azért érdekes, mert ott az összes italféleségért egy összegben volt felelős az üzletvezető. Vagyis, ha mondjuk, kapott állami vonalon több liter üdítőitalt, azt ő simán kidobhatta, és helyette csempész útvonalakon behozhatott jobb minőségű égetett szeszeket. Amiket aztán magasabb áron eladott. Ezt hívták később gebinnek, ami ugyebár a német *gewinn* – magyarul: nyereség, profit – szóból származik. Ám eleinte – 1957-től úgy az 1960-as évek közepéig, második feléig – komoly pártkapcsolatok kellettek ahhoz, hogy ilyen típusú üzlethelyiséget megkaphasson valaki. Viszonylag szűk kör volt ez, amely kiépített piaci kapcsolatok segítségével működött, például a jugoszláv határ mentén – mindkét oldalon. Erre a területre nemigen lehetett betörni, különösen egy nincstelen fiatalnak. Az 1956-os forradalmat követően azt látták, hogy az utcai lét, a galerikben való működés nem kifizetődő Magyarországon, hiszen könnyen beviszik őket közveszélyes munkakerülésért,

ha pedig iskolakötelezettek... szóval, a rendőr mindenképpen vegzálja őket.

Simon és Szendrő tehát Jugoszlávián keresztül elindult az Újvilágba. Azzal kezdtük, hogy magyar maffia...

Tegyük hozzá: feltehetően. Az a baj ugyanis, hogy mind a ketten nagyon keveset beszéltek későbbi karrierjükről, amire példa Zalatnay Sarolta interjúja Simon Csabával.

Az Újvilágba megérkezik a két magyar csávó... Vajon mit tudhat két magyar fiatal, amit ne tudna a dörzsölt, hogy is mondjam, komoly előtörténettel rendelkező amerikai bűntársadalom. Mi volt a hozzáadott érték, amivel ők be tudtak törni arra a piacra, és ott is tudtak maradni?

Amerika – Magyarországgal szemben – sokkal szerteágazóbb és szervesebb fejlődésen ment át, nemcsak a legális gazdaságban, hanem a bűnözői oldalról is. A szervezett bűnözői csoportoknak léteztek bejáratott útvonalai, ehhez kapcsolódóan olyan bűncselekménytípusok, amelyekből meg lehetett élni. Ezek a bandák mindig „ráhanyatlottak" az új szabályozásból fakadó vagy éppen azok hiányosságainak köszönhető lehetőségekre, mint például a klasszikus időkben a szesztilalom volt, vagy később kábítószer elleni harc. Az 1970-es években egyébként egyes maffiózók – mint Michael Franzese, a New York-i Colombo család feje – ugyanúgy az olajüzletben s a hozzá kapcsolódó járulékokkal való visszaélésben találták meg a lehetőséget, ahogy nálunk és Kelet-Európában is a rendszerváltás környékén. Ott is, itt is elszámolási problémákból, illetve szabályozási hiányosságokból lehetett kiindulni. Mondjuk, ben-

zint, illetve gázolajat rendeltek nem létező benzinkút nevében. Ám ehhez bennfentes információ kellett, vagy a szabályozás kikerülése. Ott a már meglévő források miatt nem volt olyanfajta igény, mint nálunk, ahol az új államszerveződés során hiányzott az a financiális háttér, amely képes lett volna biztosítani a különféle állami szereplők, de leginkább a rendszerváltás után létrejött pártok működését.

Itthon még nincs olajozás, amikor Simonék kimentek, kint meg már erősen fogalt „üzlet" volt. Mi maradt nekik?

A magyarok az Újvilágban főként az intellektuális bűncselekmények vonalára tudtak rákapcsolódni – főleg a biztosítási csalásokra. Különféle hamis kárigényeket nyújtottak be a biztosítóknak, méghozzá úgy, hogy eleve bérelt autókkal – tehát nem is a saját tulajdonú gépjárművekkel – követték el a színlelt baleseteket. Illetve léteztek úgynevezett rátörések is, amikor a következő baleseteknél is ugyanazt a gépkocsit használták.

Modellezzük le. Kikölcsönöznek egy Lincolnt..., innen hogyan folytatódik a történet?

Megkötik rá a baleset-biztosítást, aztán kreálnak egy olyan helyzetet – ahol lehetőség szerint nem sok tanú van, tehát mondjuk kertvárosi vagy rozsdaövezetben –, és szépen összeszaladnak egy másik autóval. A törést vagy rátörést elszenvedő kocsi nagy valószínűséggel a csoport valamelyik tagjának a tulajdonában van. Ez általában rosszabb minőségű, régebbi amerikai – ebben az időszakban még kevés japán autó volt – vagy valamilyen európai kocsi. Fontos, hogy az legyen a károsult, aki bérelte az autót, hiszen így fogja megkapni a pénzt. Ekkor

még a biztosítótól nem a bérlő céghez futott át a pénz, hanem a károsult révén kellettek további kis játékok. Egyes esetekben azzal próbálkoztak, hogy a gépkocsit továbbra is bérelték, így lehetővé téve a javíttatását. Ennek a fordítottjával, vagyis a Lincoln általi károkozással csak abban az esetben volt értelme számolni, ha a kár az adott kocsi státusza miatt több volt, mint a másik kocsin kikovácsolt elemek értéke. A magyar emigránsok által létrehozott hálózatokban az volt a lényeges, hogy legfeljebb két-három valódi balesetet követtek el. A többi már nem volt valódi, hiszen ugyanazokat az autókat használták fel többször is.

A biztosító nem vette észre ezt a trükközést?

Az érintett biztosítócégeknél gyakorta nem is futottak össze az információk, mert különféle vállalkozásoknál kötöttek biztosításokat, így az ügyek nem kapcsolódtak egybe. Ezzel el lehetett érni, hogy ne derülhessen ki: ugyanazzal a gépkocsiparkkal követik el a karambolokat. Ez pusztán egy apró szelet. Hasonló módon történtek a lakásokba való önbetörések is. Betöréseknél a biztosító önbevallást kér, ám, hogy mennyi értéket vittek el, azt általában nem tudta ellenőrizni. Egyébként a biztosítótársaságoknak ebben az időszakban...

Milyen időszakról van szó?

A hetvenes évek első fele az, amiről érdemes beszélnünk. 1974 körül indult el a nyomozás a magyar bűnözők ellen – főleg az úgynevezett nem létező biztosítási igényekre koncentrálva. Ezt azért fontos kiemelni, mert ebben az időszakban a biztosítótársaságok még nem számoltak olyan volumenű csalásokkal, amikre érdemes lett volna külön apparátust szervezni, vagy biztosítási nyomozókat alkalmazni. Ez nemcsak pluszbérköltséget jelentett volna, hanem komoly beruházást igénylő technikai eszközök megvételét, infrastruktúra kiépítését is. A biztosítónak idő és kellő számú tapasztalat kellett eljutni annak belátásig, hogy már jövedelmezőbb befektetni az ilyen típusú nyomozásokba, mintsem engedni azt, hogy egyesek a biztosítási pénzeket kvázi „megfújhatóknak" ítéljék. Egy ideig ugyanis az így elszenvedett kárt ellensúlyozni tudták a biztosítási díj emelésével.

Hallgatva a sztorit, csak úgy találomra azt mondanám, hogy ebből nem lehet olyan gyorsan meggazdagodni. Tehát sok ilyen trükközésre van szükség komolyabb pénzek megszerzéséhez. Vagy van a gyakoriság mellett egy másik megoldás, hogy a felhalmozás gyorsabban menjen: az elkövetők körének bővítése, az egyre szélesebb hálózat.

Az 1956-os emigrációs hullámot követően a kaliforniai magyarok számottevő közösséget alkottak, ez egyértelműen kiderül a kinti közösség által fenntartott korabeli újságból, az *Amerikai Magyar Népszavá*ból. A kinti közösségből többen pusztán érintőlegesen kapcsolódtak ezekhez a bűncselekményekhez: pl. felajánlották a saját gépkocsijukat, így ők is kaptak valamennyi pénzt. Az ilyen jellegű bevonásnak az alapját éppen az adta, hogy úgy döntöttek: ez jó pénz, könnyű della. Alapvetően munkából akarnak megélni, de mégis bevállalták ezeket a dolgokat a saját érdekükben, vagy a gyerekük taníttatása, egy nagyobb kórházi számla, vagy egy hitelfelvétel könnyebb visszafizetése miatt.

Ahogy ez a hálózat bővül, s egyre többen vesznek részt benne, végül is hány főről beszélhetünk? Akár több tucat emberről?

Megközelítőleg tíz-húsz személyből állhatott a kiinduló hálózat, azonban a kaliforniai ügyészek legalább harminc-negyven fővel számoltak. A vád alá helyezettekről úgy gondolták, hogy a szervezői, irányítói és meghatározó szereplői ennek a speciális csoportnak.

Fehérgalléros vagy intellektuális bűnözésről beszélünk, ebből azt vélelmezem, hogy nem ütközött különösebben össze az amerikai maffiák érdekeivel. Mondhatjuk, hogy olyan területet találtak ki maguknak a magyarok, amit addig igazából senki sem birtokolt?

Egyértelmű! Ha rámentek volna olyasmire, ami ott már egy beágyazott csoportnak volt a tevékenységi köre, vagy olyan területen próbálkoznak, amely valakinek az érdekszférája, az sokkal komolyabb összeütközésekhez vezetett volna.

Az üggyel kapcsolatban hoztál dokumentumokat, amelyekből – legalábbis az olvasói levelek sokaságából – azt lehet kiolvasni, hogy a kinti magyarok közössége valamiért fellázadt. És ez a valami: a címkézés.

Dolinszky János, s rajta kívül még több újságíró is, közölt olyan olvasói leveleket, amelyekben borzasztó mértékűnek vélték az amerikai igazságszolgáltatás részéről megnyilvánuló magyargyűlöletet. Kicsit – *mutatis mutandis* – olyan helyzetről volt szó, mint amikor az olasz-amerikai közösségek próbáltak felszólalni, hogy az itáliai származásúakat, *per definitionem* maffiózónak tekintik. En bloc, az egész közösséget. A nyugati parton az igazságszolgáltatás viszont azzal vágott vissza, hogy készült egy könyv, mely arról szól, hogyan kell ilyen típusú trükköket elkövetni. A könyv szerzője Gary Hann, s az ügyész rámutatott, hogy ez nyilvánvalóan álnév, hiszen visszafelé olvasva: Hann Gary (Hungary). Ez önmagában is azt erősítette, hogy valamifajta magyar know-how-ról van szó – ami most már a közbeszédben is megjelenik. Ahogy akkor is megjelenik, amikor a Los Alamos-i atombomba-kutatások tudósai közt azokról mondják, hogy marslakók – akik magyarul beszélnek. Mindig szeretjük emlegetni Nobel-díjasaink kapcsán a magyarok tehetségét, bár arra, hogy milyen okosak a magyar bűnözők, kevéssé szoktunk image-kampányokat építeni.

A hatóságok azért látják ezt, hiszen indulnak vizsgálatok a magyarokkal kapcsolatban. De visszatérve Simonhoz és Szendrőhöz: hogyan élnek ők, mennyire vannak a hatóságok szeme előtt, fehérítik-e a pénzt egyáltalán?

Ez a fajta sorozat jellegű bűncselekmény, ahogy mondtad, valóban lassan jövedelmez, nem lehet belőle gyorsan meggazdagodni. Egyébként Simon Csaba számára ez kifejezetten kedvező, hiszen ő egyébként is azt vallotta, hogy visszafogottan kell élni és működni, nem szabad nagyon szem előtt lenni. Szendrő ebben már nem volt olyan finom, ő könnyebben szemet szúrhatott az éjszakai életben való italozásai, mulatozásai miatt.

De neki nincsenek papírjai...

Mindketten szereznek papírokat, viszonylag gyorsan. Szendrőhöz kapcsolódik majd később egy kolléga, akinek viszont

már gondjai lettek a rendszerváltás idején a hatósági iratokkal. Azt feltételezem, Simonék azért nem kerültek igazán szem elé, mert – minden igazságszolgáltatási rendszerben – alapvetően látens a szervezett bűnözés tevékenység-portfóliója. Ezek az emberek lehetőség szerint – ahogy mondod is – fehérítenek, próbálnak olyan céget és hátteret megteremteni a maguk számára, amivel kihúzhatják, úgymond, ezt a szálkát a kezükből, ha rájuk csapnak a csiszolatlan fához hasonló rendőrök. Először itt szerepel a „papírmaffia" kifejezés. Aminek Szendrő és Simon papírboltja alapoz meg, amelyben hivatalos nyomtatványokat s különféle merítésű, nyomású, eltérő vastagságú speciális papírokat árusítanak. Az ilyen papírkereskedéseket kevésbé ellenőrzi a hatóság, hiszen nem is feltételezi, hogy ott komoly pénzmosást lehetne végezni. Az amerikai nyomozóknak a fejében inkább élnek olyan vendéglátóipari egységek, éjszakai lokálok, szórakozóhelyek, amiket a bűnözők eddig is használtak pénzmosásra, s kapcsolattartási helyszínnek is kiválóan alkalmasak. Amíg nem jelentek meg a Messenger típusú és hasonló applikációk, addig azokat az étterem helyettesítette. Jelen kell lenni ahhoz, hogy bejöjjön neked az információ: éppen mibe érdemes belevágni. Viszont a papírkereskedés lehetőséget adott a továbblépésre olyan bűncselekményekhez, mint pl. a csekkhamisítás, vagy olyan hamis hiteligény-kérelmek benyújtására a bankoknak, amiket azok teljesítenek is. S akkor derül ki, hogy kamu az egész, amikor a papír alapján a bank próbálja érvényesíteni a feltételezett eredeti bankkal szemben a saját származtatott követelését. Ez igen ravasz többes összetétel – itt majd szóba kerülhetnek még más magyarok is, akik nagyot alkottak ebben a „műfajban".

Hiszen Szendrőék a Los Angeles-i magyar maffia első generációja. De aztán jönnek újabb nemzedékek, s itt elárulhatjuk, hogy ezek a figurák így vagy úgy, de tevékenyen részt vettek a magyar rendszerváltásban is. Merthogy ez a történet nem Amerika partjainál végződik, hanem visszajön majd Európába. De egyelőre térjünk vissza oda, hogy Simon és Szendrő emblematikus figurái ennek az időszaknak, s érkezik a második generáció, az utánpótlás. Hogyan terebélyesedik a magyar maffia?

A kaliforniai ügyészek biztosítási csalásokra vonatkozó vizsgálatát, illetve az ezzel összefüggő nagyobb volumenű büntetőeljárásokat már említettük. Fontos hangsúlyozni, hogy egy ilyen ügy, ahogy növekszik, szélesedik, egyre többet beszélnek róla – már nemcsak a magyar közösségben, hanem a nyomtatott sajtóban is. A *Los Angeles Times*ban is megjelentek cikkek ezzel kapcsolatban, s Simon Csaba érezhette, hogy egy kicsit forrósodik itt is a lábuk alatt a talaj. Egy ekkora hajcihővel járó büntetőeljárás aligha teszi lehetővé számukra, hogy a biztosítótársaságokat később is ugyanígy átverhessék. Komoly figyelmeztető jelzést is kaptak a cégek, hogy nem kéne olyan könnyen elbírálni bizonyos kérelmeket. Egyébként később kiderült, Simon félelme alaptalan volt. A biztosítótársaságoknál még nem alakult ki olyan veszélyérzet, hogy itt valamifajta végtelen kiterjedésű, horrorisztikus jelenségről lenne szó. Mindazonáltal ezek a nevek, ezek a gépkocsik bevésődnek a biztosítótársaságok agyába, és Simon úgy érzi, nem tud már úgy a pénzénél lenni, ahogy szeretne. Ezért úgy határoz, hogy elkezd hazalátogatni Magyarországra. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) található iratanyagokból tudjuk, hogy 1975-től kezdve folyamatosan

hazajárt, és már az első alkalommal fel is ajánlotta szolgálatait a magyar hatóságoknak. Az információs barterüzlet gyümölcsözőnek bizonyult.

Mit tudhatott Simon felajánlani?

A magyar államvédelemnek egyik nagy félelme az volt, hogy vajon az emigráns magyarok milyen szervezkedésekben vesznek részt, milyen tevékenységeket folytatnak. Simon Csaba pedig tudott állambiztonsági szempontból releváns adatokkal szolgálni, mint pl. a kinti *Népszavá*ban tervezett cikkek megjelenése, illetve olyan kérdések, hogy milyen adománygyűjtő akciókat szerveznek az 1956-os magyarok, vagy milyen politikai tüntetésekre készülnek, akár ott Amerikában vagy bárhol Nyugat-Európában. Ezek tényleges súlyukat tekintve nem nagy volumenű politikai akciók voltak, mégis a hazai állambiztonság számára – nyilván a politikai elvárások miatt is – fontos információkkal szolgálhattak. Eközben pedig Simon együtt tud működni a budapesti éjszakai életben megjelenő vállalkozókkal, bűnözőkkel, al- és félvilági alakokkal. Ne feledjük, olyan, kifejezetten intellektuális emberről beszélünk, aki jól tud mozogni a különféle regiszterek között.

Ha jól értem, információkért cserébe annak a lehetőségét kapja meg Simon a korabeli államtól, hogy viheti ki innen a bűnözőket?

Ez feltehetően későbbi vonal. Először inkább abban található meg a közös érdek, hogy azoktól az itthoni magyaroktól, akiknek lehetőségük van kiutazni külföldre, akár Amerikába, meg lehet tudni, milyen jelentős értéktárgyak vannak egyes magyar családoknál vagy cégeknél. Az antikvitások pontos regisztrálása például a korszakban egyáltalán nem történt meg. Részben mert a holokauszt idején szőrén-szálán eltűntek értéktárgyak, műkincsek, másfelől még a Rákosi-korszakban kisajátították őket. Majtényi György kutatásaiból is tudhatjuk, hogy az MDP-nek volt több tematikus műkincs raktára, ahonnan a nómenklatúra tagjai a hatásköri listák alapján betöltött helyüknek megfelelően válogathattak, és kiigényelhettek különféle tárgyakat. Ezekre vagy a hasonlókra, később a Kádár-korszak arisztokratái is szemet vethettek – pl. a már említett gebinesek. Ezek a férfiak sok esetben bevonták a feleségüket, olykor a gyerekeiket is, tehát egyfajta Forsyte Sagát tudtak létrehozni akár egy kis italmérésben is. Ők jókora bevételekre tettek szert, abból vásárolták fel az említett értéktárgyakat. Ugyanis a saját pénzüknek csupán egy részét tudták elkölteni luxustermékekre, vagy az éjszakai életben. Ezért igyekeztek tezaurálni, vagyis biztos értékekbe: aranyba, ékszerekbe fektetni. Visszaforgatni nemigen tudták, mivel a berendezés és az infrastruktúra állami vagy szövetkezeti tulajdonban volt. Később azonban, elsősorban a kisvállalkozási törvény hatálybalépését követően versenytárgyalások révén egyfajta korlátozott piac jelent meg a helyek bérlésében. Máskülönben nem is nagyon érte volna meg, hiszen egyáltalán nem volt biztos, hogy azt a helyet, amelybe nagy pénzt fektetett, később is ő kapja meg, nem valaki más. Mindenesetre az értéktárgyak egy része az idők során biztosan gazdákat cserélt, s már inkább azoknál a családoknál jelent meg, amelyeknek a gyermeke – mondjuk, pártkapcsolat miatt – megkapott egy ilyen üzlethelyiséget. Ezeket a vállalkozókat már érdemes volt lehúzni, vagy hozzájuk betörni. Simon Csaba – mint mondtam – az 1970-es évek derekától rendszeresen hazalátogatott mint „amerikás magyar". Azzal a kinézettel, westerncsizmával, azokkal a napszemüve-

gekkel, és azzal a svunggal, amivel ő itt megjelenik, hirtelen komoly feltűnést kelt az éjszakai életben. Eleve nincs akkora élménye az átlag magyaroknak – a filmeken kívül – arra, hogy is nézhet ki egy igazi, vérbő amerikai, aki ráadásul magyar. Könnyen megtalálhatta a bűnözésre hajlamos srácokat, akik feltehetően itták minden szavát.

A betörőkkel kapcsolatos korabeli dokumentumokban sehol sem említik Simon Csaba nevét. Miért?

Vélem, azért, mert az állambiztonság védte a saját informátorait. Másrészt: Simon Csaba összegyűjtötte az adott időben betörések végrehajtására alkalmasnak látszó embereket, majd arra is sarkallta őket, hogy információkat szerezzenek. Legfőképp arról, hogy különféle családok hol és milyen biztosítottság mellett – riasztó vagy ajtózár – próbálják megőrizni értékeiket. Léteztek olyan emblematikus figurák, mint a később notórius hírhedtséget kivívó Markó Béla, aki a vendéglátásnak egészen sajátos formáját választotta. Olyan házibulikat szervezett, ahol megjelent a Kádár-korszak úgynevezett informális arisztokráciája: kisiparosok, szövetkezetben dolgozók, vagy akik tsz-kisker boltokat vezettek. Ezek összességében olyan figurák, akik jelentősebb összegek fölött diszponáltak. A betöréseket komoly szervezettséggel követték el már egy évtizeddel korábban is: volt, aki magát a betörést hajtotta végre, míg az ún. hesszelők a gépkocsiban ültek, eközben többen a szajrét fuvarozták. Előfordult, hogy a figyelő elaludt a járműben, ami jelzi, hogy bizony ez is komoly, megfeszített figyelmet igénylő munka. Sokszor egy budai night-clubban véget ért buli után indultak el, már délelőtt, megcsinálni egy betörést, hiszen a sértettek különféle műszakokra osztott

munkaidejét vették alapul. A szervezettséget-hatékonyságot szolgálta a modern technikai eszközök „beszerzése" is. Például egy svájci állampolgár gépkocsiját csak azért törték föl, hogy elvigyenek egy CB-rádiót, amelyen a korszakban egyedülálló módon negyven sáv volt. Ezt több esetben is használták különféle betörések esetén.

Kik voltak azok a bűnözésre hajlamos srácok, mondj egy-két nevet.

A kései Kádár-korszakban a betörők között kiemelt szerepet kapott egy páros: Kecskeméti Sándor, akinek Gida volt a beceneve, illetve Bujtor János, a Buksi. Mindketten nagyon alapos munkát végeztek, Gida saját nagynénjénél parkoltatott különféle értékeket, mielőtt bármilyen orgazdahálózathoz bekapcsolta volna. Egyébként a csoportok gyakorta együttműködtek, ezt a későbbi nyomozati anyagok is megerősítették, amelyek szerint – látszólag – hét elkülönített nagy csoport azonosítása a kezdőpont. Hozzá kell tenni: az állambiztonság viszonya Simonhoz és az egész csoporthoz akkor változhatott meg, amikor rájöttek arra, hogy már nyomoz utánuk a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság és a BRFK is. Sőt 1981 végén egy koordinációs értekezletet is összehívnak, amivel az egész akció mögé kerül egy erős országos infrastruktúra, s az Országos Rendőr-főkapitányság is támogatja mint szakirányító szerv.

Jól értem, hogy volt egy olyan pont, amikor az állambiztonságnak és a rendőrségnek egészen más volt az érdeke ugyanazokkal az emberekkel kapcsolatban?

Igen, pontosan. Így volt az 1950-es évek óta, hiszen a két hatóságnak több szempontból eltérőek az érdekei. Az állambiz-

tonság bizonyos embereket engedett működni, alapvetően azért, hogy információkat szerezzen. A nyomozóhatóságnak pedig az volt a célja, hogy felszámolja őket. Még akkor is, ha tudja, nyomukban úr keletkezik, s jön majd utánuk egy új csapat. Amely esetleg még jobban szervezett, jobban tud olyan elhárító módokat gyakorolni, amikre az előző csapat még nem volt alkalmas. Van itt még egy fontos szempont: a nyomozóhatóságoknak nem, vagy csak késleltetetten, álltak rendelkezésre a lehallgató- vagy más technikai felszerelések, amelyek az állambiztonság számára *per definitionem* adva voltak. Sőt az állambiztonságnak szervezeti szinten azért is volt problematikus a viszonya a bűnügyi rendőrséggel, mert amikor ők akartak egy csoportot felszámolni, szétzavarni, akkor megküldték ugyan az anyagokat a nyomozóknak, ám rögtön közölték azt is, hogy a saját informátoraik kilétét nem fedik fel. Hiszen ha megteszik, az egész hálózatuk dekonspirálódhatott, így hasznavehetetlenné vált volna. A rendőrök meg azt mondták, fiúk, ez nem így működik, nekünk törvényi kötelezettségeink vannak. Egy komolyabb büntetőeljárás esetén a bírósági tárgyaláson az ügyész meg fogja kérdezni: köszönjük a hatóságnak, de mégis miből, honnan származnak a bizonyítékok. Akkor mit mondjunk? Szóval, diktatúrában is léteztek büntetőeljárási szabályok, amiket be kellett tartani, még hogyha ez nem is egy fair play verseny volt, mint Wichmann Tamás híres díja esetében.

A két „cég" ellentéteiről még sokat fogunk beszélni, folytassuk a Simon-csapat figuráival. Említetted a „javíthatatlan" betörőt, Markó Bélát, ő viszont végül dobbantott Amerikába...

Igen, ő dobott egy nindzsafüstöt Budapesten. Különös fickó volt, a rendőrök úgy emlékeznek rá, mint agresszív, kemény fellépésű, de buta emberre. A bűnözőtársai szerint viszont kenyérre kenhető, jószívű fickó volt, aki csak akkor vált agresszívvé, ha italozott vagy kokainozott. Az „anyagot" feltehetően az amerikaiak szerezték be neki, esetleg maga Simon. Markó ferencvárosi közegben, a Drégely utca 16.-ban született, majd az Eötvös utca elején élt az édesanyjával, akihez nagyon szoros kapcsolat fűzte. A múlt század elején, Tábori Kornél időszakában a Zolnay–Gedényi-szerzőpáros feldolgozta a fattyúnyelvet a régi Budapesten, s náluk szerepel a „drégejsi", amely Drégely utcai vagányt jelent. Tehát már száz éve is létezett ez a vonal, és valóban, Markó olyan házban nőtt fel, amely állt már a múlt század elején is. Megemlítendő, hogy Markó korábban kitartottság miatt volt büntetve, vagyis striciként is múlatta az időt. A másik fő figura Zubovics Gyula, a betörő. Pintér Sándor, jelenlegi belügyminiszterünk a *Belügyi Szemle* 1983. augusztusi számában írja meg *Egy bűnszövetség felszámolása* címmel ezt a nyomozati munkát, amiről most beszélünk. Ez egyike volt azoknak a bűnügyi akcióknak, amelyekbe az Országos Rendőr-főkapitányság bekapcsolódott. Pintér szövegében Markó is meg volt említve, meg Zubovics is mint főszervező.

Mindkettőjüket azért viszi ki Simon, mert úgy érzi, tudná őket használni. Alkalmas személyek, hogy együtt lehessen működni velük. Létezett olyan elgondolás, hogy esetleg Szendrő kiváltása volt a cél. Markón és Zubovicson kívül is visznek ki betörőket Simonék – pl. Horváth Zoltánt és Rigor Sándort –, akik később nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Főleg azért, mert kint is betörésekből akarják finanszírozni magukat, ami viszont problémás a latenciában maradni kívánó Simonnak.

Itt hadd akasszalak meg. Amikor kimennek ezek a betörők, a régi „papírmaffiába" szállnak be, a biztosítási csalásokat folytatják? Vagy időközben bővült a Los Angeles-i magyar maffia tevékenységi köre is?

A hazai betöréssorozat után – a magyar kollégák disszidálásával együtt – a tevékenységi kör nagymértékben bővült. Zubovicsra vonatkozóan a hazai állambiztonság is tudta, hogy konkrétan kamionokkal visznek ki műtárgyakat – és betörőket – Magyarországról. Először Münchenben parkoltatták az árut, majd onnan értékesítették különféle orgazdai hálózatokon keresztül. A műkincsek piaca nagyon speciális piac, minthogy a kinti orgazdák egészen másfélék, mint amilyeneket Magyarországon ismerhettünk. Mint például Urbánszki Gábor, aki a Széchenyi fürdőben – amikor éppen ott kikapcsolódott – adogatta embereknek a névjegykártyáját, mondván, ő bármilyen értéktárgyat el tud passzolni. Amit a szocialista időszak Magyarországán Urbánszki „barkácsolt", azt Nyugat-Európában Zubovics jóval nagyobb volumenben valósíthatta meg. A külföldi orgazdai hálózat – mondjuk, barokk műtárgyak esetében – nemcsak arra volt alkalmas, hogy ezeket felvásárolja súlyos összegekért, hanem össze is kapcsolták ezeket a személyeket más, szintén bűnözésből élő emberekkel. Ez a fajta nemzetközi bűnözői hálózat olyan nagy volt, hogy ebbe magyar bűnözőnek minimális esélye volt bekapcsolódni. Egészen addig, amíg ki nem derült, hogy az amerikás magyarokkal való összefonódással és a Magyarországon lévő műkincsekkel – arany ékszer, antik óra stb. – ezt az egészet új, magasabb szintre lehet emelni.

Említetted Szendrő esetleges „kiváltását". Erre miért volt szükség?

Nála komoly kábítószer-használat is jelentkezett, főleg kokain. Ez a történet kicsit hasonlatos ahhoz, ahogy a katonákat szokás valamilyen ajzószerrel harcképesebbé tenni. A kokainnal megjelenő felhevült állapotban, az érzékek kifinomultságával – ha csak órákra is – nagymértékben lehetett növelni agresszív üzleti tárgyalások vagy betörések megtervezésének hatékonyságát. Nyilvánvalóan nem volt nehéz dependenssé – ezáltal használhatóbbá – tenni ezeket a személyeket. Itt tehát egyrészt megjelent a kábítószer-használat, másrészt a műkincseken keresztül új piacok nyíltak meg, harmadrészt pedig már nagyobb kaliberű és befolyású emberekkel lehetett együttműködni. A szocialista tábor által bojkottált 1984-es Los Angeles-i olimpiára versenyző nem, de több jól ismert személy ment ki tudósítóként, mint például Gyárfás Tamás vagy Vitray Tamás. Előbbi például ekkor találkozik először azzal a Bodnár Györggyel, akit a hetvenes évek második felében kaptak el Bécsben épp az úgynevezett Ungarn Kreis (Magyar Kör) néven elhíresült biztosítási csalásokkal, értékpapír- és csekkhamisításokkal, illetve hamis hitelkérelmekkel dolgozó csoport egyik fejeként. Kiderül, hogy uruguayi a személyigazolvány, müncheni az autó...

Sok mendemondát hall az ember, muszáj megkérdezni: mindez jól dokumentált dolog?

Annyira jól, hogy már 1978. május elején olvashattunk róla külföldi, majd korabeli magyar napilapokban, amikből aztán – de nem akarok nagyon előreszaladni – éppen Torgyán József olvasott fel 1994 őszén a Horn-kormány számára, hogy a Németh-kormányban is jeleskedő Békesi László pénzügyminisz-

ter tevékenységét érthetővé tegye a Las Vegas Casino koncessziós jogával kapcsolatban.

Már majdnem a rendszerváltásnál vagyunk, itt meg kell említenünk egy legendát vagy hőst, hiszen az LGT gitárosa is belekeveredett a Los Angeles-i magyar maffiába, bár neki valóban csak ígéret maradt Amerika.

Barta Tamás rendkívül tehetséges gitáros volt, amit Hajdu Eszter a róla szóló dokumentumfilmben több zenész nyilatkozatával alá tudott támasztani, mint pl. Somló Tamás, vagy éppen az egomán Fenyő Miklós. Az LGT-nek az 1973-as, nagy sikerű *Bumm* című albumán az „Ő még csak most tizennégy" című slágert Barta énekelte, amitől – minden zenekari tag visszaemlékezése szerint – a fiatalok ekstázisba jöttek, különösen a lányok. Az albumhoz kapcsolódó, '73 nyarán megvalósuló amerikai turnén Barta úgy dönt, hogy kint marad. Emiatt letiltják az együttest, illetve az albumukat visszaszedik a boltokból. Barta kint az évek során rájön arra, hogy őbelőle itt nem lesz Jimmy Hendrix. Túl nagy a piac, s olyan képességekkel, amikkel ő meg van áldva, még sokan mások is rendelkeznek. Lassan a könnyebb élet reményében belekerül a magyar bűnözői körökbe. Annyit tudunk még róla, hogy egy Fekete Barna nevű amerikás magyarral dolgozott együtt, ő volt az üzlettársa. Egyébként Bartán kívül mások is mentek ki, pl. Tóth József, a Hungária dobosa, aztán Barta LGT-s társa, Laux József, aki szintén a dobok mellett vált híressé. Bartát valamilyen elszámolási vita során 1982. február 16-án lelövik – hogy pontosan miért, arról máig nagyon ellentmondásosak a hírek. Zalatnay Sarolta énekesnő nagyon jó viszonyt ápol – már Amerikában is – Simon Csabával, s amikor Simon később hazajön, egy Cininek adott

interjúban elismeri, hogy Barta valamilyen kábítószerügybe keveredett, ezért lőhették le. Vannak más hírek is. Egy Farkas József nevű bűnöző azt állította, hogy ellopott olyan címlistákat, amik viszont éppen Simon Csabának kellettek volna. Ezeket Barta csak pénzért akarta visszaadni, aminek a kifizetése azokban a körökben teljes képtelenségnek számított, ezért ölték meg, bosszúból. Bárhogyan történt, Barta tragikus véget ért, akiről annyit lehet még elmondani, hogy valószínűleg nem volt igazán alkalmas személyiség arra, hogy a bűnözői társadalomba beilleszkedjen. Talán jobb sorsot is megérdemelt volna.

Ugorjunk az időben. Hogyan jut el a Los Angeles-i magyar maffia – vagy annak a csápjai – a magyar rendszerváltáshoz. 1990-ben megnyílnak a határok, de – Simon kapcsán már említetted – azért már előtte is van itt járkálás, mozgás. Visszatérnek-e ezek az emberek vagy az alvállalkozóik a magyar rendszerváltásba?

Valóban ki- és bejártak a kései szocialista időszakban, majd többségük végleg visszatér a rendszerváltás után. Még az 1980-as évek elején Simonék Markó Bélát konspiratív módon – a Wiener Walzerrel – kiszöktetik. Átverik a magyar rendőröket, bár ebben alighanem benne van az állambiztonság keze is. Nyilván tettek kedvezményeket Simonéknak, ugyanakkor azt is el kellett ismerni, hogy túl nagyot rántottak ezekkel a betörésekkel, így itt már nem nagyon tudtak szabadon mozogni. Az állambiztonsággal azonban meg kellett tartaniuk valamiféle inkább kisebb, és nem nagyon szerteágazó, kapcsolatot. Amikor a rendszerváltás eljött, azért jönnek haza, mert azt remélik, hogy azokkal a pénzösszegekkel, amelyek fölött ők már diszponálnak, itt jelentősebb beruházásokat tudnak majd kezdeményezni. Vagy olyan ötleteket megvalósítani, amiket

Amerikában eltanultak. Az ilyesmi ott „lejárt lemez", nem lenne nagy vasziszdasz, hiszen már sokan ismerik, itt viszont „egy újszülöttnek minden vicc új" alapon, jó haszonnal meg lehet csinálni.

Milyen típusú innovációkra gondolsz?

A legalapvetőbb innováció az, amit Tasnádi Péter csinált: hitelkihelyezés megbízható nyugat-európai valutában. Megjelennek ugyan nálunk is a kereskedelmi bankok, ám ők nem adnak nagy hiteleket az új vállalkozóknak, hiszen nincs mögöttük fedezet. Erre mondta a jeles közgazdász, Kornai János, hogy ez a feketegazdaságot fogja erősíteni, ami meg is történt. Ráadásul ebben az időszakban óriásivá dagadt az infláció, amit ugyancsak felhasználtak...

Azt mondod, hogy a magyar rendszerváltásban a piacgazdaságot a magyar alvilág indítja be? Vagy legalábbis a későbbi alvilág egyes tagjai inkább...

Ez túlzás lenne, mindenesetre jelentős pénzösszegeket tudtak kihelyezni, jókora kamatra. Hiszen 1990–1991-ben nagy az inflációs ráta, s ha én kemény valutában adom a hiteleket, de a törlesztést magyar forintban kérem, akkor még jókora árfolyamnyereség is társul hozzá. Ezek így együtt eléggé komoly problémákat jelenthettek az adósoknak.

Tehát tőlük mindenki vesz fel hitelt, a büfét nyitni akarótól kezdve egészen a pártokig?

Nem, nem. Nyilván csak azok, akik kapcsolatban álltak velük, és megérte nekik az együttműködés. Itt azért azt is látni kell, hogy olyan emberek is hazajönnek, mint a Nevadában szerencsejáték-vállalkozásokat működtető Dóri Sándor. Aki például megvásárolja a balatonaligai pártüdülőt, majd kemény valutáért bérbe adja – egyébként ő is ott házasodik össze japán menyasszonyával. Dóri és Zubovics aztán *express money* néven sorsjegybizniszbe kezdenek. Nagy valószínűséggel Simon is benne van, de ő a rendszerváltás után teljesen fantomizálódik. Nem szeretne jelen lenni mint ismert személy semmiben. Azt hiszem, ez részben tudatos döntés volt részéről, amennyiben feltételezte: ha itt most pioneerség lesz, és a földek feltörése a feladat, mint egykor az igazi Vadnyugaton, akkor ebből valamikor lesz majd leszámolás és újraosztás is. Ebben igaza is volt, hiszen az előbb említett Zubovicsot a saját szentendrei Cats klubja előtt robbantják fel, s pár nappal később meg is hal vérmérgezésben – de ez későbbi történet. Itt most elég annyi, hogy az *express money* játék elindítása nem ment könnyen. Nem sikerült például idejében beszerezni az engedélyeket – többek közt a Pénzügyminisztériumtól –, amivel legálisan ők pénzösszegeket sorsolhatnak ki. Ezért „szétértelmezik" a sorsjegy nyertesét: amit kap, az nem pénzösszeg, hanem nyeremény. Ami ugyebár nem más, mint a kútba dobás, vagy a kávájáról való belelökés problematikája. A lényeg: amíg az engedély nincs meg, addig a sorsjáték nem szabályszerű. Ráadásul itt is trükköztek, mert azoknál, akik nyertek, sok esetben kiderült, hogy hamisított a jegy. Ezeknek az embereknek persze nem fizettek, így elég tekintélyes pénzeket lehetett felhalmozni. Dóri végül úgy próbálja megtisztítani ezt az egész tevékenységi formát, hogy azt mondja: a befolyt pénzek jelentős részét adományozzák szegény gyermekek számára. Újra feltűnik itt a már

említett Bodnár György, aki nemcsak a Los Angeles-i olimpiánál sürög-forog, hanem amikor hazajön, 1990-ben, még a Németh-kormány idején Andy Vajnával közösen igyekszik megszerezni a Las Vegas Casino koncessziós jogát. (A kaszinó végül 1992 tavaszán nyílik meg az Atrium Hyatt Szállodában.)

Mit adnak a lehetőségekért cserébe a politikának ezért a korabeli visszatérők? Mit mondanak a források?

Nagy valószínűséggel együttműködést ajánlanak, és azon túl pénzösszegekről is szó lehetett. Hiszen amikor valaki egy ilyen koncessziós jogot megkap, nagyjából tudja, hogy mit gondolhat az, aki odaadta. Nyilván azt feltételezi, olyan óriási bevételt fog ez hozni neki, amit valahogy ellentételeznie kell, vagy annak fejében legalábbis valamilyen segítséget nyújtania. Ez idő tájt például a pártfinanszírozás eléggé problematikus volt, nehezen ment – a székházbotrány is éppen azért robban ki, mert a pártoknak több pénzre van szükségük. A Fideszben Simicska Lajos foglalkozik először feltehetően kft.-k alapításával, amelyek révén a pártokat meg lehet próbálni feltőkésíteni. Erre remek példa a Fico Kft., amelyben nem pusztán a pártvezetők autóihoz kapcsolódó költségeket tudják leírni, hanem lehetővé teszik exkluzív gépkocsik bérlését is. Ebben az időszakban még rendőrségi törvényünk sincs, személy- és vagyonvédelmi törvényünk sincs, a politikának is jól jön, ha vannak olyan megbízható bűnözői csoportok, amelyek bizonyos városrészek felett kontrollt gyakorolnak. S ha nem is öleli keblére őket a politika, de mégis kapcsolatokat épít és együttműködik velük. Az már a következő lépés, amikor a politikai elit is rájön arra, hogy tulajdonképpen ők is szeretnének úgy szórakozni, ahogy ezek a bűnözők. Az meg egy másik könyv témája lehetne, hogy

a szervezett bűnözés eklatáns képviselői hogyan vesznek fel videóra egyes bulikat, hogy aztán később az ott jelen lévő politikusokat zsarolhatóvá tegyék.

Mi történik a Los Angeles-i magyar maffiával a rendszerváltás után? Benne vannak a leszámolásokban – bármelyik oldalról –, vagy szépen felszívódtak a magyar kapitalizmusban?

Jelen voltak a leszámolásokban. Zubovicsot fölrobbantják, Markót még kint lelövi egy szolgálaton kívüli Los Angeles-i rendőr. Simon megpróbál magasabb színvonalon dolgozni, ám hiába akar átállni a gazdasági bűncselekmények világába, nem engedik közel a tűzhöz. Ez azért is probléma, mert amikor kihozta Markót, akkor az egy elszámolási vita során lelövi az ő korábbi társát, Szendrőt. Igaz, nem csukják le érte, mert a későbbi büntetőeljárásban – a védelmi pozíciója miatt – Markó tettét önvédelemnek minősítik. A rendszerváltás után kint folyamatos alkoholos befolyásoltság alatt áll, s amikor a rendőr lelövi, Simon is kissé „fényt kap". Ugyanis már nincs a környékén olyan ember, aki ne tudna vagy ne írna valamilyen pletykát, és ebből építkező terhelő információkat, amivel lehúzhatják őt is.

Az amerikás magyarok itthon először látszólag magas rangot képviseltek. Rájuk, a külföldre ki nem jutó magyar betörők – akik az olajozásba is beszálltak – egyrészt féltékenyen néztek föl, másrészt nekik is nagyon kellettek volna azok a pénzek, amik fölött ezek az emberek rendelkeztek. Vagyis a már ismert módon megszabadították a gazdasági bűnözés világába belépni igyekvő, egykori kajak bűnözőket saját tőkéjüktől. Záróakkordnak ideillik Mick Jagger már idézett intelme a régi szokások makacsságáról: Old Habits Die Hard.

TIZEDIK ADRIA,

a híres Presztízs-ügy dossziéja, mely nevét – a bűntettek súlya és kiterjedtsége mellett – azért kapta, mert különösen nagy, „rangadó" mérkőzés volt ez a szervezett bűnözés és a bűnüldöző szervezet között. Megoldása pedig igazi presztízskérdés a rendőrségnek és nagy kihívás az ügyekben nyomozók számára.

Az Old Firenze kulcsfontosságú szórakozóhely lesz a következőkben, mondd, mennyibe került ott egy sör?

A mi Kádár-kori betörőink aranykorában, az 1980-as évek elején megközelítőleg 13-15 forintba kerülhettek a jobb német és holland márkák.

Csak azért kérdem, mert nem klasszikus vendéglátóhelyről van szó, ahova bárki ki-be jöhetett-mehetett – bár formálisan nyilvánvalóan nem volt belépő. Az Old Firenzének könyvünk szempontjából eléggé sajátos a státusza, ezért inkább úgy kérdezem: hogyan is mérik ott másképpen a sört?

A hazai betörőkkel szembeni legjelentősebb összeghangolt nyomozás 1982-ben indult meg, éppen amikor a sörárakat emelték a vendéglátóipari vállalatok. Ekkor egy pohár sör ára 7,40 forint. A kérdésed mögött a valódi tét azonban éppen a Kádár-korszak utolsó évtizedében megjelenő night-clubok világa. Az említett Old Firenze is ahhoz a Dél-budai Vendéglátó Vállalathoz tartozott, ahova más exkluzívnak számító helyek is, mint az Országház utcai Drink bár vagy az Aranyhíd söröző. Az Old Firenze a budai Várban, a Bécsi kapunál, a Táncsics Mihály

utca 25. szám alatt működött, ahol a bejáratnál állt egy úgynevezett *gatekeeper*, vagyis olyan ajtónálló biztonsági személy, aki természetesen a ruhatárosi feladatok elvégzése mellett egyfajta határvonalat is kijelölt. Nem éppen olyat, mint a Kafka-novellában a törvény kapujának őrzője, hiszen itt nem az volt a cél, hogy határhelyzetben tartsa minél tovább a delikvenseket, hanem hogy a későbbi magatartásukat előre fölmérje, vagyis megítélje, képes lesz-e majd megfizetni az ott-tartózkodást a következő pár órában.

Miért fontos az Old Firenze? Mi is az az Old Firenze?

A ruhatáros, amikor beadod a kabátodat – s nyilvánvalóan adsz neki szép borravalót –, már alapvetően a *gatekeeper* feladatát végzi. S nagyvonalú borravalóddal magad is hasonulsz a hely exkluzivitásához, mely – a hozzá hasonlókkal együtt – a hatvanas évek Budapestjén jelent meg először. A valutához, főleg kemény valutához, közel álló hazai vállalkozók csoportosultak ilyen helyeken, akik szívesen szórakoznak együtt külföldiekkel. Mind a két csoport számára kellemes és hasznos nyugati nyitásra a Rádiókabarében előszeretettel célozgattak azzal, hogy: „Melyik oldalon is van a kormány?" Emlékszünk, Kibédi Ervin az angol jobb kormányos kocsikra utalva ironizál: mennyiben reakciós tett, ha a szocialista állam a kemény valuta miatt nyit a jobb oldali kormányok, vagyis szimbolikusan a nyugati országok felé? 1966 szilveszterén adták át a több évig épült Körszállót, majd '69 szilveszterén a Duna Intercontinental erkélyén köszönthették az arra érdemesek az újévet. A korabeli városi legendák szerint ekkor nézett át a Várra Kádár János, kezében pezsgőspohárral, és kijelölte volna a Mátyás-templom mellett a Hilton szállodalánc magyar filiáléját, amit

szinte már hagyománytiszteletből '76 szilveszterén adtak át. Immár kimondottan a nyugati turizmusra építve. Az Old Firenze a nyolcvanas években már egy létező igényre ráépülve jelképezett egyfajta nimbuszt, elit státuszt, ami hangulatában s a nevével is valamiféle elveszett, mégis gazdagságot mutató hatalomra utal.

Mit szimbolizál ez a státusz? Ha az Old Firenze mellé odateszem, hogy Omnia vagy Hajóbár, akkor ez a státusz kiknek a státusza?

Az Old Firenze megmarad – legalábbis a nyolcvanas évek elején – egyértelműen a jól öltözött, és nem feltétlenül nyárspolgár, de mindenesetre fizetőképes Kádár-kori kisiparosok, maszekok, kiemelten nagy pénzhez jutó vállalkozók, vagyis a szocialista arisztokrácia törzshelyének. Míg az Omnia, illetve a Rózsaszín cicák más belvárosi helyekhez hasonlóan olvasztótégely jelleget öltöttek. Az Old Firenze exkluzív hely volt, közel a Hilton Szállóhoz, ami tovább erősítette elit jellegét. Míg az Omnia presszó a legsűrűbb belvárosban volt, szemben a Berlin étterem éjszakai lokáljával, a Nirvánával. Ezek a Nyugati pályaudvar átmenő forgalmához való közelségük és a Nirvána kerthelyisége miatt voltak alkalmasak a ki-be járkálásra.

Az Old Firenzével kapcsolatban jutott eszembe egy anekdota – illetve nem is csak anekdota, hisz rendőrségi dokumentumok is megerősítik –, hogy ha csöngött a telefon, a pincér fölvette, s elkiáltotta magát: uraim, valamelyik betörő kerestetik...

Kissé abszurdnak hathat a mából visszanézve, de a „valamelyik betörő menjen a telefonhoz" tényleg visszatérő formula

volt, jelenlegi belügyminiszterünk is írt olyan tanulmányt, amelyben...

Te hoztad szóba: Pintér Sándor úgy kezdi szóban forgó tanulmányát, hogy több mint 170 bűncselekményt, ebből 143 betöréses lopást követtek el azok, akikről majd beszélgetni fogunk, s az okozott kár meghaladta a 21 millió forintot. Az eljárás alá vont 85 gyanúsítottból 48 büntetett előéletű és 12 veszélyes bűnöző volt. Pintér Sándor leíró jellegű sorait idéztem az úgynevezett Presztízs-ügyről. Miért olyan fontos ez a magyar kriminalisztikában?

A Presztízs-ügy több okból érdemes az elemzésre mint visszatérő formula. Először is azért, mert a magyar rendőr szeret újból felmerülő ötletekből kiindulni, ahogy Pintér Sándor is. *Egy bűnszövetség felszámolása* című dolgozatából idéztél, amely a *Belügyi Szemle* 1983. augusztusi számában jelent meg. A bűnszövetség felszámolása kifejezést először 1977-ben Horváth András használta idősebb kollégájával, Tóth Istvánnal közösen írt tanulmányának címében, bár a tárgyalt esetben szervezetszerű elkövetés valósult meg. Horváth András egyébként – azóta már dandártábornok – a kilencvenes évek leszámolásos ügyeinek a kormánymegbízottja volt, és egyben Pintér Sándor szellemi apukája. A Presztízs-ügyről – amely kiemelt jelentőségű ügysorozat volt a korszak egyéb eljárásai között – akkoriban részletesen csak a belügyi nyilvánosságban jelentek meg írások, mégis az ügy kapcsán kialakuló vitában olyan toposzokat használtak, mintha az ilyen típusú ügyekről szóló beszámolók már korábban is bevett formulaként léteztek volna. Ugyanakkor magával a címmel a szerző feltehetően maga is megpróbálta elszürkíteni, csökkenteni az ügy jelentőségét.

Azonban a jelenlegi miniszter visszafogott címadását – egy később, az 1990-es évek végén általa nyugdíjazott rendőri vezető – Tonhauser László újraértelmezte rögtön a következő számban, tehát 1983 szeptemberében. Az ő cikkének címe *„Szervezett bűnözés"?* volt, igaz, idézőjelben és kérdőjellel a végén. Erről a büntetőeljárás-csomagról – mert több olyan bűnügy volt párhuzamosan, amelyen együtt dolgozott a BRFK meg a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság az ORFK-val – a felderítést vezető Tonhauser László már...

Zavarba ejtesz: mi a különbség a bűnszövetség, valamint a szervezett bűnözés között? Laikusként azt gondolnám, hogy a bűnszövetség már kapuja lehetett a szervezett bűnözésnek. Ha így van, miért tompítja Pintér Sándor?

Miért tompítja? Szívem szerint hátulról kezdeném, úgy egyszerűbb. Pintér 1978-ban kiváló eredménnyel végez az 1971-ben alapított Rendőrtiszti Főiskolán, ahova úgy kerül be, hogy eredetileg gépkocsivezető volt. Számára fontos volt, hogy hivatásossá válhatott. S minthogy kitüntetéssel végzett, nem is hadnagyi, hanem egyből főhadnagyi rendfokozathoz jutott. Katona Géza bácsi, a magyar bűnügyi technika meghatározó alakja révén rögtön bekerül az Országos Rendőr-főkapitányságra. Ez nem magától értetődő karrierút: hogy az ember polgári alkalmazottként kezdi, a következő szolgálati helye pedig már az ORFK – amely akkor közvetlenül a Belügyminisztérium alá tartozott. Hogy ezt elérte, nyilvánvalóan működött Pintér Sándorban egyfajta szervezeti megfelelési kényszer, de a karrierútja megfelelt a kor hivatalos rendőrszakmai, vagy még inkább rendőr-politikai elvárásainak is.

Csak az olvasók kedvéért: egy betörőhálózatról fogunk beszélni a továbbiakban. Amikor Pintér Sándor a „bűnszövetség" kifejezést használja, szemben a tonhauseri „szervezett bűnözés" kifejezéssel, azt akarja mondani, hogy a rendőrség nem hibázott az elmúlt években? Hogy nem történt itt semmi rendkívüli, csak pár ember szervezett, laza együttműködéséről van szó. A tonhauseri „szervezett bűnözés" kifejezés viszont mintha azt sugallná: ez nagyon mély, nagyon hosszú időre visszatekintő ügy, és hiába oldjuk meg, nem oldottuk meg.

Ennél finomabb lennék, de pusztán, mert maga Pintér Sándor is finomabban fogalmazott. Nem az érdekérvényesítő képességére gondolok, hanem az intellektusára. Ha végigolvassuk ezt a szaktanulmányt, akkor láthatjuk, hogy csak pár oldal az egész. Az akkori számban a szöveg a 99. oldaltól a 106. oldalig tart.

De azért ezek sűrűn szedett oldalak voltak.

Igen, ám abból az egyik oldal egyfajta kapcsolatháló-elemzés. Ha a mai kor terminusait akarjuk behozni, valójában egy infografikán Pintér Sándor szemléletesen elhelyezi azokat a neveket, akik tevékenységének eredménye egy jól szervezett csapat, sőt külföldi támogatással és külföldről pénzelt védőügyvédek segítségével egész kriminális rendszer. Félmondatokban, a sejtetésnél kicsit továbbmenve, de még nem inszinuálva, még nem teljesen konkréttá téve úgy próbálja a kést belemártani a tortába, hogy annak szétnyílása senki számára se legyen kellemetlen – ha tetszik –, a testvéries osztozkodás képét mutassa.

Ehhez képest a tonhauseri „szervezett bűnözés" kifejezés hogyan szeli fel, vagy roncsolja a tortát?

Tonhauser nem figyel a torta tetején lévő marcipánrétegekre és habokra. Ő abból indul ki, hogy a tortának a belső, a krémespiskótás része számít, arra kell összpontosítani. A fogyasztásra nem alkalmas, gyönyörű marcipánalakok és tejszínhabok eloszlásával nem foglalkozik, azzal sem, hogy ezek miként mennek tönkre a vágás következtében. Bár egy-egy szeletnek a méltóságát és jellegét így is meg tudja adni.

Anélkül, hogy máris belemennénk a részletekbe, remélem, nem fogsz megsértődni, ha azt mondom, most egy kicsit te is hazabeszéltél, hiszen Pintér Sándor írásából nem derült ki igazán, hogy miként is különíthető el a bűnszövetség a szervezett bűnözéstől.

Meglehet. Az ember, ha nem veszi észre, olykor hajlamos együttműködni, illetve együtt üvölteni a farkasokkal, hogy már Fouchét – és vele a francia forradalom utáni titkosszolgálatot – is behozzuk. Ő mondta azt, hogy: *Il faut hurler avec les loups.* Ennek a fajta igazságnak a követése természetesen az akkori Pintér Sándor részéről komilfó, pontosabban elvárható magatartás: amikor bűnszövetségként határoz meg valamit, majd aztán a szövegtestben szépen aprólékosan leírja, hogy miért nem az. Értő olvasó kell ahhoz, hogy ez szembetűnjön a szövegben, így ráébredjen arra, hogy a cím csak a külső megfelelés része, egy máz, amit nem akart ő maga tönkretenni – hogy maradjunk a tortás példánál. De továbbmenve: nyilván a legfontosabb különbség büntetőjogi szempontból, hogy a bűnszervezet – akkor egyébként még nem is létezett – tartós, szemben a bűnszövetséggel, ami ideiglenes, nem hosszan tartó együttműködést jelent, s általában egy bűncselekmény elkövetésére korlátozódik. Egy cselekmény nem olyan fontos, hiszen nem akkora tárgyi súlyú, mint amilyen például a kés-

sőbbiekben a bűnszervezet tényállásánál szerepel. Magyarországon a kilencvenes évek második felében, 1997-től jelent meg a bűnszervezet fogalma – egyébként 1999-ig három tényállást elfogyasztottunk, mire kialakult a végső változat. A lényeges, hogy öt évnél súlyosabb büntetési tétellel veszélyeztetett bűncselekményről van szó. A bűnszövetségnél – mint mondtam – ideiglenes együttműködés szerepel, vagyis: nincs benne hosszan tartó anyagi haszonszerzésre való törekvés, és az együttműködést a bűncselekmény befejezését követően gyorsan felváltja az új érdekkörök kialakítása. Röviden szólva: ez egyszeri, egy adott bűncselekményre létrejött, lényegében laza kapcsolat.

Ehhez képest hol helyezkedik el a Presztízs-ügy, melynek szereplőiről – például Markó Béláról – az előző, betörésekről szóló részekben már esett szó, ám érdemes itt is kiemelni őket. Vagyis: miért presztízskérdés a Presztízs-ügy?

Ez a bűnügyi nyomozók országos szakirányításának és szakmai szempontból meghatározó embereinek az ügye volt. A nyomozócsoportról szóló írások a *Belügyi Szemlé*ben jelentek meg, amely háromezer példányban kiadott, belső terjesztésű folyóirat volt. Főszerkesztője ebben az időben Finszter Géza, aki nemrég köszönt le posztjáról – egyébként az ő tudásából sokat meríthetünk. A lapot csak az igazságügy, tehát a bíróság, az ügyészség, továbbá a rendőrség és a büntetésvégrehajtás területén dolgozó hivatásos állományú kollégák olvashatták. Ez határozta meg és keretezte a belügyi célú belső nyilvánosságot.

Háromezres belső nyilvánosság…

Igen, a lap ezt a belső nyilvánosságot jelentette, hiszen mégis csak ott maradt általában egy kapitánysági vagy belügyminisztériumi épületben. Egyik eredője ennek az egyes cikkek színvonala volt, a másik az olyan típusú belső információk jelenléte, amiket egyetlen, szakmája iránt elkötelezett ember sem feltétlenül vett komolyan. Lényegében – sajnos – két szék között a pad alá került ez a lap, ám nem annyira, mint mondjuk, a *Magyar Rendőr*, amely a nyilvánosság számára is elérhető volt. Például az emlegetett bűnözők, betörők, illetve barátaik előszeretettel olvasták a *Magyar Rendőr*t, főleg azért, hogy képet kapjanak a rendőrség kriminalisztikai tudásáról. A Presztízs-ügy elnevezés viszont még egy belső kört, ha tetszik, a pokolnak egy másik bugyrát mutatta fel. Ha nem nyílt büntetőeljárás zajlik, magyarán, ha nem valamilyen feljelentésből vagy hatósági észlelésből induló eljárásról van szó, az ma az ügyész felügyelete alá tartozik. Az ilyen eljárás kap valamilyen számot, ám az nem alkalmas informális jellegű azonosításra. A nyílt büntetőeljárások pontos azonosítását az ügyirat száma/a szervezet kódja – pl. BRFK, vagy valamelyik megyei rendőr-főkapitányság – és utána az évszám adta meg. A leplezett eszközökkel történő titkos információgyűjtés – vagy operatív felderítés, ahogy ebben az időszakban hívták – kiterjedtsége azonban olyan körű volt, hogy az adott megyei rendőr-főkapitányság vagy városi kapitányság munkáját egy informális hívószóval fedték le. Vagyis az effajta nyomozásoknak a rendszerváltás után is előszeretettel adtak valamilyen blikkfangos nevet. Például Fenyő Jánossal szemben több esetben folyt titkos nyomozás, aminek egyik esetben az volt a neve, hogy „Égig érő fák". Ami ugye, a Fenyő név miatt aranyos allúziót kelt. A Presztízs-ügy azt jelképezte – és ezt el is mondja Tonhauser László visszaemlékezésében, a *Nem kérek bocsánatot*-ban –, hogy a rendőrhatóság presztízskérdésnek tekintette azt, hogy egy ilyen összetett, több bűnügyből álló „kosarat" együtt, közösen össze tudnak-e rakni és felderíteni. Bárdy Tibor és Tonhauser László szerint feltehetően Dobos János nevezte el a nyomozássorozatot. Ám a büntetőeljárások vizsgálati részét összefogó Tonhauser, aki igazi zsaruként csak a bizonyíthatót volt hajlandó elmesélni – egy-két úgymond kulisszatitok mellett –, végül elárulta, hogy az ORFK vezetői vajmi kevéssé vettek részt az ügyben. Így valójában ők maguk adtak nevet az ügynek, hiszen ők maguk is szenvedték végig az 1981-es évet az ügycsoporttal.

Tehát Tonhauser után azt mondhatjuk, hogy a Presztízs-ügy felszínre hozza azt a diskurzust, amit futballtáborosan úgy mondanánk, hogy „igenis van szervezett bűnözés" a Kádár-rendszerben? 170 bűncselekmény, 85 gyanúsított – ezek szerintem nem kicsi számok. Mi a genezise ennek az egész történetnek? Vagy pontosabban kik a főszereplői?

A Pintér Sándor által megírt szövegben az egyik megénekelt kulcsfigura az a Zubovics Gyula, akit az alvilágban mindenki Tamásként ismert.

Már itt zavarba jöttem: miért? Gyulából hogy lesz Tamás?

Bevett szokás volt a bűnözők között, hogy más néven illették saját magukat, mint amivel anyakönyvezték őket. Természetes védekezési mód volt ez, hogy ha ők valahol az éjszakában bármilyen adásvételt csinálnak, vagy valamilyen erőszakos cselekménybe kezdenek, ami miatt esetleg valaki figyelmeztetni akarná, akkor a ragadványnevet használja, vagyis: „Te, Tamás, ezt talán be kéne fejezni!"

Sokan kérdeznénk álnaivan: nem derül ki rögtön, hogy a Tamás az Gyula? S a rendőr ennek ismeretében nem tudja leszedni pillanatok alatt?

Ilyenkor abban bízik az elkövető, hogy aki tanúvallomást tesz, az nem feltétlenül ápol szoros baráti kapcsolatot vele, tehát mint egyfajta irreleváns közbejövő tanú a sokszor hallott Tamást komolyan veszi. Már a múlt század elején abszolút megszokott volt a másik név. Szemléletes példa rá a dánospusztai rablógyilkosság, ahol Sztojka Parnó (valódi neve Lakatos Balog János) és egyéb más cigány származású elkövetők azért használtak másik nevet a hatóság előtt, hogy ha eljárást indítanak ellenük, az arra az álnévre vonatkozzon, így ne lehessen könnyen visszakeresni s összerakni a cselekményeket. Vagyis: az államhatalom ne tudjon egy karrierutat felépíteni az ő rovásukra. A kriminalisztikai szakemberek sztereotip gondolkodásának határát jelzi, hogy nem értették, ha nem cigány származásúak is éltek ezzel a technikával.

Zubovics Gyula 1976-ban kitartottság alapos gyanújával eljárás alá kerül, két év hat hónapot kap, és benn a börtönben rájön, hogy a betörés eléggé jól fizető dolog lehet. 1979-ben vele együtt szabadult három börtöntársa is, akiket bent a bizalmába fogadott: Bujtor János, Kecskeméti Sándor, illetve Horváth Zoltán. És megkezdődik a történet? Merthogy 1980. május 17-én hajtották végre az első közös bűncselekményüket, mégpedig Bérczi Dezsőné kárára, akit a baráti köre többszörös milliomosnak tartott. Az idős özvegyasszony a Rózsadombon, az Áldás utcában lakott, és az egyik bevont, úgymond, szakember segítségével éppen bécsi utazáson vett részt – ám mire hazajött, jóval szegényebb lett.

Az idős hölgy valóban jelentős mennyiségű érték felett diszponált. Egy részét talán valóban örökölte, ám a másik részét minden valószínűség szerint már a szűkebb családja vásárolta, ha tetszik: tezaurált ilyen értéktárgyakat. Arról már beszéltünk, hogy a második világháborúban, a holokauszt idején, illetve utána az államosítások során, hogyan „cseréltek gazdát" az értéktárgyak. Kérdésedre visszatérve: Zubovics jelentőségét nyilvánvalóan az adta, hogy ő volt az egyik olyan meghatározó figurája az egész betöréssorozatnak, aki a legjobban tudott ebből profitálni. Mire gondolok? Az látható, hogy ő is annak a generációnak a tagja, amelyik már a szocializmusban szocializálódott és szerzett „nevet". Mégis az ő karrierútja ebben a rövid időintervallumban olyan gyorsan emelkedett, ami addig el sem volt képzelhető. Egyébként Zubovics volt az egyik, aki több betörőbandához kapcsolódott, és több bandán keresztül is szerzett jelentős érdekeltségeket. A Pintér-féle interpretációban Zubovics az, aki kialakítja a különféle betörőcsapatokat.

Itt álljunk meg egy pillanatra. Úgy értsem, hogy Zubovics nélkül Budapesten vagy máshol vannak különféle betörőcsoportok, amelyek egyéni játékosok, még akkor is, ha hárman vagy öten vannak? Aztán egyszer csak megérkezett Zubovics, aki ezeket az egyéni csapatokat elkezdte hálózatba rakni?

Az ő hálózatos játéka egyfajta Tetris játék, habár nem úgy rakosgatta a figurákat, ahogy az például egy közigazgatási állománytáblán kialakulhatna. Inkább arról van szó, hogy megértette a személyi kapcsolatokat: kik azok, akik együtt tudnak működni, kik azok, akik jól ismerik a többieket, és bíznak egymásban. Ezeknek a kapcsolatoknak egy része magától is létrejött olyan emberek között, akiket nem kell megtanítani a be-

törésre, hiszen jelentős részük már korábban is gyakorolta a mesterséget. Feltehetően Zubovics szervezte meg azt, hogy ki mit csinál, amikor kimennek egy adott címre. Kik azok, akik csak a figyelést látják el, vagy biztosítják belül a kereső személyek mellett a lakást, hogy senki ne tudjon rajtuk ütni „munka" közben. Persze, voltak olyan mókus őrsök is, amelyek előkészítették a terepet a betöréshez. Például: előtte egy-két nappal fölmérték több alkalommal is a helyszínt, hogy tudják az elkövetők, mikor érdemes ott majd időt – és zsákot – tölteni és mennyit. Az is kérdés volt, hol lehet, hol érdemes feltűnés nélkül bemenni. Végül pedig mindig vannak olyan emberek, akik majd segédkeznek az értéktárgyak elpasszolásában, az orgazdák felkutatásában, vagy akár csak abban, hogy mondjuk, hol és mikor lopjanak egy ún. munkaautót. A betöréshez már azzal a gépkocsival mentek, és a helyszínről is azzal húztak el. Ezeket dolguk végeztével felgyújthatták volna, de inkább valahol letették. Ezzel – mint már beszéltünk róla – nem lopás történt, hanem gépkocsi önkényes elvétele. Így még kevesebb esélye volt, hogy a rendőrök komolyan vegyék az autó „elveszését".

Hallgatva téged, megerősítve érzem, amit Pintér Sándor védelmében mondtál, miszerint ő is egy ilyen kevésbé szoros olvasatát javasolta saját szövegének. Ő maga úgy fogalmaz, hogy a börtöntársakból alakult bűnözőcsoport további tevékenységére a szervezett végrehajtás és munkamegosztás volt jellemző. Jól elkezd pörögni Zubovicsnak az eltulajdonított tárgyakkal való játéka, s jól megy az értékesítés is – jugoszláv bűnözőcsoportok közreműködésével. Ha így fut a szekér, miért pattan meg Magyarországról?

Az, hogy Zubovics elhagyja az országot...

Tegyük hozzá, illegálisan hagyja el.

Valóban, nem hivatalosan távozik az egyébként megengedett hetvendolláros valutakerettel. Nem is tölt ki semmilyen valutalapot, és nem igényel útlevelet sem. Ennek egyrészt az az oka, hogy úgy érzi – segítenek is neki, hogy úgy érezze –, kezd elfogyni körülötte a levegő. A hatóság – most kifejezetten a bűnügyi rendőrségre gondolok – felfedezte magának, és feltárta azt, hogy itt bizony a betörőcsoportok között valamifajta együttműködésről lehet szó. Ebben az időszakban a kriminalisztikai szakirodalom – a bűnügyi tanulmánytól az egyszerű operatív tanulmányig – előszeretettel fogalmazott úgy, hogy minél több betörés van egy adott évben, annál több a betörő. Valójában feltehetően az az igazság, hogy nem annál több betörő van, hanem annál szervezettebben követik el.

Ez utóbbi tétel meg van fogalmazva a korabeli tudományosságban?

Sajnos, nem. Ezt a „végeken" dolgozó nyomozók halk, rekedt kacajjal nyugtázták – talán a valutaboltokban vásárolható Marlboro cigaretta helyett szívott Symphonia miatt harákoló torokhangon tudtak csak nevetni – mert, akik írták ezeket a tudományos szövegeket, korántsem láttak annyi aktát, mint amennyit ők. Az nyilvánvalóan forradalmi változás volt, amikor fölismerték: önmagában a betörések számának növekedése nem azt jelenti, hogy egy-egy ember a társadalmi szerepkészletével és helyzetével meg nem elégedve úgy dönt, kilép ebből a normakövető kasztból – hogy szakszerűen fogalmazzak. Bár Shakespeare mester Gloster hercegének szájából velősebben szólna: „úgy döntöttem, hogy gazember leszek". Valójában visszaeső bűnözőkről van szó. Zubovics Gyula is olyan karrierbű-

nözőkkel vette magát körül, akiket már többször elítéltek betörés vagy más bűncselekmények – pl. sikkasztás, orgazdaság – miatt. Jó példa erre Kecskeméti Sándor, a Gida becenéven ismert óbudai bűnöző, aki korábban ugyancsak ült már betörésért. Zubovics és a kapcsolatai egyre inkább feltételezték, hogy szorul a hurok, s félő, már könnyen el fognak jutni hozzájuk a nyomozók. Érzékelték, hogy az érdekkörükön belül lévő különféle csoportokat tárnak fel a bűnügyi szervek. Ilyenkor érdemes egyfajta mentőakcióval kimenekíteni azokat az értékes személyeket, akik majd még a későbbiekben is segíthetik a hálózatot, vagy ha tetszik, a szépen kiépülő szervezett bűnözést.

Ennek a hálózatnak – amely a nehézségek ellenére is egyre jobban fog bővülni – vannak csomópontjai, de igazából mintha nem volna igazi főnök. De ha tényleg nincs, akkor mi vezérli a szereplőket, talán egyfajta automatizmus?

Fontos szempontot vetettél fel. Lényegében ez afféle hitvita a szervezett bűnözéssel foglalkozók között. Éppen olyan, hogy a szervezett bűnözés vajon modern kori jelenség-e, vagy létezett minden történelmi korszakban. Az utóbbi teóriával össze lehetett így mosni az antikvitás kalózait a modern bűnözőkkel, noha az utóbbiak – itt az angol terminus szemléletesebb, mint a magyar – nem *outlaw*, hanem sokkal inkább *in-law* személyek. Utóbbiak – Kossuth Lajos szavaival élve – a törvény sáncain belülre próbálták emelni magukat. Zubovics és társai a közveszélyes munkakerülés elkerülése érdekében természetesen törekedtek arra, hogy téesz-be, melléküzemágba, valamilyen takarítócégbe be legyenek jegyezve. A munkakönyvükben szerepelnie kellett a munkahelynek, akkor is, ha soha, egy percet sem dolgoztak ott.

Sőt: amikor elkezdenek betörni, hiába jutnak pénzhez, nem változtatnak az életmódjukon, öltözködési, fogyasztási szokásaikon.

Általában nem változtattak, sőt voltak közöttük olyan személyek, akiknél valósággal tiszteletre méltó volt a visszafogottság. Ilyen például Kecskeméti Sándor, a Gida, akinek az élettársa ugyan megszülte közös gyermeküket, arról mégsem volt fogalma, hogy milyen komoly összegek fölött diszponált Kecskeméti. Aki az anyai nagynénje újpesti lakásának pincéjében rejtette el a lopott ékszereket, s ezt nem is kívánta élettársa tudomására hozni. Ugyanakkor vannak olyanok is, akik kifejezetten szeretik a „pluszpénz" hatását minél szélesebb körben kimutatni. A Drégely utcából induló Markó Béla például előszeretettel próbált minél komolyabb maroklőfegyverhez jutni, illetve nyugati gépkocsival mozogni. Noha ezek nemcsak szemet szúrtak, hanem a fenntartásuk is rendkívül költséges volt. Amikor 1981 márciusában Buda egyik elit kerületéből ellopták Tóth Péter Mercedesét, Kecskeméti Sándor bandája, illetve Nagy Péter, Csoki által vezetett másik banda – mert átfedés is volt az elkövetők között – passzolgatták egymás között a gépkocsit, mert ugye, valakinek el kellett volna adni. Egyikük, Urbánszki Gábor – amúgy jeles orgazda is – mindent megtett a kocsi elpasszolása érdekében, de nem járt sikerrel. Végül is egyik betörőtársuk, Kaciba Vilmos vette meg negyvenezer forintért. Később, mikor az eljárás megindult ellenük, s lefoglalták a gépkocsit, a szakértő megállapította: körülbelül negyedmillió forint ér. Ráadásul nemcsak nyomott áron adták el, hanem még használni sem igen tudták. Amikor ugyanis ellopták, utána egy jászberényi tanyán parkoltatták, s hamis rendszámokat szereltek föl rá, hogy egyáltalán bemehessenek vele a városba. Ám ez sem volt életbiztosítás. Kockázatos volt ilyen

Mercedesszel kolbászolni, még ha hamis rendszámmal is, elég egyetlen rendőri ellenőrzés, amin rögtön megbuktak volna. Hiába volt Markó Bélánál fegyver, ebben az időszakban még minden rendőrnek sokkal természetesebb volt a fegyver használata, mint a rendszerváltást követően.

Lehet, hogy most Pintér Sándornál Pintér Sándorabb leszek a szöveg még lazább kezelésében: mert te megint hangsúlyoztad, hogy csoportokról beszélünk. Bűnözői hálózat működött, amelyben a csoportok összeérnek, szervezetté válnak. Nem azt mondjuk, hogy x csoport megy és y csoport megy, hanem: hopp, ez a szervezett bűnözés. Téged hallgatva, fölvetődik a kérdés: meg tudom én oldani úgy a II. kerületet, hogy nem karistolok bele a XIII.-ba? Vagy: tudunk egymásról, és felosztjuk a dolgokat? Hogyan válik ez az egész mégis hálózattá, ahonnan már szervezetről beszélünk?

Abban az értelemben tudott hálózattá válni, hogy mindez nem olyan utcasarki társadalom része, mint mondjuk, a kábítószerkereskedőké. A viszonteladó alatti dílerek, akik kijelölnek maguknak területeket vagy utcarészeket, ők csak úgy árulhattak, ha informális engedélyt kaptak.

Attól válik hálózattá, hogy vannak közös elemek egyes csoportokban, mint a közös orgazda vagy a többek számára súgó tippadó?

Egyrészt igen. Másrészt létezett közös tudás, sőt adott esetben megosztott tudás. Hiába mondhatnánk azt, hogy X csak Óbudáért felel, nem biztos, hogy neki mint óbudainak tudomására jutott, ha akár a saját lakásához közel lakik valaki, akit érdemes lenne kirámolni. Mondjuk, egy gazdag kisiparos, vagy külföldi kapcsolatokkal rendelkező idős ember. Egyrészt

maga a tudás nem volt egyértelműen területspecifikus, így nem is gravitált egy adott terület felé. Inkább kapcsolatérzékeny jószágnak számított. A másik – amiket te is mondasz –: a csoportokon belüli átfedések is segítettek megalapozni a hálózatosodást. Ebben kiemelt szerepe volt a közös tippadónak és az orgazdahálózatnak.

Most már nagyjából tudjuk, a csomópontok hogyan állnak össze hálózattá. Nevezzük meg a csomópontokat s azokat a kevésbé jelentős szereplőket, akik mégiscsak jelen vannak a hálózatban. Még valamit tisztázzunk: Budapest-központú vagy országos jelenségről beszélünk?

Nagyon szerteágazó, és nem Budapest-fókuszú hálózatról van szó. Még akkor sem, ha az elkövetők jelentős része, akár döntő hányada budapestiként élt. Szép számmal voltak köztük vidékiek is, akik csak feljártak szórakozni, vagy éppen részt venni – mondjuk így – menedzsment jellegű megbeszéléseken. A korábbi kérdésedre válaszolva: ez olyan szervezett bűnözői működésmód, ami alapvetően hálózatos, laza együttműködésnek az eredménye a szocialista Magyarországon. Szemben a nyugati, főleg az angolszász országokkal, ahol piramis jellegű, erősen strukturált szervezett bűnözői csoportokra próbáltak ráismerni a kutatók, illetve minisztériumi bürokraták, akiknek...

Azt mondod, hogy a keleti társadalmak megelőzték a korukat...

Abban az értelemben nem, hogy sokkal reflektívebbek lettek volna, csak a szervezettség módjában előzték meg...

Amennyiben a hálózatosodás sokkal szerteágazóbb dolgot, nehezebb kutathatóságot jelent? Míg a hierarchia „sebezhetőbb": valakit ott fönt

megtalálsz, kilövöd, borul az egész. Így viszont, ha egy embert kiemelsz a mutatványból, nem biztos, hogy eljutsz a negyvenkettedikhez...

Oscar Wilde-ot kell ideidéznem: nem a művészet utánozza az életet, hanem az élet a művészetet. Egy példával megvilágítva: amikor az Amerikai Egyesült Államok történetében a Truman- és az Eisenhower-korszak után jön a Kennedy-család, akkor nemcsak nagy szenátusi vizsgálóbizottságok alakulnak a szervezett bűnözés kapcsán, hanem – a korábbi Sutherland-féle kriminológiai elgondolásokat alapul véve – megjelenik az úgynevezett *alien* (idegen) elképzelés. Vagyis annak az elmélete, hogy külföldi személyek, elsősorban olaszok irányítják az amerikai szervezett bűnözést. A közpolitikai figyelem – amit a kormányzat is képvisel – abban testesült meg, hogy úgy képzelte el a szervezett bűnözést, ahogy az állami bürokráciát: nagyon hierarchizált szervezeti rendszerként. Legyünk őszinték, amikor a szervezett bűnözéssel kapcsolatban fölmerült az a gondolat, hogy talán nem is olyan jól strukturált, hanem hálózatos – az az utóbbi évek, évtizedek terméke. Amikor a hálózatkutatások még...

Lehet, hogy már előbb is hálózatos volt...

Ahogy volt gravitáció Newton előtt is... Mindenesetre: általában azt gondoljuk a valóságról adottnak, ami akkor kurrens. S ha ezzel a működésmóddal szemben az államhatalom fellép, mikor maga az a működésmód visszahat, és megpróbálja leképezni mindennek a hatásmechanizmusát. Ezzel szemben a szocialista Magyarországon, vagy egyáltalán a keleti blokkban, azzal, hogy az államhatalom nem mer semmit sem mondani – merthogy annak elvileg nem lenne szabad léteznie, így

nem is akarja elismerni –, akkor valójában nincs mivel szemben saját magát konstituálnia a bűnözői csoportoknak.

A konstituálás szót használtad: akkor most az egyes csoportokat a rendőrség „alkotta meg", vagy ténylegesen léteztek? S visszatérve a korábbi kérdésre: hogyan léteztek ezek a csoportok egymással?

1981-ben jön létre ennek a speciális, nagy nyomozócsoportnak az alapja, habár már évekkel korábban fölerősödött az ilyen típusú bűncselekmények iránti érdeklődés. Az év végén döntenek úgy a BRFK és a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság részéről, hogy összeülnek az Országos Rendőr-főkapitányságon, mai szóval: koordinációs megbeszélést tartani – bár akkor is szerették volna annak láttatni –, aminek a szocialista Magyarországon egy hierarchizált félkatonai szervezet esetében, lássuk be, volt egy kis finom stichje...

Koordináció – utasítás jelleggel?

Látszólag úgy, de mégis a koordinációs megbeszélés azt feltételezte, hogy horizontális működésmód segíti majd a munkát, nem pedig a bevett hierarchiában nyilvánvaló vertikális fölépítés. Ekkor elkezdték összefésülni azokat a betöréses ügyeket, amelyek valószínűleg kapcsolódhatnak ehhez a körhöz. Itt közbe kell szúrnunk: ebben az időben a kriminalisztikai szakanyagok továbbra is azzal érvelnek, hogy a betörés alapvetően helyszínes bűncselekmény. Nem jelentést kell felvenni az adott helyszínen detektált tettről, hanem egy helyszíni szemle elnevezésű jegyzőkönyvet, amiben részletesen le kell írni minden apró jellemzőt, benne a bűnügyi technikusok által ott gyűjtött különféle adatokkal. Bár ebben az időben – mint már említet-

tem – Dobos János és sok más rendőrtiszt is hangsúlyozta: a jó betörőket valójában onnan ismerik föl, hogy magából a helyszínből semmi sem következik. Mint a dákoromán elmélet szerint: ahol az a bizonyíték, ha nincs bizonyíték. Vagyis Dobosék azt feltételezték, hogy talán mégsem csak a helyszín határozza meg ezeket az ügyeket. Amikor föláll a Presztízs elnevezésű nyomozócsoport, akkor végül is közösen a BRFK, a PMRFK és az ORFK hét önálló vagy egymás mellett létező betörőcsapatot különít el, noha a csapatok tagságában van átfedés.

Nézzük akkor tovább a neveket. Kezdjük Nagy Péterrel.

Nagy Péter – beceneve Csoki – már fiatalkorúként is hajtott végre betöréseket, így jól ismerték a BRFK ifjúságvédelmi nyomozói. Mint zuglói vagány nagyon gyorsan maga köré tudott szervezni egy elég kiterjedt, tizenhat főnyi bandát. Társai tiszteletét azzal vívta ki, hogy már fiatalkorúként komoly bűncselekmény-„portfólióval" rendelkezett, jó néhány lopás, sikkasztás, orgazdaság, közokirat-hamisítás és közúti veszélyeztetés állt mögötte. A tekintélyét végképp megalapozta az olyan nagy volumenű betörésekkel, mint pl. a még ifjan abszolvált budaörsi betörés, ahol negyedmillió forintot zsákmányolt. A tekintély kivívásához ugyanis ebben a közegben nemcsak életkor és tapasztalat kell, hanem tetterősség, és adott esetben bátorság is. Itt persze fölmerül egy fontos kérdés, amit én egy öreg rendőrtiszttől tanultam – a cigány lovával kapcsolatban mindenki ismeri –: hogy bátor, vagy csak vak. Nagy Péter, amikor maga köré szervez egy bandát, akkor lehet rettenetesen vakmerőnek mondani, de nála a határértékek belövése arra utal, hogy a legkevésbé sem vak. Ezért képes jól működni.

Nemcsak a saját csapatával, ugyanis ő hét csapathoz is kapcsolódott eléggé komolyan.

Nagy Péter és csapata kapcsán is adódik a kérdés: aki zuglói betyárként indul, lehetséges, hogy egyszer csak Debrecenben tűnik fel egy lakásban? El lehet ezt képzelni?

Nagyon is. Ezek az emberek összejártak bulizni, sőt a csapatok között is volt együttműködés. Előfordultak olyan helyzetek, amikor mondjuk a Pintye-féle csapatnak volt információja...

Pintye Józsefről beszélünk?

Pintye József érdi srác, aki szintén elég tekintélyes, tizenhat fős csapat fölött diszponált. Előfordult, hogy az ő két kollégája szerzett információt arról, hogy Kalocsán vagy Debrecenben lenne egy betörési alkalom, amihez kellene segítség. Legtöbb esetben sofőrt kerestek. Ezek a csapatok – vegyük hétnek őket, ahogy a rendőrség, bár egyáltalán nem biztos, hogy ők is hétnek számolták magukat...

Lehet, hogy csak négynek?

Lehet, hogy csak négy, bár ők talán nem is csoportban „számoltak", a laza hálózatos kapcsolódásokat sokkal igazabbnak vélhették magukra nézvést. Inkább úgy kell elképzelni, hogy ugyanazokon a helyeken buliztak – mondjuk, az Omnia presszóban vagy az Old Firenze bárban –, aztán fölvetődött: ki az, aki másnap nem feltétlenül kialudtan, nem biztos, hogy a megfelelő motorikus reflexekkel, de úgy gondolja, hogy segíteni

tud. S valaki mindig ki akarja venni a részét a készülő balhéból, ám az nem pusztán bátorság kérdése volt. Tudnia kellett, mi az, amit bevállal. Meg azt is, hogy ezt a bulit nem biztos, hogy az ő mentalitása és stílusa szerint fogják végrehajtani, s az ő orgazdája révén értékesíteni.

Hogy működnek ezek az emberek? A hálózat szélessége megnyugvást adhat: sokan vagyunk, együtt vagyunk, benne vagyunk. Bármi történik, védjük egymást, s ekkora létszámnál a problémák nehezebben jutnak el hozzám. Vagy éppenséggel fordítva: túl sokan vagyunk, bárki be lehet építve, itt lehet köztünk egy jagelló, így ha bárki esetleg elszólja magát, borul a mutatvány. Bizonyára van arról kutatás, hogy mit gondolnak minderről a bűnözők.

Hogy kimentsem magamat ez alól a medvecsapda jellegű kérdés alól, azt tudom mondani, hogy akik ebben relevánsan véleményt alkothatnának, azok bizony már idősek, ha élnek egyáltalán. A klasszikus *oral history* módszerrel nehéz megszólaltatni őket, minden bizonnyal pozitívabban interpretálnák a múltat, mely egyébként az akkori jelenük volt.

Nehezebb lenne nyomon követni, vagy még inkább számonkérni, pontosan mi történt a valóságban. Amennyire én láttam, és ahogy ezekhez a csapatokhoz oldalágon kapcsolódó néhány betörő véleménye alapján tudom, nem volt még jelentős rivalizálás. Nem voltak még olyan komoly csoportosulások az éjszakában, hogy egymás kiszorítására kellett volna törekedniük. Gyakoribb volt az, hogy nekem most fáj a fejem, vagy valamilyen családi problémám van, így örülök is, ha egy másik, akár általam ajánlott megy veletek.

Folytassuk a csapatokkal. Van egy Vilics László nevű emberünk is.

Vilics László VB volt. Abban az időben a klasszikus terminológia szerint létezett VB, illetve KVB kategória. A VB veszélyes bűnözőt jelentett, a KVB különösen veszélyeset. Ez a rendőrségen belül működő bűnügyi rendszerezés volt, amellyel kategorizálni tudták ezeket a személyeket.

Nem kérdezem meg, mit kell elkövetni, hogy a különlegesbe kerüljön valaki.

Nem is nagyon érdemes. A legtöbben ugyanis könnyen „érdemessé" váltak volna a KVB-re, habár sokukat nem „léptették elő" akár halálukig sem. Aminek az volt az oka, hogy nem mindent tudtak rájuk bizonyítani, noha megcsinálták. A meghatározás szerint a veszélyes bűnözőt a különösen veszélyestől az különbözteti meg, hogy utóbbi – tőzsdei nyelven szólva – szélesebb bűncselekmény-portfólióval dolgozik. Illetve a KVB-hez kellett még, hogy erőszakos cselekményeket is végrehajtson. Vilics László klasszikus veszélyes bűnöző volt, sikkasztás, lopás, csalás, üzérkedés miatt már korábban elítélték. Az általa szervezett vagy az ő személyéhez kötődő csapat rajta kívül tizenkét, tehát összesen tizenhárom főből állt. Ez a csapat volt az egyik jelentős arcvonal. Vilics egyébként a Garay tér környékén nőtt fel, erzsébetvárosi kis vagány volt, úgynevezett csikágói, akinek számottevő „eredmények" fűződtek a nevéhez. Többek közt annak köszönhetően, hogy élt Debrecenben, a Kertvárosban egy betöréses lopások miatt többször elítélt, idősebb bűnöző, Harangi Imre. Aki rendszeresen feljárt Pestre, s nagyon értette a dolgát, sokat lehetett tanulni tőle. Az idős, álkulccsal dolgozó betörő nem az ajtóbefeszítéses módszerrel dolgozott, tehát nem nyomást gyakorolt az ajtófélfára, hanem az úgynevezett soproni zárnyitást alkalmazta. A módszer a nevét on-

nan kapta, hogy az Elzett zárakat – többek közt – Sopronban gyártották. Maga a nyitás általában vagy zárfésüléses módszerrel történt, vagy valamilyen álkulcsos, tolvajkulcsos, sperhaknis megoldással. Harangi Imre jól kitanulta ezt a „börtöniskolában". A képzett betörő az úgynevezett haptikus észlelésnek köszönhetően az ujjbegyeivel „látott", épp úgy, ahogy az egy évtizeddel korábban a fővárosban dolgozó álkulcsos betörők dolgoztak. Akik sperhaknival „nyitottak", lényegében az általuk nem látott zárat mégis érzékelve. Harangi ezt a szaktudását szívesen adta tovább, ugyanakkor...

Nem kockáztatta saját magát...

Annyira igazad van ebben, hogy én azt feltételezem, aligha véletlenül maradt háttérben az úgynevezett Presztízs-ügy idején. S egyáltalán nem zavarta – ekkora tudás és rutin mellett –, hogy nem ő a bandának a látszólagos feje. Ha ugyanis a csapat ellen büntetőeljárás indul, sokkal szerencsésebbnek vélte hatod-heted vagy tizenketted rendű vádlottnak lenni, mint elsőrendűnek. A jobb megértés kedvéért megint kapcsoljunk vissza a *Maffiózók* sorozathoz. Tony Soprano az első évadban miért gondolja úgy, hogy Conrado Junior Soprano, az ő nagybátyja lenne a jó vezető? Implicit módon a saját maga védelmében. Noha Harangi Imre egy olyan idősebb prostituálttal, Gilinger Annával folytatott szexuális viszonyt, aminek a révén az ő kiemelt státusza egyértelműbb...

Ez miért fontos?

Mert ebből az is kiderül, hogy ezek a betörők – ahogy te korábban fogalmaztál, a bűnözői szocializációjukból fakadó bűn-

cselekmények elkövetésén túl – mondjuk, egy ittas vezetésen, közúti veszélyeztetésen vagy garázdaságon keresztül rájönnek arra, hogy milyen állambiztonsági vagy rendőrségi veszélynek teszik ki magukat. Ilyen bűncselekmények után akár el is vehetik tőlük a jogosítványt. Ám vannak olyan kriminális szocializációs lépések, amik után egy prostituálthoz fűződő szorosabb kapcsolat egyértelműen veszélyfaktor. Amit csak akkor engedhetsz meg magadnak, ha az adott csoportban senki más nem szabhat határt szabadságodnak, tevékenységednek.

Térjünk vissza Vilics Lászlóhoz: azért az mégiscsak hozzátartozik a karakteréhez, ahogy megbukik az Attila úton.

Ez fontos kérdés, épp azért, mert előtte a Munkácsy Mihály utcában...

Nem megbántva őt, de mégiscsak elképesztő dilettantizmus...

Valóban, finoman számonkérhetjük a szakmaiságot, akkor is, ha hajnali kettő van. Mert mi történt? A Munkácsy Mihály utcában behatolnak Bucsuházi Béláné, egy idős arisztokrata hölgy lakásába, ahol sok nemesfémet, arany ékszert találnak. A szajrét utána egy kuvaiti állampolgárnak próbálják meg elpasszolni az Attila úton, aki az IBUSZ-lakásából jön lefelé.

Honnan máshonnan...

A kuvaiti azt mondja nekik, hogy e pillanatban a teljes vételárat nem tudja kemény valutában letenni, de várjanak egy picit, fél óra múlva visszajön a megfelelő pénzösszeggel. Betörőink képesek voltak a saját munkaautójukkal várni egy kuvaiti ál-

lampolgárra a kihalt Attila út kellős közepén, hogy egy devizagazdálkodást sértő súlyos bűncselekményt kövessenek el. Miközben egyértelmű, hogy rájuk varrható a betörés is, ha ezzel a gönccel rúgja fel őket egy, sajnos, mégiscsak várhatóan megjelenő jagelló.

Márpedig megjelent a rendőrjárőr, igazoltatás, és onnan kezdve borul minden. El tudod képzelni, hogy esetleg a kuvaiti hívta rájuk a rendőrt?

Természetesen van rá némi esély. Elég sok olyan közel-keleti, illetve afrikai országból származó valutaváltó, csencselő volt, akit előszeretettel próbált bejuttatni bűnözői körökbe nemcsak az állambiztonság, hanem a bűnügyi rendőrség is. Nyilvánvalóan azért, hogy információkat szerezzenek az alvilág működéséről. A ráhívásnak akkor van értelme, ha...

...ügymenet közben...

Ha ügymenet közben történik, vagy ha a bűnügyi rendőrség teszi, mert feltételezik, hogy ez ahhoz a betörőbandához kapcsolódik.

Megütötte a fülemet az állambiztonság meg a beszervezés. Ha már itt vagyunk, Sztojka József sem kerülte el a sorsát.

A Pöki becenévre hallgató, Tangó piacon ügyködő Sztojka József esete azért más. Ő valóban egyedülálló karakter a többi betörőhöz képest. Nem klasszikus fajta, mint amilyeneket az eddigiekben „megénekeltünk". Egyrészt nem volt hajlamos a durvulásra, másrészt sokkal értelmesebb és rafináltabb volt a többieknél. Így jobban is tájékozódott a magyar minden-

napokban, amikor kincset ért az orgazdai hálózattal való jó kapcsolat és a találékony információszerzés. Ez a képesség legtöbbekből hiányzott. Hogyan lesz valaki jó nevű bűnöző orgazda? Ha innen nézzük, akkor Sztojka József teljes mértékben kimerítette a palettát. Ez a kispesti csibész, akinek volt a számláján magánlaksértés is, mégis inkább az üzérkedés virtuózaként állt kapcsolatban többel is az előbb említett hét csoportból. Amikor 1977-ben nyakon csípik, mert ittasan vezet, a BRFK-nál úgy döntenek, hogy el is lehetne venni tőle a jogosítványát...

Amire ilyen esetben a jogszabály lehetőséget is ad...

Igen, de amire a jog lehetőséget ad, az nem feltétlenül kötelező. Mindig vannak kiskapuk, vagy, ahogy az öreg menzás mondaná: jár, jár, csak nem jut... kezdetű népi játékról van szó. Sztojkát megfenyegetik azzal, hogy elveszik tőle a jogosítványát, így nem lesz módja tovább működtetni használtcikk-kereskedését. Hirtelen elkezd érdeklődni, hogyan is tudna efféle kedvezmény érdekében beleilleszkedni az állambiztonsági, vagy ebben az esetben a bűnügyi rendőrségi rendszerbe. Beütik őt. A beütés persze ez esetben nem az, ami az Erika írógépen oly plasztikusan tud megjelenni. Itt átvitt értelemben használják, a rendőrségi szakterminusban a „beütés" azt jelenti, mintha billogot kapna valaki. Magyarán szólva: onnantól kezdve időről időre információkat szolgáltat a rendőrhatóság számára. Maga a beütés azonban még nem határozza meg az együttműködés valamilyen fokát. Ha a rendőr beüt valakit, az önmagában csak azt jelenti, hogy olyan személlyé alakítja, aki adatokat ad. Ez eggyel magasabb fokozatot jelent az alkalmi titkos adatszolgáltatónál, aki ebben az időszakban egyszerű át-

lagember is lehetett. Olyan, akivel egyszeri információszerzésen keresztül ismerkedett meg a rendőr. Ehhez nem feltétlenül kellett olyan beható és mély kapcsolat, mint amilyen mondjuk egy informátornál. Aki nem pusztán informál, hanem már operatív feladatot is ellát. Ez valószínűleg Sztojkának idegenül hatott, ahogy a mai kor embere is idegenkedve kérdezné: hogy mi is lehet ez az operatív feladat. A válasz: a tartótiszt meghatározhat neki olyan feladatot, amit végre kell hajtania a saját mikrokozmoszában. Ennek klasszikus metódusa volt, hogy bomlasztotta a saját csoportját. Marha jól hangzik, ha az ember együgyű rendőr, de ha már több éve mozog a pályán, akkor szembesülni fog egy rakás szabálytalanságból fakadó törvényszerűséggel. Ha most ő valóban arra kényszeríti saját emberét, hogy bomlassza a csoportját, akkor óhatatlanul megteremti azt a hatalmi vákuumot, amiben majd egy újabb csoport jön létre. S neki majd ott is be kell szerveznie egy bomlasztó embert. Így végül ugyanazzal fog szembesülni, mint Steven Spielberg *München* című filmjében, amikor a Moszad akciócsoportjának vezetője, Avner Kaufman (Eric Bana) a müncheni mészárlás után nehezményezi a Moszad vezetőjének, Ephraimnak (Geoffrey Rush), hogy leszámolt ugyan a palesztin terrorista vezetőkkel, ám csak még agresszívebbek jöttek helyettük. Erre Ephraim-Rush ennyit mond: a körmödet is levágod, pedig tudod, hogy újranő. A hetvenes évekbeli izraeli terrorelhárítással ellentétben a magyar viszonyokban van egy olyan aspektus – egyedül ebben értett egyet a bűnügyi rendőrség az állambiztonsággal –, hogy ha már valakivel jó kapcsolat alakult ki, akkor azt nem éri meg feldobni, felszámolva saját hatalmi státuszukat is, hanem arra kell biztatni a kollégákat, hogy éljenek a hatalmi státusszal.

Azt mondod ezzel, hogy a rendőrségnek és az állambiztonságnak valahol ugyanaz az érdeke? Csakhogy a Presztízs-ügyben egy ponton túl erősen elválnak az állambiztonság és a rendőrség érdekei. Emlékezz, beszélgettünk a Los Angeles-i magyar maffiáról. Zubovics és baráti köre olyan sajátos viszonyt alakított ki az állambiztonsággal, melyben az együttműködést a rendőrnyomozókétól erősen eltérő érdekek mozgatták. Olykor – mint például Sztojka esetében – egy platformon vannak, máskor viszont, például a Presztízs-ügy számos szálát tekintve, az állambiztonságnak és a rendőrségnek korántsem ugyanaz volt az érdeke. Ez bizonyos értelemben megváltoztatja a Kádár-rendszer állambiztonságáról való gondolkodás alapjait. Bizony, ez nehéz téma.

Teljes mértékben igazad van. Főleg abban, hogy ez a fajta különbségtevés a legtöbb ügyben testet ölthet, még akár a Sztojka-féle vonalban is megtalálható. Amit mondasz, az egy makroszintű igazság. Amikor Sztojkát beütik, és ő úgy dönt, hogy együttműködik a bűnügyi rendőrséggel, azért teszi, hogy a jogosítványa megmaradjon, és a továbbiakban is ki tudjon járni a Tangóra, a Nagykőrösi úti „Ecserire". Ám ő akkor ezzel a döntésével azt is számba vette, hogy ki az, akiről jelentést kíván és tud adni. A bűnügyi rendőrség végül azért veszi őt ki a hálózatból, s a tartótisztje azért mondja föl vele az együttműködést, mert ironikusan szólva, óriási meglepetés gyanánt azt tapasztalják, hogy csak a saját konkurenciájáról szolgáltat információkat. Ez azért érdekes, mert mintha a bűnügyi rendőrség nehezményezné azt, hogy az információátadás mögött másfajta célracionalitás is van, noha számukra nem annak van jelentősége, kiket dob föl, hanem hogy mennyire relevánsak az információk.

Feléd fordítom a kihallgatólámpát: Presztízs-ügyben hol van az állambiztonság ellenérdekeltsége?

A megoldásában. Gondold végig a szereplőket: a betörőket, akik nemcsak szervezik és végrehajtják az akciókat, hanem részt vesznek ennek az egész csoportosulásnak a fenntartásában. Akik tippadóként, orgazdaként segítik a hálózat fennmaradását, akik átlátják, milyen értéktárgyakra kell a fókuszálnia a végrehajtó állománynak. Akik koordinálják a cselekményeket, s hogy azokat milyen védőügyvédekkel érdemes „bevédeni", esetleges meggyanúsításuk, megvádolásuk esetén. Ezek azok a személyek, akik látnak a pályán, s eligazodnak saját koruk alvilágában. Különösen, hogy itt már nehéz elkülöníteni az alvilágot a felvilágtól. Ha cinikus akarok lenni, akkor az alternatív nyilvánosságában – ami ez esetben nélkülöz mindenfajta értelmiségi allűrt –, vagyis abban a világban látnak, ahol éjszakai klubok vannak, ahol rá tudnak mutatni a különféle állami vállalatoknál, termelőszövetkezeteknél lévő lehetőségekre: szabályozási hiányosságokra, kiskapukra. Esetleg olyan emberekkel buliznak együtt, akik egyébként – nappal – a törvényes működés elősegítésén munkálkodnak. Ezeknek az embereknek a tudását, használhatóságát is veszélyezteti a rendőrség, amikor le akarja kapcsolni a betörőket. Hogy aprópénzre váltsam: mondjuk, a már említett Sárközy Tamás, aki egyébként jogtudósként a magyarországi kettős bankrendszer létrehozásában jelentős szerepet vállalt, éppen abba az Aranykéz utcai bárba – a Pipacsba – járt, ahol a magyar szervezett bűnözés eklatáns figurái is sűrűn megfordultak az 1980-as évektől kezdve. Sőt: nemcsak szeretett jelen lenni, hanem saját elmondása szerint imádott záróráig ott tartózkodni, kifejezetten kedvelte, ha kidobták őt onnan hajnalok hajnalán. Ezt bármilyen inszinuációt elkerülve maga meséli el a *Jogászportrék* című könyvben. Abban az időszakban nemcsak őt dobták ki, vagy nemcsak ő hagyta el kicsit Kosztolányi Dezső-s, Csáth Géza-s módon a Váci utcán keresztül az adott vendéglátóipari egységet, hanem később a Presztízs-ügytől a Kecskeméti maffiaperig bezárólag több ügyben szereplő betörők, bűnözők is. Nekik elemi érdekük volt, hogy újabb célok, lehetőségek, eszközök felé nyitottak legyenek.

El tudod képzelni, vagy lehet azt az olvasó képzeletére bízni, hogy az állambiztonság tudja, mi zajlik a szervezett bűnözés szintjén, és nem lép fel ellene, méghozzá azért, hogy bizonyos más érdekek ne sérüljenek?

Azt hiszem, egy ideig nem is érdekelte, mi történik, mert nem vette komolyan. Másfelől: igaz a kérdésben rejlő lehetséges válasz, hogy nem akarta komolyan venni állambiztonsági érdekek miatt. Miután azonban már nem mondhatta, hogy nem érdekli, a szervezett bűnözés veszélyét még mindig kisebbnek ítélte, mint azt, hogy esetleg nem tud kompetensen beszámolni valamilyen politikailag veszélyesnek látszó történésről. Például az emigránsok által külföldön megszervezendő eseményről, illetve külföldiek által hazánkban végrehajtott bármilyen cselekményről. Ez esetben ugyanis veszélyezteti a saját legitimitását, ami mégiscsak fontosabb annál, mint hogy olyan nagyon komolyan vegyük az emberek személyi vagyonát...

Kérdezem máshogy a dolgot: annak érdekében, hogy az emigrációról kapjunk híreket, a beszervező használ olyan egykori betörőket, akik kimentek Magyarországról, vagy itthon menedzselik a betörési folyamatokat? Pontosan tudjuk, hogy felnyomták a Bimbó utca 2/b-t, sőt azt is,

hogy mi az útvonal – de annak érdekében, hogy a Szabad Európa 82. müncheni hallgatójáról kapjunk valami információt, elengedjük a fülünk mellett, s rábízzuk, hogy a magyar rendőrség bajlódjon vele.

Egyrészt érdemes is rábízni ilyenkor a magyar rendőrségre, mert szakmaibb, mint...

A kérdés az volt, elképzelhető-e, hogy ez történt?

Nagyon is elképzelhető. Minden összeesküvés-elméletet félretéve: ha az ember elolvas egy bűnügyi hírszerzéssel kapcsolatos, a korszakban készült szakanyagot, s összeveti egy állambiztonsági hírszerzéssel összefüggő anyaggal, akkor azt találja, az utóbbinál a legfontosabb, hogy a saját forrásaidat nem áldozod föl – az adott célszemély minél alaposabb megismerése érdekében. Mert nincs az az igazság, nem létezik az a lehetséges jóvátétel, ami ezt ellensúlyozná. Valójában nincs olyan morálisan – vagy inkább a szervezeti logika alapján – igazolható cél, ami fölülírná, hogy érdemes szemet hunyni efféle bűncselekmények felett. Vagyis: célszerű egyszerűen elfelejteni.

Sok mindent tudunk a Presztízs-ügyről, csak azt nem értem, hogyan lehet a gyakorlatban egy ekkora hálózatot leleplezni, és nyolcvanöt gyanúsítottat leültetni a vádlottak padjára?

Lehet, hogy most még kevésbé leszek Pintér Sándor-os, amennyire eddig szerinted annak tűntem, de valójában...

Inszinuálás a valóság...

Ilyen széles körű feldolgozásnál az egységes narratívához az kell, hogy legyenek olyan személyek, akikkel szemben a büntetőeljárást sikeresen végig lehet vinni. Egyébként maga Pintér Sándor is vizsgáló volt. Ez azért fontos, mert a nyomozó addig dolgozott az ügyön, amíg nem került célkeresztbe a feltehetőleges elkövető. Miután szervezeti formában is megtörtént a meggyanúsítás, onnantól kezdve a gyanúsított védekezhet a számára kirendelt vagy az általa meghatalmazott védő segítségével. Egyébként előzetes letartóztatásba is lehetett helyezni – így van ez a mai napig –, ha fennáll a veszélye a szökésnek, elrejtőzésnek, a bizonyítékok elrejtésének, megváltoztatásának vagy a tanúk befolyásolásának. Ebben az értelemben a vizsgáló, mint amilyen Pintér Sándor is volt, felelt a már ismert gyanúsítottal szembeni büntetőeljárás lefolytatásáért. Azt kellett előkészítenie, hogy az ügyész a bíróságon minél pontosabban és szakszerűbben, minél hatékonyabban tudja megvádolni az elkövetőt. Ezt azért emelném ki ennyire, mert beszélgetéseink során gyakran idézek fel kissé irodalmi hangulatot, hozok be folyamatosan művészeti toposzokat, ám a kérdéseidben lévő pragmatizmusra mégiscsak azzal a finom elvontsággal tudnék felelni, hogy egy ilyen szerteágazó bűnügynek legfontosabb szempontja az, hogy az ügyész, és még inkább a bíró, számára jól olvasható, egységes narratívát produkáljon a rendőr. Mindent felülír ennek a megteremtése.

Mi az első dominó, ami eldől a Presztízs-ügyben?

A már említett budaörsi betörés, Vermes László sérelmére, 1981 novemberében. Ez olyan típusú betörés volt, aminek a feltételezett elkövetőire semmilyen elképzelése sem volt a nyomozóhatóságnak. Kellően szakszerűen volt végrehajtva, hogy

feltételezzék rutinos betörők jelenlétét. Majd amikor lejárják azokat a vonalakat, hogy a szóba jöhető rutinos betörőknek van-e alibijük, kiderül, hogy egyik feltételezett elkövető sem illeszkedik ebbe a cselekménybe. Van tehát egy ismeretlen változó? Vagy azóta kifejlődtek olyan komoly, jó karrierbűnözők, akikről eddig nem tudtak? Esetleg olyan háttértámogatással dolgoztak amúgy nem a legjobb technikai és fizikai erővel rendelkező személyek, akik mégis ilyen hatékonyan végre tudták hajtani a betörést? Utóbbi esetben megkérdőjeleződik a fizikai erőnek, az egyéni csibészségnek és hatékonyságnak a nimbusza, ami a két világháború közötti betörőiskolákat még jelentős mértékben meghatározta.

Ez volt a kriminalisztika irodalmi része. Most jön az a rész, amikor a rendőrség azt mondja: borítunk. Ez a pont mikor jött el?

Először is: amig rájöttek arra, hogy ezt meg fogják tudni oldani majd, az nagyon lassú vajúdás, és egyáltalán nem kellemes szülés volt. Amikor az általuk hét csoportként megnevezett...

Ebből mi négyről beszéltünk...

Amikor ezekkel a csoportokkal szemben a nyomozások megindultak, illetve a vádelőkészítés szintjére kellett volna kerülniük, akkor valójában megtorpant az ügy. Leginkább azért, mert mint már beszéltünk róla, nyomszegény helyszínekről van szó, és szinte kivétel nélkül nem együttműködő gyanúsítottakról. Ez két dolgot feltételez. Az egyik: nincs olyan, a helyszínen rögzíthető anyagmaradvány, nyom, ami az ő ottlétét bizonyítaná. Vagy ahogy a rendőrök szeretik mondani: nem tudom a helyszínhez kötni, nem tudom bizonyítani, hogy ott járt.

A másik: ha nem sikerül Andersen-üzemmódra átrakni őket, akkor nem találom meg azokat az értéktárgyakat – szakszerűbben: elkövetési értéket –, amelyek mint egyfajta közbejövő változók a bűncselekményhez kapcsolják őket. Így megáll a tudomány, és hirtelen mindenki – ahogy a cirkuszban – elkezdi „etetni az oroszlánt": hogyan is lehetne most olyan akrobatakunszttal előállni, amely ellensúlyozza az eddigi felsüléseket. Ez volt az a pont, amikor arra kényszerültek a nyomozók, hogy a betörők mellé új zárkatársakat tegyenek. Klasszikus taktika, nemcsak a bűnügyi, hanem az állambiztonsági szolgálatok is használják. Minthogy kiemelt tárgyi súlyú betörésekről van szó, a gyanúsítást követően a delikvensek döntő részét rögtön előzetes letartóztatásba helyezték, hiszen korábban is olyan jól konspiráltak, hogy...

Jobb őket külön látni...

Egyrészt jobb ugyan külön, másrészt mégis egy adott helyrajzi számon látni őket, különben sikerülne úgy eltüntetni az ellopott értéktárgyakat, hogy azok sose kerülnek a hatóság szeme elé. Mert ezek általában beépített zárkatársak, fogdaügynökök segítségével derülnek ki.

Egyébként a hálózat elég jól összezárt?

Nagyon jól összezárt. Volt olyan példa is, hogy elmentek Magyarország déli részére, ahol a betörés során egyébként félrenézték a helyszínt, és a házigazda váratlanul hazajött. Konkrétan: szembetalálkozott a betörőkkel, akik bedobták magukat az 1500-as Ladába, először az egyik a másikat felvitte Győrbe, majd ő feljött Pestre, és a Tahitótfalu fölötti révnél benyomta

a Ladát a Dunába. Később ez utóbbi rész megismétlődött egy pünkösdfürdői hajóállomásnál történt kocsiúsztatásnál is. A Győrbe vitt ember egy korábbi bűntársa segítségével – aki nem más volt, mint Markó Béla – alibit szerzett saját magának. Jelezte, hogy az egész éjszakát végigbulizta, ezért hiába vélte felismerni a sértett, az nem volt elégséges. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy itt a valódi tét az volt: lehet-e olyan embert találni, aki együttműködik. Ugye, az előbb beszéltünk Pintér Sándor *Egy bűnszövetség felszámolása* című írásáról, s arról is, hogy utána szeptemberben továbblép ezen Tonhauser László a *„Szervezett bűnözés"?* című cikkében. Ebben egyébként Jakubinyi Róbert az egyik betörő vallomásából idéz, amiből az derül ki, hogy ezek az emberek nagyon jól és konspiráltan működtek. Amit pedig ők nem tudtak elérni, arra ott voltak a védőügyvédek, akiknek kifejezetten az volt a feladata, hogy eljárásjogi problémákra hivatkozva bizonyítékokat kizárassanak a fölhasználható bizonyítékok közül. Vö. Orosz Balázs és Magda János zsebkendője.

Abból indultunk el, hogyan buktatták meg ezt az egész hálózatot. Most meg ott tartunk, hogy ezzel veszélyes vizekre eveztünk. De most akkor már járjunk a végére.

Az ügyvédek benne vannak a 20–21. századi betörőmaffia védelmében is. Annyira, hogy Tonhauser László az 1990-es években azt gondolta, bele kell gyalogolni ezeknek az értelmiségieknek a lelkivilágába. Még inkább a szakmai világába, lehetőleg turistabakanccsal. Jakubinyi Róbert vallomásának olyan részleteit emelte ki, amelyekből kiderült, hogy a betörésből származó elkövetési érték huszonöt százalékáért védték az

ügyvédek a betörőket. Ez azért volt nagyon kemény és fontos állítás, mert jóval továbbment azon a finom mondaton – amit Pintér Sándor annyiban hagyott –, hogy külföldről finanszírozott ügyvédek segítették a betörők munkáját. Tonhauser László nem elégedett meg ezzel, mintha lett volna benne valami belső kényszer, kitapétázatlan düh azzal kapcsolatban, hogy sok esetben futni kellett hagyni ezeket az embereket.

Ha provokatív lennék, azt mondanám, nézzük meg a rendszerváltás után alakult ügyvédi irodákat. Hány olyan egykori ügyvédbojtár lehet, aki érintett ebben az ügyben? Ezt tekintsd költői kérdésnek, nem akarom, hogy pereljék a könyvünket. Végül is, azon múlt minden, hogy ki volt a cellatárs, kit tettek be oda?

Ez fontos szempont volt, bár sok betörő esetén se a technika, se a taktika valójában nem segített, mert már jól ismertek minden trükköt. Kecskeméti Sándor, a már hírhedt Gida például megtagadta az étkezést, és őrültnek tettette magát, de ő se gondolt a személyes kapcsolataival való társalgás ellenőrzésére. Ha most a korábbi különbségtevésekkel élünk, akkor egy Vilics László egy Harangi Imréhez képest...

Vilics benyalja, Harangi...

Igen, mondhatjuk, hogy Harangi nem valószínű, hogy benyalja, főleg, hogy Vágvölgyi B. András *Kolorádo Kid* című filmje miatt többen ismerhetik, hogy már 1956 után is a szabadságharcosokkal szemben...

Ő képezte ki a többieket?

A szabadságharc után nagyon szerették az állambiztonságiak az ilyen technikát. Ez annyira mélyről jövő ötlet lehetett az államhatalom részéről, hogy szinte magától értetődőnek tűnt: ez az, aminek nem szabad bedőlni.

Miért dőlnek be mégis olyan sokan? Korábban már beszéltünk róla: olyan emberek is bedőltek neki, mint Sztojka József, aki még saját testvérét, sőt egy másik ügyosztály által foglalkoztatott ügynököt is bedöntött.

Ezt talán egy nagyon egyszerű viccel lehet leírni: mi történik akkor, ha az ember – a Babette-korú – Brigitte Bardot-val van együtt egy lakatlan szigeten? Pár hónap szexeléses idő után, a vicc szerint az úgynevezett lírai én arra kéri a nőt, hogy vegyen föl parókát, ragasszon kókuszhajból bajuszt az orra alá, így addig-addig öltözteti férfivá, hogy végül el tudja neki mesélni: szexelt Brigitte Bardot-val. Az elítélt is szinte kényszeresen keresi, hogy elmondhassa: megtettem azt, amit lehet.

Annyira banális, hogy százhetven bűncselekményt ennyiből lehessen megoldani. Csak ennyi volt a kulcs?

Nem, nem csak ennyi volt. Egy-egy esetben felmerültek más tárgyi bizonyítékok is. Például Nyers Péter, a Pötyi becenevű józsefvárosi bűnözővel szemben – aki a Kulich Gyula téren szeretett sménezni és kártyázni – több konkrét tárgyi bizonyíték is rendelkezésre állt. Nevezetesen egy értékes antik edény, amely a betörés helyszínén maradt, mert nem tudták elvinni a használt Barkasban. Ott hagyták, mert nem feltételezték, hogy mindenhonnan aprólékos ujjnyomatokat vesznek, amivel könnyen a helyszínhez tudták kapcsolni őt is. Mégis így borult

a mutatvány, mert nyilvánvaló lett, hogy részt vett a betörésben. Kellettek nagyon ezek a személyi jellegű bizonyítékok, mert az elkövetések annyira szervezettek voltak, hogy ha nem beszél valaki, akkor szinte lehetetlen információhoz jutni. Ezt a fajta alapvető konspirációt ők egyrészt megvalósították, másrészt a meghatalmazott védőik is segítettek benne.

Nem dicsérünk bűnözőt, és nem is akarjuk majmolni őket, bár nagyon sok film készült a nyugat-európai és az amerikai maffiáról ennek a majmolásnak a jegyében. Lehetne filmet forgatni ebből a sztoriból? Mi csak kis részét tudtuk kibontani a történetnek, és másképp is akartuk kibontani, mint ahogy az eddig történt. De akárhogy nézzük, ezek a fickók mégiscsak professzionálisan működtek, valósággal filmbe illően. A Presztízs-ügyben érintettekről lehet-e azt mondani, hogy ők a nagy generációja a bűnözésnek, pontosabban a betörő „szekciónak"? Ők a viszonyítási pont? Előttük és utánuk lehet nagyon másképp csinálni? Inkább utánuk persze.

Igen, sajnos ők a viszonyítási pont. A sajnost több értelemben is szeretném kiemelni. Például, mert rámutat arra, hogy a betörők egy része úgy érezte, azzal tud csak nevet szerezni a birkózószakosztályban, vagy bokszolói karrierjét úgy tudja csak megalapozni, ha valamilyen vendéglátóipari egységben portás...

Totka Pálról beszélsz...

Igen, ő az Old Firenzében volt ruhatáros-portás, így térünk vissza a sörárak után a kezdőponthoz, a Kádár-kori elit nightclubjaihoz.

Nem mertél volna neki felállni…

Lehet, hogy nem mertem volna, hiszen tehetséges bokszoló hírében állt – 1978-ban az év ökölvívójának választották –, szóval inkább magamon tartottam volna, mintsem hogy kikérjem a kabátomat. Ez volt az a dialektika, ahol vagy az erő, vagy az ész számított. Ezekről a csoportokról sokat elárul, hogy máig azok a rendőrök vannak vezető tisztségekben, akik ezekkel a bűnözőkkel szemben felléptek. Ők a mai napig tovább léteznek, s a médiában is megjelennek. A Presztízs-ügy sikeres lezárulását követően felmerültek olyan rendőrök vezetésével működő betörőcsoportok is a szocialista Magyarországon, amelyeknél egyáltalán nem mutatkoztak a korábbi csoportoknál tapasztalható gyermekbetegségek. Ám ezek nemcsak hogy ismeretlenek voltak, hanem annyira kellemetlenek is az államhatalom számára, hogy inkább nem is beszélnek róluk. Mintha bizony a teljes eltitkolás segítene. Attól tartok, ez volt az a bűnözés, ami nem hasznos, de talán szükséges egy államhatalom fenntartásához. Még akkor is, ha azok a rendőri vezetők, akik nem feltétlenül a legélesebb kések a fiókban, a saját nimbuszuk megteremtése érdekében hajlandóak voltak gesztust tenni ezeknek a személyeknek, hogy elismerjék az ő szervezett bűnözői, maffia jellegű létüket. A rendszerváltás után fontos kérdés maradt, vajon ezek az emberek mennyiben működtek együtt – szemben azzal, hogy egymás ellen harcoltak volna.

Kicsit előremenekültünk, de akkor zárásként tegyük föl azt a kérdést: mi köze a Presztízs-ügynek a kilencvenes évekhez?

A legfontosabb, hogy a betörők, akik ezekben az ügyekben szerepeltek, megtanulták, hogyan is működik a rendőrségi logika.

Rájöttek arra, hogy sokkal egyszerűbb saját magukat felajánlani informátornak, és – mondjuk így – szabad akaratukból információhoz jutni, illetve ilyeneket szolgáltatni. Jobb a kávézgatás közbeni beszélgetéshez hasonló együttműködés, mint egy háromszor két négyzetméteres cellában kényszerből „kvaterkázni" egy másik emberrel, akit feltehetően ők küldtek ide.

Másképp kérdezve: ha nincs a Presztízs-ügy, nincsenek robbantások Budapesten 1996-ban?

Szerintem biztosan nincsenek. Valójában az olajozás alapoz meg ezeknek az ügyeknek, de mégis a fentebb említett bűnügyek segítették elő, hogy rendőri vezetők, és még inkább politikusok, alkalmasnak találják ezeket bűnözőket az olajozás kapcsán különféle feladatok végrehajtására.

Utolsó kérdés: 2020-ban Pintér Sándor még mindig a Presztízs-ügyet akarja megoldani?

Már nem ezt akarja megoldani, hiszen ezzel indult a karrierje. Sokkal inkább azok leszármazottjait szeretné végérvényesen kivonni a forgalomból, akik miatt 1996-ban elvérzett a karrierje. Mert nemcsak az történt, ahogy elindult, és gépkocsivezetőből ORFK-vezető lett, hanem hirtelen egyszer csak leváltott országos főkapitánnyá „avanzsálódott". A Horn-kormány közepén politikai okokból végrehajtott döntést mint egyfajta hibát kétségkívül ki akarja küszöbölni.

Ezzel azt is mondod, hogy a Presztízs-ügyet megoldották, de a Presztízs-ügy szereplőit nem?

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1881
SZEGED

Inkább azt mondanám, hogy a Presztízs-ügy szereplőinek jelentős része már fogatlan oroszlán, valójában inkább az a probléma...

...amit tőlük lehetett megtanulni: logisztikát, technikát, gondolkodást?

Az egomán gondolkodást. A legnagyobb veszélye szerintem ennek az ügynek – és az ügyből fakadóan veszélyes a magyar bűnügyi világra –, hogy egyszerűen nem vesszük már észre, mi az, ami még az igazság feltárásáról vagy egy bűnügy sikeres megoldásáról szól, és mi az, ami már a saját egyéni és szervezeti harcunkról. A Presztízs-ügynek ez az igazi visszacsapó fedele. Már nem az a presztízskérdés, hogy a bűnügyet megoldjuk, hanem az, hogy a saját egónkat, nimbuszunkat megóvjuk, megvédjük a saját szervezeti kultúránk fenntartása, még inkább annak megtartása érdekében.

(…) Gondold végig a szereplőket: a betörőket, akik nemcsak szervezik és végrehajtják az akciókat, hanem részt vesznek ennek az egész csoportosulásnak a fenntartásában. Akik tippadóként, orgazdaként segítik a hálózat fennmaradását, akik átlátják, milyen értéktárgyakra kell fókuszálnia a végrehajtó állománynak. Akik koordinálják a cselekményeket, s hogy azokat milyen védőügyvédekkel érdemes „bevédeni" meggyanúsításuk, megvádolásuk esetén.

El tudod képzelni, hogy az állambiztonság tudja, mi zajlik a szervezett bűnözés szintjén, és nem lép fel ellene, hogy bizonyos más érdekek ne sérüljenek?

Azt hiszem, egy ideig nem is érdekelte, mi történik, mert nem vette komolyan. Másfelől: nem is akarta komolyan venni állambiztonsági érdekek miatt. Miután azonban már nem mondhatta, hogy nem érdekli, a szervezett bűnözés veszélyét még mindig kisebbnek ítélte, mint azt, hogy esetleg nem tud kompetensen beszámolni valamilyen politikailag veszélyesnek látszó történésről. Ez esetben ugyanis veszélyezteti a saját legitimitását, ami mégiscsak fontosabb annál, mint hogy olyan nagyon komolyan vegyük az emberek személyi vagyonát…

Bezsenyi Tamás kriminológus, a győri Széchenyi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Tanszékének tudományos segédmunkatársa, valamint az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszékének oktatója.

Böcskei Balázs politológus, a Milton Friedman Egyetem adjunktusa, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet segédmunkatársa, az IDEA Intézet elemző- és tanácsadó cég kutatási igazgatója.

Ketten együtt a *Tangó és Kes* bűnügyi podcast (24.hu) gazdái.

A kötetből az olvasó megismerheti a Kádár-rendszer, az egykor létezett szocializmus bűntársadalmi sajátosságait. Jelentős bűnügyek és hírhedt bűnözők közös metszetében mutatunk be egy rendszert, melyben milliók így vagy úgy megtalálták a helyüket.

Stricik, prostituáltak, szobáztatók, kocsmárosok, tartótisztek, rendőrök olyan logisztikát és kreativitást igénylő, folyton mozgó rendszert hoztak létre, amelyet szereplői sem láthattak át – bár ők működtették.

A kötet segítségével betérünk jó pár lokálba, ott leszünk a betöréseket megtervező italozásokon és a zsákmány elpasszolásakor is. Tanúi lehetünk, hogyan nyomják fel egymást a rendőrségen, szigorúan „baráti alapon". Láthatjuk, hogy a szocializmusban műkincsekkel csencselni vagy postát rabolni éppúgy (technikai) tudást igényelt, mint rájönni, ki is az elkövető. Megannyi gyilkosságról, darabolásról, lopásról, vérben úszó pillanatról nem kívánt tudomást venni „a szocialista tudat", holott a tudatalattiban jelentős erők mozogtak. Ezeket is felszínre hozza és bemutatja ez a könyv.

Az ugyanis, hogy miként bűnözünk, arról is beszél, milyen titkokat őrzünk.

e-könyvben:
multimediaplaza.com

KOSSUTH KIADÓ
www.kossuth.hu
kiado@kossuth.hu

3800 Ft
9 789635 440177